

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞA
SÜRECİNDE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN
ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

BURÇAK ÜÇOK

İZMİR, 2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞA
SÜRECİNDE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN
ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

BURÇAK ÜÇOK

DANIŞMAN: PROF. DR NESRİN DEMİR

İZMİR, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kosova Devleti’nin Yeniden İnşa Sürecinde Uluslararası Aktörlerin Rolü” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih:

BURÇAK ÜÇOK

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Burçak ÜÇÖK ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Sedat EYLENER
İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Kosova Devleti’ nin Yeniden İnşa Sürecinde Uluslararası Aktörlerin Rolü” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 18.07.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisansda geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nesrin DEMİR	
Üye	Doç. Dr. Alper İbrahim ARISOY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Haktan BİRSEL	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞA SÜRECİNDE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN ROLÜ

BURÇAK ÜÇOK

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Soğuk Savaş Sonrası değişen uluslararası dengeler nedeniyle Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti de bir değişim sürecine girmiş, bu değişim süreci yeni devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dağılma sürecinin son halkası ise “Kosova” olarak kabul edilir. Bölgenin hâkimi olma noktasında çatışan Sırp tezleri ve Arnavut tezleri nedeniyle, bu bölge etnik temizliğe varan şiddet eylemlerine sahne olmuştur. NATO’nun BMGK’nın kararı olmadan bölgede gerçekleştirmiş olduğu müdahale uluslararası hukuk açısından çok tartışılır olmakla birlikte “*insani müdahale*” kavramı adı altında bu sorun giderilerek meşruluk yaratılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, NATO’nun bu müdahalesinden hareketle ortaya çıkan ve müdahale sonrasında 1244 sayılı BMGK kararıyla bir kez daha ortaya çıkan Kosova sorununun uluslararası denetim altında nasıl çözümlenmeye çalışıldığını temel almaktadır. Müdahale sonrasında ortaya çıkan statü sorununun, Sırbistan ve Rusya gibi devletlerin Kosova Devleti’nin bağımsızlığına karşı tutumları nedeniyle tek taraflı bir bağımsızlık ilanı ile çözülmeye çalışılması ve denetimli bir bağımsızlık sürecinde siyasi, ekonomik ve hukuki ve hatta toplumsal açıdan devletin yeniden inşa edildiği süreçte uluslararası aktörlerden; ulusal devletler ve uluslararası örgütlerin, bu süreci nasıl gerçekleştirilmiş olduğu da çalışmanın temel dinamikleridir. Bu açıdan bölge de başat konumda olan devletlerden ABD, Türkiye, Rusya ve ekonomik ve güvenlik bağlamında bağımlı olduğu Sırbistan ele alınmış bu devletlerinde etkili olduğu BM, NATO, AGİT ve AB’de yeniden inşa kavramı üzerinden Kosova Devleti üzerindeki etkileri verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Kosova, yeniden inşa, ABD, Türkiye, Rusya, Sırbistan, BM, NATO, AGİT, AB

ABSTRACT

Master Thesis

THE ROLE OF INTERNATIONAL ACTORS IN THE RECONSTRUCTION PROCESS OF THE KOSOVO STATE

BURÇAK ÜÇÖK

İzmir Katip Çelebi University

Institute of Social Sciences

Department of International Relations

Because of the changing international balances after the Cold War, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia also entered a period of change and this process of change led to the emergence of new states. Kosovo is the last separated region. This region has been the center of many wars throughout history, taking into account the geopolitical importance of the Balkans. This region has been the scene of violent acts against ethnic cleansing, because of the conflicting Serbian theses and Albanian theses. NATO's intervention in the region without a decision of the United Nations Security Council is highly debated in international law. This problem has been solved with “*the concept of humanitarian intervention*” to create legitimacy.

After the NATO intervention, the Kosovo issue reappeared with the UNSC Resolution 1244. This study explains how the Kosovo problem is solved under international supervision. The problem of the situation that emerged after the intervention was tried to be solved by a unilateral declaration of independence because of the attitude of the states such as Serbia and Russia to the independence of the State of Kosovo, and in the period of re-building of the state in political, economic and legal and even social terms in the process of supervised independence; how national states and international organizations carried out this process are the basic dynamics of the study. The state of the dominant position of the US, Turkey, Russia and Serbia were discussed. The effects of international organizations such as the UN, NATO, OSCE and the EU on the reconstruction of the Kosovo State have been tried to be explained.

Key Words: Kosovo, reconstruction, USA, Turkey, Russia, Serbia, UN, NATO, ESCO, EU

KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞA SÜRECİNDE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN ROLÜ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
TEZ SINAVI TUTANAK FORMU.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖR SORUNU

1.1. Uluslararası İlişkilerin ve Uluslararası Sistemin Tanımlanması.....	7
1.2. Uluslararası Aktörler.....	9
1.2.1.Devletler.....	9
1.2.2. Bireyler.....	11
1.2.3. Hükümet Dışı Ulusal Aktörler.....	12
1.2.4. Uluslararası Örgütler.....	12
1.2.5. Ulus aşırı Gruplar ve Örgütlenmeler.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA SORUNU

2.1. Kosova'nın Coğrafi, Etnik, Dini, Siyasi ve Ekonomik Yapısı.....	21
2.1.1. Kosova'nın Balkanlardaki Jeopolitik Önemi.....	22
2.1.2. Kosova'nın Etnik ve Dini Yapısı.....	24
2.1.3. Kosova'nın Siyasi Durumu.....	28

2.1.4. Kosova'nın Ekonomik Durumu.....	31
2.2. Kosova'nın Tarihsel Süreci.....	35
2.2.1. Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla Kadar Kosova.....	36
2.2.1.1. Osmanlı Devleti Egemenliği Altında Kosova.....	37
2.2.2. Yirminci Yüzyılda Kosova.....	42
2.2.2.1. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Kosova.....	43
2.2.2.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonu: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Döneminde Kosova.....	46
2.2.2.3. İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova.....	48
2.2.2.4. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu: Tito'nun Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ve Kosova.....	50
2.2.2.5. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Kosova.....	54
2.2.2.6. Tito Dönemi Sonrası Yükselen Gerginlik ve Kosova.....	58
2.2.2.7. Soğuk Savaş Sonrasında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova.....	60
2.2.2.7.1. Slobodon Miloseviç Dönemi'nde Yükselen Sırp Milletçiliği.....	64
2.2.2.7.2. Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılması ve Pasif Direniş Dönemi.....	67
2.2.2.7.3. Dayton Barış Antlaşması Sonrası Yükselen Şiddet Eylemleri: Kosova Kurtuluş Ordusu.....	70
2.2.2.7.4. Kosova Sorununa Çözüm Arayışları: Rambouillet Konferansı.....	75
2.2.3. Kosova'ya NATO Müdahalesi.....	79
2.3. Uluslararası Vesayet Altında Kosova ve Statü Sorunu.....	84
2.4. Ahtisaari Planı ve Kosova Devleti'nin Denetimli Bağımsızlığı.....	90
2.5. Kosova Devleti'nin Bağımsızlığının Tanınmama Sorunsalı.....	93
2.6. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşa Süreci.....	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞASINDA ULUSLARARASI
AKTÖRLERİN ROLÜ

3.1. Amerika Birleşik Devletleri ve Kosova Devleti.....	102
3.1.1. NATO Müdahalesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Artan Hegemonyası.....	106
3.1.2. Kosova Devleti'nin Bağımsızlık Sürecinde Amerika Birleşik Devleti.....	109
3.1.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında Amerika Birleşik Devletleri.....	110
3.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Kosova Devleti.....	112
3.2.1. NATO Müdahalesi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin Rolü.....	115
3.2.2. Kosova Devleti'nin Bağımsızlık Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Değişen Tutumu.....	116
3.2.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti.....	118
3.3. Rusya Federasyonu ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası.....	122
3.3.1. NATO Müdahalesi ve Rusya Federasyon'un Tutumu.....	123
3.3.2. Rusya Federasyonu'nun Kosova Devleti'nin Bağımsızlığını Tanımama Sorunsalı.....	125
3.4. Sırbistan Cumhuriyeti ve Kosova Devleti.....	126
3.4.1. Sırbistan Cumhuriyeti'nin Kosova Devleti'nin Bağımsızlığını Tanımama Sorunsalı.....	128
3.4.2. Sırbistan Cumhuriyeti ve Kosova Devleti Arasındaki Kırmızı Çizgi: Kuzey Kosova ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası.....	130
3.5. Birleşmiş Milletler ve Kosova Devleti.....	134
3.5.1. Birleşmiş Milletlerin Kosova Sorununa Bakışı.....	135
3.5.2. NATO Müdahalesine Birleşmiş Milletlerin Bakışı.....	138
3.5.3. Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası.....	139
3.6. NATO'nun Değişen Rolünün İlk Denemesi: Kosova Devleti.....	146

3.6.1. NATO Müdahalesi'nin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi.....	150
3.6.2. NATO Müdahalesi Sonrasında KFOR'un Yeniden İnşa Sürecindeki Faaliyetleri.....	152
3.6.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında NATO'nun Rolü.....	154
3.7. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası.....	155
3.8. Avrupa Birliği ve Kosova Devleti.....	158
3.8.1. Kosova Devleti'nde Denetimli Bağımsızlık: EULEX Misyonu.....	161
3.8.2. Avrupa Birliği'nin Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasındaki Rolü.....	164
3.8.3. Kosova Devleti'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sorunsalı.....	167
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA.....	177

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AAK	Kosova'nın Geleceği İçin İttifak
AKR	Yeni Kosova İttifakı
AT	Avrupa Topluluğu
AVNOJ	Ulusal Kurtuluş Anti Faşist Konseyi
BİO	Barış İçin Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEFTA	Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ÇUGK(G)	Çok Uluslu Güney Görev Kuvveti
EBRD	Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
ESDP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
EUSR	Avrupa Birliği Özel Temsilciliği
EULEX	Kosova'da Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğu Misyonu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HABİTAT	Birleşmiş Milletler İnsan Yaklaşımları Merkezi
ICO	Uluslararası Sivil Ofis
ICR	Uluslararası Sivil Temsilcilik
ICTFY	Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İKÖ	İslam İşbirliği Teşkilatı
KDİ	Kosova Demokratik İttifakı
KDM	Kosova Denetim Misyonu
KDTP	Kosova Demokratik Türk Partisi
KFOR	Kosova Barış Gücü

KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LDK	Kosova Demokratik Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	Hükümetsele Olmayan Örgütler
NISMA	Kosova İçin Sivil Girişim
PDK	Kosova Demokratik Partisi
RF	Rusya Federasyonu
SAİ	Sivil- Asker İşbirliği
SAP	İstikrar ve Ortaklık Süreci
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
VV	Vetevendosje
YFC	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
YFHC	Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
WB	Dünya Bankası
WFP	Dünya Gıda Programı

GİRİŞ

Balkanlar, güçlü bir devletin ortaya çıkmasına imkân verecek coğrafi bir merkezinin olmaması nedeniyle sadece dışarıdan empoze edilen merkezîyetçi fikirlerin mevcut olduğu belli dönemlerde, merkezi devletlerin ortaya çıkmasına imkân tanımışsa da; bölge coğrafi yapısı nedeniyle sürekli olarak etnik bölünmüşlük içerisinde olmuştur. Bu durum bölgenin sürekli olarak çatışmalı bir durumda bulunmasına sebep olmuştur.

On dokuzuncu yüzyıla kadar Balkan Yarımadası'nın bir ismi yoktu. Balkanlar geçmişten günümüze içinden çıkılmaz etnik karışımların, dünyayı bir ateş hattına döndüren yangınların ve kukla krallıkların simgesi halini almıştır. Balkanların barut fiçisi halini alıp çatışmalar çıkmasında etnik çatışmalar ve emperyalist devletlerin bölgede ki politikaları etkili olmuştur. Balkanlardaki bütün halkların amacı, azınlık olmamaktır. Halkların azınlık olmama korkusu çatışmaların ve bölgesel şiddetin artmasına neden olmuştur.

Milliyetçiliğin, Balkanlar'da hâkim bir unsur olarak ortaya çıkmış olması liberal demokrasinin önündeki temel engellerden biridir. Ayrıca günümüzde de Yugoslavya'dan arta kalan sorunlar ile insanlık dışı iç savaşların nedenidir.

Yugoslavya bunalımı Kosova'da başlayan eylemlerle ortaya çıkmış ve Yugoslavya'dan son ayrılan bölge olarak Kosova'da son bulmuştur.

Kosova sorunu ulusların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde incelenmektedir. Lenin'e göre ulusların kendi kaderini tayin etmesi, ulusları ezen yabancı ulusal bütünden siyasi olarak ayrılarak, bağımsız bir ulus devlet oluşturma anlamına gelen süreçtir. Ulus devlet kapitalizmin temel kuralıdır; kapitalizmin bölgeye yerleşmesi adına Balkanlar bölgesinde bir ulus devletleşme süreci başlamış Kosova'da bu sürecin bir parçası olarak varlık göstermiştir (Lenin,2014: 53–57). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Balkanlarda Kosova gibi pek çok başarısız ve zayıf devlet ortaya çıkmıştır. Bu durum Kosova'da insan hakları ve insanlık felaketlerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Kosova Devleti'nin zayıflığı hem ulusal

hem de uluslararası boyutları olan bir yeniden inşa sürecinin başlamasına neden olmuştur.

Bu çalışma, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün 24 Mart 1999 tarihinde Kosova Bölgesindeki etnik temizliğe ve şiddet eylemlerine son vermek amacıyla, Birleşmiş Milletler (BM)'in herhangi bir yetkilendirme kararı olmadan müdahale etmesinden hareketle ortaya çıkan ve müdahale sonrasında 1244 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla bir kez daha ortaya çıkan Kosova sorununun uluslararası denetim altında nasıl çözümlenmeye çalışıldığını temel almaktadır.

Müdahale sonrasında ortaya çıkan statü sorununun, Sırbistan ve Rusya gibi devletlerin Kosova Devleti'nin bağımsızlığına karşı tutumları nedeniyle tek taraflı bir bağımsızlık ilanı ile çözülmeye çalışılması ve denetimli bir bağımsızlık sürecinde siyasi, ekonomik ve hukuki ve hatta toplumsal açıdan devletin yeniden inşa edildiği süreçte uluslararası aktörlerden; ulus devletler ve uluslararası örgütlerin, bu süreci nasıl gerçekleştirilmiş olduğu da çalışmanın temel dinamikleridir. Bu açıdan, bölge de başat konumda olan devletlerden Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Türkiye, Rusya ve ekonomik ve güvenlik bağlamında bağımlı olduğu Sırbistan ele alınmış bu devletlerinde etkili olduğu BM, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Birliği(AB)'de yeniden inşa kavramı üzerinden Kosova Devleti üzerindeki etkileri verilmeye çalışılmıştır.

Kosova Devleti'nin çatışma sonrası dönemde yeniden inşa süreci, uluslararası aktörler nezdinde bir uluslararası işbirliğinin olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu işbirliği hem küresel güvenlik açısından hem de transatlantik ilişkiler açısından önemlidir. Bu işbirliği ile birlikte uluslararası aktörler arasında bir rekabette söz konusu olmasına rağmen; asıl hedefleri bölgede kalıcı güvenliğin sağlanması ve demokratik düzene geçilerek yeniden devlet inşasını sağlamaktır. Kosova Devleti, yeniden inşa edilerek bölgenin hem ekonomik gelişimi hem de barış ve istikrara kavuşması sağlanacaktır. Fakat bunun sürdürülebilir bir şekilde devam edebilmesi için birlikte çalışan birden fazla uluslararası aktörü içeren süreç önemlidir. Kısaca Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde, istikrarın ve güvenliğin sağlanması için uluslararası aktörlerin entegre bir şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Her uluslararası aktörün farklı bir karşılaştırmalı üstünlüğü söz konusudur. Bu nedenle

her aktör özel karşılaştırmalı üstünlüklerini entegre bir şekilde kullanarak, yeniden inşa sürecine doğrudan katılabilme imkanına sahiptir. Görülmektedir ki; tek bir aktör yeniden inşanın zorluklarına tek başına katlanamamaktadır. Bu nedenle aktörler arasındaki işbirliği ve tutarlılık önemlidir.

Uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen bir devletin yeniden inşa sürecini, iki aşamalı olarak ele almak doğru olacaktır. Bunlardan ilk aşama; savaş, çatışma veya müdahale sonrasında acil bir şekilde yeniden yapılanma ile bölgenin güvenliğinin ve topluluklar arasındaki çıkarların sağlanmasıdır. Eğer ilk aşama başarılı olursa ikinci aşamaya geçilecek ve bu aşama kurum oluşturma sürecini içermektedir. Bu çalışma da bu iki temel aşama üzerinden hem ulus devletlerin hem de uluslararası örgütlerin yeniden inşa sürecinde nasıl bir rol izlediği analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu ikinci aşama; serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi, sivil toplum, sivil kültür ve serbest piyasa ekonomisinin işler hale getirilmesini içermektedir.

Çatışma sonrasında bir devletin yeniden inşası çok boyutlu bir süreçtir. İlk olarak, siyasetin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bunun içinde toplumdaki çatışma nedenleri analiz edilmeli, etnik ve siyasi kimliklere saygı duyulması sağlanarak, bunlara siyasi yapı içerisinde çözümler bulunulması gerekmektedir. Yeniden inşanın sosyal ve ekonomik boyutu ise, ekonomik ve sosyal altyapının restorasyonu ile toprak reformu gibi politikalarla mümkün olabilir. Bir devletin yeniden inşasının temel dinamiklerinden bir diğeri ise, hukukun üstünlüğünün sağlanarak sosyal ve ekonomik adalet ile yönetişimin etkin kılınmasıdır.

Bu çalışmanın temel amacı; tarihi akışı bozmadan Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecini, uluslararası aktörler çerçevesinde incelemektir. Uluslararası ilişkilerdeki aktör sorunundan hareketle, uluslararası ilişkilerin bir konusu olan Kosova sorunu da bu bağlamda çok aktörlü bir sistem içerisinde bir çözüm süreci içerisinde olmuştur. Egemen devletlerin, Kosova sorununu çözmekte tek başlarına yetersiz olmaları nedeniyle, uluslararası örgütlerin sorunun çözümüne odaklanmak amacıyla gerçekleştirdiği politikalarla, bir devletin yeniden inşa süreci uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve işbirliği ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu yeniden inşa süreci, çok boyutlu unsurları içeren bir siyasal süreci meydana getirmiştir.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. “*Uluslararası İlişkilerde Aktör Sorunu*” başlıklı birinci bölümde uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem tanımlanarak; Kosova Devleti’nin yeniden inşasında etkili olan uluslararası aktörlerin teorik altyapısı açıklanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin değişen yapısı nedeniyle, sorunların çözümündeki karşılıklı bağımlılık ve işbirliğinin uluslararası aktörler arasında nasıl işlediği analiz edilmeye çalışılmıştır.

“*Tarihsel Süreçte Kosova Sorunu*” başlıklı ikinci bölümde; Kosova’nın jeopolitik önemi, Sırp ve Arnavut tezleri açısından etnik ve dini yapısı, siyasi ve ekonomik durumuna değinilecektir. Kosova, tarih boyunca hep başka ulusların egemenliği altında kaldığı için tarihsel sürecin analiz edilmesi bölgedeki milliyetçi hareketlerin ve çatışmaların neden çıktığını anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle, tarihsel süreçten sapmadan Kosova’nın tarihi süreci anlatılmaya çalışılarak günümüze olan yansımaları vurgulanmaya çalışılmıştır. Bugün Kosova’daki karışık durumun temeli Ortaçağ Kosova’sı ve Osmanlı egemenliği dönemindeki Kosova’ya kadar götürülebilecek bir sürecin parçasıdır. Bu nedenle, Yugoslavya’nın dağılmasından Kosova müdahalesine kadar olan süreç hem Balkanlar genelinde hem de Kosova özelinde verilmeye çalışılmıştır. Böylece Balkanlar’ın yitik kalbi Kosova’nın statü sorununu aşarak, denetimli bağımsızlık altında nasıl bir yeniden inşa süreci yaşadığı ve kurumsal yapının nasıl oluştuğu da bölümde değinilecek konulardandır.

“*Kosova Devleti’nin Yeniden İnşasında Uluslararası Aktörlerin Rolü*” başlıklı üçüncü bölümde; uluslararası aktörlerden egemen devletler ele alınarak Kosova Devleti’nin yeniden inşa süreci analiz edilmeye çalışılacaktır. Yugoslavya’nın dağılmasının son halkası olarak kabul edilebilecek olan Kosova sorunu ve sorunun çözümü için başlayan Kosova Devleti’nin yeniden inşa süreci birçok devletin siyasi, ekonomik, tarihi ve hatta güvenlik alanında ki çıkarlarının kesişim noktasında yer aldığı için, bölge de başat konumda olan devletlerden ABD, Türkiye, Rusya ve ekonomik ve güvenlik bağlamında bağımlı olduğu Sırbistan ele alınmıştır. Başta bu devletler olmak üzere birçok devletin Balkanlar Politikası hem kendi çıkarları özelinde hem de tarihsel bağları nedeniyle ortaya çıkmış, bu durum Kosova’nın yeniden inşa sürecinde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin sorunun çözümünde etkili olmaması nedeniyle, bu bölümün geri kalanında

uluslararası aktörlerden uluslararası örgütler ele alınarak Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci analiz edilmeye çalışılacaktır. Uluslararası örgütlerden BM, NATO, AGİT ve AB Kosova'da ortaya çıkan sorunlarda ve bölgeye yönelik tehditlerle başa çıkabilmek adına sorumluluklarını paylaşarak, Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen müdahalede ve sonrasında ki Kosova Devleti'nin yeniden inşasındaki rolleri açıklanmaya çalışılacaktır. Uluslararası örgütler arasındaki hem rekabetli durum hem de işbirliği bu bölüm içerisinde gösterilmeye çalışılarak; aynı zamanda uluslararası örgütlerdeki devletlerin etkinliği de analiz edilmeye çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise; Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci analiz edilerek, günümüzdeki Kosova Devleti'nin genel yapısı açıklanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖR SORUNU

Feodalitenin sona ermesiyle birlikte, modern devletler uluslararası yaşamın temel birimleri haline almıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan iletişim devrimiyle birlikte, sınırların bir nevi ortadan kalkmış olması modern devletlerin yanı sıra bireyleri, hükümetler dışı ulusal aktörleri, uluslararası örgütleri ve ulusaşırı grupları da uluslararası ilişkilerin konusu haline getirmiştir. Bu durum, uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırmıştır. Uluslararası ilişkiler, uluslar arasındaki ekonomik, kültürel ve politik ilişkileri de içerdiğinden; bunlar da etkili olacak uluslararası aktörlerin konumu, bir aktör sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün egemen devletler olduğu varsayılmakta, yani aslında uluslararası ilişkilerin merkezinde egemen devletlerin bulunduğu kabul edilmektedir. Egemen devletlerin hâkim konumda olduğu uluslararası ilişkiler ise, uluslararası sistem içerisinde yer almaktadır. Bu uluslararası sistem, mevcut haliyle güvenliği ve istikrarı sağlayacak merkezi bir hükümetin yoksunluğu nedeniyle, anarşik bir yapı içerisinde bulunmaktadır. Bu anarşik yapı, uluslararası sistem içerisinde meydana çıkacak savaş gibi çatışmaları olağan kılmaktadır. Realist görüş adı verilen bu geleneksel anlayışı savunarak ve uluslararası ilişkiler de devlet merkezli yaklaşımları kabul edenlere karşılık, değişen küresel yapı nedeniyle, artık 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın niteliği değişmiş ve bir dönüşüm sürecine girmiştir. Çünkü artık hükümetlerin kontrolleri dışında birçok gelişme meydana gelmiş ve hükümetleri doğrudan temsil etmeyen örgütler de uluslararası ilişkileri etkileyebilme yeteneğine sahip olmuştur. Bu durum uluslararası ilişkilerin daha çoğulcu bir şekilde ele alınarak, analiz edilebilme imkânını sağlamıştır. Mutlak egemenlik anlayışı, bu nedenlerle aşınmaya uğramış ve artık devletlerin uluslararası ilişkilerde ki temel aktör olma varsayımı sorgulanmaya başlanmıştır. Devlet, halen günümüzde en önemli aktörlerden biri olarak kabul edilmekle birlikte artık tek aktör olarak kabul edilmemektedir. (Arı, 2011: 64- 65).

Tayyar Arı, uluslararası ilişkilerde bir unsurun aktör olarak kabul edilmesi için bazı şartlar ileri sürmüştür; aktörün açıkça belirlenmesi gerekmektedir, uluslararası sistem içerisinde belirli bir karar verme yeteneğine sahip olması, bağımsız bir şekilde eylemler geliştirebilme kapasitesi olmalı, uluslararası sistem içerisindeki diğer aktörlere yönelik etki uygulayabilen özerk birimler olmalı ve son olarak ise belirli bir süre varlık göstermesi gerekmektedir. Bu şartlardan yola çıkarak James Dougherty'ye göre, uluslararası aktör *“uluslararası arenada az veya çok bağımsız eylemler geliştirme yeteneğine sahip organize bir varlıktır.”* (Arı, 2011: 65-66).

Özetle; uluslararası ilişkiler, sadece egemen devletlerin kontrolünde ve sadece onlar arasında gerçekleşen bir siyasal süreç değil, aksine birçok uluslararası aktörü içeren çok boyutlu bir yapıdır. Bu yapının içerisinde bireyler, ulusal çıkar ve baskı grupları, uluslararası çıkar grupları, çok uluslu şirketler ve uluslararası örgütler de bu sürecin bir parçası olarak hatta kimi zaman egemen devletlerden daha etkin olarak, uluslararası siyasal süreci etkileyebilme potansiyeline sahiptir.

Uluslararası ilişkilerin bir konusu olan Kosova sorunu da bu bağlamda çok aktörlü bir sistem içerisinde çözüm sürecine itilmiştir. Egemen devletlerin, Kosova sorununu çözmekte tek başlarına yetersiz olmaları nedeniyle, uluslararası örgütlerin sorunun çözümüne odaklanmak amacıyla gerçekleştirdiği politikalarla, bir devletin yeniden inşası süreci uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve işbirliği ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Kosova sorununun çözümü aşamasında, sadece uluslararası örgütler değil, bu örgütlerle birlikte ulus devletlerde, yeniden inşa sürecine taraf olmuştur. Bu yeniden inşa süreci, çok boyutlu unsurları içeren bir siyasal süreci oluşturmuştur.

1.1.Uluslararası İlişkilerin ve Uluslararası Sistemin Tanımlanması

Uluslararası ilişkileri tanımlamadan önce *“uluslararası”* kavramını tanımlamak gerekmektedir. Bu kavram, ilk kez Jeremy Bentham tarafından 18. yüzyılın sonlarında kullanılmıştır. Uluslararası kavramı, sadece ulusları ifade etmemekte, bununla birlikte devletler, hükümetler ve halklar arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır (Arı, 2011: 59- 60).

“*Uluslararası ilişkiler*”, “*uluslararası politika*” ve “*dış politika*” gibi kavramlar arasında küçükte olsa bir farklılık bulunmakla birlikte, bu farklılık aslında kapsamlarıyla ilgidir. Uluslararası ilişkilerdeki tanımlama sorunu, genellikle kavramlar arasında net bir anlam farklılığının bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Genellikle aynı anlamda kullanılan bu kavramları, kısaca açıklayarak aradaki muğlâklığa çözüm bulunmaya çalışılacaktır. Bu açıdan uluslararası politika ve dış politika, uluslararası politikanın dış politikayı da içeren daha geniş bir anlamda kullanılması nedeniyle farklılık göstermektedir. Uluslararası ilişkiler ise, her ikisini de içeren daha geniş kapsamlı bir terim olarak kabul edilmektedir (Arı, 2011: 60-61).

Bunlardan dış politika, bir devletin amaçları ve hedefleri doğrultusunda uluslararası siyasal sorunlara olan bakışını ifade eder. Ayrıca bir devletin uluslararası sisteme veya diğer egemen devletlere yönelik sergilemiş olduğu tutumları da kapsamına almaktadır. Uluslararası politika ise, uluslararası siyasal sorunlar söz konusu olduğunda bunu daha geniş bir şekilde ele almaktadır. Bu durumda birden fazla ülke ve hatta uluslararası örgütlerde, bu sorunun tarafı olabilmektedir. Yani uluslararası politika modern anlamıyla, sadece devletlerarası bir siyasi iletişim olmamakta, çok daha geniş olarak devlet dışı tüm unsurları ve aktörlerin etkileşimini de içine alan geniş bir alana sahip olmaktadır (Arı, 2011: 61). Örneğin; Türkiye'nin Kosova'ya yönelik gerçekleştirmiş olduğu tek taraflı politikaları, Türkiye'nin dış politikasını oluştururken; 1991'den başlayarak Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkmış olan Balkanlar'daki sorunlar ve bunun son halkası olarak kabul edilen Kosova sorunu, sadece devletin dış politikası olmaktan ziyade hem birçok ulus devletin taraf olduğu hem de birçok uluslararası örgütün sorunların çözümüne yönelik olarak aktif politikalar üreterek, sürece katılmış olmaları nedeniyle bir uluslararası politika sorunu olarak görülür.

Zaman zaman uluslararası politika yerine de kullanabilen uluslararası ilişkiler ise, devletlerarasındaki barışa veya savaşa yönelik siyasal, ekonomik, mali, ticari, askeri, kültürel ve toplumsal birçok konu, uluslararası örgütlerin oynadığı rol, ulusaşırı güçlerin yaptıkları etki ve devlet sınırlarını aşan sorunlar hakkındaki ilişkileri de ele almasından dolayı daha geniş bir anlama sahiptir. Uluslararası ilişkilerin geniş kapsamı nedeniyle, sınırları net bir şekilde belirlenmemektedir. Uluslararası

politika, sadece uluslararası siyasal ilişkileri incelediği için, uluslararası ilişkiler daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Uluslararası politika başta olmak üzere, uluslararası ekonomik ilişkileri, uluslararası hukuk ve güvenliği de içermesi nedeniyle, uluslararası ilişkiler daha kapsamlı bir nitelik taşımaktadır (Arı, 2011: 62; Çam, 2011: 274).

1.2.Uluslararası Aktörler

Uluslararası politikada aktör sorunu, uluslararası politikadaki aktörlerin tanımlanması ve bu aktörlerin uluslararası aktörlerin önem sırasına dizilmesi şeklinde iki temel üzerinde ortaya çıkmıştır. Uluslararası politikada aktörler; verilmiş veya kazanılmış bir açık kimliğe sahip olmalı, özerk bir karar alma kapasitesi olmalı ve bunu uygulamaya geçirebileceği bir eylem potansiyeli olmalı, hem diğer aktörleri hem de uluslararası sistemi etkileyebilme yeteneği olan ve belirli bir süre varlık gösterebilen beşeri varlık veya birliklerdir. Uluslararası politika içerisinde daha fazla karar alıp eyleme geçen aktörler, birincil aktör olarak tanımlanmaktadır. Eğer bir aktör uzun ömürlü ise, onun bilgi birikimi ve tecrübesinin fazlalığı nedeniyle, uluslararası politikayı daha çok etkileyebilme potansiyeline sahiptir. (Ateş, 2013: 110- 115).

1.2.1.Devletler

Devlet, teritoryallik (mülkilik) ve egemenlik gibi çok önemli iki ayırt edici özelliği olan özel siyasi bir birimdir. Teritoryallikten kasıt, devletlerin yeryüzünün belirli bir parçasını yönetmesidir. Egemenlik ise bu mülkü yönetme hakkıdır ve mutlaklıdır. Egemenliğin doğal bir sonucu olarak ise, devletlerin hesap vermek zorunda olmadıkları bir üst otoritenin bulunmaması olarak kabul edilmektedir (Nye ve Welch, 2018: 55). Devlet olmak, başka devletler tarafından devlet olarak tanınmayı yani biraz da bir kulübün üyesi olmayı gerektirmektedir (Nye ve Welch, 2018: 58).

Bağımsız ve özerk bir şekilde hareket edebilen ve uluslararası sistem içerisinde yer alan, diğer özerk aktörlerin davranışlarını etkileme kapasitesine sahip

olan birimlerin başında devletler gelmektedir. Devletler, en belirleyici aktör olarak kabul edilmektedir. Geleneksel yaklaşımlar açısından uluslararası politika, devletlerarasında siyasi olarak yürütülmekte olan siyasi ilişkilerdir ve bunun temel aktörü olarak ise, devletler anlaşılmaktadır. Yani devlet, uluslararası politikanın tek aktörü olarak, amaç ve hedefleri doğrultusunda gücünü kullanarak, eylemlerde bulunabilme yeteneğine sahiptir. Devlet, belirli bir toprak parçasına ve yönetme erki ile birlikte meşru bir şekilde güç kullanabilme yetkisine sahip olması nedeniyle uluslararası ilişkilerdeki önemli aktörlerden biridir. (Arı, 2011: 68- 69; Ateş, 2013: 115; Roskin ve Berry, 2014: 41). Realistler ve liberaller diğer aktörlerin de önemli olduğunu belirtmelerde genel kanı devletlerin uluslararası sistemdeki en önemli aktör olduğudur. Realistler devletleri tek aktör olarak kabul ederken; liberaller diğer aktörlerle birlikte en önemli aktörler arasında görmektedir. (Nye ve Welch, 2018: 54).

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, uluslararası ilişkilerde yapısal olarak bir değişim sürecine girmiş, bu değişim süreciyle birlikte uluslararası örgütlenmelerinde sayısı artmaya başlamıştır. Bu durum, devletin uluslararası politikanın tek aktörü olma durumunu sorgulanır hale getirmiştir. John Herz'e göre, nükleer silahların, uluslararası bağımlılığın ve evrenselliğinin gelişmesi ulus devletin otoritesini zayıflatmıştır. Küreselleşme ve enformasyon çağına girilmiş olması nedeniyle, artık ulus devletlerarasındaki ilişkiler resmi ilişkilerin ötesinde, gayri resmi bir boyutta kazanmış ve devletlerarasındaki sınırlar bir nevi ortadan kalkmıştır. Ayrıca, devletlerin başta ekonomik olmak üzere birçok alanda karşılıklı bağımlılık içerisinde olmaları nedeniyle, ilişkiler iç içe geçtiği için devletlerin mutlak egemenliğinden bahsetmek zordur. Bu gibi nedenlerle devletler, uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edilmemektedir. Uluslararası politika, sadece devletler tarafından sürdürülen bir olgu olmaktan ziyade, birçok uluslararası örgütün katkıda bulunduğu bir siyasal etkileşim süreci olarak kabul edilmektedir (Arı, 2011: 68- 71).

Uluslararası politika, birbirine eşit kapasitedeki aktörlerin faaliyette bulunduğu bir alan olarak görülse de, uluslararası sistem içerisinde yer alan devletlerin kapasiteleri eşit değildir. Bu nedenle, dış politikayı belirleyebilme noktasında bu sürece katılan aktörlerin etki kabiliyetlerinin aynı olduğunu söylemek mümkün değildir (Ateş, 2013: 124). Çalışmanın konusu olan Kosova sorununda da

birden fazla devlet, soruna taraf konumunda yer almıştır. Örneğin; ABD Kosova konusunda temel aktör olarak yer alırken; Rusya Federasyonu(RF)'nin sorunda etkili olabilme kapasitesi daha düşüktü. Bu çalışmanın temelinde, uluslararası aktörlerden olan ulus devletler önemli bir rol almaktadır. Ulus devletlerin, bir devletin inşa sürecinde nasıl ve ne şekilde etkili olduğu, örnekler ve tarihsel süreç üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır.

1.2.2. Bireyler

Birçok uluslararası ilişkiler teorisyeni ve uluslararası hukukçu, sadece devleti egemen aktör olarak kabul ettiği için, bireyin uluslararası ilişkilerde aktör olarak dikkate alınmasına karşı çıkmışlardır. Fakat değişime uğrayan uluslararası ilişkiler nedeniyle, çok aktörlü bir yapıya dönüşüm, beraberinde bireyinde önemli bir aktör halini almasını sağlamıştır. Çünkü artık siyasi liderler aracılığıyla uluslararası toplantılarda kullanılan oylar nedeniyle, bireyler ister istemez önemli bir konuma yükselmiştir. Zaten uluslararası alanda her zaman karar alıcı ve uygulayıcı olan bireylerdir. Ancak bireyi aktör olarak dikkate alabilmek, kendi adına ve özerk bir şekilde, yani resmi konumundan öteye geçerek inisiyatif alabildiği durumlarda söz konusudur. Bunun aksi durumlarda, yani bir örgütsel yapı içinde sahip olunan statüleri nedeniyle hareket etmekte olan bireyler ise, aktör olarak kabul edilmemekte, bireyin temsil ettiği uluslararası örgütler aktör olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bir uluslararası sorunda, eski bir devlet adamı tek başına harekete geçerek o sorunun çözümünde etkili olmaya çalışabilmektedir. Bu kişiler, herhangi bir ülkenin resmi temsilcisi olmadan harekete geçmiş ve sorunun çözümüne katkı sağlamaya çalışarak, arabulucu rolü oynamakta ve uluslararası politikanın bir aktörü olarak dikkate alınmaktadır. Kişi böyle hareket ederek, diğer aktörleri de etkileyebilme fırsatına sahip olmaktadır (Arı, 2011: 71- 73; Ateş, 2013: 144).

Bireyler, uluslararası politikada aktör olmanın kriterleri olan kimlik, karar ve eylem özerkliği, etki kapasitesi, ve ömür gibi özelliklere sahip olmak zorundadır. Bu özellikleri taşıyan bireyler, uluslararası politikada aktör olarak kabul edilebilmekte, fakat birincil aktör konumunda değerlendirilmeleri çok zordur. Çünkü bireylerin aktörlüğü ömürleriyle sınırlıdır. Fakat uluslararası örgütlerin, aktörlüğü sürekli

olduğu ve liderlerin etkisinden arındırılmış olduğu için, etkileme kabiliyetleri daha fazladır (Ateş, 2017: 146).

1.2.3. Hükümet Dışı Ulusal Aktörler

Hükümetleri temsil etmeyen ulusal nitelikli aktörler, hükümete olmıyan organizasyonlar (NGO) olarak bilinmektedir. Bunlar, genellikle sivil toplum örgütleri veya örgütlü çıkar grupları olarak kabul edilmektedir. Bu gibi aktörler, ya doğrudan lobi faaliyetleri geliştirerek ya da kamuoyunu harekete geçirmeye çalışarak dış politikayı etkilemeye çalışmaktadırlar (Arı, 2011: 73).

Hükümet dışı ulusal aktörlere, hem baskı grupları hem de örgütlü çıkar grupları denilebilmektedir. Bunların siyasi olarak var olabilmesi ve etkili olabilmesi için, kuruluşuna ve faaliyet gösterebilmesine imkân tanıyan yasal düzenlemelerin yapılmış olması gerekmektedir. Fakat bunların yasal düzenlemelerle kurulmalarına izin verilmiş olması, onların etkili oldukları anlamına gelmemektedir. Bazen siyasi iktidarı ellerinde bulunduranlar keyfi sınırlandırmalarla, etkin bir şekilde işlerlik kazanmasına engel olabilmektedirler. Örneğin; basın, ülkelerin dış politikalarını yönlendirmek konusunda oldukça etkili olabilmektedir. Siyasi iktidarın rasyonel kararlar almasına katkıda bulunarak, ulusun çıkarlarına hizmet eden kararların alınmasına yardımcı olmaktadır. Otoriter toplumlarda veya demokrasinin tam anlamıyla işlemediği ülkelerde, bunun sağlanabilme imkânının tam olarak olmadığı da bir gerçektir (Arı, 2011: 79). Örneğin; çalışmanın konusu olan Kosova sorununda da görölmektedir ki, Sırbistan'da otoriter bir rejim kuran Slobodan Miloseviç, basını etkisi altına alarak, halkı çıkarları ekseninde yönlendirmeye çalışmış, iktidarını güçlendirebilmek adına basını, Kosova'daki milliyetçi duyguların canlanması için bir propaganda aracı olarak kullanmıştır.

1.2.4. Uluslararası Örgütler

Uluslararası ilişkiler de değişen koşullar nedeniyle, devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler de aktör niteliğiyle önemli bir rol almaya başlamıştır. Uluslararası örgütler, devletlerarasında sürmekte olan işbirliğini somutlaştıran

unsurlar olarak kabul edilebilir. Egemen devletlerarasında sürmekte olan bu işbirliği, bağımsız organlar aracılığıyla ortak çıkarların korunmasını sağlamaktadır (Çam, 2011: 279). Fakat uluslararası örgütler, devletlerin yerini almayı amaçlamamaktadır. Her ne kadar uluslararası sistem içerisinde etkili oldukları belirtilse de zayıflıkları söz konusudur (Nye ve Welch, 2018: 280).

Günümüzde uluslararası örgütler, hızla artan bir trende sahiptir ve uluslararası sistem ile uluslararası politikanın önemli bir parçası olarak görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde işbirliğinin ve karşılıklı bağımlılıkların artması, pek çok konu hakkında ortak bilincin oluşması ve ortak hareket etme imkânının ortaya çıkması nedeniyle, devletlerarasında örgütlenmelerin kurulması kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Aslında uluslararası örgütlerin bu şekilde hızla sayılarının artıyor olmaları, toplumsal hayatın giderek uluslararasılaştığının önemli bir göstergesidir. Artık devletler toplumsal değişmelere tam anlamıyla tek başlarına cevap veremedikleri için, çoğu zaman uluslararası işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Yani uluslararası örgütlerin sayısının hızla artması, sadece güvenlik sorunundan kaynaklanmamakta, bununla birlikte siyasal, toplumsal ve ekonomik değişimlerin ve karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Arı,2011: 79- 80).

Uluslararası örgütlerin, uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak kabul edilebilmesi için, temsil ettikleri hükümetlerden bağımsız politikalar gerçekleştirebilme yeteneklerine sahip olması gerekmektedir. Fakat uluslararası örgütlerin, amaç ve kurumsal yapıları nedeniyle bu durum farklılık gösterebilmektedir. Bazı uluslararası örgütler, üye devletlerden tamamen bağımsız politikalar üretebilirken, bazısının aynı ölçüde uluslararası politikayı etkileyebilme imkânı olmayabilir. Hatta birçok ulus devletten daha bağımsız politikalar üretebilen uluslararası örgütlet bile mevcuttur. Bunlar, güçlü kurumsal yapılarından dolayı aldıkları bağlayıcı kararlar nedeniyle, uluslararası politikayı uluslararası sistem içerisinde yer alan pek çok egemen ulus devletten daha fazla etkileme kapasitesine sahiptir. Yani denilebilir ki, bir uluslararası örgütün aktör olma kapasitesi, sorunları çözmekteki etkinliği ve kararlılığı ile yaptırım gücüne sahip olmasına bağlıdır (Arı, 2011: 83- 84). Uluslararası örgütler, yetki sahibi organlardan oluştukları ve devamlılık göstermeleri nedeniyle, uluslararası diplomatik konferanslardan farklıdır. Uluslararası örgütler, devletler tarafından oluşturulmuş olsalar da; bağımsız bir

hukuki kişiliğe sahip olarak bağımsız karar alabilme ve objektif varlığa sahip olma özelliğine sahiptir (Çam, 2011: 279).

Uluslararası örgütlerin temelde bazı ortak özellikleri vardır. Kısaca bunlar (Bennett ve Oliver, 2015: 22);

- Sürekli bir örgüt olarak değişik işlevleri gerçekleştirmeye devam etmektedir,
- Uygun koşulları taşıyan taraflar örgüte gönüllü olarak üye olmaktadır,
- Örgütün hedeflerini, organlarını ve yöntemini ortaya koyan temel bir metine dayanmaktadır,
- Danışman niteliğinde bir konferans yapısına sahiptir,
- Örgütün yönetimi, araştırma ve bilgilendirme işlevlerini üstlenmiş olan bir sekreteryası bulunmalıdır.

Uluslararası örgütler literatürde, hükümetler arası örgütler ve hükümetler dışı örgütler olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Eğer örgütler, hükümetler arasında resmi yollarla yapılan antlaşmalar neticesinde kurulmuş iseler bunlar hükümetler arası örgütler olarak ifade edilmektedir. Hükümetler arası örgütler, tek bir amaca hizmet edebileceği gibi birden çok amacı da kapsayabilmekte, küresel veya bölgesel olabilmekte, yeni üyeliklere açık ya da kapalı olabilmekte, ekonomik nitelikli olabilir veya olmayabilir gibi çok çeşitli ayrımlara tabi tutulabilmektedir. Realist yaklaşımlar, hükümetler arası örgütleri büyük güçlerin birer dış politika aracı olarak görürken; liberal yaklaşım bu örgütlerin uluslararası politika da özerk bir aktör olabileceğini savunmaktadır. Hükümetler dışı örgütler, giderek yaygınlaşma eğilimi içerisinde olmuş ve uluslararası sistem içerisinde çeşitli olaylarda önemli roller almaya başlamışlardır. Bir uluslararası örgütün, hükümet dışı örgüt olarak kabul edilebilmesi için taraflardan en az birisinin ülkesinin yönetiminin temsilcisi olmaması gerekmektedir. Hükümet dışı örgütler; uluslararası uzmanlık kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve siyasal nitelik taşıyan hükümet aşırı kuruluşlar şeklinde başlıca üç genel başlıkta incelenmektedir (Sönmezoğlu ve diğerleri, 2011: 85; Ateş, 2013: 125- 126).

Uluslararası örgütleri, uluslararası politikada birincil aktörler olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu örgütler, genellikle devletler ve diğer aktörler arasındaki uluslararası politika sürecinde sınırlı bir şekilde etkili olabilen aktörlerdir (Ateş, 2013: 127). Fakat bir kriz anında, uluslararası örgütler sayesinde krizin doğrudan

parçası olan devletler rahatsızlıklarını kolayca belirtebilme fırsatı bulmuştur. Modern uluslararası örgütler, eski diplomasi ve barışçıl çözüm yollarının ötesinde ulus devletlere ve bireylere yeni bir boyut sunmaktadır. Devletler karşılıklı olarak fayda elde edebilmek için oluşturulan teknik konulardaki anlaşmalar, uluslararası örgütler sayesinde kolaylaşmaktadır (Bennett ve Oliver, 2015: 24).

Çalışmanın konusunu oluşturan BM, NATO, AGİT ve AB gibi örgütler hükümetler arası örgütler olarak kabul edilmekte. Kosova sorunu kapsamında, uluslararası ilişkileri etkileyebilme potansiyelini ellerinde bulundurmaktadırlar. Kosova sorununun çözümü aşamasında, bu uluslararası örgütler arasındaki işbirliği ve karşılıklı bağımlılık önemlidir. Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde, uluslararası örgütlerin nasıl rol aldıkları bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1.2.5. Ulusaşırı Gruplar ve Örgütlenmeler

Genelde ulusaşırı gruplar olarak veya hükümet dışı gruplar gibi adlarla ifade edilen uluslararası aktörlerin sayıları, 1945 yılı sonrasında hızlı bir artış göstermiştir. Bu artışın ortaya çıkmasında uluslararası sistemde, artan karşılıklı bağımlılıkların yanı sıra ortaya çıkan yeni toplumsal gereksinimler nedeniyle, ulus devletin denetimi dışında kalan alanların hızla artmasının katkısı olmuştur. Ekonomik, ticari, mali, eğitim, etnik, dini, kültürel, turizm ve spor gibi yeni birçok alanda bu durum ortaya çıkmıştır. Ulusaşırı örgütler, devletin düzenlemediği ve denetimi altında tutmadığı yukarıda değinilen alanlarda, ortak çıkarları paylaşan kişi ve grupların tek başına gerçekleştiremeyecekleri bu çıkarları, gerçekleştirebilmek adına bir araya gelip oluşturdukları örgütlerdir. Bu örgütlerin faaliyetleri, ulusal sınırları aşabilmekteyse de, faaliyette buldukları ülkenin yasalarının izin verdiği çerçevede yasal olan yolları kullanabilmekte olsa da bazı durumlar söz konusu olduğunda yasal olmayan yolları da kullanabilmektedir. Ulusaşırı örgütlerin sayısının giderek artmaya başlamış olması devletin uluslararası sistem içindeki merkezi konumunu büyük ölçüde zayıflatmıştır (Arı, 2011:86- 87).

Ulusaşırı örgütler, uluslararası sistem içerisinde sahip oldukları rolleri nedeniyle, bağımsız bir aktör olarak, uluslararası ilişkileri etkileyebilme kapasitesine

sahiptir. Ulusaşırı örgütleri, daha çok ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal amaçlarla kurulmuş olan “*dernekler*” ile birden fazla ülkede üretim ve yatırım faaliyetinde bulunabilecek olan “*çokuluslu şirketler*” olarak iki guruba ayırmak mümkündür (Arı, 2011: 88).

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA SORUNU

Todorova, Balkanları Tahayyül kitabında bir hayaletten bahsediyor “*Balkanlar Hayaleti*”. Aslında bu hayalet, Batı’nın Balkanları Avrupa’nın ötekisi olarak tanımladığının bir ispatıdır. Bu hayalet, geçmişte de günümüzde de Kosova’da gezinmiştir. “*Balkanlaşma*” teriminin ise, en somut örneklerinden birisi de Kosova sorunudur. Balkanlaşmadan kasıt, yalnızca büyük siyasi birimlerin parçalanması olarak algılanmamalıdır geriliğe, ilkelliğe ve barbarlığa dönüşle de aynı anlama gelmektedir (Todorova,2015: 17). Balkanlaşmak şeklinde ifade edilen durum, aslında istikrarsızlaşmayı karşılar bir hal almıştır. Balkanlar tabiri 19. yüzyılla birlikte coğrafi bir terim olarak kullanılmak yerine; git gide siyasal bir anlam kazanmış ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan arta kalan ve ortaya çıkan devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan bu eski siyasi birimler içerisinde, milliyetçi akımlar nedeniyle parçalanarak yeni küçük devletlere dönüşüm sürecine “*Balkanlaşma*” denilmiştir(Todorova,2015: 75- 77).

Kosova’yı Balkanlardan ayrı ele almak mümkün değildir. Kosova’nın da bu Balkanlaşma sürecinde yeni bir “*Balkan barut fıçısı*” halini alacağı öngörülmüş ve Yugoslavya’nın dağılma sürecinde son halka olarak bu durum gerçekleşmiştir. Denilebilir ki, Balkanlar her zaman düşmanlıklar ve parçalanma anlamına gelmiştir ve içerisinde her zaman farklı kültürlerin, halkların ve dinlerin harmanlandığı, kıtalar arasındaki bir kavşak noktasıdır. Balkanlar, Doğu ile Batı arasında süren ve uzlaştırılmayan siyasal, dinsel ve toplumsal sorunlar açısından bir geçiş bölgesidir (Todorova,2015: 101- 127). Balkanlar’da, güçlü bir devletin ortaya çıkabilmesine imkân tanıyacak doğal bir coğrafi merkez yoktur. Bu nedenle, Balkanlar’da sosyal hareketlilikler tarih boyunca merkezden uzaklaşan, merkezkaç karakter sergilemiştir. Sadece dışarıdan empoze edilen merkezîyetçi fikirler, belli dönemlerde merkezi devletlerin oluşmasına imkân sağlamıştır. Bizans ve Roma’dan Osmanlı’ya kadar hatta yakın tarihimize kadar tarihsel süreçte, Balkanlar coğrafyası incelendiğinde, ancak dışarıdan gelen bir gücün kontrolü altında birleşip, merkezi bir idare etrafında bir araya geldiğini göstermektedir. Günümüzde, Balkanlar’da 13 farklı devlet ve

yaklaşık 24 tane farklı etnik ve dini kökene sahip topluluk yaşaması, bölgenin coğrafi yapısının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bu etnik bölünmüşlük, bölgenin temel sorunu olan azınlıklar sorununun ortaya çıkmasını sağlamıştır (Bilge Adamlar Raporu, 2014: 14). Tarih boyunca tekrar tekrar ortaya çıkan bu sorun, bölgenin bir ateş çemberi altında sürekli olarak kalmasına neden olmuştur. Bugün bile Kosova'nın Kuzey Mitroviça Bölgesi'ndeki durum bu ateş çemberinin hala tamamen sona ermediğini göstermektedir.

Balkanlarda, 19. yüzyıl boyunca, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sadece din farkına dayalı olarak birleştirilen eski halklara dayalı, yeni ulus devletlerin oluşumuna tanık olunmuştur. Bu ulus devletleşme süreci 1. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı'nın Balkanlardan tamamen çıkmasına neden olmuşsa da; yeni devletlerarasındaki sınırlar, 1. Dünya Savaşı'nı bitiren 1919 yılında imzalanan antlaşmalara dayanır. Bu antlaşmalar temelde, büyük devletlerin çıkarlarına uygun olarak hazırlanmış, iki savaş arası dönemde ve Soğuk Savaş sürecinde değişmeden kalabilmiş; rastlantısal olarak karar verilmiş sınırlardır. Bu rastlantısal olarak oluşturulan sınırların, 1991'den sonra bölgede patlak veren sorunlarda temel dinamik olduğu kabul edilmektedir. Bu sürtüşmelere sadece komünizmden kalan sorunların sebep olmadığı anlaşılmakta; asıl sorun 1912'de dondurulmuş olan sınır meseleleridir (Yerasimos,2015: 8- 9). Ayrıca, Balkanlar Bölgesinde çatışmaların ortaya çıkması, etnik gruplar arasında tamamen farklı kimlikler, dünya görüşünün birbirinden farklı olması, politik kültür, devleti algılama biçimleri ve benimsedikleri uluslararası politikanın farklılıklarından da kaynaklanmaktadır (Şekercioğlu,2015: 544).

Balkanların tarihinin en önemli unsuru, nüfus hareketliliğidir. Tarih boyunca askeri- siyasi- beşeri hareketlilikler Balkan yarımadasında, Arnavutlar, Yunanlılar ve Romenler haricinde hiç kimsenin tarihi toprağı olmamasına neden olmuştur. Bu nüfus hareketliliği, yerinde kalan ulusların yeni gelenler tarafından asimile olmasını sağlamış, nüfus hareketliliği Osmanlı döneminde de istikrarlı ve planlı olarak devam ederek, bölgenin etnik olarak karmaşıklaşmasına neden olmuştur (Karatay, 1998: 20- 21). Bu nüfus hareketliliği belli bölgelerde farklı etnik grupların, tarihi toprakları olduğunu iddia etmelerine sebep olmaları nedeniyle tarih boyunca çatışmaların çıkmasına neden olmuştur.

Balkanlar açısından Avrupalıların yanıldığı nokta, Balkan halklarının şiddet eğilimi olduğunu düşünmeleri olsa da Balkanlar'da şiddet modernleşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan ulus devlet kavramının bölgenin coğrafyası nedeniyle etnik ayrışmaların olması ve devlet otoritesinin zayıflığı, şiddeti bölgede yükselen bir trende sokmuştur (Mazower, 2017: 9). Bu coğrafya, Osmanlı'dan ayrı düşünülemez çünkü bu şiddet eğilimi içerisinde yaklaşık altı yüzyıl boyunca Balkanları bir arada tutabilen tek unsur, Osmanlı olmuştur. Romalılar ve hatta Bizanslılar bile bölgenin kaderini böylesine etkilememiştir.

Kosova, Malcolm'un deyiimiyle "*Balkanların yitik kalbi*"dir (Malcolm, 1999: 23). Kosova sorununun temelinde, Arnavut ve Sırların bölgeye ilk önce geldikleri konusundaki varsayımları yatmaktadır. Kosova'nın tarihinin taş devrine kadar gittiği belirlenmiştir. İllirler, Traçanlar, Dardanlar ve Yunanlıların bu bölgenin en eski sakinleri olduğu tahmin edilmektedir. Kosova Bölgesi de diğer tüm Balkanlar gibi tarih boyunca birçok kere işgale uğramıştır (Demirel, 2016: 91). Arnavutların inadı ve Sırp kini, Kosova sorununu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Arnavut inadı, bölgenin hâkim çoğunluğunun Arnavutlarda olduğunu belirterek, nüfusun geneli itibariyle bağımsızlık yanlısı tavır takınırken; Sırp kini altında oluşturulan Sırbistan politikaları, uluslararası antlaşmalardaki "*sınırların değiştirilmezliği*" ilkesi üzerinden propaganda yapmaktaydı. Fakat karşılıklı olarak ileri sürülen bu iddiaların uluslararası kamuoyu tarafından ise üzerinde durulduğu kısmı insan hakları konusunda ortaya çıkmaktaydı. Sırbistan, Kosova'da etnik çoğunluğa sahip Arnavutlara etnik temizliğe varacak şekilde, insan hakları ihlallerinde bulunurken; Kosovalı Arnavutlar da Sırlara karşı böylesi insan hakları ihlalleri gerçekleştirmekteydi (Karatay, 1998: 8- 9). Kosova sorununu Arnavut inadı ve Sırp kini üzerinden okumak en doğru olanıdır. Çünkü iki tarafında savundukları temel tezler, bunun etrafında şekillenmektedir. Bu sorunu, bunlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Fakat bunlarla birlikte bölgede çıkarı olan diğer uluslararası aktörleri de sürecin dışında tutmak doğru bir yaklaşım olmamaktadır.

Kosova sorununun temeli aslında 28 Kasım 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilan eden Arnavut Devleti'nin sınırlarının, Arnavutların yaşadığı bölgenin coğrafi olarak yarısına ve nüfusun yarısına yakınına dışarıda bırakacak şekilde çizilmiş olmasıdır. Arnavutluk dışında bırakılan bu bölge

ve Arnavut nüfus, tarih boyunca Sırların baskı ve zulmü altında ezilmişlerdir. Arnavutlar arasındaki kimlik belirleme ve bağımsızlık kavgasının temellerini o günlere kadar götürmek mümkündür (Olçay, 2000: 14).

Kısaca Kosova sorunu, “*Sırlar ve Arnavutlar arasında yaşanan kültürel, siyasi ve demografik bir mücadele*” olarak tanımlanabilir. Kosova sorununun pasif direnişten silahlı mücadeleye ve çatışmalara dönüşmüş olması, hem Balkanlarda güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olmuş hem de Arnavutların Balkanlarda farklı ülkelerde de yaşıyor olması nedeniyle, çatışmaların diğer ülkelere sıçrama riskini taşımıştır. Bu nedenle, Kosova sorunu uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Kara: 2017: 263). Diğer bir deyişle, Kosova sorununu önemli kılan şey stratejik konumu nedeniyle burada ortaya çıkacak bir çatışmanın, diğer ülkelere de sıçrama ihtimalidir. Kosova, İtalya’dan başlayıp Yunanistan’a, Doğu Akdeniz’e ve Türkiye’nin Irak sınırına kadar uzanan ve her an patlamaya hazır bir bölgenin merkezinde bulunmaktadır. Bölgeyi patlamaya hazır hale getiren ise, 1997 yılında Arnavutluk’ta gerçekleşen Banker Krizi olmuştur. Bu kriz sonrasında, Arnavutluk tamamen parçalanmış ve ordusu tamamen dağıtılmıştır. Orduya ait mühimmatlar, halk tarafından yağmalanmış ve Arnavutluk’ta eğitilen Kosovalı gerillaların eline geçen bu mühimmatlar, 1998 yılından itibaren ortaya çıkan toplu ayaklanmaları tetikleyen etken olmuştur (Ignatieff, 2000: 20- 21).

Kosova sorununu Balkanlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Kosova Balkanları, Balkanlar Kosova’yı tarih boyunca etkilemiş, bugün bile etkilemeye devam etmektedir. Kosova, Balkanlar Bölgesi’nin bir parçasıdır ve burada meydana gelen bir gelişme, bölgenin diğer parçalarını da etkilemiş bir domino etkisi yaratmıştır. Balkanların merkezinde bulunan bu bölgenin, geçmişteki ve gelecekteki durumu, tüm Balkanlar coğrafyasını etkileyebilecek potansiyeli içerisinde barındırmaktadır. Bundan dolayı, Kosova sorunu özelde Balkanlar genelde ise Avrupa’nın güvenliği açısından önemli bir alandır. Tarihsel düşmanlıkların AB’ye katılım yoluyla yumuşatılarak daha güvenli ve sürdürülebilir bir düzenin oluşturulma çabaları, bugün dahi devam etmektedir.

Günümüzde ise, Kosova Devleti azınlık haklarına saygı gösteren bir ülke olmasına rağmen, Sırlar tarafından şiddete, baskıya, asimilasyona ve etnik temizliğe maruz kalan Arnavutların kendisi de Kosova’daki diğer azınlıklara baskı

yapmaktadır. Örneğin; Kosova'daki Türklerin, Osmanlı döneminde Türkleştirilen Arnavutlar olduğu iddia edilerek dillerini, kültürlerini ve kimliklerini ifade etmeleri engellenebilmektedir. Aynı baskı durumu, Boşnaklar için de söz konusudur (Ayhan, 2010: 76).

Bu bölümde, Arnavut ve Sırp tezleri ileri sürülerek bölgenin etnik yapısını analiz edilmeye çalışılarak, coğrafi, siyasi ve ekonomik yapı analiz edilecektir. Tarihsel süreçte Kosova'nın durumu anlatılarak, yeni bir devletin küllerinden yeniden nasıl ortaya çıktığı anlatılmaya çalışılacaktır. Bu süreçte etkili olan siyasi ve hukuki mücadele tarihsel akış bozulmadan verilecektir. Bir devletin kurulmasında yadsınamayacak temel unsurlardan olan tarihsel bağ bu bölüm içerisinde verilecektir.

2.1. Kosova'nın Coğrafi, Etnik, Dini, Siyasi ve Ekonomik Yapısı

Kosova, 10.887 km² yüzölçümü ile 2.126.708 nüfusa sahip bir ülkedir. Dünyanın en genç ülkesidir. Resmi dili, Arnavutça ve Sırpça'dır (Emin,2016: 13). Kosova İstatistik Ajansı'nın 2017 yılı tahminine göre, Kosova'da yaşayan nüfus 1.888.506 olarak tahmin edilmektedir (<http://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/vleresimi-i-popullsise-2017>).

Kosova, Arnavutluk'tan sonra Arnavut nüfus bakımından en yoğun olan ikinci ülkedir. Kosova'yı, ekonomik, siyasi, jeostratejik ve kültürel öneme sahip bir bölge olarak tanımlamak doğru olacaktır. Sırbistan, Karadağ (Sancak Bölgesi), Arnavutluk ve Makedonya ile sınır komşudur. Bölge çok etnikli yapısı dolayısıyla Arnavutları, Sırp, Karadağlı, Boşnak, Türk, Çingene ve Mısırlı unsurları bünyesinde barındırır. Çok etnikli yapı, bölgede Müslümanlığın ve Hıristiyanlığın bir arada yaşamasına imkân tanımıştır. Bu çok etnikli ve dinli yapının temel sonucu ise bölgede Arnavutça ile birlikte Sırpça, Boşnakça ve Türkçenin de konuşulduğu çok dilli bir yapının oluşmuş olmasıdır (Yılmaz, 2005: 11; Ayhan, 2017: 172). Bu çok etnikli yapı, olumlu yanlarıyla birlikte, bölge de sürekli meydana gelen çatışmalarında temelini oluşturmaktadır. Bölge de meydana gelen çatışmalarda, etnik unsurların etkisi göz ardı edilmemelidir. Kosova'da çeşitli etnik gruplarında bulunması, bölgeye ayrı bir önem atfetmiştir.

Kosova, ekonomik geri kalmışlık açısından Yugoslavya'nın en geri bölgesidir. Kosova'da, etnik bakımdan nüfusun çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmuş ve bu çoğunluk tarihsel süreç içerisinde sürekli artış göstermiştir. Bunun arkasındaki sebep, Sırların savunduklarının aksine, bölgeden zorla göç ettirme veya etnik temizliğe maruz bırakma gibi nedenlerle gerçekleşmemiştir. Temel neden, Müslüman olan Arnavut ulusunun doğurganlık oranının Sırlara göre yüksek olmasıdır. Bir diğer neden ise, bölgenin ekonomik olarak geri kalmışlığı ve yüksek orandaki işsizlik nedeniyle, Sırların Yugoslavya'nın ekonomik açıdan daha gelişmiş ve yaşam standartlarının daha yüksek bölgelerine doğru göç eğilimi içerisinde olmasıdır (Ülger, 2016a: 71).

Bu bölümde, Kosova sorunun ortaya çıkmasında temel olarak alabileceğimiz coğrafya, din, etnik yapı ve ekonomik faktörler incelenerek, sorunun temel dinamiklerine ulaşmaya çalışılacaktır. Sorunun çözümünde, ulus devletler ve uluslararası örgütlerinde bu temel dinamikler üzerinde soruna yaklaşımları gerekmektedir de bazen sadece çıkarlarını ön plana alarak, sorunu çözmeye çalışmaları ve bugün hale bu yönde sürdürdükleri politikaları, sorunun sadece dondurulmasına neden olmakta; kesin çözüme yönelik politikaları uygulayamamaktadırlar.

2.1.1. Kosova'nın Balkanlardaki Jeopolitik Önemi

Balkanlar, coğrafi terim olarak anlamını yitirerek, negatif bir anlam yüklenerek, ideolojik olarak olumsuz çağrışımlara sahip olmuştur. Balkan dillerinde de Balkan terimi “*medeniyet yoksunluğu*” ve “*geri kalmışlıkla*” eş anlamlı hale gelmiştir. Balkanlar, artık belirli bir bölgenin adı olmaktan çıkmış “*Balkanlaştırma*” ilkel kavgaları ve çözümleri hatırlatır olmuştur (Jezernik, 2006: 4). Fakat Balkanların stratejik konumu dolayısıyla, Avrupalı devletlere, Akdeniz ve Ortadoğu politikalarında etkili olma imkânı sağladığı için, Soğuk Savaş sonrasında bölgenin önemi artmış, bu olumsuz yanına karşılık yeni anlamlar kazanan bir coğrafi konum elde etmiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 112). Coğrafi olarak Balkan yarımadasının sınırları çizilirse, kuzeyinde Tuna ve Sava Nehirleri'nin meydana getirdiği ovalar bulunur; güneyde ise Akdeniz'in ortalarına kadar inerken; batıda Adriyatik denizi ve doğuda

Karadeniz ile çevrilidir (Kara, 2017: 259). Kısaca Kosova, Avrupa kıtasının güneyinde, Balkan yarımadasının kuzeyinde yer alan konumuyla önemli bir jeopolitik merkezdir. Kosova, Avrupa'nın Asya kıtasına açılan bir kapısı olarak, Balkanlar bölgesinin merkezinde yer almaktadır. Kosova siyasal sınırları, bölgenin coğrafi sınırlarıyla da örtüşmektedir. Kosova, Balkan yarımadasında merkez bir konumda yer almakta ve bölgede bulunan nehir ve vadiler yarımada'nın iç kısımlarını Adriyatik ve Ege Denizine bağlaması nedeniyle, kavşak haline gelmesi, bölgeyi stratejik açıdan önemli kılmaktadır (Ünlü, 2015: 230- 232). Brzezinski'nin deyişiyle, Balkanları da içerisine alan Avrasya, dünyanın en önemli jeostratejik bölgelerinden bir tanesidir ve burada meydana gelebilecek bir olay, tüm dünyayı etkileyebilecektir (Brzezinski, 2018: 125).

Balkanlar coğrafi konumu nedeniyle, hem geçmişte hem de günümüzde Avrupa'nın güvenliği açısından önemli bir bölge olmuştur. Çünkü geçmişte, doğudan gelen akınlara ve istilaları karşılamış, günümüzde ise istikrarsızlık ve krizler nedeniyle, Avrupa'nın güvenliğini tehdit etmiştir. Ayrıca yeraltı kaynakları bakımından zengin olması nedeniyle de Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi için önemli bir stratejik noktadır. Kosova'nın da yeraltı kaynaklarına sahip olması, önemli bir jeolojik özelliğidir. Kosova, Güneydoğu Avrupa'nın mineraller açısından en zengin bölgesidir ve Avrupa'nın en büyük ikinci altın- gümüş madenlerine, ayrıca çok zengin linyit ve kurşun madenlerine sahiptir (Ercan ve Pektaş, 2015: 6- 8). Kosova'nın zengin yeraltı kaynakları, tarih boyunca bölgenin istilalara açık hale gelmesine neden olmuş, Romalılarda, Nazilerde ve hatta görülen o ki Sırbistan ve ABD'de bunları elde etmeyi çıkarlarına uygun görmüştür. Kosova'nın politik-coğrafi sınırları, ilk olarak 1945 yılında oluşturulmuştur (Malcolm, 1999: 19). Bölgenin jeopolitik açıdan önemli olmasında, bölgenin doğusunda yer alan ve Güneydoğu Avrupa'nın mineral bakımından en zengin bölgesi olmasının yanı sıra, bir kültür kavşağı olmasından da kaynaklanmaktadır.

Bu bölgede, egemenlik kurmaya çalışma bölgenin coğrafyasından da kaynaklanmaktadır. Bölge, etrafını çevreleyen yüksek dağlara rağmen, daima ticaret yollarının geçtiği önemli bir merkezdir. Bu ticari yollar, önemli bir rol oynayabilir ama stratejik önemi sadece bundan kaynaklanmamakta; Osmanlı için bölgeye hâkim olmak, Bosna'ya ve Kuzey Arnavutluk'a hakim olmayı sağlarken aynı zamanda,

Sırbistan'ın Makedonya ve Ege Bölgesi ile olan bağlantısına tehdit oluşturabilmektedir. Kosova'nın hassas jeostratejik durumu, orada meydana gelen toplumsal ve siyasal gelişmelerde ortaya çıkmıştır (Malcolm, 1999: 26–29; Clayer,2010: 59).

Arnavutlara göre Kosova, Sancak'ın ve Sırbistan'ın güneyindeki birçok yeri de içine alan daha geniş bir alan olmasına rağmen; Arnavutlar tarafından bugünkü sınırlarda kabul edilmektedir. Küçük bir bölge olmasına rağmen, stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi, gelecekte de bölge büyük krizlerin ortaya çıkabilme potansiyeli olan bir bölgedir. Kosova, aslında Balkanların bir prototipidir demek mümkündür. Balkanlarda ortaya çıkmış ve çıkabilecek her olayın, Kosova'da bir örneği mutlaka bulunabilir.

Balkanların günümüzdeki önemini ise, Avrupa'ya giden enerji boru hatlarının geçiş güzergahında yer alıyor olmasıdır (Ayhan, 2017: 172). Bu enerji hatları, başta Kosova olmak üzere Balkanlara olan ilgiyi arttırmaktadır. Enerji güvenlikleri açısından batılı devletler, Kosova gibi devletlere ayrı bir önem atfetmeye başlamışlardır.

Yukarıda açıklanan nedenlerle, Kosova bölgesi geçmişte de günümüzde de jeopolitik açıdan önemlidir. Çünkü birçok ulus devletin, bu bölge üzerinde ortaya çıkan ulusal çıkarları mevcuttur. Bu çıkarlar, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine, uluslararası aktörlerin aktif bir şekilde katılmalarının da temel sebebidir.

2.1.2. Kosova'nın Etnik ve Dini Yapısı

Kosova'da temelde iki etnik yapıdan bahsetmek mümkündür. Genelde Sırp ve Arnavutların bölgede hâkim konumda olması ve iki etnik grubunda bölgedeki hâkim unsur oldukları yönünde ki varsayımları bölgeyi tarihi tespitlerdeki “*barut fıçısı*”na döndürmektedir. Temelde Sırp ve Arnavutlar, dil bakımından ayrılmalarının yanı sıra Ortodoks- Müslüman ayrımı nedeniyle, kültürel bir ayrılma da söz konusudur. Fakat Müslüman Arnavutlar, siyasi mobilizasyon aracı olarak dini kullanmazken; Sırplar, siyasi bir araç olarak dini “*kutsal*” Sırp çıkarlarını sağlamak açısından kullanmaktadır (Malcolm, 1999: 14). Kısaca denilebilir ki, Sırplar ve Arnavutlar etnik, dinsel ve dilsel açıdan farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılık,

Kosova'yı potansiyel bir çatışma bölgesine dönüştürmüştür. Kosova için Arnavutların ve Sırp'ların ileri sürdükleri tarihi hak iddiası, hukuki olmaktan çok siyasi özellik taşımaktadır.

Kosova sorunun temelinde, Kosova topraklarında Balkanların iki büyük milliyetçi proje olan Sırp ve Arnavut milliyetçiliklerinin çatışma alanı olması gelmektedir. Kosova, Sırp ve Arnavutların milli bilincinde önemli bir yer alırken; “*Büyük Sırbistan*” ve “*Büyük Arnavutluk*” düşüncelerinin kesişim noktası hep bu coğrafyadır. Kosova, Sırp'lar için milli bilinçlerinin ve Sırp milli davasının merkezi konumunda iken; Arnavutlar için asla terk edilemeyecek olan anavattır. Kosova, uluslararası toplum tarafından da “*Arnavut sorununun*” ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (Kut,1998: 56). Kosova’da Sırp'lar ve Arnavutlar arasında meydana gelmiş olan çatışmalar, dinsel nitelikten ziyade ulusal nitelik taşımaktadırlar. Bu bölgede, manastır veya camilere yönelik gerçekleştirilmiş olan saldırılar da, dinsel olmaktan çok ulusal simgeler oldukları için hedef haline gelmektedir (Clayer, 2013: 563).

BM idaresi altında, Kosova İstatistik Ofisi tarafından 2003 yılında yayınlanan rapora göre; Arnavutların toplam nüfus içindeki oranları %88 iken Sırp'ların ki %7 şeklindedir ve toplam nüfus 1 milyon 900 bin olarak tespit edilmiştir. 2012 yılı verilerine göre; Arnavutların Kosova’daki oranı %92 iken %5,3 Sırp'lar, %1,6 Boşnaklar, %1,5 Türk ve diğer etnik unsurlar bulunmaktadır. Kosova’nın dini nüfus dağılımı ise; %96 Müslüman, %2,2 Katolik, %1,5 Ortodoks’tur (Emin,2016: 14; Ülger, 2016a: 168- 169). 2016 yılı tahminlerine göre ise; %92,9 Arnavut, %1,6 Boşnak, %1,5 Sırp, %1,1 Türk ve %2,9 diğer etnik unsurlar bulunmaktadır. Kosova’nın dini nüfus dağılımı ise; %95 Müslüman, %1,5 Ortodoks Hristiyan, %2,2 Katolik ve 1,3 diğer şeklindedir. Dünya Bankası(WB)’nin 2016 yılı tahminlerine göre, Kosova Devleti’nin nüfus artış oranı 0,79’dur (https://insamer.com/tr/kosova_898.html).

Sırp tezlerine göre, Kosova Bölgesi’nin adı Eski Sırbistan’dır. Kosova, Sırpça’da kelime anlamı olarak “*siyah kuşların*” anlamına gelmekte; 1389 yılındaki savaşın geçtiği yer olan “*Kosova Polje*”nin yani “*siyah kuşların bölgesi*” kısaltılmış şekli olarak kullanılmaktadırlar (Johnstone, 2004: 273). Kosova Savaşı’nın hikâyesi, Sırp tarihinde önemlidir. Bu savaş, Sırp'ların Türkler tarafından köleleştirildiği bir

savaş olarak anılmakta ve bu savaş kutsal bir mit olarak algılanmaktadır. Sırlar, Kosova'yı "*Sırların Kudüsü*" ve "*Sırp dini değerlerinin ve medeniyetinin beşiği*" olarak görmektedirler (Türbedar,2017a: 137). Hatta Miloseviç'e göre "*Kosova Sırp dilindeki en pahalı kelimedir*" (Stevanoviç, 2005: 250). Kosova'nın Sırlar açısından önemi, yukarıda bahsedilmiş olan tanımlamalardan anlaşılmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca Sırlar, Kosova üzerinde tarihi hakları olduğunu ve bölgenin kutsal toprakları olduğunu iddia ederek, bölgede etnik olarak çoğunluğu oluşturduklarını iddia etmişlerdir. Sırlar, Kosova topraklarının etnik yapısını değiştirmek amacıyla; asimilasyon metodu, göçlerle Sırp nüfusunu arttırmak, etnik soykırım uygulamak ve yerli halkı göçe zorlamak gibi yollar izlemiştir (Balla,2008: 3).

19. yüzyılın sonlarına doğru, Kosova'nın nüfusunun büyük bir çoğunluğu Arnavutça konuşmakta; Arnavutça konuşanlar Slav dillerini konuşanlara göre ise büyük bir üstünlüğe sahipti. Fakat nüfusun çoğunluğunun Sırp olduğunu iddia edenler, "*Arnautas*" tezini ileri sürerek Arnavut olarak nitelenen kişilerin aslında Arnavutlaşmış Slavlar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu kişilerin Arnavutça konuşmaları nedeniyle, Sırp dilini kullanmadıklarını ve Arnavutça konuşmakta olan diğer Müslümanlarla özdeşleştiği kabul edilmektedir. Kısaca bu tez, Slavların kültür ve dil bakımından bir Arnavutlaşma süreci yaşadıklarını iddia etmektedir. Fakat Malcolm'un belirttiği gibi, Kosova'da bulunan Slavların Arnavutlaşmış olduğuna dair bir bulgu yoktur. Bazı bölgelerde, Slavların Arnavutlaşmış olduğu durumlar söz konusu olmasına rağmen; tüm bir yönetim bölgesinde böylesi bir durum söz konusu değildir. Kosova Arnavutları arasında görülen Ortodoks kökenli bazı uygulamaların varlığı bunların Ortodoks Slav olduğunu gösteren yeterli bir kanıt değildir. (Malcolm, 1998: 240- 242).

Arnavutların atalarının İlirler, Dardanlar ve Traklara dayandığı varsayılır. Balkanların Roma egemenliğine girmesi nedeniyle bölge Latinleşmişti ve buna direnen ulus ise Yunanlılar olmuştu. Yunan ve Latin arazisi arasında yaşayan İlir ve Dardan toplulukları dillerini ve kimliklerini kaybetmediler. Roma'nın zayıflamasıyla birlikte bölgeye, Slav ve Türk ulusları gelmeye başlamıştır. Yerli halk ise, günümüzdeki Arnavutluk topraklarına çekilip Slavlaşmaya direnmiş; İlir ve Dardan toplulukları toparlanarak, Arnavutlar, Albanlar, Arbanitler, Şkiptar gibi çok sayıda isimle anılan bir millet ortaya çıkardılar. Arnavutlar, bugün kendilerini İlirlerin

torunu olarak görmelerine rağmen; Sırlar bu kan bağıını reddederek Arnavutların aslında toplama yeni bir millet olarak görmekte ve bunların Latinleşmeye, Slavlaşmaya ve Yunanlaşmaya direndiklerini savunmaktadırlar (Karatay, 1998: 28-31).

Arnavut dil ve kültür kökenlerine inildiğinde, arkeolojik ve filolojik bulgular Arnavutça'nın antik İliya dilinin devamı olduğunu göstermektedir. Bu durum, gerçekte Arnavutların uzun yıllardır bölgede var olduğunu göstermekte ve bölgeye diğer yerlerden göç eden ve yerleşik halkların kültürel açıdan Arnavutları değişime uğratmadıkları sonucu çıkarılmaktadır (Özey ve diğerleri, 2013: 43). Arnavutların en ayırt edici özelliği, İliya dili kökenli bu Arnavutça dilini konuşmalarıdır fakat aynı dili konuşup ortak soydan gelen bu halk, aralarında yüzyıllardır siyasal ve kültürel bir birliği sağlayamamışlardır. Bunun temelinde ise, kan bağına dayalı aile içi dayanışma ve aile reisine saygı kültürünün Arnavutlar arasında yaygın olmasıdır (Bozbora,2017a: 265). Arnavutlarda, kendi içerisinde bir bölünmüşlük içerisinde dirler. Kuzey Arnavutlukta ve Kosova'da Gegler yaşamakta; Arnavutluğun güneyinde ise Tosklar yaşamaktadır. Bu iki etnik unsur, kısmen dinden ve yaşadıkları coğrafya nedeniyle ortaya çıkan yaşam tarzı dolayısıyla farklılaşmaktadır (Malcolm, 1999: 37).

Gegler ve Tosklar arasında önemli kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın temelinde ise, yaşadıkları bölgeler arasındaki coğrafi farklılık vardır. Kuzey ve Güney Arnavutları arasında gerek dinden gerek kültürden gerekse de toplumsal yapıdan kaynaklanan farklılaşmalar olmuş olsa da; her iki bölgede de yaşayan halk, kendilerini "*kartalın oğlu*" anlamına gelen "*shqiptar*" adıyla tanımlamışlardır (Castellan, 1993: 372; Bozbora, 2017a: 264).

Arnavutların din konusunda gevşek oldukları gerçektir. Bu nedenle din onlar için bir gaye değil araçtır ve istedikleri zaman din değiştirmişlerdir. Bunun tarihsel ve kültürel nedenleri mevcuttur. Tarihsel açıdan bölgenin hem Katolik hem de Ortodoks bölünmesinin içerisinde yer almış olması ve 15. yüzyıl itibariyle Osmanlı egemenliğine girmiş olmasıyla, Müslümanlığa yönelmiş olmaları vardır. Arnavutların dinsel farklılıklarının, günümüze kadar gelmesinde kültürel özellikleri etkili olmuştur. Bunlardan biri dini genellikle faydacı amaçlar açısından, tercih unsuru olarak kullanmaları olmuştur. Arnavutlar, Müslümanlığa Osmanlı Tımar sisteminde

gayrimüslimlerin ödemek zorunda kaldığı vergilerden muaf olmak adına ve Osmanlı yönetim sisteminde Arnavut yöneticilerin önemli roller oynaması gibi nedenlerle geçmişlerdir (Özey ve diğerleri, 2013: 43- 44). Arnavutlar, ister Müslüman olsun isterse de Hıristiyan olsun dini duyguları alışkanlıktan öteye gitmemiştir. Bu nedenle, bölgelerini işgal eden Osmanlıların dini olan Müslümanlığı kolayca benimsemişlerdir. Ama bu Müslümanlığı benimseme süreci zorlama bir politika süreci olarak gerçekleşmemiştir. Din anlayışları bu kadar gevşekken; Arnavutlar arasında geleneklerine bağlılık çok sıklıdır. Bu nedenle “*Arnavutlar’ın dini Arnavutçuluk’tur*” demek gerekmektedir. (Johnstone, 2004: 270; Yılmaz, 2005: 23; Ünlü, 2015: 94).

Aram Andonyan Balkan Savaşları adlı kitabında “*Tarih dönemlerinden hiçbir değişikliğe uğramadan geçen tek Avrupa halkı Arnavutlardır.*” demiştir (Yılmaz, 2005: 28). Arnavutların siyasi tarihi göstermektedir ki, tarihsel koşullar altında Arnavutlar etnik bilinçlerini, iki kilise ve iki dile ayırmak zorunda kalmış olsalar da korumuşlardır. Bu da Arnavut ulusunun bilinçlenmesine ve bir Arnavut ulusal hareketinin ortaya çıkmasına uygun bir ortam sağlamıştır.

Kosova, günümüzde Arnavutların vatanı olarak kabul edilebilir. Çünkü Arnavutlar, bölgede demografik yapı itibarıyla en yoğun nüfuslu gruptur. Ayrıca, bölgeye ilk gelen olmaları, Prizren Birliği gibi Arnavut milliyetçiliğinin oluşmasında önem taşıyan tarihi değerlerin burada ortaya çıkmış olması, yani Osmanlı Dönemi’nde içerisinde Prizren’in de bulunduğu Kosova Vilayeti’i, Arnavut milliyetçiliğinin beşiği olarak kabul edilmesi, kesintisiz olarak Kosova’da varlık göstermeleri ve bölge üzerinde fiili hâkimiyetlerinin olması, Kosova’yı Arnavutların vatanı yapmaktadır. Günümüzde, Arnavutların bağımsız bir Kosova Cumhuriyeti kurmuş olmaları da bu genel kanı kabul edilir kılmaktadır (Ayhan, 2010: 79- 80; Clayer, 2013: 189).

2.1.3. Kosova’nın Siyasi Durumu

Kosova’nın tarihsel süreci incelendiğinde, özerk bir siyasi yapının oluşturulamadığı görülmektedir. İlk olarak Osmanlı egemenliği altında kalmış, daha sonra ise Sırbistan’a bağlı bir özerk bölge olarak varlık göstermiş olması, Kosova’nın

siyasi kimliğinin tam anlamıyla oluşmasında ve istikrarlı ve bağımsız bir siyasi yapının oluşturulmasında engel olarak görülebilir. Kosova’da, tarih boyunca bağımsız ve istikrarlı bir siyasi yapının oluşmamış olması bölgenin ekonomik geri kalmışlığına da neden olmuş ve bundan hem etnik hem de kültürel yapı da etkilenmiştir.

Kosova bölgesinde, siyasetin temelinde genellikle popülizm ve milliyetçilik gibi özellikler vardır. Bu durum, Balkanlar’da yaşamakta olan tüm Müslüman, Katolik ve Ortodoks Arnavutların tek bir devlet çatısı altında bağımsızlığını öngören Büyük Arnavutluk idealinden kaynaklanmaktadır (Özlük ve diğerleri, 2013: 102).

Kosova’da sosyal yapının oluşturulması sürecinde bununla birlikte yeniden oluşturulması gereken siyasi yapıydı. Siyasi yapının temelinde ise siyasi partiler en önemli noktadır (Demirel, 2016: 125). Bu nedenle, Kosova Devleti’nin yeniden inşa sürecinde siyasi yapılanmada yeniden oluşturulmuştur. Etkin bir şekilde işleyebilecek bu yapılanma, tam anlamıyla bağımsız bir devletin oluşturulması için bir önkoşuldur.

Kosova Devleti’nin yasama organı 120 milletvekilinden oluşan Kosova Meclisi’dir. Meclis, 2001 yılından BM’nin girişimiyle kurulmuş ve 2008’de bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra ilan edilen yeni anayasa ile Kosova’nın yeni parlamentosu kurulmuştur. Kosova’da milletvekilleri halk tarafından seçilmektedir. 120 milletvekilinden 20 tanesi azınlıklara ayrılmış geriye kalan doğrudan seçimle parlamentoda yer almıştır. Azınlıklar için ayrılan sandalyelerden 10’u Sırp, 4’ü Roma, Aşkali ve Mısırlı, 3’ü Boşnak, Karadağlı, Hırvat ve Macar, 2’si Türk ve 1’i Goralı milletvekillerine aittir. Azınlıklar, garanti altına alınan 10 milletvekilinden fazla da milletvekili çıkarabilir ama eğer azınlıklar bu milletvekili sayısına ulaşamazlarsa, bu hüküm devreye girmektedir. Meclis seçimleri, dört yılda bir yapılmaktadır. Kosova Meclis Başkanı ve 5 Başkan Yardımcısı milletvekillerinin oy çokluğu ile parlamentoda seçilmektedir. Kosova Meclisi’nin anayasa ile belirlenmiş yetkileri vardır ve anayasada değişiklik yapma ve kanun yapma gibi yetkilere de sahiptir. Parlamento çalışmalarını gençlik, ticaret ve sağlık gibi 19 komisyon aracılığıyla sürdürmektedir (Emin,2016: 21- 22).

Kosova’da halk tarafından seçilen ve Cumhurbaşkanı’nın onayladığı Bakanlar Kurulu, yürütme organıdır. Başbakan, Bakanlar Kuruluna başkanlık

yapmaktadır. Bakanlar Kurulu'nun temel görevi, Meclis tarafından çıkarılan kanunların ve belirlenen politikaların anayasaya uygun olarak uygulanmasıdır. Kosova Hükümeti, başbakan, başbakan yardımcıları ve bakanlardan oluşmaktadır. Kosova Hükümeti'nde en az 1 Sırp ve 1 diğer azınlıklardan olan 2 bakan bulunmalıdır. Ayrıca en az 2 Sırp ve 2 diğer azınlıklardan bakan yardımcısının olması da anayasasının garantisine altına alınmıştır. Kosova Hükümeti, iç ve dış politika için politikalar üretmek ve bunları uygulamak; ekonomik gelişimi sağlamak ve bütçe önerisi sunmak; kanunların uygulanmasını sağlamak ve yeni kanun tasarıları oluşturmak, idari organları ve kamu kurumlarını yönetmek ve denetlemek; cumhurbaşkanlığına Kosova büyükelçilerinin atanması için önerilerde bulunmak ve anayasal değişiklikler için teklifler yapmak gibi görevleri vardır. Kosova Başbakanı ise, hükümetin başı olarak hükümeti temsil eder ve yönetir. Bakanları, meclis onayına sunmadan seçer. Cumhurbaşkanı ile istihbarat şefini atar ve dış politika konusunda belirlenen politikaların uygulanması için Cumhurbaşkanı ile birlikte hareket eder, Kosova polisinin istihbarat müdürünü atar (Emin,2016: 22).

12 Aralık 2010 tarihinde, Kosova'da bağımsızlık ilanından sonra ilk parlamento seçimleri gerçekleşmiştir. Bu seçimler de Kosova Demokratik Partisi (PDK) 34, Kosova Demokratik Birliği (LDK) 27, Vetevendosje (VV) 14, Kosova'nın Geleceği için İttifak (AAK) 12, Yeni Kosova İttifakı (AKR) ise 8 milletvekilliği kazanmıştır. Diğer etnik gruplara ait partiler ise 25 milletvekili çıkarmış, bunlardan Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) 3 milletvekili ile temsil edilme hakkına sahip olmuştur. PDK; AKR, Rugova listesi ve azınlık partileriyle koalisyon hükümeti kurmuştur. 2014 yılında gerçekleşen seçimlerde ise, PDK %29,15, LDK %24,44, VV %12,84, AAK %9,13, Kosova İçin Sivil Girişim (NISMA) %4,97, AKR %4,42 oy oranına sahip olurken; azınlık partilerinden Sırp listesi %3,96 oy alırken; iki Türk partiden KDT kazanan taraf olup %1,04 oranında oy almıştır. Bu oy oranlarına göre PDK 37, LDK 30, VV 16, AAK, 1, NISMA 6 milletvekili ile temsil edilirken; Türkler ve diğer azınlıklar 20 milletvekili ile parlamentoda temsil edilmektedir (Emin,2016: 15- 22). PDK'nın temel hedefi demokratik, bağımsız ve özgür bir Kosova yaratmaktır. LDK ise Kosova'nın bağımsızlığı için en çok çalışan partilerden biri olmuştur (Özlük, 2013:125).

Kosova'daki insan organlarında ve diğer insan ticaretinde bulunan suç işletmeleri, siyasi ortamın radikalleşmesi ve Sırp azınlığının sorunları gibi içinden çıkılmaz boyutlara ulaşabilme ihtimali bulunan mevcut siyasi durum, Kosova'nın Avrupalılaşma beklentisinin zor ve tartışmalı durumunu göstermektedir (Hebda, 2014: 215).

Kosova'da siyasi gündemini son yıllarda Karadağ ile sınır belirleme anlaşması, Sırp Belediyeler Birliği Antlaşmaları ve bu antlaşmaların kabul edilmesi karşılığında, Kosova vatandaşlarına verilecek olan, Avrupa'ya vizesiz seyahat hakkı meşgul etmektedir. Kosova'da siyasi sürecin tıkanması nedeniyle söz konusu tartışmalı konuların çözümlenebilmesi için yeni ve daha güçlü bir hükümetin kurulması gerektiğine inanıldığı için erken seçime gitme kararı alınmıştır (https://insamer.com/tr/kosova_513.htm). Kosova'da şuan Cumhurbaşkanı Haşim Taçi; Başbakan ise Ramuş Haradinay'dır. Bu iki lider aracılığıyla, ABD ve Almanya gibi devletlerin arabuluculuğuyla, Sırbistan ile olan müzakere süreci devam etmektedir.

2.1.4. Kosova'nın Ekonomik Durumu

Kosova, iktisadi durumunun iyi olmaması nedeniyle "*Yugoslavya'nın en fakir evi*" olarak adlandırılmaktadır. Nüfus artış hızından dolayı artan nüfus ve bununla paralel olarak ortaya çıkan yüksek işsizlik oranlarıyla, bölgede tarımın işleyişinin geri kalmışlığı bu adlandırmanın ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kosova tarih boyunca bağımsızlığını elde edememiş, hep başka ve birbirinden farklı devletlerin egemenliği altında olduğu için bu devletlerin ekonomik uygulamalarına tabi kalmış ve bölgenin zengin maden yatakları hep bu egemen devletler tarafından sömürülerek, bunların verimli bir şekilde kullanılmasına imkân tanınmamıştır (Yılmaz, 2005: 17).

Yugoslavya, üretim araçlarının kamuya ait olduğu sosyalist devletlere özgü bir ekonomik sisteme sahipti. Bu sosyalist politika, temelde federasyondaki tüm halkların refah seviyesini yükseltmek gibi temel bir stratejiye sahip olsa da, reel hayatta uygulandığın da politik gerekçelerle belli bölgelerin kalkınmasına öncelik tanınıyordu. Bu şekilde gelişmişlik bakımından geri kalan bölgelerin en başında ise

Kosova gelmekteydi. Toplumsal ekonomik yapının elverişsiz durumu nedeniyle, 1981 yılında Kosova'da birçok karışıklık vuku bulmuş, artan bölgesel eşitsizliklerle etnik farklılıklar, ülkenin parçalanmasında önemli bir rol oynamıştır (Demirel, 2016: 87- 88).

Kosova'da ekonominin giderek kötüleşmesi, ayrımcılık hareketlerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yugoslavya'da bölgesel olarak ekonomik farklılıkların olmasında; ekonomik, kültürel, politik, sosyal, tarihi ve kültürel pek çok faktör etkili olmuştur. Kısaca denilebilir ki; Kosova, nüfusunun hızlı artması nedeniyle en yoğun nüfuslu ve en geri kalmış bölge durumundadır. Bunda ayrıca etkili olan ise, bölgede Arnavut nüfusun çoğunluğu oluşturması nedeniyle, ulusal yatırımlardan en az payı almasıdır. Yani Kosova'da ekonomik olarak geri kalmışlıktan bahsetmek yerine, bir geri bırakılmışlığın söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kosova bölgesi, politik gerekçelerle ve çıkarlarla, ekonomik sistemin dışında tutularak, bölgede yaşamakta olan Kosovalı Arnavutların refah düzeyleri düşmüş ve Kosovalı Arnavutlar ekonomik sisteme entegre olmadıkları için Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanmasında önemli bir rol oynamışlardır. Kosova, ekonomik sistemin dışında tutulmuş olmasına rağmen; bölgede yatırım yapmak için yeterince potansiyel mevcuttur. Bölgede kömür ve diğer maden yatakları, hidroelektrik potansiyeli, nüfus artışı nedeniyle işgücü rezervi ve turistik çekiciliğe sahiptir. Kosova'nın ekonomisinin kötü olmasındaki temel neden ise, diğer bölgelere hammadde satıp, endüstriyel açıdan gelişmiş olan ülkelere mal satın almış olması ve bu nedenle de dışa bağımlı bir bölge olarak kalması etkili olmuştur (Aksoy ve diğerleri, 2014: 264; Demirel, 2016: 107- 109).

Kosova'nın temel ihraç ürünleri hurda, metal, deri ürünleri, makineler, teçhizat ve işlenmiş metal ürünler iken; gıda maddeleri, ahşap, elektrik malzemesi, petrol ve kimyasal maddeler ise ithalat ürünleridir. Bölgedeki iklim koşullarına göre buğday, üzüm, biber, patates ve mısır gibi tarım ürünleri yetiştirilirken; makineler, inşaat malzemeleri, maden çıkarma gibi sanayi kolları Kosova'da bulunmaktadır. Kosova'da inşaat öncü sektör olarak görülse de bazı yapısal sorunları bulunmaktadır. Hizmet ve ticaret sektörü ise, Kosova ekonomisinin lokomotifidir. Ayrıca bölge doğal kaynaklar açısından da zengindir. Bu nedenle bölgede nikel, kurşun, çinko, magnezyum, krom, boksit, linyit, ve kaolen gibi madenler çıkarılmaktadır.

Madencilik açısından ciddi potansiyeli bulunan Kosova'nın, zengin doğal kaynakları ekonomik gelişmeye katkı sağlayacaktır. Günümüzde Kosova ihracatını Arnavutluk, AB ülkeleri, İtalya, İsviçre ve Sırbistan'la gerçekleştirirken; ithalatını ise AB ülkeleri, Sırbistan ve Makedonya ile gerçekleştirmektedir (Emin,2016: 13- 37).

Kosova, ekonomik açıdan sadece Yugoslavya'nın en geri kalmış ülkesi değildir. Aynı zamanda, günümüzde Avrupa'nın en geri kalmış ülkesi olarak görülmektedir. Bunun temelinde ise altyapı eksikliği, nitelikli işgücünün olmaması, yetersiz sermaye birikimi ve yabancı sermaye yatırımlarının eksikliği gibi sorunlar vardır (Ağır, 2014a,2014: 269). Günümüzde kayıt dışı ekonominin de yaygın olması nedeniyle yaklaşık %45 oranında işsizlik vardır. Ayrıca nüfusun %30'u da fakirlik sınırının altında yaşamaktadır. Kosova Devleti'nin GSYİH 13,6 milyar dolar iken; kişi başına düşen gelir 7.400 dolardır. GSYİH'nın beşte birine yakını ise Avrupa'da yaşayan Arnavut diasporasından gelen paralardır (Emin,2016: 13).

Kosova bağımsızlığını ilan ettikten sonra, serbest piyasa ekonomisine geçiş için önemli gelişmeler gerçekleştirmiş olsa da, henüz makroekonomik açıdan istikrar sağlamış değildir. Bunun önemli göstergesi ise diasporadan gelen döviz ve uluslararası örgütlerin yardımlarına halen ihtiyaç duyuyor olmasıdır. Kosova ekonomisi, dışa açık bir ekonomi olmasına rağmen; sanayisinin gelişmemiş olması nedeniyle birçok sınai ürünü ithal etmekte, bu durumda ticaret açığını arttırmaktadır. Savaşlar ve uluslararası sistemdeki durumdan Kosova ekonomisi doğrudan etkilenmiş; yeniden yapılanma çalışmaları ve uluslararası yardımlar ile görece daha iyi bir ekonomik durum oluşmaya başlasa da ülkenin ekonomik kalkınması yavaş bir seyir izlemektedir. Henüz birçok ülke ve BM tarafından tanınmamış bir Kosova'nın ekonomisini olumsuz etkilediği gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Ayrıca Kosova'da ekonomik açıdan temel sorunlardan birisi de kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Kosova'nın ekonomik yapılara entegrasyonunu sağlamak adına UNMIK (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu), 2006 yılında Kosova'nın Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ne (CEFTA) girmesini sağlamıştır (Emin,2016: 36- 37). CEFTA 2006 hükümleri ile Kosova'nın Dünya Ticaret Örgütü kuralları ile AB'nin dış ticarete ilişkin kazanımlarına tam anlamıyla uyum sağlaması hedeflenmiştir (Türbedar, 2013: 156).

Uluslararası toplum, Kosova ekonomisini serbest piyasa ekonomisine yönlendirmek için kararlı politikalar izlemektedir. Bunun için gerçekleştirilen ilk adım, devlete ait işletmeler özelleştirildi, serbest sermaye akışındaki ve ticari kısıtlamalar kaldırılarak Euro resmi para birimi oldu. Ekonomik açıdan sürdürülebilirliğin sağlanması için serbest piyasa ekonomisine sahip kurumlar, bankacılık sistemi, ekonomi ve maliye yeni yasa ve kurullarla serbest piyasa ekonomisine dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır (Greiçevci, 2008).

Kosova, nüfusunun çoğunluğu kırsal alanda yaşadığı için bir tarım ülkesidir ancak arazilerin bölünmüş olması, teknolojik olanaksızlıklar ve uzmanlaşmama nedeniyle tarımın ülke ekonomisine katkısı azdır. Sanayisi ise, göze çarpan bir şekilde düşük verimlilik, yeniden yapılanma eksikliği ve teknolojik eksiklik nedeniyle gelişim gösterememiştir. Bu duruma çözüm bulmak adına, ülkede sanayinin gelişme seyrinde olması nedeniyle elektrik enerjisi sorunlarına çözüm getirmesi için 2012 yılından itibaren elektrik dağıtımını özelleştirilmiştir. Tarım ve sanayi sektörünün yanı sıra hizmet sektöründe de zayıf ve rekabetçi olmadığını söylemek doğru olacaktır. Ekonominin böyle bozuk olmasındaki temel nedeninin sadece vasıfsız işgücünden kaynaklanmadığını, bununla birlikte uluslararası yolların yokluğu nedeniyle yabancı yatırımları çekmede sorunlar yaşadığını belirtmek gerekmektedir (Hebda, 2014: 213; Emin,2016: 37). Kosova, 2016 yılında 1,5 milyar dolar ihracat ve 3,5 milyar dolar ithalat gerçekleştirerek; Almanya, Makedonya, Sırbistan, İtalya, Türkiye, Çin ve İsviçre ile ticari ortaklığını sürdürmüştür (https://insamer.com/tr/kosova_513.htm).

Kosova'da kronikleşen yolsuzluk, siyasi ortamın istikrarsız olması, istihdama yönelik yatırımların eksikliği, Bosna- Hersek ve Sırbistan tarafından bağımsızlığın tanınmaması nedeniyle, bölge ekonomisine entegrasyonun sağlanamaması ve yabancı yatırımların ülkeye çekilememesi gibi sebepler nedeniyle ekonomi son derece kötü durumdadır. Ayrıca Kosova'da müdahale sonrası dönemde, reel ekonominin büyümesine yönelik politikalar, yolların yapımı gibi altyapı çalışmaları kadar önemsenmemesi de ekonominin bu durumda olmasının sebebidir.

2.2. Kosova'nın Tarihsel Süreci

Kosova'da tarihsel süreç incelenirken, bölgedeki Sırp- Arnavut çatışması önemli bir sorun teşkil etmesine rağmen; son yüz yıl öncesine kadar Arnavutlar ve Sırlar arasında “*etnik çatışma*” niteliği alacak hiçbir olay yaşanmamış, aksine Slav ve Arnavutların bölgede işbirliği içerisinde bulunduğu savafları yer almaktadır. Asıl problemler, bölge Osmanlı Devleti egemenliği altındayken, 18. ve 19. yüzyıllarda, Hıristiyan köylülerinin malını mülkünü gasp eden Arnavut Beyleri döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Ama burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, aynı dönemde Müslüman unsurlarında aynı sorunlarla karşı karşıya olduğudur. Ortaçağ Kosova Savaşı yenilgisini mitleştirerek, ulusu niteleyen tarihi bir olay haline getiren 19. yüzyıl Sırp ideolojisi, Arnavutlar arasında bir kuşku ortamı yaratmıştır. Osmanlı-Kırım Savaşındaki politikaları nedeniyle, Kosova'ya Çerkezlerin yerleştirilmesi Sırp-Arnavut ilişkilerini bozmaya başlamıştır. Takip eden süreçte 1877-1878'de, Sırbistan ve Karadağ tarafından işgal edilen bölgelerden Arnavutlar ve diğer Müslüman unsurların zorla göç ettirilmesi, Kosova Arnavutlarını Sırbistan'ın ve Kosova Sırlarının tehdidi altında hissetmesine neden olmuştur. Balkan Savaşları sonunda, Sırbistan ve Karadağ yönetimlerinin Kosova'yı ele geçirerek bölgede gerçekleştirmeye başladıkları politikalar, bölgede daha önce görülmemiş şekilde düşmanlık ve nefret yaratmıştır. Ama Sırlar bu durumu, bölgedeki Osmanlı egemenliğine son vererek bölgenin kurtarıldığı bir savaş olarak kabul etmektedir (Malcolm, 1999: 15- 16).

Kosova'nın bağlanacağı bir Sırbistan olmadığı için, yüzyıllar boyunca Sırbistan'a bağlı olmadan varlığını sürdüren bir Kosova'nın mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Osmanlı döneminde Kosova Vilayet olarak varlık kazanmış, 1912 yılında da Sırbistan tarafından fiilen ilhak edilmiştir; bu ilhak hiçbir zaman hukuki bir nitelik kazanmamıştır (Malcolm, 1999: 18).

Tarih boyunca Kosova'da Arnavutlar çoğunluk oluştursalar da azınlıkta kalmış olan Sırlar tarafından yönetilmiştir. Azınlıkta kalan Sırlar olmasına

rağmen; Arnavutlara verilen haklar ve özgürlükler azınlık statüsünde olmuştur (Ülger, 2016a: 79). Bu bölümde Ortaçağ'dan referans alınarak; 20. Yüzyıla kadar Kosova'nın siyasi tarihi kısaca anlatılacaktır.

2.2.1. Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla Kadar Kosova

Kosova, tarih boyunca çeşitli kavimlerin ve devletlerin istilası altında kalmıştır. MS 300'lü yıllarda, Roma İmparatorluğu yönetiminde olmuşsa da Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra, yani tarihsel açıdan Ortaçağ'da, Kosova sanki her zaman Sırp yurduymuş gibi "*Sırp'ların beşiği*" gibi genel terimlerle anılmış olsa da; Kosova, 1014–1018 yılları arasında Bulgar egemenliğinde kalmıştır. Ayrıca Ortaçağ döneminde, Kosova yaklaşık iki yüzyıl boyunca Bizans yönetimi altında kalmıştır (Malcolm,1999: 52–68).

Bölgeye Sırp göçleri gerçekleşmiş ve bu bölgede güçlenerek 1170 tarihinde Ortaçağ Sırp Devleti ve 1219 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi Kosova'da kurulmuştur. Ortaçağ'da Kosova'da, Sırp Ortodoksluğu ve Sırpça hâkim konumda olsa da bu dönemde Arnavutların asimilasyona uğrayıp, tamamen Sırplaştığı gibi açıklamalar gerçekte bağdaşmamaktadır. Ama bu dönem içerisinde, Arnavutların Arnavutçayı unutarak Sırplaştığı kabul edilse bile, bölge de kesintisiz bir Arnavut varlığı olduğuna şüphe yoktur. Ortaçağ Kosova'sında, Arnavutlar ancak azınlık olarak yer almıştır (Malcolm, 1999: 85).

Bağımsız siyasi varlığını Sırp'lar, en uzun süre koruyan Güney Slav halkıdır. 7. yüzyılda feodal sistemle oluşturulan Sırp İmparatorluğu, 12. yüzyılla birlikte önemli bir bölgesel güç olmuştur. 14. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar'da yayılma göstermeye başlayan Osmanlı'nın hedefi haline gelmiş, 28 Haziran 1389'da, Kosova Meydan Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra, Sırp İmparatorluğu yıkılmış ve Sırbistan toprakları Osmanlı egemenliğine girmiştir (Bora, 2018: 24- 25).

1346 yılından itibaren, Sırp siyasi merkezi Priştine, Prizren ve Üsküp'e yani güneye doğru yer değiştirmiştir. Bu bölge, genellikle Arnavutların sıklıkla yaşadığı bölgeler olarak kabul edilebilir. Sırbistan, Adriyatik'ten Ege'ye kadar olan bölgeyi bu dönemde egemenliği altına alarak, Balkanlar'ın önde gelen gücü halini almıştır (Jelavich,2018b: 20).

2.2.1.1. Osmanlı Devleti Egemenliği Altında Kosova

Balkanları Balkan yapan Osmanlı'dır. Castellan'ın Balkanların Tarihi adlı kitabında görüldüğü gibi Balkanların tarihini Osmanlı tarihinden ayrı görmek mümkün değildir. Tılıç'ın da belirttiği gibi "*Balkanları Türkler icat etmiştir(...) Bu coğrafyada onları kimileri baba olarak görür, kimileri de işgalciler, istilacılar olarak. Ama burada hiç kimse Türklere atıfta bulunmadan konuşamaz ve hiç kimse burayı Türklere referans vermeden kavrayıp anlayamaz.*" (Levent, 2013: 870). Osmanlı, Balkan kelimesini uluslararası literatüre hem bir coğrafi isim olarak hem de siyasal bir kavram olarak dâhil etmiştir. Balkanlar'ın beşeri ve fiziki yönleri de dâhil coğrafi bir terim olarak çizen de Osmanlı'dır (Çalış, 2015: 99). Balkanların tarihini Osmanlı tarihinden ayrı görmek mümkün değildir. Çünkü yaklaşık altı yüz yıl egemenliği altında tuttuğu bu bölgeyi hem kültürel, hem dini, hem ekonomik hem de etnik olarak etkilemiştir. Etkileri sadece bununla da kalmamış aynı zamanda, Osmanlı egemenliğinin siyasal yaşamda en görünür etkisi; eski yöneticilerin, Bizans İmparatorları'nın, Balkan krallarının ve feodal asilzadelerin ortadan kalkması olmuştur. Bu nedenle bölgede, seküler liderlikler bir anlamda ortadan kalkmış gibi görünse de aslında Ortodoks Kilisesi ve kilisenin siyasal hiyerarşisi varlığını, Osmanlı egemenliği altında da sürdürmüştür (Jelavich,2018a: 39).

Herkesin kaynayan bir kazan olarak tanımladığı Balkanların, Osmanlı döneminde nasıl bir arada yaşadığını Balbay'ın sözlerinden anlamak mümkün "*Osmanlı, Balkanlar'a girişte bölge hakları arasındaki çelişkilerden nasıl yararlandıysa, yönetirken de aynı yöntemi izlemiştir. Balkan haklarını birbirine karşı, ortak hareket etmeyecek kadar dost, boğazını kesmeyecek kadar düşman tutmuş.*" (Balbay, 2014: 10). Jelavich'in de belirttiği gibi, "*Osmanlı hakimiyetinin sürdüğü uzun yıllar boyunca Hristiyan ve Müslüman topluluklar, hatırı sayılır derecede bir karşılıklı dışlamanın varlığına rağmen, görece barış ve anlayış içerisinde yan yana yaşadı.*"(Jelavich, 2018a: 50). Sorun ve düşmanlıkların kökeninin Osmanlı döneminde ortaya çıktığı söylenmiş olsa da bunun yanlışlığını Stavrianos'un

sözlerinde görmek mümkündür “*Aslında Osmanlı fetihleri Balkan halklarına; kendi kültürlerinin, kurumlarının, yöneticilerinin ve tarihlerinin getirdiği olumsuzluklar için bir günah keçisi bulma şansı vermiştir.*” (Günel,2014: 124). Balkanlardaki Osmanlı politikası bölgeyi yıkan, tahrip edici şekilde değil; bölgenin zenginliklerini yok etmeyen kararlı, sürekli, şekillendirici ve denetleyici olmuştur. Osmanlı Devleti, Balkanlarda var olan feodal birimleri ortadan kaldırırken, bu feodal birimlerin sınırlarını değiştirmeye çalışmamıştır. Feodal yapıdaki toprak sahipliği ve angarya kaldırılarak, bu birimler miri toprak rejimi altına alınarak, köylülerin ekonomik durumu Batı ve Doğu Avrupa’da yaşayan köylülere nazaran daha iyi bir duruma gelmiş ve daha fazla hakka sahip olmuşlardır (Malcolm, 1998: 126; Emiroğlu, 2010: 64).

1389 yılında, Osmanlı ordusu ile Sırp Kralı, Bosna Kralı ve Lazar’ın da desteğiyle oluşturulan Sırp ordusu arasında Gazi Mestan Meydanı’nda yapılan savaşı, Osmanlı orduları kazanmasına rağmen; Kosova, Nemanje Sırp Krallığı içerisinde kalmıştır ve Kosova’ya Sırp lar yönetim içinde özel bir statü tanımışlardır. Kosova, 1439 yılında Osmanlı yönetimine katılmakla birlikte Haziran 1455 tarihinde Novo Brdo ve Prizren’in alınmasıyla tam anlamıyla Osmanlı toprağı olarak Buda (Budapeşte) Eyaleti’ne bağlanmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanları’nın ilanı sonrasında ise Sofya, Niş ve Priştine’yi de içine alan Kosova Vilayeti oluşturulmuştur (Ayhan,2017: 180- 181).

Osmanlı yönetiminin en azından ilk yüzyılı için Kosova’nın kırsal bölgeleri açısından ekonomik hayatın canlandığını söylemek doğru olacaktır (Malcolm, 1998: 133). Bölgedeki istikrar artmış ve ekonomik gelişmeler sağlanmıştır. Bölgede kısmen de olsa ihtida olmuşsa da bu coğrafyanın genelinde hâkim olan bir unsur olmamış ve din değiştirme şiddet ve baskı yoluyla gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, Balkanlar’da Anadolu’dan farklı olarak nüfusun büyük bir kısmı Hıristiyan olarak kalmış ve hâkim dil hiçbir zaman Türkçe olmamıştır. Balkanlar, bir İslam ülkesine dönüşmediyse bunun temelinde Osmanlı’nın finansal kaynaklarını oluşturan vergilerin, gayrimüslim unsurlardan daha fazla alınmıyor olmasıydı. Gayrimüslim unsurların ihtida edilmesi, devletin bu önemli finans kaynağını kaybetmesi demektir (Mazower, 2017: 91- 93). Fakat, tarihsel süreç içerisinde Balkanlardaki ekonomik durumun bozulmasının ardındaki en önemli sebep ise, Osmanlı’nın Balkanlar’ın çok

zengin maddi kaynaklarının, oradaki medeniyetin gelişmesi için kullanmasını engelleyen Osmanlı rejimidir (Jezernik, 2006: 22).

Kosova, Osmanlı yönetimi altına girdiğinde bölgede yerleşik unsur Arnavutlar değil, Sırpardı. Günümüzde Kosova Arnavutların çoğunlukta olduğu bir bölge ise, Arnavutların Slavların gelişi ile kaybettikleri topraklara Osmanlı döneminde geri dönmesidir. Kısaca, Osmanlı Döneminde Kosova Arnavutlaşmıştır diyebiliriz. Bu Arnavutlaşma, bölgede ister istemez bir Müslümanlaşmaya da neden olmuştur (Karatay, 1998: 42- 43). Bu durum, erken bir dönem de Kosova’da Müslüman nüfusun çoğunluk elde etmesini sağlamıştır. Bunun temel dinamiği ise Hıristiyan yöre halkının din değiştirmesi olarak görülür (Malcolm, 1998: 140). Arnavutlar, bu dönem içerisinde her ne kadar Müslümanlaşmış olsalar da, Osmanlı yönetimi altında özgün kültür kaynaklarına dönerek etnik kimliklerini yeniden biçimlendirip, güçlendirdiklerini belirtmekte mümkündür (Karpat, 2004: 67). Kosova’nın ekonomik öneme sahip yollar üzerinde olması, Osmanlı tarafından bölgenin Müslümanlaştırılmasında rol oynamıştır. Bu nedenle, bu bölgeye getirilen Türkler bölgenin Müslümanlaştırılmasında rol oynamakla birlikte Türkler nasıl Arnavutlaştırıldıysa; Arnavutlarda Türkleştirilmişlerdir (Karatay, 1998: 21- 22). Ayrıca, Arnavutlar dillerinin, kültürlerinin ve tarihlerinin farklı olmasına rağmen; Balkanlarda en fazla Müslümanlığı kabul etmiş etnik unsurlardan biri olmaları nedeniyle “*Osmanlı*” olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de diğer Balkan bölgeleriyle kıyaslandığında, Arnavut milliyetçiliğinin onlara göre gelişmediği ortadadır. Çünkü tarih boyunca Arnavutlar, genel anlamda tek bir siyasi birimin altında toplanamamış ve gerçek anlamda bir milli programları olmamıştır (Jelavich,2018a: 393).

1826 yılında, Yeniçeri Ocağı’nın ortadan kaldırılması sırasında içerisinde Arnavut tımarında yok olmuş olmasından dolayı, Arnavut toplumu sarsılmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanı ile bölgeye yönelik yapılmaya çalışılan ıslahatlar, çok şiddetli direnişlerle karşılaşmıştır. Kosova’da konulan yeni vergiler ve yöre halkını silahsızlandırmaya yönelik girişimler halktan büyük tepki görmüştür. Bu nedenle, Kosova’da birçok yerel ayaklanma çıkmış olsa da bunlar, Osmanlı ordusu tarafından bastırılmıştır. 1845 yılından sonra yaklaşık on yıl kadar bölge de çok büyük ayaklanmalar çıkmış olmasa da, Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. yüzyıl ile birlikte

gerçekleştirmeye başladığı ıslahat hareketleriyle ortaya çıkan huzursuzluk ve tepkiler Arnavut milliyetçiliğinin gelişimini hızlandırmıştır. Yani Kosova bu dönem içerisinde bir devrim ve anarşi içerisinde bulunmaktaydı (Castellan, 1993: 373; Malcolm, 1998: 229; Ercan ve Pektaş,2015: 49).

Sırp politikacılar, Osmanlı yönetimi altında bulunan Arnavutların yaşadığı bölgeler de Osmanlı hâkimiyetini yıpratmak adına, stratejik politikalar izlemişlerdir. Bu politikalar aracılığıyla, Kosova gibi bölgelerde ayaklanmalar çıkmasını sağlamışlardır. Çünkü bu dönem de Osmanlı'dan yeni ayrılarak oluşturulmuş olan Sırp devletinin, Kosova'yı işgal edecek gücü yoktu ama bu güce erişerek, bölgeye hâkim olabilme amacı taşımaktaydı ve bu nedenle ayaklanmaları kışkırtarak bunu sağlamaya çalışmaktaydı (Malcolm, 1998: 232- 233).

1878 Sırp- Osmanlı Savaşı, Sırp'ların birliklerinin Arnavutların çoğunlukta olduğu bölgelere gitmesine ve buralarda çatışmaların çıkarak iki halk arasında nefretin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kosova'da, Osmanlı yönetimine karşı ortaya çıkacak karşı direnişin ilk kıvılcımı da bu olay sonrasında ortaya çıkmıştır. Savaş sonunda Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Arnavutların yaşadığı toprakların parçalanmasını öngörmekteydi (Castellan, 1993: 375; Malcolm, 1998: 246). Bu noktada büyük güçler olaya müdahil olarak, kongre Başkanlığını Bismark'ın yaptığı 1878 yılındaki Berlin Kongresi'nde Arnavut istekleri göz önüne alınmayarak, Arnavut diye bir ulusun varlığı reddedilmiştir. Bu Kongre'de Arnavutlar dinsel kimliklerine göre yani Müslüman Arnavutları Türk, Ortodoksları ise Yunanlı olarak tanımlamışlardır. Kongrede, Arnavutluk topraklarının bir kısmını diğer Balkan Devletleri arasında paylaştırdılar. Sırbistan'da bu antlaşmada kendisine bırakılan topraklarda, Arnavutlara yönelik kabul edilmeyecek eylemlere başlamıştır (Ünlü, 2015: 25).

Kongre'de, Arnavutlara yöneltilen bu tutum, Arnavutlar arasında çatışmalı da olsa milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arnavut milliyetçiliğinin başlangıcı olarak, 10 Haziran 1878 tarihli Prizren Birliği'nin kuruluşunu kabul edebiliriz. Bu birliğin kurulmasında, Osmanlı- Rus Savaşı'nı bitiren Berlin Antlaşması'nda, Arnavutların yaşadığı Balkan coğrafyasının paylaşılmasına karşı gösterilen bir tepki vardır. Birlik bu paylaşımına karşı çıkarak, Arnavutların tepkisi ile örgütlü bir direniş şeklinde ve milliyetçilikten beslenen bir

özerklik talep eden, bir siyasi hedef belirlemiştir. 1899 yılında yine özerklik amacı taşıyan İpek Birliği kurulmuştur. Bozbor, Arnavut milliyetçiliğinin temelinde dil birliğinin olduğunu belirterek, laik bir gelişim çizgisi izlediğini savunmuştur. Arnavut milliyetçi hareketi ve milli bilincin oluşmasında, Arnavutça dili ve alfabesi önemli rol oynamıştır. Ayrıca Arnavut milliyetçiliği, Arnavutların içinde bulunduğu farklı ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel koşullardan dolayı kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Clayer'ın da belirttiği gibi, Arnavut milliyetçiliği diğer Balkan milliyetçiliklerine göre özgün bir akım olarak var olmuştur (Clayer,2013: 2; Bozbor,2017b: 555- 556; Ayhan,2017: 182).

Aslında bu dönem içerisinde, Arnavutların bir bağımsızlık talepleri söz konusu değildi; aksine Osmanlı yönetimi altında kalarak, kendi kendini yöneterek, topraklarının savunulmasını istiyor ve Osmanlı Sultanı'na olan bağlılıklarını dile getiriyorlardı. Aslında temel amaçları, Lek Dukagjin Kanunu'nun uygulanacağı mahkemelerini kurmaktı ve talepleri Kosova'da özerk bir yönetimin kurulmasından öteye gitmemektiydi. Kosova Vilayeti'nde, ekonomik açıdan hâkim olan durgunluk ve kötü yönetim, Sırların başka yerlerde yaşama arzusu için yeterli bir neden olarak görülebilir. 1878 yılından itibaren, tam bağımsız bir devlet olan Sırbistan'daki yaşam koşulları, Kosova'daki Sırlar açısından ilgi çekiciydi. Osmanlı'nın bu dönem içerisinde, Sırları bölgeden göçe zorlamak gibi bir politikası söz konusu değildir. Sırlar tarafından ise Kosova'da yaşam koşullarının gittikçe bozulduğu ve dayanılmaz bir hal aldığı sebep gösterilerek, bölgenin Sırbistan denetimine girmesi için politikalar izlenmekteydi (Malcolm, 1998: 277- 286).

Prizren Birliği'nin aslında sonucu başarısız da olsa, Arnavutların birtakım kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Çünkü Karadağ ve Yunanistan, bu birliğin örgütlü olarak sürdürmekte olduğu muhalefet nedeniyle, kazanımları muhtemel Arnavut topraklarından çok daha az miktarda elde etmişlerdir. Bu birlik ayrıca büyük devletler nezdinde Arnavut halkının ve Arnavutların milli çıkarlarının da olduğunu farkına varılmasını sağlamıştır. Bu dönem içerisinde, halen Arnavut topraklarının paylaşılması riski mevcuttu ama en azından Arnavutlar arasında buna direnebilecek bir milli oluşum için gereken adımlar atılmıştı (Jelavich, 2018a: 396).

1910 yılında vergi nedeniyle ayaklanmalar çıkmış, Arnavut liderler arasında 1881 yılından bu yana ilk kez büyük ölçekli ve eşgüdümlü bir isyan planlanmıştır.

Böyle bir ayaklanmanın neticesinde özerk bir Arnavut devletinin kurulması endişesi nedeniyle, Sırbistan tarafından olumsuz olarak yorumlanmıştır. Bir ayaklanma çıkmasındansa Sırp tarafı tarafından bölgeyi sürekli gerginlik altında tutmak çıkarlarına daha çok uymaktaydı (Malcolm, 1998: 298). 1912 yılında ise Arnavut tarihi açısından bir ulusal Rönesans olarak niteleyebileceğimiz, bağımsız bir Arnavutluk kurulmuştur (Malcolm, 1998: 272). Bağımsız bir Arnavutluk kurulmuşsa da, Kosova kurulan bu yeni devlet içerisinde yer alamamış, Sırbistan tarafından ilhak edilmiştir.

Kısaca, Osmanlı'nın Balkanlar üzerindeki etkisini açıklamak gerekirse; Balkanlarda Osmanlı Devleti'nden miras kalan demografik yapının, Avrupa'nın güç dengesi göz önünde bulundurularak çizilen sınırları; bölgede bulunan her topluluğun tarihsel kurgusu çerçevesinde çizdiği sınırlar ve tarihsel ihanet algısı, Balkanlar'da şiddetin ortaya çıkarak yayılmasında, meşrulaştırılmasında ve şiddetin artmasında önemli etki yaratmıştır (Emiroğlu,2010: 70).

2.2.2. Yirminci Yüzyılda Kosova

Balkanlar, 20. yüzyılın başlarında “*Avrupa'nın en az bilinen*” köşesi olarak tanımlanmaktadır (Jezernik, 2006: 5). Balkanlar da yaşayan halk ise, bir anti-tez halk olarak görülürdü. 20. yüzyılda, dinler çağı bitmiş yerini milliyetçiliğin başat rol oynadığı ideolojiler çağı almış ve genelde Balkan özelde Kosova ise büyük güçlerin rekabetinin ve çıkarlarının kesiştiği, kanlı ve çatışmalı bir bölge olmuştur (Mazower, 2017: 157). Avrupa'nın büyük güçleri, Balkan haklarına yardım etmeseydi; milliyetçilik Balkanlarda bir zafer elde edemez; Balkan halklarının isyanları bir sonuç doğurmazdı. I. Dünya Savaşı da Balkan halklarının özgürlük mücadelesinin, Avrupa devletler sistemiyle bütünleşmesinin bir sonucu olarak görülür (Mazower, 2017: 124). Kosova'nın 20. yüzyıl tarihini komünizm, sosyalizmden ve milliyetçilikten bağımsız düşünmek mümkün değildir (Karatay, 1998: 80).

Sırbistan yönetimi, 1912 yılından sonra gerek Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı gerekse de Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) döneminde, Kosova bölgesinin demografik yapısını değiştirmek için politikalar uygulamış olsalar da, bu politikalarının başarılı olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Fakat Sırp yönetiminin

uyguladığı politikaların, çatışma üretme potansiyeli bulunmaktaydı (Emiroğlu,2010: 94). Panslavizm ile Pancermenizm, Balkanları bir çatışma alanı olarak seçmiş ve Balkanlar I. Dünya Savaşı'ndan en çok etkilenen bölgelerden biri olmuştur (Ercan ve Pektaş, 2015: 57).

20. yüzyılın önemli bir bölümünde Kosovalı Arnavutlar, Sırbistan'ın yönetimi altında yaşamışlar ve Sırp baskısına maruz kalmışlardır. Bu nedenle bu yüzyıl boyunca Kosovalı Arnavutlar, Sırbistan yönetiminden ayrılmak arzularını sürekli dile getirmişlerdir. Fakat bu azınlık hakları sorunu olarak düşünülebilecek durum, o dönem için bir devletin iç işleri olarak düşünüldüğü için, uluslararası hukukta yer alan ülkelerin iç işlerine karışmama, müdahale etmeme yönündeki genel kanı nedeniyle; uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmemiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte, bu sorun uluslararası bir nitelik kazanarak; ulusların kendi kaderini tayin sorunu uluslararası gündeme taşınmış olsa da, Kosova sorunu AB'nin gerçekleştirdiği bazı girişimlerle göz ardı edilmiştir (Emiroğlu, 2010: 116).

2.2.2.1. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Kosova

Sırbistan, 1912- 1913 Balkan Savaşları sırasında tüm Kosova'yı ele geçirmiş ve Osmanlı ordusunun bu bölgeden güneye çekilmesine sebep olmuştur. 30 Mayıs 1913'te, Londra Antlaşması'yla Kosova Vilayeti'nin büyük bir kısmı Sırbistan'a olmak üzere Sırbistan, Karadağ ve Makedonya arasında bölüşülmüştür (Demirel, 2016: 92; Ayhan, 2017: 182). Bu antlaşmayla, Sırbistan Kosova'yı elde edebilmiş ama bölgedeki heterojen nüfusu, yani Müslüman Arnavutları, asimile etme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır (Jezernik, 2006: 232). Londra Antlaşması'ndan sonra Kosova'da asimilasyonla birlikte; göç ettirme ve katliamlar gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2005: 15). Bunun yanı sıra tarihsel olarak, Sırp'ların kendilerini Kosova'nın sahibi olarak görmeleri nedeniyle, Kosovalı Arnavutlara karşı Sırp nüfusu sistematik olarak Kosova'da iskâna tabi tutulmuştur (Demirel, 2016: 97). Londra Antlaşması, I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versailles Barış Antlaşması'yla (1919- 1920) meşruluk kazanarak; Kosova Arnavut halkının kararı alınmaksızın Sırbistan'a bağlanmıştır (Yılmaz, 2005: 54). Sırbistan'ın adaletsiz

uygulamaları ve Sırp egemenliğinin baskın politikaları nedeniyle, Kosova'da huzur ortamı sağlanamamış, Kosova'da Sırp varlığının hâkimiyetini arttırabilmek adına, Arnavutları göçe zorlayarak Arnavutluk ve Türkiye'ye gitmeleri sağlanmış ve göç edenlerin yerine ise Sırp'lar yerleştirilmiştir. Sırbistan, yeni kurulmuş olan Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı içerisinde ön plana çıkmayı başarmış ve krallıkta Sırp kimliğinin öne çıktığı politikalar izlenmeye başlamıştır. Sırp kimliğinin ön plana çıkmış olması, bölgede bulunan Müslüman Türk, Arnavut ve Boşnakların zarar görmesine neden olmuştur.

Balkan Savaşları, Arnavutluk devletinin kurulmasını sağlamış ama Kosova Metohija'nın Sırbistan'da kalmasından dolayı "*Büyük Arnavutluk*" yerine, anavatan haritasının yaklaşık yarısına hâkim olan bir zayıf Arnavutluk kurulmuştur (Bora, 2018: 41). Bu dönemde tek başına bir Kosova sorunu yoktur. Çünkü Kosova, Arnavut meselesinin bir parçasıydı ve 1912 ile 1919- 1920 tarihlerin de Kosova kimliğini bağımsız bir devlet olarak aramak yerine; Arnavut milli devleti içerisinde aramaktaydı. Bölgede, Osmanlı'nın son dönemlerinde vuku bulan isyanlar bağımsızlık istemiyor; sadece özerklik talep ediyordu (Yılmaz, 2005: 55). Kosova'da yaşamakta olan Arnavutların yaşam koşullarında önemli bir gelişme olmaması üzerine, Aralık 1912 tarihinde Sırbistan Kralı tarafından yayınlanan ferman ile bölgede askeri yönetim ilan edilmiş ve Arnavutlardan ellerindeki silahları bırakmaları istenerek silahsızlandırma hareketine başlanmıştır (Malcolm, 1998: 315). Kısaca denilebilir ki 1913 yılı, Kosova'nın sömürgeleştirilmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Ural, 2014: 153). Bu sömürgeleşmeyle birlikte, Kosova'daki Sırp nüfus artış göstermeye başlamıştır. Bu dönemde, Kosova'da ki Arnavutlar, siz Türksünüz diyerek Türkiye'ye göç etmeye zorlanmış, bunun tersine bir hareketle, Slav kökenli kabileler de Kosova bölgesine göç etmeleri teşvik edilerek, bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır.

I. Dünya Savaşı, salt ekonomik rekabet ya da ülkeler arası kutuplaşmaların bir sonucu olarak görülmemelidir. Savaşın aslında temel çıkma sebeplerinden birisi de Balkanlardaki ulusal sorunların varlığıdır. Sırp'ların Büyük Sırbistan hayali, yani Sırp toprakları olarak kabul edilen bütün toprakların birleştirilmesinde engel olarak gördükleri 1908 yılındaki Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna- Hersek'i ilhak etmesi, Sırp'ların ulusal duyarlılıklarının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle,

savaşın ilk kıvılcımı da Balkanlarda ortaya çıkmıştır. Sırlar için önemli bir tarih olan, Kosova Savaşı'nın yıldönümü olan 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Velihtı Franz Ferdinand'ın Gaurilo Prencip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürülmüş olması, iki ülke arasında çatışmalara neden olmuş; daha önce kurulan ittifaklar sisteminin devreye girmesiyle, savaş diğer ülkelere de yayılmıştır. Başlangıçta Balkan ülkeleri savaşa katılmamış olsalar da ulusal sorunlarına bir çözüm olarak, Arnavutluk dışındaki bütün Balkan ülkeleri savaşa katılmayı tercih etmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında, 1915 yılında, Kosova belirli bir dönem Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ordularının işgali altında kalmış ve Sırp kuvvetleri, Kosova'da kısıp kaldıkları için Sırp askerleri esir alınmıştır. Arnavutlar ise Sırlar'dan son iki yıl içerisinde maruz kalmış oldukları politikalar nedeniyle, bu işgali olumlu bir şekilde karşılamış ve memnun olmuşlardır. Çünkü Avusturya yönetimi, Kosova'daki yerel yönetimlere Arnavutları yerleştirmiş, hatta resmi kurumlarda Arnavutça kullanılmasına dahi izin vermiştir ve Arnavutça eğitim yapacak okulların açılabilmesi için teşvikte bulunmuştur. Avusturya, Kosova ile bağımsız Arnavutluk'un birleşmesi yönünde politikalar izlemiş olsa da, bu durum mümkün olmamıştır. 1916 yılına kadar direnen Avusturya, kontrolü altında bulunan Priştine ile Prizren'in, Bulgaristan tarafından işgal edilmesine izin vermiştir. Bundan sonra nasıl ki 1913- 1915 yılları arasında, Sırlar Kosova'da Sırplaştırma politikası izledilerse, şimdide Bulgarlar Sırları zorla Bulgarlaştırmaya başlamıştır. Bulgaristan'ın İtilaf Devletleriyle ateşkes imzalaması üzerine, Kosova'daki Avusturya ve Alman varlığı etkilenmiştir. Bu durum sonucunda bir geri çekilme başlamış, Fransız ve İtalyanlar'ın desteğini alan Sırp kuvvetleri ise Kosova'yı bir kez daha hâkimiyeti altına almıştır (Malcolm, 1998: 317- 321).

I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, Balkanlardaki imparatorluklar çağı kapanmış ve Balkanlaşma süreci hız kazanmıştır. Barış antlaşmalarının "*kendi kaderini tayin*" hakkı temelinde şekillenildiği belirtilse de; Balkanlarda ortaya çıkan yeni ulus devletlerin sınırları çizilirken, bu ilkenin pek göz ardı edildiği söylenemez aksine sınırlar oluşturulurken galip devletlerin çıkarlarına hizmet etmiştir. Kendi kaderini tayin hakkı göz önüne alınmadan çizilen bu yeni sınırlar, iki savaş arası dönemden itibaren bütün bir yüzyılda, genel de Balkanlar özelde ise Kosova'da azınlıklar

sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorun aynı zamanda sosyal, ekonomik ve dini gerginliklerden beslenen diktatör rejimlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu yeni ulus devletler, demokrasilerden sapmaya başlamıştır (Ercan ve Pektaş, 2015: 62; Öksüz ve Okur, 2017: 619- 620). Kısaca denilebilir ki; 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra ortaya çıkan etnik milliyetçilik, I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarının imzalanmasıyla saldırgan milliyetçiliğe dönüşmüş ve yeni çatışmaların çıkmasına sebep olarak, Balkanları patlamaya hazır bir barut fiçisine dönüştürmüştür.

2.2.2.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonu: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Döneminde Kosova

Balkanlardaki istikrarın sağlanıp, barışın tesis edilmesi için yeni bir devlet kurulması gerekiyordu. Bu devlet, etnik bakımdan birbiriyle uyumlu ve geniş sınırlara sahip olmalıydı. Avrupa kültür değerlerini içererek, güçlü bir siyasi iradesi ve bağımsız ekonomisi olmalıydı. Bu gibi gerekçelerle, 1915 yılında Sloven ve Hırvatlar Londra'da bir araya gelerek "*Yugoslavya Komitesi*" adlı bir örgüt oluşturdular. Bu örgütün amacı ise, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimi altında yaşayan azınlık Slavların sorunlarını, müttefik devletlere iletmektir. Savaşın sonuna doğru, Hırvat ve Slovenlerle Sırp'ların bir arada bulunabileceği bir devlet kurma planı ortaya çıkmaya başladı. Yugoslav Komitesi ve sürgünde bulunan Sırp Hükümeti birlikte hareket etmeye karar vererek, bağımsızlık yanlısı eğilimlerin önem kazanmasına neden olmuştur. 1917 Temmuz ayında, Slav uluslarının temsilcileri Korfu'da bir araya gelmişler ve Korfu Deklarasyonu yayınlanarak, Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı'nın kurulmasına karar verilmiştir. Krallığın başına, Sırp kökenli Karayorgiyeviç hanedanı getirilmiştir. Bu yeni kurulan Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı anayasal, demokratik ve parlamenter bir monarşidir. 29 Ekim 1918'de Zagreb'te yasama görevini yerine getirmek için açılan mecliste, 4 Aralık 1918'de Meclis'in ilk oturumunda Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı'nın kurulduğu ilan edildi. I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalardan St. Germain Antlaşması 10 Eylül 1919'da imzalanarak; yeni kurulan devlet uluslararası toplum tarafından tanındı. Bu yeni krallık, bir milletler mozağini çağrıştırarak birçok etnik kökenin bu krallık altında

yaşamını sağlamıştır. Bu etnik yapı, kuruluşun hemen ardından sorunlar yaratmaya başlamış; etnik unsurlardan bilhassa Almanlar ve Macarlar bu birliği benimseyememişlerdir (Ülger, 2016a: 31–36).

Balkanlar da müttefik ve sosyalizmin yayılmasına engel olacak zayıf bir devletten ziyade, güçlü bir tampon devlet kurulması amaçlandığı için Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı kurulmuştur. Fakat bu krallık içerisinde, toplumu bütünleştirici bir ideolojinin oluşturulamamış olması, Makedon, Boşnak, Macar, Kosova Arnavutları ve Türkler gibi unsurların dışlanmasına neden olmuş ve bölgenin bir barut fıçısı haline alarak, bir kriz alanı haline almasına sebep olmuştur (Kenar, 2005: 40; Türkes,2017: 15- 17).

Hırvat ve Sloven Partiler ve Müslüman Örgütü'nün muhalefetine rağmen; Sırp egemenliğini pekiştirerek, devletin merkezileşmesini sağlayan 1921 Anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasa ile krallığın yönetimi tamamen Sırp'ların eline geçmiştir ve Karadağlı, Makedon ve Müslümanlar gibi Hırvat ve Slovenler'de Sırp baskısına maruz kalmaya başlamışlardır (Ülger, 2016a: 38). Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı, 1921'den itibaren, Sırp merkezleşme eğilimine girerek; ülkedeki iktidar yapısı giderek Sırp(cı)laştı ve Sırp milliyetçiliği ağır basmaya başlamıştır (Bora, 2018: 47).

I. Dünya Savaşı sonunda kurulan Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı'nda, Kosova'da yer almasına rağmen; Kosova'nın hiçbir statüsü bulunmamaktaydı. Kosova sadece Sırbistan Krallığı'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildiği için, doğrudan bu devlete katılmış olsa da aslında gerçek böyle değildir. Çünkü Kosova işgal edildiği sırada, yürürlükte olan 1903 tarihli Sırbistan Anayasası'na göre sınır değişiklikleri için gereken meclis onayı alınmadığı için, Kosova'nın statüsü açısından çelişkili bir durum söz konusudur (Malcolm, 1998: 322).

Savaş sonrasında, Kosova'daki güvenlik sorunları halledilerek, Kosova ve Sancak'ı kolonileştirmeye yardımcı olacak, 1914 yılında yürürlüğe giren fakat savaş sebebiyle uygulanmayan bir kanun, uygulamaya koyuldu. Bu kanun, *Toprak Reformu* olarak adlandırılrsa da bunun reel de kolonileştirmeden bir farkı yoktur. Kosova'daki verimli fakat işlenmeyen topraklar, Sırlara veriliyor ve bu bölgelerin yeniden Sırplaştırılması sağlanıyordu. Bu kolonileştirme adım adım gerçekleşti. Sırp yönetimi altına girmiş olan Arnavutlar, uygulanan baskıdan dolayı bölgeyi terk etmeye başlamışlardır. Bu durum ise halihazırda devam etmekte olan kolonizasyon

politikasını daha da kolaylaştırmıştır. Arnavutların Kosova bölgesinden ayrıldıkları kabul edilmekle birlikte, bunların asimile edildiklerini söylemek doğru değildir. Çünkü bu dönem içerisinde Sırlardan ayrı etnik, dini, dilsel ve kültürel özelliklere sahip Arnavut nüfusu, Arnavut milliyetçiliğinin güçlenmesine sebep olmuştur (Karatay, 1998: 75- 77; Taşdemir ve Yürür, 1999: 138).

Kral Alexander Karayorgiyeviç, Ocak 1929'da yönetime el koymuş ve 1921'deki Anayasa'yı feshetmiştir. Ekim 1929'dan sonra krallıkta kabul edilen yeni anayasa ile bölgedeki Sırp egemenliği pekiştirilmiş ve devlet "*Yugoslavya Krallığı*"na dönüştürülmüştür. Bu yeni yapılanma içerisinde Kosova; Vardarska, Moracska ve Zetska isimli üç il arasında paylaştırılmıştır (Yılmaz, 2005: 55). Bu tarz girişimler ile Sırların çoğunlukta olduğu bölgelerin yaratılması amaçlanmaktaydı (Ülger, 2016a: 39).

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasında geçen ve yukarıda bahsettiğimiz dönem içerisinde, Sırp yönetimi tarafından Kosova'da uygulanmış olan politikalar Arnavutlar ve Sırlar arasındaki tarihi düşmanlıkları körüklemeye yardımcı olmuştur. Sırların kendilerini Yugoslavya Krallığı içerisinde başat aktör olarak görmeleri ve Arnavut ve Müslümanlara yönelik sürdürdükleri ayrımcı ve kolonizasyon politikaları bu düşmanlığın sürekli beslenmesine ve canlı kalmasına neden olmuştur. Yugoslavya'nın Almanlar tarafından II. Dünya Savaşı sırasında işgal edilmesi sırasında Arnavutların intikam duygularıyla Sırlara yönelik gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri, Kosova'da şiddetin şiddeti doğurduğunu göstermekte ve gelecekte meydana çıkacak çatışmaların temelini oluşturmaktadır.

2.2.2.3. İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova

II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'nın işgal edilmesi'nden sonra, Almanlara karşı ilk direniş Sırp Çetniklerden geldi. Çetnik Hareketi, üyeleri ve ideoloji bakımından Sırp milliyetçiliğine dayanmaktaydı ve müttefiklerden yana fakat Alman karşıtı politika izlemekteydiler. İşgale karşı direnen diğer örgüt ise Tito'nun Partizan hareketiydi. Partizanlar Yugoslav Komünist Partisi idaresindedir ve işgale karşı gerilla savaşını başlatmışlardır. Gösterdikleri bu direniş salt düşmanı topraklarından atmak değildi, aynı zamanda iktidar mücadelesiydi. Çünkü Çetnikler işgalin ardından

Yugoslavya’da oluşturulacak yönetimde, Sırların hâkim olmasını istiyordu. Partizanlar ise, savaş sonunda kurulacak yeni Yugoslavya’da tüm ulusların temsil edilmesini savunuyorlardı. Tito kendisi de etnik olarak Hırvat olmasına rağmen, oluşturulacak yeni yönetimin ulus ötesi bir nitelik taşıyacağını açıklaması nedeniyle; diğer etnik unsurların sempatisini kazanabilmiştir. Bu ikircikli durum Partizanlar ve Çetnikler arasında çatışmaların çıkmasına neden olmuştur (Ülger, 2016a: 46- 47).

II. Dünya Savaşı sırasında, önce İtalyanlar daha sonra da Almanlar tarafından işgal edilen Kosova’da ise durum farklıydı. Kosova Arnavutları için İtalyanlar ve Almanlar bir kurtarıcıydılar. Arnavutlar İtalyan işgali altında, Mihver güçlerini kurtarıcı olarak görerek, sözde Büyük Arnavutluk’u kurmuşlardı. Bu dönemde Arnavutlar, daha önce Sırlar tarafından istimlâk edilen topraklarını geri aldılar ve yönetime gelerek kendi dillerinde okullar açtılar (Karatay,1998: 84–85). II. Dünya Savaşı sırasında Kosova’nın Arnavutların yönetimine geçtiği için Mihver Devletleriyle işbirliği yaparak, bölgede bulunan Sırp nüfusu göçe zorlamışlardır. Kosova’nın Arnavut yönetimi altında olduğu bu döneme, Sırlar “*terör dönemi*” demişlerdir (Ağır,2014a: 271). II. Dünya Savaşı sırasında, Arnavutluk ve Kosova Osmanlı yönetiminden ayrıldıktan sonra ikinci kez ve yine bir savaş döneminde bir araya gelmişlerdir ama yine savaşın sona ermesi bu iki unsurun tekrar ayrılmasına neden olmuştur (Karatay, 1998: 89).

31 Aralık 1943’te bir kurultay toplandı ve savaşın bitiminde Arnavutluk ile Kosova’nın birleştirilmesi kararı aldılar. Bu karar Buyan köyünde alındığı için tarihte Buyan Antlaşması olarak geçer ve Enver Hoca’nın bölge halkı için yaptığı bir plebisit olarak görülür (Karatay,1998: 87). Buyan Konferansı’nda alınan kararlar Atlantik, Moskova ve Tahran Konferansları’ndan hareketle ortaya çıkmıştır. Buyan Konferansı’na göre Kosova Arnavutlarının, Arnavutlukla birleşebilmesinin yolu Yugoslavya’nın diğer halklarıyla işgalcilere ve onların yerel halk içerisindeki işbirlikçileriyle topyekün olarak savaşmak olduğu belirtilmiştir. Arnavutların da diğer halklar gibi, kendi kaderlerini tayin hakkı olduğu ve bunun güvence altına alınmasını ise Arnavutluk Milli Kurtuluş Ordusu ile Yugoslavya Milli Kurtuluş Ordusuna ait olduğu vurgulanmıştır. Buyan Konferansı’nda alınan kararların garantörleri olarak ise II. Dünya Savaşı’nda taraf olan Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD gibi devletler olduğu belirtilmiştir. Yugoslavya Komünist Parti lideri Tito’nun

İngiltere ve Sovyetler Birliği ile yaptığı görüşmeler sonunda Ekim 1944 tarihinde Ruslar, Yugoslavya'ya girmiştir (Yılmaz,2005: 56; Ural, 2014: 156).

Tito, savaş sırasında Yugoslavya Komünist Partisi lideri olarak Ulusal Kurtuluş Anti Faşist Konseyi (AVNOJ) adı verilen bir cephe oluşturmuştur. AVNOJ, bütün ulusların ve azınlıkların temsiline imkan vermekteydi ve bir süre sonra kendini hükümet olarak ilan etmiştir. Böylelikle savaş sonunda oluşacak devlet yapılanması, yavaş yavaş oluşmaya balamıtır (lger, 2016a: 50- 51).

Tito'nun liderliğini yaptığı Partizan Hareketiyle, nihai sonuca vardırılmaya çalışılan savaş, II. Dünya Savaşı ncesindeki Yugoslavya'nın yıkılmasını hedeflemekteydi çünkü bu Yugoslavya'da Hırvatlar, Slovenler ve Karadağlılar eziliyor; Makedonyalılar ve Arnavutlar dılanıp kleletiriliyordu. Bu dönemde sadece II. Dünya Savaşı'ndaki kurtuluş savaşı yaanmamı, aynı zamanda çok cepheli bir i savaşta yaanmıtır. Sırp ve Hırvat milliyetçilikleri, Ortodokslar ve Katolikler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, komünistler ile faşistler, Sırbistan'da kralcılar ve cumhuriyetçiler, sosyalist ve bağımsız Yugoslavya'nın kurulu dönemindeki yönetim ile Arnavut milliyetçileri arasında yaşanan bu i savaş Yugoslavya'nın üzerinden kolay kalkmayacak bir gölge olacak ve bundan sonra bölgenin siyasi tarihini etkileyen bir unsur olarak yer alacaktır (Bora, 2018: 61- 63).

2.2.2.4. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu: Tito'nun Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ve Kosova

Almanların igale son vermesinden sonra, Tito Belgrad'a Sovyet askerleriyle birlikte gelmiştir. 29 Kasım 1945 yılında, Krallık resmen ilga edilmiştir. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti (YFHC) kurulmuş ve II. Dünya Savaşı'nda öldüğü tarih olan 1980'e kadar Josip Broz Tito idaresinde kalmıştır. Ekonomik ve toplumsal yaşam değişerek, Sırp, Hırvat ve Slovenlerin dışında kalan etnik unsurlara da devlet örgütlenmesi içerisinde haklar verilmiştir. (lger,2016a: 51- 52).

YFHC'nin dayandığı 6 temel esas önemlidir (lger, 2016a: 52):

- ✓ Karizmatik lider Tito'nun ülkede yaan uluslara ve azınlıklara eşit yaklaşımı,
- ✓ Sosyalist piyasa ekonomisi,
- ✓ zynetim,

- ✓ Federalizm,
- ✓ Bağılantısız dış politika,
- ✓ “1941 Kulübü”, Partizan Hareketinin kuruluşteki adıdır ve bu kulüpte yer alan kişiler Tito tarafından yönetsel açıdan kilit noktalara yerleştirilmişlerdir.

Kısaca, Tito'nun üç yönetim ilkesinden bahsetmek doğru olacaktır. Bunlardan birincisi yerel özgürlüklerin sağlanması adına özyönetim anlayışı benimsenmiştir. İkincisi, tek parti yönetimi içerisinde, etnik uyumun kurulabilmesi için kardeşlik ve birlik anlayışı hâkim olmuştur. Son yönetim ilkesi ise, dış politikada bağılantısızlık anlayışı benimsenerek, dış politikada dünya barışına hizmet edilmiştir (Sander, 2013: 576).

Tito'nun Yugoslavyası'nı şöyle tanımlamak doğru olacaktır: “ *Yugoslavya altı cumhuriyet, beş ulus, dört dil, üç din, iki alfabe, bir siyasal parti ve sadece bir Yugoslav'dan (Tito) ibarettir.*” (Ülger,2016a: 69). Ülger'in bu tanımlaması, aslında bir üst kimlik olarak Yugoslav'ın oluşturulmasının nasıl zorlu bir süreç olduğunu bizlere göstermektedir. Böylesine çok etnikli bir yapılanma da birliği oluşturabilmek en zorlu şeylerden biridir. Tarihsel süreçte, bizlere bunun sağlanmasının ne kadar zor olduğunu göstermiş ve bu yapılanmayı bir arada tutan karizmatik lider Tito'nun ölümü dağılmanın ve kopuşların göstergesi olmuştur.

Kasım 1944'te Partizanlar, Alman Birliklerinin bölgeden çekilmesiyle, Kosova'ya girmiş ve bölgede Partizanlar tarafından bir yönetim oluşturulmuştur. Sırbistan Halk Meclisi Başkanlığı 3 Eylül 1945 tarihinde “*Kosova- Metohija Özerk İlini*” çıkardıkları yasa ile ilan etmiş ve buranın Sırbistan'a bağlı bölgelerden biri olduğunu açıklamıştır. Savaşın sonunda, Arnavutluk ve Kosova'nın ayrılması nedeniyle istediğini kazanamayan Enver Hoca, dış siyasetini değiştirerek,³ Tito yönetimi ile ilişki kurmaya başlamış ve savaştan sonraki ilk yıllarda, iki ülke arasındaki ilişkiler normal bir seyir izlemiştir. Enver Hoca'nın Arnavutluk'u ile Tito'nun YFHC'i arasında oluşturulacak iyi komşuluk ilişkilerinde, Kosova-Metohija bir köprü işlevi görmüştür (Karatay,1998: 88- 89; Ercan ve Pektaş, 2015: 96).

Kosova'daki siyasi durumun YFHC açısından önemli bir tehlike arz etmesinden dolayı, II. Dünya Savaşı'nda Almanların bölgeden çekilmesinden sonra,

Yugoslav Partizanlar, bölgeyi kontrolleri altına almışlar ve Sırp tarafından Arnavutlara yönelik katliamlar gerçekleştirmişlerdir. Bölgenin, Sırbistan egemenliği altında kalmasına karar verildiği bu dönemde, Tito Kosova'da çoğunluğu oluşturmakta olan Arnavutlara federal devlet içerisinde bazı haklar tanınması taraftarı olsa da, Yugoslav topraklarının bir kısmı söz konusu olduğunda Tito'nun Arnavutlara “ *kendi özgür iradelerini kullanarak geleceklerine karar vermeleri*” için gereken desteği vermeyeceği açıktı. Bu mesele, Yugoslavya ve Arnavutluk arasındaki sürtüşmenin temel konusunu oluşturmaktadır (Jelavich,2018b: 316). Tito'nun Arnavutların haklarına saygı duymak adına gerçekleştirdiği önlemler, sadece kısmiydi, bu önlemler genellikle koşulların yarattığı baskıdan dolayı veya Kosova'nın gerçek ihtiyaçlarıyla hiç ilgisi olmayan pragmatik nedenlerle uygulanmış ve Arnavutlar'a ikinci sınıf insan muamelesi uygulanmıştır. Arnavutlar, YFHC'nin kurucu uluslarından biri olmadığı için, kendilerine ait cumhuriyete sahip olamamışlardır. Kosova, Sırbistan'a ait özerk bir birim olmuştur. Oluşturulan bu birliğin temellerinin zayıf olduğunu, Arnavutlara ve Boşnaklara kurucu ulus statüsü verilmemiş olması göstermektedir. Bu durum, sadece milliyetçi yaklaşımlarla açıklanır. Çünkü Tito her zaman, milliyetçiliği ve milliyetçi ideolojiyi sosyalizmin ve birlikteliğin bir düşmanı olarak görmüştür. Bunların sonucu olarak, Kosova'daki siyasi ve sosyal hayat eskisinden daha olumsuz ve karışık bir hal almıştır (Malcolm, 1998: 374; Ercan ve Pektaş, 2015: 88).

Tito'nun hayata geçirdiği politikalar, etnik gerilimi azalttığı ölçüde, ülkedeki milliyetçilikleri de körüklemiştir. Federalizm ulus sorununa en iyi çözüm olarak görülmüş olsa da, Cumhuriyetlerde federasyondan ayrı ekonomik pazarlar oluşmuştur. Bu durum ise, milliyetçiliği ve ayrılıkçı hareketleri güçlendirmiştir (Ülger,2016a: 54). Aynı zamanda Kosova'da, savaş sırasında yapılandırılmış olan polis gücü aracılığıyla bölgede yaşayan Arnavutların göç etmesini sağlamaya yönelik politikalar ile halk üzerinde bir göç politikası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, Kosova gibi bölgelerde otoriter ve baskıcı yönetimler kurulmuştur. Bu bahsettiğimiz 1940'lı 1950'li yıllar, Yugoslavya'nın ekonomik ve siyasi sisteminin temellerinin atıldığı, ulusal güvenlik algısının hâkim olduğu bir dönemdir. Fakat bu dönemin Kosova'da ortaya çıkardığı ve güçlendirerek kalıcı kıldığı olgu ise, Arnavut

milliyetçiliğinde ayrılıkçı ve radikal anlayışın hâkim olmasıdır (Baklacioğlu, 2010: 209- 210).

II. Dünya Savaşı sırasında, Yugoslavya Krallığı'nda bulunan şirketler, devlet organları tarafından yönetilmekteydi. Aynı zamanda ekonomi, altyapı ve üretim ilişkileri açısından Arnavutluk, Almanya, İtalya ve Bulgaristan ekonomisine bağımlı hale getirilmiş ve ekonomi savaş ekonomisine hizmet edecek şekilde yapılandırılmıştır. Kosova'da oluşturulmuş olan bu yeni ekonomik yapılanma, bürokratikleşme tehdidini getirdiği için 1946 yılında çıkarılan bir yasayla üreticilerin, üretim sürecindeki etkileri doğrudan arttırılarak ekonomi yeniden örgütlendirildi. Bu sayede işçilerin fabrikaları kendine aitmiş gibi hissederek, verimliliğin arttırılması amaçlanmıştır. Bu yeniden ekonomik yapılanmada Sırbistan'ın temel amacı ise, Kosova'yı siyasi ve ekonomik olarak tamamıyla kendisine bağlayabilmektir (Baklacioğlu, 2010- 214: 212; Koka,2017: 25 -26).

Kosova'nın kurucu cumhuriyet olamamasında tarihi, dini ve stratejik nedenler etkili olmuştur. Kosovalı Arnavutlar, kurucu ulus olmadıkları için, haklı olarak bazı hak taleplerinde bulunmuş olmaları nedeniyle, Kosova bölgesi sorunlu olarak algılanmıştır. Sırlar, Kosova'nın da bir kurucu cumhuriyet olma isteğini ayrılma ve Arnavutlukla birleşme arzusu olarak yorumladılar. Çünkü Yugoslavya anayasasına göre, özerk bölgelerin ayrılma hakkı olmamasına rağmen; cumhuriyetlerin ayrılma hakkı vardı. Bunun önüne geçebilmek adına, Sırlar Kosova'ya yönelik olarak tecrit siyaseti uygulamışlardır (Karatay, 1998: 100).

Kosova'da, toplumsal ilişkilerin bozulmasında ve etnik sorunların sürekli olarak canlı kalmasının sebeplerinden biri, ekonomik kalkınmanın endüstrileşme ile tarif edilmesi ve bunun tek taraflı bir beklentiyle sağlanmaya çalışılmasıdır. Ayrıca toplumsal yapı nedeniyle, nüfusun önemli bir kısmının endüstriyel üretim süreçlerine katılmaması, Kosova da sanayileşme ve üretim süreçlerini yavaşlatmıştır. Kadının, dini kıstaslar nedeniyle çalışma özgürlüğüne sahip olamaması, vasıfsız emek gücünün çoğunluğu oluşturması, yüksek doğum oranları, toplumda savaş dönemlerinden kalan güvensizlik nedeniyle Kosova'da verimli yatırımlar gerçekleştirilememiştir (Baklacioğlu, 2010: 214- 218). Yani aslında olanı kısaca anlatmak gerekirse, Tito döneminde ortaya çıkan karmaşalar genelde gelişmiş cumhuriyetlerden diğer bölgelere aktarılan fonların, açgözlü yerel liderler tarafından

devasa projeler için kullanılmış olmasıdır. Bu durum, yüksek nüfuslu ve yoksulluk içinde bulunan Kosova'da da gerçekleşmiş. Azgelişmişlik içerisinde bulunan Kosova'ya paralar aktarılmış ve bu paralar Kosova'nın altyapısı için harcanmıştır. Bu paralarla çok büyük bir kütüphane, üniversite binaları, hastane, kültür merkezi, siyasi kurumlara tahsis edilmiş binalar ve bölge liderlerine lüks konutlar inşa edilmiştir (Stevanoviç, 2005: 12- 13). Endüstriyel açıdan verimli yatırımların yapılamamış olması, Kosova'nın Yugoslavya'nın en geri kalmış bölgesi halini almasına neden olmuştur. Bu durum, bölgede barış ve huzur dolu bir ortamın oluşmasında temel engel olmuştur. Kosova Arnavutları arasında aslında ekonomik açıdan ortaya çıkmış olan sınıfsal ayrımcılıklar, Arnavut toplumu tarafından genelde etnik ve dini ayrımcılıklar olarak algılanmıştır. Aslında bu etnik ve dini ayrımcılıklar, bölgede daha sonra meydana çıkacak olan etnik çatışmaların temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

2.2.2.5. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Kosova

1963 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe girerek, devletin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) olarak değiştirildi. Kendi kendini yöneten ulusal federal unsurların oluşturulması adına, Yugoslavya'nın sadece Güney Slavların devleti olmadığı bu anayasa ile belirtilmekteydi. Fakat 1963 Anayasası, cumhuriyetlerin yetkilerinin arttırırken; özerk bölgelerin durumunda bir iyileştirme sağladığını söylemek güçtür. Bunu en iyi şekilde Kosova örneği üzerinden görmek mümkündür. Bu anayasa, Kosova'nın özerk statüsünü "*özerk ilden*" "*özerk bölge*" statüsüne çıkarıyor, ancak "*cumhuriyetlerin kendi kararlarıyla özerk bölge oluşturabileceği*" maddesi Kosova'nın anayasal statüsü federal düzeyde ortadan kaldırılarak, Sırbistan'ın iç düzenlemesine bağlanmıştır. Kosova, tamamen Sırbistan Cumhuriyeti'nin iç düzenlemelerine bağlanmış ve anayasal statüsü federal düzeyde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Kısaca denilebilir ki; 1963 Anayasası, Kosova'nın özerk statüsünü daha düşük bir düzeye getirmiştir. Kosovalı Arnavutlar, bu anayasa ile kendi kaderini tayin edebilecek ulustan, azınlık derecesine indirilmiştir (Taşdemir ve Yürür, 1999: 141; Yılmaz,2005: 56- 57; Ayhan,2017: 184). Ayrıca 1963 Anayasası ile toplumun tüm kesimleri kamu kuruluşları, sağlık, sosyal, eğitim,

bankalar, kültür, kamu yönetimi ve yönetim organlarını seçme hakkına sahip olmuştur. Amaç Tito'nun kendine özgü sosyalizminin özel değeri olarak sayılan, özyönetimin hayata geçirilmesidir. Bu dönem içerisinde, ekonomiye daha fazla para aktarılmaya başlanmış ve yeni yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yapılanlar nedeniyle, Sovyetler Birliği'nden Yugoslavya'ya yönelik olarak kapitalizme dönüldüğü eleştirileri yapılmıştır. Çünkü Yugoslav ekonomisi, bu yapılanmalar aracılığıyla uluslararası ekonomiye entegre olmaya başlamıştır. (Koka,2017: 27- 28).

Yugoslavya, merkeziyetçi yapılanmasını sürdürdüğü 1945- 1966 yılları arasında Arnavutları Yugoslav kimliği altında birleştirmek yerine; onlara karşı baskıcı ve ayrımcı politikalar sürdürmüştür. Arnavut karşıtı politikalar sürdüren, önemli kişilerden biri Rankoviç'in 1966 yılında görevinden alınması üzerine, merkeziyetçilik karşıtları siyasi alandaki etkinliklerini artırarak, kontrolü ele geçirmiş ve bu dönemden sonra yerleşme süreci hız kazanmıştır. Bu süreç, Kosova'ya yönelik reformların ve genişletilmiş özerkliğin ilan edilmesine ortam sağlamıştır (Ağır,2014a: 273).

1968 hareketlerinden Kosova'da etkilenmiş, bölgede Arnavutlar tarafından protesto gösterileri vuku bulmuştur. Kosovalı Arnavutları, 1968'de protesto gösterilerine yönlendiren üç temel neden vardır. Bunlardan birincisi “ *Kosova Cumhuriyeti*”ni istiyorlardı. Bu hakkı II. Dünya Savaşı sonunda hak etmelerine rağmen, Arnavutlara verilmemişti. İkinci neden ise, Arnavutların can güvenliğinin tehlike de olduğu algısının toplumun genelinde hâkim olmasıydı. Sonuncu neden ise, Kosova'da son dönemlerde yönetimde artan Arnavutlaşmanın ve eğitim ile öğretimdeki gelişmeler, Arnavut halkın hoşuna gitmiş; bunun ancak federal Yugoslavya içerisinde kendi cumhuriyetleri ile sürdürülebileceği algısı oluşmuştur. Bunlara ek olarak da Kosova'nın Sırbistan tarafından maddi olarak sömürülmesine de bir tepki olduğu söylenebilir (Karatay,1998: 97).

1966- 1968 yıllarında, Arnavutlar arasında protesto gösterileri gerçekleşmiştir. Bu olayların ardından, Arnavutları yatıştırmak adına, anayasaya yeni ek maddeler eklendi. Ek 7. maddeye göre; özerk bölgelerin hem federal yapıya hem de Sırbistan'a ait olduğu belirtilmiştir. Bu maddede, her zaman Kosovalıları rahatsız eden “*Kosova- Metohija*” adı yerine Kosova kullanılmıştır. Bu dönemde anayasaya eklenen bir diğer madde ise, 18. maddedir. Bu madde ile Özerk bölgelerin Sırbistan'ı

ilgilendiren konular dışında tamamen cumhuriyetlerle aynı işlevi göreceği belirtilerek; Kosova'ya federal düzeyde bir hukuki pozisyon sağlanmış oluyordu. Ek maddeler, 1974 Anayasası ile resmiyet kazanmıştır (Yılmaz: 2005, 56- 57). YSFC yeni anayasasını, 21 Şubat 1974 tarihinde ilan etmiştir. Bu anayasa, özyönetim, hakların eşitliği, Yugoslavya'da yaşayan tüm ulus ve halkların kardeşlik ve birliğini, bağlantısız dış politika gibi değerlere sahipti. 1974 yılında, YSFC Anayasası ile birlikte Sosyalist Cumhuriyetler ve Sosyalist Özerk Eyaletlerin Anayasaları kabul edildikten sonra, daha önce yürürlüğüne girmiş olan, tüm anayasa ve hükümler ilga edilmiştir. Özerk Bölge halini alan Kosova'nın anayasası da YSFC Anayasası ile örtüşmesiyle birlikte; o topluluğun bulunduğu bölgenin, siyasi topluluğunun özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre özel anayasa maddeleri de bulunmaktadır (Koka,2017: 28- 30). Anayasal düzenlemelerin yanı sıra, protestoların yatıştırılması için, Arnavutça eğitimin ilk ve ortaöğretimde başlatılması ve Arnavutça eğitim yapılan bir üniversite açılması gibi adımlar da atılmıştır. 1969 yılında, Arnavutların ulusal sembolü olan, çift başlı Arnavut kartalının kullanılmasına da izin verilmiştir. Kosovalı Arnavutlara verilen birçok hakkın, sadece kâğıt üzerinde kalmış olmasından dolayı, Sırp'ların devlet kademelerinde daha üstün konumda olması nedeniyle, Kosovalı Arnavutlar genellikle dezavantajlı durumda kalmışlardır (Tunç ve Büyük, 2016: 134; Bora,2018: 90).

1974 Anayasası'nın "*Temel İlkeler*" bölümü 1. maddesi, ulusların kendi kaderini belirleme ve ayrılma hakkından bahsetmektedir. Ayrıca 5. maddede, bütün cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin onayı alınmadan, Yugoslavya devletinin sınırlarının değişmeyeceği belirtilmiştir. Anayasada ulusların kendi kaderini tayin hakkı olduğunu belirtmiş olması, bu konu üzerinde farklı yorumlamalar yapılmasına neden olmuştur. Bu nedenle Kosova, tamamen kendi kendini yönetmek istemiş ve Tito Yugoslavya'sının yedinci cumhuriyeti olma taleplerini dile getirmiştir. Bu taleplerin dile gelmiş olması, Kosovalı Arnavutlar üzerindeki Sırp baskısını her geçen gün arttırmıştır. Sırbistan'ın "*Büyük Sırbistan*"ı hayata geçirme amacıyla gerçekleştirmiş olduğu politikalar ve Sırp'lar tarafından bölgede gerçekleştirilen gösteriler, Kosova'ya askeri müdahale yapılmasını isteyecek kadar ileri gitmiştir (Türbedar,2017a: 141). 1974 Anayasası ile Kosova'nın kazanmış olduğu özerklik ile cumhuriyetlere benzer bir kimliğe kavuşmuştur. Kosova, artık anayasasını

hazırlayabilecek, parlamentosu, polisi, mahkemeleri olabilecek ve hatta okullarını açma yetkisine de sahiptir. Ayrıca ekonomik açıdan önemli olan, merkez bankasını kurma ve vergi toplama gibi hakları da olacak, yani ekonomik açıdan da Sırbistan Cumhuriyeti'nden bağımsız bir birim halini alabilecekti. Siyasi açıdan ise, Kosova Federal Başkanlıkta dahil olmak üzere, federasyon organlarında eşit temsil ve oy hakkı elde etmiş olsa da federasyondan ayrılma hakkı tanınmamıştır (Taşdemir ve Yürür, 1999: 142).

Kosova'nın özerk statüsüne yönelik olarak yapılan iyileştirmeler, 1974 Anayasası'nın kabulüyle en iyi seviyeye çıkmıştır. Özetle, Sırbistan'a bağlı Kosova, yukarıda bahsedilen yeni anayasal düzenlemelerle özerk bölge statüsüne çıkarılmış; cumhuriyetlerle aynı statüde Federal Başkanlık Konseyi'nde temsil edilebilme hakkına sahip olmuştur (Ülger,2016a: 72).

Fakat bütün düzenlemelere rağmen, Kosovalı Arnavutlar federasyondan ayrılma hakkını elde edemedikleri düşüncesiyle memnun olmamışlardır; Sırlar ise 1974 Anayasası'nın "*bölücü*" eğilimlere sahip olması nedeniyle karşı çıkmışlardır. Sırlara göre, Kosova Özerk Bölgesi'ne egemenlik verilmiş; fakat Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün göz ardı edildiğini belirterek, yeni anayasanın cumhuriyetlerini zayıflatacağını düşünmüşlerdir (Ağır,2014a: 274). Arnavut ve Sırp tarafların, olumsuz yaklaşımlarına ve çıkarlarını ön planda tutmaya çalışmalarına rağmen; 1974 Anayasası çok uluslu Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması için yapılmış en iyi düzenleme olarak kabul edilebilir (Kenar, 2005: 239).

Kosova'nın özerk bölge statüsünü kazanmasından sonra, Sırbistan Kosova'ya ekonomik açıdan yoksullaştırmak adına, Kosova'ya ayrılan bütçeyi azaltmış ve bölgede gerçekleştirilecek olan kamu yatırımlarını Sırp yerleşim yerlerine yöneltmiştir. Bu yoksullaşma durumu, Sırp ve Karadağlıların Kosova'dan göç etmesine neden olmuştur. Anlaşılmaktadır ki; Sırp ve Karadağlıların bölgeden göç etmesi sadece Arnavutlaştırma politikası doğrultusunda gerçekleşmemiştir (Kenar, 2005: 239). Genel kanının aksine, bu göç durumu Arnavutların gerçekleştirmiş oldukları baskı hareketleriyle değil, ekonomik nedenlerle bizatihi gerçekleşmiştir.

Yugoslavya'da, anayasa değişiklikleri ile oluşturulmuş olan adem-i merkezîyetçi yapılanmanın pazar sosyalizmi ile birlikte yürütülmesi, ülke genelinde ki milliyetçi hareketlerin yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ülger,2016a:

65). Bu durum, tüm Yugoslavya ve özelde Kosova’da ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bundan sonraki bölümlerde, Kosova’nın değişen statüsü üzerinden hareketle siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla tarihi süreç anlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.2.6. Tito Dönemi Sonrası Yükselen Gerginlik ve Kosova

4 Mayıs 1980 tarihinde Tito’nun ölmesi, Yugoslavya’nın dağılmasının başlangıcı ve gerginliklerin meydana çıktığı bir olay olarak kabul edilebilir. Bu ölüm hem Sovyetler hem de batı kapitalist ülkelerinde Yugoslavya’nın çöküşünü başlatacak, bir kıyamet günü olarak kabul edilir. Çünkü Tito tarafından oluşturulan “*kollektif başkanlık*” olgusu, sistemi zaten zayıflatmıştır. Tito bu yeni sistemi getirerek, kendi eliyle muhtemel liderleri de zayıflatarak ortadan kaldırmıştır. Bu dönem de Yugoslavya aleyhine hem dış politika da hem de uluslararası siyasette jeopolitik spekülasyonlar ortaya çıkmıştır. Yugoslavya’nın bu son yılları, Tito’nun ölümünden daha kapsamlı ve küresel süreçlere bağlı olan bir dağılma sürecine sebep olmuştur. Bu durum, Tito’nun var olan saygınlığını da yok etmiştir (Bora, 2018:101-102).

Tito’nun ölümü sonrasındaki bu dönem, Kosova’da Arnavut ve Sırp’ların bir kez daha egemenlik için mücadele ettikleri bir dönemin başlangıcı olmuştur. Her iki etnik yapı da bölgenin eskiden beri sahipleri oldukları gibi, tarihi hak argümanlarına dayanarak bölgede hâkim unsur olma noktasında, şiddet eylemlerine varacak düzeyde çatışmaların başlamasına sebep olmuştur.

Kosova Arnavutlarının cumhuriyet statüsü elde etmek amacıyla, 1980 yılından sonra Kosova’da protesto gösterilerinin başlaması, Sırp polisinin bölgeye müdahalesine neden olmuştur. Artan bu şiddet eğilimleri, milliyetçilik ideolojisi etrafında, ayrılıkçı eğilimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ülger,2016a: 66). Aslına bakılırsa, diğer cumhuriyetlerle kıyaslandığında Kosova’nın etnik ve dinsel homojenlik açısından yedinci cumhuriyet olmasının önünde hiçbir engel yoktur (Emiroğlu,2010: 119).

1981 yılında Kosova’da ortaya çıkan ayaklanma ve bunun bastırılması, milliyetçiliğin, baskı politikalarının, gerilimin ve çatışmaların ortaya çıkmasına

neden olarak, Yugoslavya'yı dağılmaya götüren olay olarak görülmüştür. Olaylar sırasında Yugoslavya Ordusu, Kosova'ya müdahale etmiş ve aylar boyunca Kosova, hem Yugoslavya'dan hem de dünyadan tecrit edilmiştir. (Bora, 2018: 105). Kosova'nın başkenti Priştina'da meydana gelen olaylar, ilk başlarda sadece kötü eğitim ve üniversite imkânlarındaki eksikliklerden dolayı öğrenci hareketleri olarak görülmüşse de, aslında çalışma hayatında ayrımcılığa uğrayan Kosovalı Arnavut akademisyen, yazar ve seçkinler tarafından kışkırtılmışlardır. Bu kişilerin temel olarak savundukları, Kosova'nın Yugoslavya tarafından sömürüldüğü ve bu nedenle bölgenin giderek yoksullaşmış olduğuydu. Bu konudaki en temel örnek ise, Kuzey Kosova'nın Trepça bölgesindeki madenler için "*Trepça üretiyor ama sefasını Belgrad sürüyor*" diyorlardı. Fakat az gelişmiş bölgeler fonundan, alınan paraların verimli bir şekilde kullanılmamış olmasından hiç kimse bahsetmemekteydi (Stevanoviç, 2005: 33- 34). Aynı dönemde, İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda, Kosova'daki ayaklanmaların ABD, Avrupa ve özellikle Almanya'daki dış güçler tarafından desteklendiği de iddia edilmiştir. Asıl destekleyenin ise, Kosova'yı topraklarına katmak isteyen Arnavutluk'un Büyük Arnavutluk idealini hayata geçirmek için ayaklanmaları desteklediklerini savunanlar da olmuştur (Bora, 2018: 106).

1986 yılında Sırp Sanat ve Bilim Akademisi'nin yayınlamış olduğu bildiri, Yugoslavya'nın oluşturmuş olduğu sisteme eleştiri ve şikâyetlerin olduğu bir listeydi. Bu bildiriye göre, Yugoslavya'nın 1974 Anayasası Sırbistan'ı zayıf düşürmüş, bu zayıflıkta diğer sorunlarla birlikte Sırp'ların Kosova'da soykırımı uğradığı iddia edilmiştir (Stevanoviç, 2005: 41). Bu bildirin kabulünden sonra, 1987 yılında Sırbistan yönetimi tarafından, Kosovalı Arnavutlara yönelik tecrit ve boykot politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla, Sırp'lara ait gayrimenkullerin Arnavutlara satışı ve Arnavutların bazı işletmelerde çalışmalarına yasaklar konulmuştur. Kosova'da askeri işgal ve polis baskısı ile işten tasfiye edilme gibi politikalar izlenmiştir (Kenar,2005: 240). Kosova'nın özerk yönetim yapısı, 1974 Anayasası ile güçlendirilmesine rağmen; 1986 yılından sonra Sırbistan'ın baskısı daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Sırbistan siyasi sistemi içerisinde, temel aktörlerden biri halini halan Slobodan Miloseviç, 1974 Anayasasının ülkeyi tahrip ettiğini bildirmiştir (Emiroğlu,2010: 113- 114). YSFC'yi bir arada tutan temel yapı

taşlarından kabul edilen Tito'nun ölümü, Kosova için olumlu olan bu değişikliklerinin sonunu başlatmıştır. Bir yandan Sırbistan'da Miloseviç'in katkılarıyla artan Sırp milliyetçiliği, Kosova'yı içinden çıkılmaz ve bugün hale bir nebze de olsa devam etmekte olan karmaşanın içine sokmuştur.

27 Şubat 1989 tarihinde Federal Kolektif Devlet Başkanlığı, Kosova'da anayasal ve kamu düzeninin sağlanması ve barışı korumak adına özel önlemler alındığını ilan etmiştir. Bu nedenle Sırp askeri, Kosova'da devriye gezmeye başlamış ve böylelikle buldukları yerlerdeki varlıklarını güçlendirebilmişlerdir. Kosovalı Arnavutların gerçekleştirmiş oldukları eylemlere Sırp toplumu da karşılık vermiştir (Emiroğlu,2010: 115).

2.2.2.7.Soğuk Savaş Sonrasında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova

Yugoslavya'nın barışçıl yollarla değil de böylesine çatışmalarla dağıldığını, bunun bir kader olduğuna indirgeyerek açıklamaya çalışmak, siyasi tarih açısından doğru bir yaklaşım değildir. Bunun temelinde yapısal, tarihi, kültürel, ekonomik olmak üzere birçok sebep ve bu dönemde iktidar da olan lider ve kadroların sürdürmekte olduğu politikalar ve hedeflerine ulaşmak amacıyla kullandıkları şiddet yanlısı eylemlerinin de yer aldığı, çok bilinmeyenli bir denklem şeklinde meydana gelen bir süreçtir. Bu süreç, ülkeyi bir arada tutan Tito'nun politikalarının çökmesi ve o dönemde artan milliyetçilik akımları, ülkede yedi yeni devletin ortaya çıktığı dağılma sürecine sokmuştur.

Yugoslavya'nın dağılmasının kendine has tarihi, kültürel ve dini nedenlerinin neler olduğunu bilmek, Kosova sorununu anlamak açısından önemlidir. Çünkü tarihi süreç içerisinde, tedricen ortaya çıkan olaylar, çok sonra ortaya çıkacak diğer olayları tetiklemektedir. Balkanlar, coğrafi olarak bir geçiş bölgesinde yer alması nedeniyle, bölge tarih boyunca tehdit altında kalmıştır. Tarih boyunca göç yolları üzerinde yer alması, sürekli yeni göçmenlerin gelmesine neden olmuş. Göçmenler ve coğrafyanın yerel halkı, Balkanlar'ın bu çok milletli yapısının ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu yapı aynı zamanda bölgedeki etnik çatışmaların ortaya çıkmasının temel nedenidir. Balkanlar'daki bu etnik yapıya katkı sağlayan ve bölgeyi daha karmaşık hale sokan bir diğer tarihi olay ise 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve

Batı şeklinde ikiye ayrılmasıdır. Bu durum salt bir devletin ikiye ayrılması olarak algılanmamalıdır (Alkan,2017: 34–35). Çünkü Yugoslavya'nın dağılmasında ve bazı etnik çatışmaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Latin- Katolik Batı ile Slav- Ortodoks Doğu olmak üzere iki Avrupa meydana gelmiş. Hırvatistan ve Slovenya, yüzyıllarca Avusturya- Macaristan İmparatorluğu içinde yaşadığı için Orta Avrupa kültürüyle sıkı bağlara sahipti ve siyasi kültürü de bu durumdan etkilenecek meclis ve ulusal parlamentarizm geleneği kurumsallaşmıştı. Slovenya ve Hırvatistan Latin alfabesini kullanmakla birlikte; Katolikliğin güçlü etkisi altındaydılar. Ekonomik olarak Yugoslavya'nın en gelişmiş bölgesi olması da ayrılıkçı fikirlerin, ilk olarak burada ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hırvatistan ve Slovenya'nın aksine, Karadağ ve Makedonya'da siyasi kültür bir gelişim gösteremediğini için Balkan çeteciliği ve haydutluk, bu bölgedeki milliyetçi hareketlerin varlığını ortaya koymaktadır. Sırbistan ve diğer doğu halkların milli benlik açısından hâkim olan Ortodoksluk inancı, bölgede etnik çatışmaların altındaki dinsel çelişkileri ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Bu dinsel çelişkilerden hareketle, Bosna- Hersek'te yer alan Müslümanların varlığı etnik çatışmaların altında yer alan başka bir cepheyi göstermektedir (Bora,2018: 44- 45). Kısaca; Yugoslavya'nın dağılmasının temelinde, Ortodoks- Katolik çatışması ve Ortodoks- Müslümanlık çatışması yatmaktadır. Yugoslavya, milliyetçiliklerin ortaya çıktığı bu dönemde, bir tür “*deney alanı veya poligonu*” olmuştur (Bora,2018: 18).

Üretimin düşmesi, artan işsizlik oranları, enflasyonun yükselmeye başlaması ve kişi başına düşen gelirin azalması gibi göstergeler, Yugoslavya'daki iktisadi durumun giderek kötüye gittiğini göstermektedir (Alkan,2017: 38). Yugoslavya'da ortaya çıkan bu ekonomik kriz, federal hükümetin gücünü azaltmış ve milliyetçiliğin bir kez daha bölgede ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hem Yugoslavya genelinde hem de Kosova özelinde ekonomiyi ve siyaseti değiştirmeye yönelik, iktidar mücadelesi başlamıştır. Kısaca, komünizm Yugoslavya'da çökmüştür. Hırvatistan ve Slovenya merkezi iktisadi yapı nedeniyle, Yugoslavya'nın en zengin bölgeleri olmasına rağmen; buradaki zenginliğin Sırbistan'a aktarılmasından şikâyetçidirler. Ekonomik açıdan bu dönemdeki Kosova'daki ekonomik durum, kişi başına düşen milli gelir Slovenya'nın beşte biriydi (Bora,2018: 89). Bu gelir dağılımının eşitsizliği açısından, Yugoslavya Avrupa'nın en bozuk ülkesiydi. İktisadi sistemin çökmüş

olması, Yugoslavya'nın dağılmasındaki temel etkenlerden biridir. Kosova'daki ekonomik sıkıntılar ve işsizliğin yüksek olması da Arnavut milliyetçiliğini tetikleyen unsurlardan biri olmuştur (Ülger,2016a: 90).

Yugoslavya'nın dağılmasında sorun, sadece ekonomik ve politik değildir. Yüzyıllardır bölgede biriken etnik ve dinsel içerikli aidiyet sorunu ortaya çıkmıştır. Kosova bölgesinde başlayan gerilim, kısa süre içerisinde tüm Yugoslavya'ya yayılmış, devleti oluşturan cumhuriyetler başta olmak üzere, Arnavutlar gibi diğer unsurların bir arada yaşamalarının mümkün olmadığı görülmüştür (Çalış,2015: 108). Yugoslavya'nın dağılmasında yaşananlar sadece iç dinamiklerden kaynaklanmamakta, dışarıdan kışkırtılan ayrılıklar Yugoslavya'nın içinden yedi yeni devletin doğmasına sebep olmuştur (Balbay, 2014: 252). Yugoslav milleti, tarih boyunca yaratılmadığı için bir üst kimlik oluşturulamamış ve bu nedenle etnik kimlikler korunmuş, YSFC "*Yugoslavsız Yugoslavya*" adını alan bir ülke halini almıştır. Bu durum ise, Yugoslavya'nın dağılmasındaki temel dinamiklerden biri olmuştur. Bu dağılma sırasında sadece devlet değil, bununla birlikte Yugoslav ordusu da dağılmıştır. Ordu içerisinde Sırp Çetnik, Hırvatlar Uztaşi, Boşnaklar Genç Müslümanlar, Makedonya Komiti, Arnavutlar ise Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) gibi etnik temele göre farklı yapılanmalara ayrılmıştır (Alili,2017: 23).

Yugoslavya'nın dağılması ilk olarak bir devletin iç meselesi olarak görülmekteydi fakat artan şiddet olayları, çatışmalar ve etnik düşmanlıklar bu sorunun giderek devleti aşan bir konuma gelmesini sağlamıştır. Yugoslavya sorunu, artık bir uluslararası kriz halini almıştır. Yugoslavya'da geçmişten beri devam eden çatışma ortamı olması, toplumların bilincinde olumsuz düşüncelerin yerleşmesine neden olmuştur. Bunları uzlaştırarak ve ortak bir payda da bir araya getirecek bir sistem kurulamamış olması bir kez daha Yugoslavya'nın sonunu getirmiştir. Tito'nun gerçekleştirmeye çalıştığı "*Yugoslavyacılık*" ideolojisi farklı kültür ve dinlerden oluşan bu mozaikli bir araya getirmeyi amaçlamış, ama bunda uzun süreli bir başarı sergilenememiş ve yeniden başa dönülerek, herkesin kendi tarihi ve kültürel tercihleri çerçevesinde bağımsızlıklarını istedikleri, kargaşa ortamı yeniden meydana çıkmıştır. Osmanlı hâkimiyeti öncesinde ve sonrasında bölgede meydana gelen dini ve etnik ayrışmalar yaşanmıştır (Alkan,2017: 37). Todorova'nın tabiriyle Balkanlar hayaleti bir kez daha bölgede dolaşmaya başlamıştır.

Yugoslavya'daki olaylara AB, ABD ve diğer uluslararası örgütlerin zamanında müdahale etmemiş olmaları, Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandırmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasına yönelik etkin politikalar üretilmemesinin temelinde, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra başta AB ve ABD'de olmak üzere burada Yugoslavya gibi bir tampon rolü üstlenen devletin varlığına ihtiyaç duyulmamış olması vardır. Bu da tarihi ve dini yakınlıkları referans alınarak, yeni cumhuriyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve yeni cumhuriyetler Batı tarafından desteklenerek bağımsızlıklarının kazanılmasına destek olunmuştur (Alkan, 2017: 52). Almanya ve Avusturya başta olmak üzere, çeşitli Avrupalı devletin desteğini alan Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını elde edebilmeleri, diğer cumhuriyetlere göre kısa sürede gerçekleşirken, Bosna- Hersek'in bağımsızlığını kazanma süreci oldukça uzun sürmüş ve kanlı çatışma ve katliamlara sahne olmuştur. Makedonya ise, savaş çıkmadan ayrılan tek cumhuriyet olmuştur. Dağılma sürecinde ortaya çıkan çatışmalarda ve barışın sağlanmasında BM, NATO, AB ve AGİT gibi uluslararası örgütlerin de müdahaleleri söz konusu olmuştur. Badinter Komisyonu oluşturularak, YSFC'yi oluşturan federe cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının diğer devletler tarafından tanınması için, bazı gerekli kriterleri ortaya koymuşlardır.

Balkan ülkeleri, dağılma sürecinde kendi kaderine bırakılmamış; Kosova, ABD'nin ortaya attığı yenedünya düzeninin laboratuvarı olmuştur ve güçlü ülkeler ötekilere karşı neyi yapıp yapamayacaklarını Kosova üzerinden denemişlerdir (Balbay,2014: 246). Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Arnavutlar, Sırp'lardan sonra en kalabalık millet olmalarına rağmen; başta Sırp'lardan olmak üzere daima ezilmişlerdir. Bu nedenle, uluslararası aktörler dağılma sonrasındaki süreçte, Kosova sorunu ile ilgilenmeye başlamışlardır. Bunun nedeni ise, Kosova bölgesinin kritik bir bölge olarak görülmekte olmasıdır. Çünkü burada meydana çıkacak bir savaşın, bütün Balkan coğrafyasını etkileme ihtimali vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kosova'da ortaya çıkacak bir kıvılcım, başta Balkanlar olmak üzere tüm Avrupa coğrafyasını etkileyebilme potansiyeline sahiptir.

2.2.2.7.1. Slobodan Miloseviç Dönemi'nde Yükselen Sırp Milletçiliği

Stevanoviç, Slobodan Miloseviç'in hikâyesini kısaca şöyle ifade etmektedir: “ *Miloseviç diplomalı avukat, siyasetçi, demokrasi karşıtı, yarı-diktatör, Sırbistan'ın seçilmiş ilk cumhurbaşkanı, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı, 2000 yılındaki seçimlerin bozguna uğramış adayı, ayaklanan halkı tarafından devrilmiş lider ve nihayet Scheveningen cezaevindeki mahkum ve Lahey Adalet Divanı'nın sanık sandalyesindeki zanlı. Batı medyası onu yıllarca Belgrad'ın nüfuzlu adamı, büyük taktikçi, Balkan Kasabı olarak andı.*”(Stevanoviç, 2005: 2). Kısaca, eski komünist ve faşist diktatör Slobodan Miloseviç'i tanımlamak için zalim, zulüm, vahşi, vahşet, alçak, insanlık düşmanı gibi kelimeler bile yetersiz kalmaktadır (Er, 2000: 142). Ayrıca Miloseviç'e ABD'de eğitim almış olmasından dolayı, Amerikalı denmiş olsa da, hem ABD'ye hem de ABD'nin yenedünya düzenine meydan okumuştur. Miloseviç'e Sırp medyası birçok çelişkili rol atfetmiş, sadece Sırp'ların kurtarıcısı olarak değil, tüm insanlığın kurtarıcısı olarak Rus ve Çinli adam olarak bile adlandırılmıştır (Stevanoviç,2005: 66).

Balkan coğrafyasında milliyetçilik bir tarihi mirastır ve bu tarihi miras Yugoslavya Federasyonunun dağılmasında en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Tek tip bir milliyetçilikten bahsetmek doğru olmamakla birlikte, Federasyon'da yaşayan uluslar, milliyetler ve etnik gruplarında milliyetçiliği vardır ve farklı işlevlere sahiptir. Ama konumuz açısından Miloseviç tarafından bir kez daha körüklenen Sırp milliyetçiliği, ayrı bir önem arz etmektedir. Sırp milliyetçiliğini anlayabilmek ve kökenine inebilmek için Sırp siyasi tarihini iyi anlamak gerekmektedir (Ülger,2016a: 83- 84).

Sırp'lar, ulusal kimlikleri açısından Kosova'ya ayrı bir önem atfetmişlerdir. Özellikle 1389 yılındaki Birinci Kosova Savaşı bir mit olarak Sırp tarihinde yer almakta, Osmanlı galibiyeti ile sonuçlanan savaşın yıldönümü Sırp'ların ulusal bilincini canlandırmak adına törenler düzenlenerek anılmaktadır. Aslında savaş Ortaçağ Sırp Krallığının yıkılmasına neden olmuşsa da Sırp'lar Kosova üzerindeki tarihsel hak iddialarını güçlendirmek için Kosova Savaşını kullanmaktadır (Ülger,2016a: 170). Sırp ulusal bilincinde, Kosova mağduriyeti bir “ *Anavatan Kosova*” efsanesi yaratmış ve Tito sonrası dönemde, Sırp milliyetçileri tarafından

sıklıkla dile getirilen ve kullanılan bir argüman halini almıştır. Mitolojiye göre, 28 Haziran 1389'da Kosova Savaşında yenilen Sırlar, Tanrı tarafından seçilmiş halk olarak görmüşlerdir. Savaş sırasında dünyevi veya uhrevi imparatorluk arasında bir tercih yapmak zorunda kalan Çar Lazar, seçimini uhrevi imparatorluktan yana kullanarak; Osmanlı Devleti'ne yenilmişte olsalar, savaş sonunda Sırp halkı Tanrı tarafından seçilmiş halk olarak kabul edilme mertebesine ulaşmışlardır (Ülger,2016a: 172- 173).

Sırbistan'a bağlı Kosova ve Voyvodina'ya 1974 Anayasası ile özerk bölge statüsü verilerek Cumhuriyetlerle eşit haklara sahip olması, iki taraflı bir etki yaparak ayrılıkçı milliyetçi hareketleri arttırmış, bu durumda Sırp milliyetçiliğinin artmasına neden olmuştur (Ülger,2016a: 88). Miloseviç'in komünizm sonrası milliyetçiliği, faşizm ve komünizmin teorik altyapısına dayalı olarak, yeni bir Sırp milliyetçiliğini oluşturmuştur. Bu yeni milliyetçilik parlamenter demokrasiye saygılı olduğunu savunmakla birlikte, Miloseviç demokrasi karşıtı sağ ve sol görüşü de çekmede başarılı olmuştur. Ayrıca Miloseviç'in ideolojisi liberal ve batı karşıtıdır. Batıyı sosyalizmi, Yugoslavya'yı ve Eski Sovyetler Birliği'nin çöküşüne neden olduğu için suçlamakta ve düşüncelerini eski Panislavist tezlerle açıklama yolunu tercih etmekteydi (Ürer,2012: 86).

Bu dönem içerisinde, Slobodan Miloseviç hükümetinin aşırı milliyetçi politikalar izlemesi ve milliyetçi saldırıları kasıtlı olarak tüm Sırbistan'a ve Sırlara mal edildi. Bu nedenle, Sırbistan ve Sırp ulusu, Yugoslavya'nın dağılmasında ve çıkan savaşların sorumlusu olarak görüldü. Miloseviç'in Kosova'da uygulamakta olduğu bu aşırı milliyetçi politikalar, sorunu daha karmaşık bir hale getirmiştir. Uluslararası kamuoyu nezdinde de Sırlar sergiledikleri ırkçı politikalar nedeniyle, soruna barışçıl çözüm arayışında olmadıklarını göstermiştir. Aslında Miloseviç Arnavutlara yönelik şahsi bir nefret sergilememiş, konumunu güçlendirmek adına, Sırların bilinçaltında yatan duyguları canlandırıp, bölge de çatışmaların çıkmasını sağlamıştır (Stevanoviç, 2005: 61- 62; Sancaktar,2012: 128).

Balkanlarda aşırı milliyetçilik, kapitalist ulus devletlerini kurmak amacıyla 1980- 2000 yılları arasında çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bunun için diğer etnik ve dinsel grupları asimile etmiş, göçe zorlamış, ekonomik, politik ve sosyal alandan

dışlamış, etnik temizlik politikaları uygulamış ve irredantizm politikası uygulamışlardır (Sancaktar,2012: 136- 137).

Slobodan Miloseviç, bir iç darbeyle Sırp Komünist Partisi'nin başına geçmiştir. Slobodan Miloseviç'in Sırbistan Komünistler Birliği'nin başına 1986 yılında gelmesiyle, Sırp milliyetçiliği resmi kurumlar aracılığıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede, toplumun desteği alınmaya çalışılmıştır. Voyvodina ile Karadağ'ın Yugoslavya Başkanlık Konseyi'ne, kendisiyle aynı görüşte olan yandaşlar yerleştirilmiştir, bu sayede sekiz üyeli Yugoslavya Başkanlık Konseyi'nin dört koltuğu siyasi açıdan ele geçirilmiş olmaktadır. Bu durum, Yugoslavya'da Sırp hegemonyasına dayalı merkezîyetçi bir yapının oluşacağı izlenimini vermektedir (Sander, 2013: 577; Erözden,2017: 106- 115).

Kosova sorunu, Miloseviç'in söylemlerinde belirttiği şekilde, bütün insanların çıkarlarına uygun şekilde hiçbir zaman çözülememiştir. Çünkü Miloseviç, stratejiden çok taktikten anlayan biri olarak sorunun çözümü adına bir program sunamamıştır. Miloseviç, Kosova'daki mevcut insan hakları meselesini, Arnavutluk ve Makedonya gibi yoksul komşularına doğru göçe zorlayarak, çözmeye çalışmış olsa da; bu durum sorunu çözmek yerine bölgeyi her geçen gün daha çok kaosa sürüklemiştir. Bu kaos ortamı, Kosovalı Arnavutları, Sırpların milliyetçi baskılarından kurtulamadıkları için, silahlı çatışmalarına kararlılıkla devam etmelerine sebep olmuştur (Ignatieff, 2000: 76; Johnstone, 2004: 33). Miloseviç, Kosova'da gerilimi sürekli yüksek tutarak, Arnavut karşıtı milliyetçi duyguları arttırmış ve burada bir çatışmanın ortaya çıkması için hazırlık yapmıştır. Miloseviç, Kosova'daki Arnavut sorununu çözeceğini vaat ederek, yurttaşlarını etki altına almış ve propagandasını bunun üzerinden sürdürmüştür.

Ignatieff'in de belirttiği gibi, Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma sürecindeki son on yılında ortaya çıkan her krizin altında, Miloseviç ve onun yaratmış olduğu milliyetçi söylem ortaya çıkmıştır. Kısaca, Miloseviç sorunun bir parçası değil; aslında başlı başına sorunun kendisidir (Ignatieff, 2000: 15). Miloseviç'in milliyetçilik anlayışı ve bu anlayışla paralel şekilde savunduğu değerler, Yugoslav multimilliyetçiliği ile reformcu ekonomik optimizmin birleşimidir (Johnstone, 2004: 51).

Miloseviç'in Sırp milliyetçiliği, Kosova'daki çatışmaların temel nedenini oluşturmuştur. Kosova'da buna tepki olarak bir kez daha ortaya çıkan Arnavut milliyetçiliği bir pasif direniş meydana getirmiş ve Kosova müdahalesine varan kanlı ve çatışmalı süreci başlatmıştır. Kosova'da meydana gelen durumun, domino etkisi yaratarak hem Balkanlara hem de Avrupa'ya yayılma ihtimalinin olması, uluslararası kamuoyunun güvenlik algıları nedeniyle Kosova sorununa müdahil olmalarına sebep olmuştur.

2.2.2.7.2. Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılması ve Pasif Direniş Dönemi

Miloseviç yönetimi, Kosova'da gerçekleşen gösterilerin; Makedonya Arnavutları ile Bosna- Hersek'te yaşayan Müslümanların ayrılıkçı hareketlerine sebep olabileceğini düşünerek, federal düzeyde anayasa değişikliği yapılabileceğini savunmaya başlamıştır. Bunun arkasındaki temel sebep ise, Kosova ve Voyvodina'nın özerk bölge statüsüne son vererek, Federal Yönetimle olan ilişkilerini sınırlandırmaktır (Ülger,2016a: 76). Bu nedenle, Mart 1989 tarihinde Miloseviç yönetimi tek taraflı bir kararla, Kosova'nın özerkliğini kaldırmış ve bir kriz ortamı yaratarak, Yugoslavya'nın dağılma sürecini çabuklaştırmıştır. Arnavutlar, 1974 yılından beri kullanmakta oldukları tüm anayasal haklarını kaybederek, Sırbistan'ın bir azınlığı haline dönüşmüştür. Sırbistan, Kosova'nın özerk eyalet statüsünü kaldırarak, Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetlere karşı gücünü arttırmıştır (Emiroğlu,2010: 116).

Sırp Meclisi tarafından 1989 yılının başlarında, Kosova'nın yetkilerini kısıtlayan anayasa düzenlemesi kararı, Kosovalı Arnavutlar arasında yeni bir protesto eğilimini ortaya çıkarmıştır. Sırbistan bu anayasa değişikliği ile Kosova'nın sivil savunmasını, polisini, adli mekanizmalarını, sosyal ve ekonomik politikalarını, kendi dillerindeki eğitim politikalarıyla Kosova'nın resmi dilini ve buradaki idari yetkiyi de ele geçirmiştir. Kosova'nın sosyalist dönem içerisinde elde etmiş olduğu bütün haklar, bu anayasa değişikliği ile elinden alınmış ve bunun için anayasa da belirtilmesine ve gerekli olduğu halde Kosova Meclisi'nden herhangi bir karar dahi alınmamıştır (Alili, 2017: 30- 31). Sırbistan'ın müdahalesiyle, Kosova'nın otonomi

statüsü hukuken kaldırılmış olsa da fiiliyatta böylesi bir durum hiçbir zaman söz konusu olmamıştır (Ülger,2016a: 76).

1990 yılında, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması o zamana kadar bilhassa Tito döneminde bölgede var olan çok kültürlü toplumun sonunu getirmiştir (Gent,2004: 42- 43). Arnavutlar özerkliğin kaldırılmasıyla, tüm anayasal haklarını yitirmiş ve Sırbistan'ın azınlığı halini almışlardır. Belgrad Yönetimi, Kosovalı Arnavutlar üzerinde baskı kurarak haklarını kısıtlayıcı tedbirler almaya başlamıştır. Bu nedenle, Arnavutça eğitim vermekte olan Priştine Üniversitesi kapatıldı, Arnavutça eğitime son verildi ve Arnavutlar zorla işten çıkarıldı. Kısaca, Kosova hangi hukuk kuralının geçerli olduğu bilinmeyen, Sırp yöneticilerin keyfi yönetimine dayalı bir polis devleti halini almıştır (Kut, 1998: 58). 1990'lı yıllarda, Kosova'da ortaya çıkmış olan bu polis devletinde, Sırbistan'ın siyasi ve ideolojik baskısı kalıcı bir hal almıştır. Artık Arnavut aydınlar arasında, Kosova'nın "*Arnavut Filistin'i*" olduğu benimsenmişti (Bora, 2018: 126).

Bosna iç savaşı sırasında, Kosova'da Arnavutlar ile Sırbistan yönetimi arasında çatışmalar yaşanmış olsa da pasif direnişin mimarı olan İbrahim Rugova'nın girişimleriyle, Kosova'da hiçbir zaman topyekun bir savaş gerçekleşmemiştir. 1991-1998 yılları arasında Kosova, Sırbistan yönetimi tarafından yönetilen bir polis devletiydi. Bölge askeri olarak tahkim edilerek, Arnavutça eğitim yasaklanmış ve kamu kurumlarında Arnavutça'nın kullanımına son verilmiştir. Bu durum, 1990'ların sonuna doğru, bölgedeki gerilimi ve şiddet olaylarını dikkate değer şekilde arttırmıştır (Ülger,2016a: 177). Kosova'da görev yapmakta olan tüm Arnavut polislerinin silahsızlandırılmış olması nedeniyle, Kosovalı yöneticiler polis güçleri üzerindeki kontrollerini kaybetmişlerdir. Bu nedenle, pasif direniş kaçınılmaz bir hal almıştır. Eğer Kosova, polis güçlerine sahip olmayı sürdürebilseydi, politik amaçlarını gerçekleştirmek için silahlı güç kullanmaları mümkün olabilirdi. Bununla birlikte, Kosovalı yöneticileri temelde etkileyen Hırvatistan ve Bosna'da meydana gelen savaşlarda ortaya çıkan sonuçlardı. Bu durum, askeri mücadelenin olası sonuçlarını göstererek, pasif direnişin ilk olarak siyasi politikanın temeline oturmasını sağlamıştır (Ağır, 2014b: 462).

Türbedar'ın deyimiyle; bu dönemde Sırbistan her an harekete geçmeye hazır bir "*savaş makinesine*" dönüşmüştür. Giderek artan şiddetteki Sırp politikalarına

karşı, İbrahim Rugova ve kurucusu olduğu Kosova Demokratik Birliği (LDK) partisi “*pasif direniş*”/ “*sivil itaatsizlik*” fikrinin temel savunucusu olmuştur. Bu fikir, diğer Kosovalı Arnavut entelektüeller tarafından da desteklenmiştir. Rugova, bu dönemde diğer siyasi liderlere göre normal kalmış; milletini siyasi hedefleri ve çıkarları uğruna bir savaşa sokmamış, pasif direniş politikasını sürdürmüştür. Arnavutlar, Kosova’da kendi paralel devletlerini kurmuşlardır. Kosova’da, pasif direniş/ sivil itaatsizliğe dayanılarak yoğun bir propaganda faaliyeti sürdüren Arnavutların barışçıl tutumları, dünyanın sempatisini kazanmış ve bu durum İbrahim Rugova’nın diğer ülkelerle sürdürdüğü ilişkilere de yansımış ve böylelikle Kosova sorununa uluslararası bir boyut kazandırılmasına da vesile olmuştur (Kenar,2005: 242; Türbedar,2017a: 142). 1990’larda sürdürülen bu pasif direniş politikasında, Arnavutların temel stratejisi, Kosova’nın tamamen Sırbistan’dan ayrılması için önce siyasi sonra da askeri uluslararası desteği alabilmektir. Bu durumu, Kosovalı Arnavutlarla birlikte Arnavutluk, Almanya, ABD ve Türkiye’ye göç eden Arnavutlarda desteklemiştir. Sırpların ise, Kosova’nın bir sorun olduğu yönündeki ısrarı dışında herhangi başka bir stratejileri bulunmamaktaydı (Johnstone, 2004: 294).

Miloseviç, Temmuz 1990 tarihinde yeni bir anayasa değişikliği talebinde bulunmuştur. Bu anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi ve böylece de Kosova’nın özerkliğinin kesin olarak ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Bu anayasa değişikliği üzerine, dayatılan bu yeni anayasayı engellemek ve geleceklerini kendilerinin belirleyebilmesi için, Kosova’da feshedilen Kosova Meclisi’ni temsilen 114 Kosovalı Arnavut tarafından, 2 Temmuz 1990 tarihinde bir bildiri yayımlayarak, Kosova’nın Sırbistan’dan bağımsızlığını ilan etmiş ve YSFC’nin kurucu cumhuriyetlerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Kosovalı Arnavutlar tarafından yayımlanan bu bildiri de Kosova’nın Yugoslavya’dan ayrılmasını değil, cumhuriyet statüsüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Aslında bu açıklama, Kosova’nın Sırbistan’dan tamamen kopuşunun bir ön hazırlığı olarak kabul edilebilir (Emiroğlu,2010: 124- 125; Ural, 2014: 164).

Kosovalı Arnavutlar, siyasal faaliyetlerini sürdürmeye devam ederek, 24 Mayıs 1992 tarihinde seçim düzenlemişler, Sırp yetkililer tarafından illegal olarak ilan edilse de, Kosova Demokratik İttifakı (KDİ) 130 üyesi olan Meclis’te çoğunluğu

elde etmiş ve KDİ lideri İbrahim Rugova, ilan ettikleri Kosova Cumhuriyeti'nin başkanı olmuştur (Emiroğlu,2010: 127).

Kosova'da oluşturulmuş olan bu paralel sistem, Arnavutlar tarafından Federal Hükümete karşı eğitim, sağlık gibi konuları düzenlemesine ve bunların gerçekleştirilmesi için halktan vergi toplanmasını da içermiştir. Sırlar artan bu vergi oranları nedeniyle, ayrımcılığın söz konusu olmasından dolayı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Oluşturulmuş olan bu yeni sistem, ekonomik zorluklar olmasına rağmen, diğer bölgelere oranla bir süre de olsa sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmüş ve sakin bir ortam oluşmasını sağlamıştır (Aksoy ve diğerleri, 2014: 266).

Pasif direniş döneminde, paralel devlet yapılanmalarının oluşturulmuş olması ve bir cumhurbaşkanı seçilmiş olmasına rağmen, bu yeni yapılanmanın Belgrad Hükümeti tarafından tanınmamış olması, bölgede olayları bir kez daha tırmandırmıştır. Sırların asıl beklentisi ise, bölgede sıcak çatışmaların ortaya çıkmasıdır. Fakat beklenenin aksine, başta ABD olmak üzere batılı devletler, Kosova'da oluşturulmuş olan yeni yönetime *“Siz silahlı bir mücadeleye kalkışmayın, sizin haklarınızın temini hususunda Amerika üzerine düşeni yapacaktır”* demiş olmaları nedeniyle, Kosovalı Arnavutlar ilk başlarda hiçbir silahlı çatışmaya kalkışmamıştır (Kansu,1998: 49).

İbrahim Rugova liderliğinde, Kosovalı Arnavutlar tarafından sürdürülmekte olan pasif direnişin, beklenen etkiyi yapmaması, aksine Miloseviç'in şiddetin dozunu arttırması, nedeniyle barışçıl çözüm aramak yerine daha şiddet yanlısı politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

2.2.2.7.3. Dayton Barış Antlaşması Sonrası Yükselen Şiddet Eylemleri: Kosova Kurtuluş Ordusu

14 Aralık 1995 tarihinde, Bosna- Hersek'teki savaşı sonlandırmak için imzalanan Dayton Barış Antlaşması'nda, Kosova sorununa sadece YFC'ye yönelik uygulanan ambargonun kaldırılması ile ilgili ön koşullara ilişkin olarak bir kere değinilmiş ve Miloseviç yönetiminin Kosova'da sürdürmekte olduğu insan hakları ile ilgili ciddi bir suçlamada bulunulmamıştır (Ağır,2014a: 280). Bunun nedeni, bu dönemde Kosova'da halihazırda bir savaş yoktu ve bu antlaşma içerisinde

konusulması gereken daha birçok konu mevcuttu. Aslında İbrahim Rugova'nın uygulamakta olduğu, pasif direniş politikasının kurbanı olunmuştur. Dayton Barış Antlaşması'nda, Kosova'nın durumuna değinilmemiş olması, Kosova için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Rugova'nın sürdürmekte olduğu pasif direniş politikası ile bir sonuca ulaşamayacağı ve barışçıl direnmenin faydasız olduğu algısı, toplumun geneline hâkim olmuştur. Dayton Barış Antlaşması'ndan sonra, Kosova'da muhalefet liderlerinden Adem Demaçi ve Kosova dışındaki hükümetin Başbakanı Buyar Bukoşi'nin politikaları etkili olmaya başlamıştır. Her üç liderinde temel amacı, Kosova'nın bağımsızlık elde etmesi olmasına rağmen; bu amaçlarını sağlamak açısından kullandıkları araçların farklı olmasından dolayı birbirlerinden ayrılmışlardır (Kenar, 2005: 243). Nisan 1996 tarihinde Kosova'daki baskılar sürerken, AB'nin YFC'yi tanıma kararı alması ve Miloseviç'i Kosova konusunda bu şekilde rahatlatmış olması nedeniyle Kosova'daki Arnavut halkının, pasif direniş stratejisine artık sıcak bakmamasına neden olmuş ve silahlı direnişe yönelik desteğin artmasını sağlamıştır (Ağır, 2014a: 280).

1974 Anayasası ile Kosova'ya özerk bölge statüsü verildikten sonra Arnavutlar sakinleşmiş gözükseler de, 1970- 1980'li yıllarda, Kosova'da komünist merkezli Arnavut milliyetçi gruplarda artış gözlenmiştir. Bunlardan Kosova-Marksist- Leninist Organizasyonu, Kosova Bağımsızlık Hareketi, Yugoslav Arnavut Cephesi, Kızıl Ulusal Cephe ve Kosova Cumhuriyeti Halk Hareketi birleşerek, Kosova Halk Hareketi'ni oluşturmuş ve bu grup 1993 yılında kurulan UÇK'nın temel yapısını meydana getirmiştir (Ermağan ve Satıcı, 2013: 448- 449). UÇK, 1993 yılında kurulmuş olsa da, pasif direnişin istenilen bağımsızlığı elde edemeyeceği Dayton Barış Antlaşması'nda anlaşılınca, 1997 yılından itibaren etkin bir şekilde faaliyet göstermeye başlamıştır. UÇK'nın amacı, Kosova sorununa uluslararası bir boyut kazandırıp; Batı'nın dikkatini çekerek onlardan destek almaktır. UÇK'nın basın sözcüsü Yakup Krasniçi, UÇK'yı şu şekilde tanımlamaktadır: “ *Biz, Kosova'nın bağımsızlığını hedef edinen milli ve siyasi bir teşkilatız. Bizim hürriyet savaşçılarımız kendi tercihlerini yapabilecek konumdadırlar. Kim kanıyla vatanını savunuyorsa kendi kaderi hakkında karar vericidir.*” (Yılmaz,2005: 48).

Kosovalı Arnavutlar, barışçıl çözümlere artık inanmadıkları için; Sırların ülkelerini terk edene kadar savaşma kararı almıştır. Bu amaçla, UÇK bölgedeki

önemli bir aktör halini almış, savaş yapmaktan ziyade ise asker toplamayı organize etmek konusunda başarılı olmuşlardır (Gent,2004: 44). UÇK'nın giderek kitleleşmesinde ve halk desteğinin giderek artmasında iki olay önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, Dayton Barış Antlaşması'dır. Bosna Hersek'te gerçekleşen iç savaşı bitiren antlaşma ile Sırbistan üzerinde BM tarafından sürdürülen ambargo kaldırılmış, dağılan Yugoslavya yerini alan Sırbistan- Karadağ Federasyonu uluslararası kamuoyu tarafından tanınmıştır. Kosova'da birçok önemli problem ve Arnavut halkının mağduriyeti söz konusu iken, Dayton Antlaşması'nda bunlara değinilmemiş olması, Arnavut halkı üzerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve İbrahim Rugova'nın sürdürdüğü ılımlı politikanın uluslararası kamuoyunun dikkatini Kosova'ya çekmek için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. İkinci olay ise, Sırp polisi Kosova'da Arnavut halkına yönelik soykırım hareketlerine girişerek şiddet göstermeye başlamış, Arnavut ileri gelenlerini öldürmüş ve buna sadece UÇK direnç gösterdiği için, UÇK'ya halk desteği artmıştır (Ülger,2016a: 178).

Kosova'da sürdürülmekte olan mücadele de UÇK'nın ortaya çıkması ile birlikte şiddetsizlik modelinden uzaklaşmıştır. Rugova gibi pasif direniş yanlısı kişiler, ilk başta UÇK'nın Kosovalı Arnavutların mücadelesini uluslararası kamuoyu nezdinde gözden düşürmek amacıyla, Sırlar tarafından icat edildiğini iddia etseler bile; Batılı devletler, Kosova'nın içinde bulunduğu durumu barışçıl yollarla düzeltmediği için UÇK'nın gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri haklı görmeye başlamışlardır. UÇK'nın geliri, eylemleri ve amacı bilinirken; örgütün yapısı muğlâktır. UÇK'nın kendisine atfedilen özellikler nedeniyle aşırı milliyetçi, İslamcı ve sosyalist bir örgüt olarak parçalı bir örgütlenme yapısı içerisinde olduğu söylenebilir. Pasif direniş döneminde kurulmuş ve bağımsızlığı Arnavutluk dışında hiçbir devlet tarafından tanınmayan Kosova Cumhuriyeti'nin parlamentosu, 22 Temmuz 1998 tarihinde ilk kez toplanarak UÇK'yı "*meşru Kosova örgütü*" olarak tanıyan bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri, örgütün bir ulusal kurtuluş hareketi olduğunun kesin delilidir. Ayrıca UÇK, hem Kosovalı Arnavutlar hem de dışarıda ki Arnavutlar tarafından benimsenen ve desteklenen bir örgüt olarak kabul görmüştür (Johnstone, 2004: 313; Ayhan,2017: 288).

UÇK, meşru bir örgüt olarak kabul edilmesine ve ilk olarak ülke içerisinde sonra da uluslararası kamuoyu nezdinde önemli bir desteğe kavuşmasına rağmen; UÇK'nın masumluluğu tartışmaya açık bir konudur. Çünkü UÇK açıkça Arnavut köylerini ve Arnavut halkını misilleme amacıyla kullanmış ve sivil halk Sırp güvenlik güçlerinin hedefi haline gelmiştir. Bundaki temel amaç, başta ABD, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin dikkatini çekerek, bölgeye bir NATO müdahalesi yapılmasını sağlamak olsa da kullanılan bu politikanın pek de masum olmadığı açıktır.

UÇK'nın direnişi sürdürebilmesindeki temel nokta ise, Arnavutlukla olan bağlantısıdır. Arnavutluk'un kuzeyinde, Tropoja'ya yakın olan Arnavutluk sınırında, bir tedarik koridoru açılmıştır. UÇK, buralarda üsler kurmuş ve silah toplayan gençler bu yol aracılığıyla, Arnavutluk'tan Kosova'ya silahları taşıma imkânı elde etmişlerdir (Judah, 2000: 70). UÇK, Arnavutlukta eğitim kampları ve silah depoları işletme olanağına sahip olmuştur. Arnavutluk, UÇK'nın dış dünyaya yani Almanya ve İsviçre'ye açılan köprüsüydü. Bu sayede UÇK'nın mali desteği, bu ülkelerde yaşayan Arnavut azınlıklardan elde edilebiliyordu. Diğer devletlerin, UÇK ile Arnavutluk arasındaki bu ilişkisini ses çıkartmaması; UÇK'nın varlığını sessiz olarak kabullenmek anlamına geldiği yorumu yapılabilir. (Gent,2004: 48). UÇK'nın temel gelir kaynakları; genellikle silah ve uyuşturucu ticareti ile ABD ve Avrupa'daki Arnavutların bağışlarıdır. Bu gelirler ile UÇK, Avrupa dışından silah satın almaktaydı. Bahsetmiş olduğumuz bu gelir kaynaklarına rağmen; UÇK'nın mali durumu iyi olmadığı için ABD, NATO ve Avrupa ülkelerinden silah talep etmiştir (Ayhan, 2017: 287- 288).

UÇK'nın programındaki temel amacı, öncelikle Kosova'nın bağımsızlığının sağlanıp ardından Kosova ve Arnavut topraklarının yanı sıra Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Yunanistan'da Arnavutların yoğun olarak yaşadığı veya geçmişte Arnavut yerleşimine sahip olan toprakları da içerisine alan, bir Büyük Arnavutluk kurulmasıydı. UÇK, Sırbistan'ın izlediği politikalar ile Kosova'yı Sırplaştırdığı ve etnik temizlik yaptığını iddia ederek, mücadelelerini haklı bir gerekçeye dayandırmaya çalışarak, meşruluk zemini oluşturmaya çalışmaktadır (Tunç ve Büyük,2016: 135- 136).

Sırp güvenlik güçleri, UÇK'nın gerçekleştirmiş olduğu saldırılar sonucunda kayıplar vermeye başlamış ve bu durum onların terörle mücadele söylemini

benimsemelerini sağlayarak, Arnavut köy ve kasabalarına yönelik silahlı baskınlar gerçekleştirmelerine sebep olmuştur. Sırp saldırıları, birçok Arnavut köyünü yerle bir etmiş ve çok sayıda can kaybı gerçekleşmiştir. Sırp beklentilerinin tersine bu saldırılar, Arnavutların direnişten vazgeçmesine neden olmamış, aksine Arnavutlar giderek güçlenmiş bir şekilde direnmeye devam etmişlerdir. Bu durum pozitif bir etki yaratarak, UÇK'ya olan desteğin ve katılımın artmasına neden olmuştur (Türbedar,2017a: 143).

UÇK'nın aslında Sırp güvenlik güçlerine yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar aslında bir taktikti. UÇK, Sırp güçlerine saldırdıktan sonra, Arnavut köylerine sığınıp halkın arasına karıştıkları için, Sırp güçlerin sivil halka saldırması söz konusu olacak ve bu durumda uluslararası kamuoyunda tepkilere yol açarak, NATO- BM gibi güçlerin Sırp'lara karşı askeri bir müdahalede bulunabileceğini düşünmüşlerdir. Gerçekte Sırp güçlerinin gerçekleştirmiş olduğu Racak katliamı, bu durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ayhan, 2017: 191). Kısaca denilebilir ki; UÇK'nın gerçekleştirmiş olduğu saldırılar, Miloseviç'in gerçekleştireceği etnik temizlik hareketine imkân sağlamıştır.

Kosova sorunu batılı devletler nezdinde fazla önemsenmemiş görünmekle birlikte, 7 Ocak 1997 tarihinde, NATO'nun Brüksel'de yapılan temsilciler toplantısında Kosova'daki durumla ilgilenilmiş ve AB, Miloseviç'e Kosova'nın otonomisinin iyileştirilmesi için baskıda bulunulması çağrısı yapmıştır. 20 Ekim 1997 tarihinde ise, BMGK'da Kosova'da insan hakları ihlallerinde bulunması, Arnavut okullarını kapatması ve barışçıl gösterilere karşı Sırp polisinin şiddet yanlısı tavırları dolayısıyla Sırbistan Hükümeti'ni kınayan bir karar kabul edilmiştir. (Kenar,2005: 244).

Sırp güvenlik güçleri ve UÇK arasında yaşananlar asimetrik bir savaş olup, büyük bir güç dengesi farkı bulunduğu için cephe mücadelesi veya gerilla mücadelesi boyutunda olmamıştır. Sırp güvenlik güçleri, UÇK'nın saldırılarına sert karşılıklar verdikleri için birçok masum insan hayatını kaybetmiştir. UÇK'nın direnişini tamamen ortadan kaldırmak adına, 1998 yılından itibaren şiddet ve sertlik yanlısı tutumunu arttıran Sırp güvenlik güçlerinin izlediği bu politika tersine bir sonuç doğurarak, ılımlı Arnavutların ve Arnavutlar dışındaki diğer etnik grupların da UÇK'ya katılmasını ve desteklemesini sağlamıştır. Sırbistan Hükümeti, Kosova-

Arnavutluk sınırına askeri sığınak yapmaya ve bu bölgeye çok sayıda asker sevk etmeye başlamıştır. Çatışmalar genellikle Kosova- Arnavutluk sınır bölgelerinde meydana gelmiştir. Sırbistan'ın sınır bölgesine yaptığı askeri sevkiyat, uluslararası kamuoyunun tepkisine yol açmış ve Kosova'nın resmi olarak tanınmayan Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova'ya, Batılı güçlerden yardım talep etme ve bölgeye barış gücü gönderilmesi gibi isteklerde bulunabilme fırsatı vermiştir. Özetle, UÇK'nın saldırılarına karşı, Sırp güvenlik güçlerince misliyle karşılık verilmiş ve UÇK'nın bulunduğu şüphelenen her yer Sırp tarafından basılmış, Arnavut nüfus katliamlarla yok edilmeye çalışılmıştır. Sırp saldırılarını genellikle sivillere yöneltmiş olmasından dolayı Batılı devletler, Kosova'da insan hakları ihlalinin de öte, bütün bölgeyi etkileyebilecek bir iç savaş olduğunu kabul edip sorunla ilgilenmeye başlamıştır (Emin,2016: 18- 19; Tunç ve Büyük,2016: 136- 137). UÇK, izlediği politikalarla istediği amaca ulaşarak uluslararası kamuoyunun dikkatini Kosova'ya çekmeyi başarmış ve NATO tarafından bir müdahalenin gerçekleşmesini sağlamıştır.

2.2.2.7.4. Kosova Sorununa Çözüm Arayışları: Rambouillet Konferansı

9 Mart 1998 tarihinde, Kosova sorununa çözüm bulmak amacıyla, Temas Grubu Londra'da bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıya, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya Dışişleri Bakanları katılmış ve toplantı sırasında Sırp yetkililere yönelik bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriye göre, Sırp yetkililerinden 19 Mart tarihine kadar, Kosova'da bulunan tüm güvenlik kuvvetlerinin çekilmesi istenmiş ve Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirlenmesini içeren müzakerelerin başlaması da dâhil olmak üzere, geniş kapsamlı istekler talep edilmiştir. Temas Grubu'nun istekleri gerçekleştirilmediği takdirde, dışarıdaki Sırp malvarlığını dondurmak, Yugoslavya için silah, vize ve kredi gibi konularda yaptırım uygulanması yönünde karar alınabileceği yönünde tehdit edilmiştir. Bu bildiride, ayrıca Kosovalı Arnavutların şiddet yoluyla bağımsızlık kazanmalarına da karşı olduğu belirtilmiştir. Yugoslavya içerisinde kendilerini yönetebilecekleri bir yönetimin sağlanması için Kosovalı Arnavutlara çağrıda bulunulmuştur. Temas Grubu, ayrıca bölgede devam etmekte olan yargı dışı öldürmeler konusunda

eleştirilerini dile getirmiş, bunun için Lahey’de temelli BM Savaş Suçları Mahkemesi’nin Kosova’yı da içine alacak şekilde soruşturmalarını sürdürmesini talep etmişlerdir (Emiroğlu, 2010: 140- 141).

Temas Grubu üye devletleri, 29 Nisan 1998 tarihinde gerçekleştirdikleri toplantı sonrasında, Rusya hariç diğer devletler YFC’nin ülke dışındaki mali varlıklarını dondurma kararı almış ve eğer 9 Mayıs tarihine kadar Sırbistan Hükümeti, Kosovalı Arnavutlarla müzakerelere başlamazsa, bütün yatırımların durdurulacağı uyarısında bulunulmuştur. Bu tür kararlara rağmen Sırp tarafı, süreci küçük tavizler vererek geçiştirerek baskıları hafifletmeye ve zamana yaymaya çalışmıştır. Bu süreçte, Sırbistan Hükümeti dinsel yakınlıkları ileri sürerek, Batı kamuoyunu yanına çekmeye çalışarak, süreci uzatmaya çalışmıştır. Diğer bir taraf olan Kosovalı Arnavutlar ise, Kosova’nın bağımsızlığını istediklerini ileri sürmekte ancak, güçlendirilmiş ve uluslararası toplum tarafından güvence altına alınacak bir özerkliğinde kabul edilebileceğine yönelik açık bir kapı bırakmışlardır. Kosovalı Arnavutların temel amacı, uluslararası toplumun konuya ilgisi azalmadan, kendilerine maksimum faydayı sağlayacak bir çözümün ortaya çıkarılmasıdır. Bu çözümün sağlanması noktasında bazı tavizler verebileceklerini ve Sırp tarafına göre daha ılımlı olduklarını ortaya koymuşlardır. Batılı devletler ise, hem Sırp hem de Arnavut tarafının beklentileri dışında, ortalama bir çözüm yolunun bulunmasını amaçlamaktaydı (Emiroğlu, 2010: 156- 157). Bunu en iyi şekilde, Kasım 1997 tarihinde Fransa ve Almanya Dışişleri Bakanları, Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milošević’e Kosova bölgesine özel bir statü verilmesi için gönderdikleri ortak mektuptaki ifadeden anlayabilmek mümkündür: *“Ne Kosova’nın bağımsızlığını ne de mevcut durum uzun vadede barışçı bir çözüme temel olamaz, Kosova için özel bir statü öngörülmelidir.”* (Kansu, 1998: 14).

Kosova’da, durumun giderek tehlikeli boyutlara ulaşması ve siyasal ve toplumsal gelişmelerin gittikçe hızlanması nedeniyle NATO, 28 Mayıs 1998 tarihinde, çatışmaların Balkanlar bölgesine yayılmasını önlemek adına, Kosova ile Arnavutluk sınır bölgesine asker konuşlandırılması için gereken planların hazırlanmakta olduğunu ilan etmiştir. Arnavutlar ve Sırp tarafındaki gerginliğin çözülememesi, her iki taraf açısından da gerilimin dozunun artmasına neden

olmaktaysa da Kosovalı Arnavutlar daha fazla risk altında bulunmaktadır (Emiroğlu, 2010: 165- 166).

Kosova'nın statüsü konusunda yaşanan süreç, Ocak 1999 tarihinde bir iç savaşın eşiğine gelindiğini göstermekteydi. Sırp kuvvetleri ile UÇK arasında çatışmaların artması noktasında, Yugoslavya hava saldırısı tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. 15 Ocak 1999 tarihinde kayıtlara Racak Katliamı olarak geçen, 45 etnik Arnavut'un öldürülmesi, batılı devletler tarafından soruna siyasi bir çözüm yolu bulunması için harekete geçilmesine neden olmuştur. Bu olay sonrasında, Sırp kuvvetleri ve paramiliter gruplar, uluslararası toplumun daha az dikkatini çekmek adına belirli aralıklarla katliamlara girişmişlerdir. Ocak 1999 sonlarına doğru ise, Sırp tarafı şiddetin dozunu azaltmaya ve UÇK'nın saldırılarına karşılık vermemeye başlamıştır. Bunun nedeni olarak, Paris'te yapılacak olan barış müzakerelerine katılacak olmalarının etkisi vardır. Hem Sırp tarafı hem de Arnavut tarafı, müzakereler sırasında şiddet uygulayan veya şiddeti tırmandıran gibi gözükmemek istememektedirler. Böylelikle müzakereler sırasında, her iki tarafta, uluslararası toplumun desteğini almak istemektedir. Racak Katliamı sonrasında, gerek ABD ve gerekse de batılı diğer devletler Sırbistan'a yönelik sert açıklamalar ve uyarılarda bulunarak, Sırp yönetimi üzerindeki baskılarını arttırmıştır. Katliam sonrasında, uluslararası toplumun göstermiş olduğu tepkiler ve Kosova sorununa çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilmiş olan toplantılar aracılığıyla, Kosova sorununa ortak bir paydada çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Batılı devletler, bu çaba içerisindeyken, 27 Ocak tarihi itibariyle taraflar arasındaki çatışmalar yeniden alevlenmiş ve ortaya çıkan bu yeni çatışmalar esnasında 27 etnik Arnavut ve 1 Sırp polisi öldürülmüştür. Temas Grubu çatışmaların yeniden çıkması üzerine harekete geçerek, Sırp ve Arnavut tarafına 6 Şubat 1999 tarihinde Fransa'da Paris yakınlarındaki Rambouillet'da müzakereleri başlatmak için toplanma çağrısında bulunmuştur (Emiroğlu, 2010: 215- 224).

Kosova sorununa siyasi bir çözüm bulmak adına 6 – 23 Şubat tarihleri arasında devam eden barış görüşmeleri sırasında da, bölgede çatışmalar devam etmiştir. 26 Şubat tarihinde ise Yugoslavya Ordusu, Bukos Köyü civarında konuşlandığını iddia ettikleri UÇK'ya karşı, topyekün bir saldırıya başlamışlardır. Bu durum, Fransa'da 15 Mart tarihinde ikinci kere başlayacak olan barış görüşmelerine,

en büyük tehdidi oluşturmuştur (Emiroğlu, 2010: 230- 231). Rambouillet Antlaşması, Sırp askeri güçlerinin Kosova'dan geri çekilmesine karşılık UÇK'nın dağıtılması ve Kosovalı Arnavutların tam bağımsızlık fikrinden vazgeçmelerini içerdiği için aslında Sırp tarafına değil, Arnavut tarafına yapılan bir dayatma olarak görülebilir.

İkinci tur barış görüşmeleri 15 Mart 1999 tarihinde başlamıştır. Barış antlaşması bir dayatma olarak algılanıyor olsa da Kosovalı Arnavut heyetinin üyeleri, iyi niyetlerinin göstergesi olarak 18 Mart tarihinde antlaşmayı imzalayarak, antlaşmanın Sırpların da çıkarına olduğunu belirterek, Sırp tarafınca da imzalanması için beklenti içerisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu beklentiler çerçevesinde İngiltere ve Fransa tarafından, Sırp tarafıyla yapılan nihai görüşme neticesinde hiçbir sonuç alınamaması nedeniyle görüşmelere 19 Mart tarihi itibarıyla son verilmiştir (Emiroğlu, 2010: 234- 236).

Rambouillet Konferansı, Richard Holbrooke'a göre zaman kaybıydı. Çünkü bir tarafla antlaşma yapılırken, diğer tarafla yapılamayacaktı. Fakat aslında bu konferanstan beklenen tam olarak bir antlaşma sağlanması değildi. Avrupalı Devletlerin gözünde, Arnavutlar terörist ve uyuşturucu satıcısı olarak görülüyordu. Aslında asıl amaç, bunların kötü adamlar olmadığını belirterek NATO'nun kuvvet kullanma kararını vermesini sağlamak, Sırpları buradan çıkartmak ve Arnavutları antlaşma imzalamaya ikna etmek için, bir ABD muhtırasıydı. Bu konferanslarla Sırpların uzlaşmaz tavrı ortaya çıkmış ve diplomasinin başarısızlığa uğradığı gösterilerek, NATO'ya müdahale etmenin zemini hazırlanmıştır (Ignatieff, 2000: 54; Ayhan,2017: 190).

Rambouillet Konferansı'nda beklenen sonucun alınamaması neticesinde, Kosova'da bulunan bütün uluslararası barış gözlemci misyonu, muhtemel bir NATO hava harekatı gerekçesiyle, 20 Mart tarihi itibarıyla bölgeden ayrılması sağlanmıştır. Bu ayrılma sırasında AGİT gözlemcilerinin hazırladığı rapora göre, Priştina'nın batısında bölgeler de Sırp polisi tarafından çok büyük saldırılara başlandığı belirtilmekteydi (Emiroğlu, 2010: 238- 239).

Kosova müdahalesinden önce son bir diplomatik girişim, ABD'li diplomat Richard Holbrooke tarafından gelmiştir. Holbrooke, Rambouillet Barış Antlaşması'nı imzalamaya Miloseviç'i ikna etmek için 22 Mart tarihinde Belgrad'a gitmiştir. Fakat Belgrad'da da devam eden müzakereler neticesinde, Miloseviç uzlaşmaz tavrını

devam ettirmiştir. Bunun temel nedeni olarak ise, Batılı devletlerin müdahale tehdidinin sadece hava harekâtı kapsamında olması, kara harekâtını içermemesi etkili olmuştur. Miloseviç'in barış antlaşmasını imzalamak istememesi, antlaşmada yer alan NATO Kuvvetleri'nin Kosova'ya yerleştirilmesi maddesidir. Bu uzlaşmaz tavrının yanı sıra mart ayı sonlarına doğru Kosovalı sivil Arnavutlar'ın yaşamakta olduğu köylere karşı, Sırp paramiliter gruplar tarafından etnik temizlik harekâtı başlatılmıştır. Saldırıların başlamasının neticesinde, etnik Arnavutların Makedonya ve Arnavutluk'a yönelik göç etme eğilimi hız kazanmış ve bu durum geniş bir çatışmanın çıkma ihtimali ile bölgedeki istikrarsızlığı artırma tehdidi de hızla artmıştır (Emiroğlu, 2010: 241- 244). Kosova'nın gelecekteki statüsü için bölge halkının iradesi ve uluslararası hukuk çerçevesinde çözüm önermekte olan Rambouillet Antlaşması'nın Sırp tarafınca kabul edilmemiş olmaması nedeniyle NATO, Sırbistan'a yönelik olan müdahalesini başlatmıştır.

2.2.3.Kosova'ya NATO Müdahalesi

Uluslararası toplum, Kosova'ya müdahale etmeden önce bazı tereddütlere sahipti. Bunları kısaca açıklamak, müdahaleye giden süreci anlamamız açısından önemlidir. İlk olarak büyük güçler arasındaki görüş ayrılıkları, Kosova konusunda net bir politikanın belirlenmesini ve düzgün bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. Bu durumun temel sorumlusu olarak, Rusya ve Çin gösterilebilir. Çünkü bu iki devlette genellikle, Kosova hakkında çıkan BMGK kararlarında çekimser kalmayı tercih etmişlerdir. Görülmektedir ki, Kosova sorununa bir şekilde müdahil olan uluslararası aktörler arasında fikir ayrılıkları mevcuttur fakat Bosna sorununa göre, Kosova konusunda çok daha fazla ilgili tarafların amaç birliği olduğu belirtilmelidir. Bunda ise, temel olarak ABD ve NATO'nun politikaları ve ortak hedefleri etkili olmaktadır. Büyük güçlerin müdahale konusunda tereddüde düşüren ikinci faktör ise, Sırbistan'ın egemenliğidir. Fakat Sırbistan Hükümeti'nin iddia ettiği gibi Kosova'da işlenmiş olan insan hakları suçları kesinlikle iç işleri değil; bu durum uluslararası insani hukukun ciddi ihlallerini içermekte ve bu nedenle uluslararası kamuoyunu ilgilendirmektedir. Üçüncü faktör ise, uluslararası toplum ve Miloseviç'te Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmakta, aynı temel amacı paylaşmaktadır. Çünkü

uluslararası toplum, Kosova'nın bağımsız bir birim olması halinde Dayton Barış Antlaşması ile Bosna'da oluşturulmuş olan, kırılğan barış düzeninin bozulmasından endişe duymaktadır. Ayrıca, birçok etnik Arnavut azınlığın bulunduğu Makedonya gibi yerlerde de istikrarsızlığa neden olabileceği ve Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesinden endişe edilmektedir. Kısaca denilebilir ki, Kosova'nın bağımsızlığının domino etkisi yaratmasından korkulmaktadır. Son olarak, bağımsız Kosova'nın, Avrupa'nın birçok yerinde self-determinasyon talebiyle ayrılıkçı hareketlere pozitif örnek olarak hizmet edebileceği düşünülmekteydi (Emiroğlu, 2010: 194).

NATO Konseyi, Kosova'daki durumun kötüye gitmesi ve siyasi çözüm yollarının tıkanması nedeniyle, 13 Ekim 1998'de hava saldırısı için hareket emri vermiştir. Bu hareketle hedeflenen ise, Miloseviç yönetiminin idaresindeki Kosova birliklerinin geri çekilmesi, şiddet eylemlerine son verilmesi ve mültecilerin evlerine geri dönmesi için diplomatik çabaların desteklenmesidir. Bu tehdit geçici bir süre olsa da işe yaramış, NATO Genel Sekreteri Solana, ABD Elçisi Holbrooke, NATO Askeri Komite Başkanı General Naumann, Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı General Clark ve Sırbistan Başkanı Miloseviç Belgrad'da uzlaşmaya vardıkları için hava saldırısı iptal edilmiştir (Tangör,2008: 119- 120). Fakat UÇK'nın Sırpıları etnik temizlemeye zorlayan faaliyetleri, Racak katliamı ve Rambouillet Konferansının sonuçsuz kalması üzerine, Sırbistan'ın insan hakları ihlallerini devam ettirmesi NATO'nun müdahale etmesine sebep olmuştur (Ayhan,2017: 191). NATO Genel Sekreteri Javier Solana müdahale öncesinde bütün diplomatik yolların denendiği gerekçesiyle, hava müdahalesinin son çare olarak 24 Mart 1999 tarihinde başladığını belirtmiştir. Solana, müdahalenin amacının YFC ile bir savaş içine girmek olmadığını belirterek asıl amacın; Miloseviç'in sürdürmekte olduğu şiddet eylemleri ve insan hakları ihlallerini önlemek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca NATO'nun kuruluş amacı ve ahlaki sorumlulukları nedeniyle, izole edilmiş Kosova Bölgesine müdahalenin zaruri bir hal aldığı da ifade etmiştir (Manavoğlu, 2008: 39- 40).

Fouad Ajami, NATO'nun müdahale seçeneğini tercih etmesini şu şekilde değerlendirmiştir; *“NATO, tanık olduğu olayların ve Balkanlar aynasında akseden kendi yüzünü görmeyen utancıyla, daha önce Bosna'da olduğu gibi, haklı bir savaşı*

başlatmak doğrultusunda seçmenlerin, gerçeklerin ve “jeo-ekonomi”nin önceliğine inananların tavsiyelerine karşı çıkararak Kosova’ya sürüklendi” (Chomsky, 2003: 40).

NATO müdahalesinin başlamasının ardından Sırbistan, NATO’ya karşı savaş ilan etmiş; bu savaş ilanı Kuzey Atlantik Antlaşmasının 5. maddesi gereğince üye devletlerden herhangi birine açılan savaş bütün üye devletlere açılmış bir saldırı olarak değerlendirilmiştir (Günel, 2014: 132; https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm). Ayrıca Sırbistan 25 Mart tarihi itibarıyla, başta ABD olmak üzere, İngiltere, Almanya ve Fransa ile sürdürmekte olduğu bütün diplomatik ilişkileri durdurmuştur (Emiroğlu, 2010: 249-250). Sırp'lara göre, NATO'nun Kosova müdahalesinin temel nedeni, ABD'nin Kafkasya petrollerine giden yolda yer alan Slav engelini ortadan kaldırılması ve Kosova'nın zengin kurşun ve çinko rezervlerinin ele geçirilmek arzusunda olduğunu iddia etmişlerdir (Levent, 2013: 863).

NATO, kara harekâtı sırasında daha çok askeri kayıp vereceğini düşündüğü için kara harekâtını göze almakta zorlanmıştır. Bu süreçte hava harekâtından istenilen sonucun alınamaması nedeniyle, UÇK hem ABD'nin hem de NATO'nun bir askeri gücü olarak görülmeye başlanmıştır. UÇK'ya duyulan gereksinim arttıkça, örgüte yönelik her türlü dış destekte artmıştır (Levent, 2013: 862). Kısaca denilebilir ki, NATO'nun hava müdahalesi sırasında UÇK, resmen NATO'nun kara gücü halini almıştır (Gent,2004: 38). Kosova'ya yönelik olarak gerçekleştirilen NATO'nun hava harekâtı, kara harekâtı ile desteklenmediği için; Sırp'lar tarafından yürütülen etnik temizliğin şiddetinin artmasına sebep olmuş, Kosova halkı Sırp güçleri için canlı hedef halini almıştır (Yılmaz,2005: 52).

NATO müdahalesinden istenilen sonuçlar alınmadıkça, hava saldırılarının yönü stratejik olarak değerli olan sivil hedeflere yönlendirildi. Belgrad'daki televizyon stüdyosu ve endüstri tesislerinin bombalanması gibi girişimler, sivil halkın ayaklanmasını tetikleyebilmek adına yapılmış olsa da; sivil halka yönelik yapılan baskı, rejimin güçlenmesine neden olmuştur ki Miloseviç'in de elinde bulundurduğu güç bunu göstermektedir. NATO'nun kara birlikleriyle Kosova'ya girmeyeceği ve buna niyetinin olmadığı daha Rambouillet konferansı sırasında belliydi. Bu durum Miloseviç'in elini güçlendiriyor ve Rusların Kosova'nın parçalanması noktasında yanında olacağına inanıyordu. Tüm ülkenin altyapısını ve

sanayisini yerle bir etmiş olan zaferin, NATO zaferinin nasıl bir zafer olduğu sorgulanması gereken bir konudur (Gent, 2004: 73- 87).

NATO müdahalesinin siyasi ve askeri hedefleri vardır. Siyasi hedefleri, Miloseviç'i barışa zorlamaktır; askeri hedefleri ise, Sırbistan'ın askeri ve ekonomik gücünü yıpratmak, etnik temizlik hareketlerine son vermek, haberleşme ve ulaşım sistemlerini durdurma noktasına getirmek ve toplumda moral bozukluğu yaratarak siyasi hedeflerin sağlanmaya çalışılmasıdır (Özbay ve diğerleri, 2009: 37).

Kosova müdahalesi sırasında, Arnavutlar Kosova dışına sürülerek, bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu yaşanan göç olaylarında, Miloseviç kadar NATO'nun da sorumlu olduğunu söylemek gerekmektedir. NATO Müdahalesi'nin temel hedefi etnik temizliği önlemek olsa da yaşanan bu göç olayları, bölge de etnik temizliğin yoğunluğunu arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Sırlar etnik açıdan Kosova'yı Arnavutsuzlaştırma politikalarını müdahale sırasında da sürdürmüşlerdir (Ağır, 2014b: 467- 468). Fakat bu göç olayının iki yönlü olduğu unutulmamalıdır. Arnavutlarla birlikte bölgeden Sırp ve Karadağlı unsurlarda göç etmiş ve bunların çoğunluğu müdahale sonrasında bölgeye geri dönmemiştir.

Kosova müdahalesi, insanları seferber etmedi aksine dünya genelinde fikirleri seferber ederek tarihteki ilk postmodern savaş olma özelliğine sahip olmuştur (Ignatieff, 2000: 108- 109).

Özetle, Kosova müdahalesinin sonuçlarına değinmek gerekirse; müdahalenin asıl amacı, Sırların Arnavutlara yönelik gerçekleştirmiş olduğu katliamları önlemek olsa da, müdahale Sırbistan'a en korkunç etnik temizlik faaliyetlerinden birini gerçekleştirme fırsatı vermiştir. Tarih boyunca birbirine kin ve düşmanlık besleyen Arnavut ve Sırlar arasındaki gerginlikleri ve UÇK ile Sırp güçleri arasındaki savaşın şiddetini arttırmıştır. ABD'nin hem Balkanlarda hem de Avrupa'da hegemonyasını arttırabilme fırsatı vermiştir. Müdahalenin en önemli sonuçlarından biri ise NATO ve ABD'ye insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla "*insani müdahale*" şeklinde müdahalelerde bulunabilmesi için gereken hukuki zemini sağlamıştır. NATO, Kosova müdahalesi ile Yeni Stratejik Konsepti'nin ortaya koyduğu alan dışı ve güç kullanma gibi araçlarını kullanmaya başlamıştır.

Kosova müdahalesi incelendiğinde, müdahalenin temel gerekçesi insan hakları ihlallerinin önlenmesi olmasına rağmen; müdahale sonrasında da insan

hakları ihlallerinin devam ettiği fakat faillerinin değiştiği ve bölge halkının halen temel insan haklarında yoksun bir hayat sürdürdüğü bir ortam oluşmuştur (Dağcı ve Diler, 2017: 91). Fukuyama'nın sözleriyle Kosova müdahalesi kısaca; Miloseviç gibi insan haklarını ihlal eden diktatöter liderler, egemenlik ilkesini savunarak işlemiş oldukları insanlık suçları karşısında kendilerini savunamayacaklardır. İnsan hakları ve demokratik meşruiyet adı altında hareket etmekte olan NATO, ABD ve AB gibi dış güçler gerekli gördükleri hallerde müdahale hakkına sahiptirler ve hatta müdahale zorunluluğu içerisindedirler (Fukuyama, 2015: 133).

Müdahale boyunca, müzakerelere devam edilmiş ve hem Arnavut hem de Sırp tarafının çeşitli tavizler vermesi sağlanmıştır. 3 Haziran 1999 tarihinde imzalanan barış antlaşması ile müdahale başlamadan önce ortaya konan resmi önerilerin bir uzlaşma metni halini alması sağlanmıştır. NATO, Mart ayında gerçekleşen müzakerelerde ortaya konan müzakerelerin son bulmasına neden olan ve bağımsızlık çağrısı olarak algılanan dil de dahil olmak üzere aşırıya kaçmış olan bütün isteklerinden vazgeçmiş, fakat NATO'nun da katılımının olacağı uluslararası güvenlik gücünün Kosova'daki varlığını kabul etmiştir (Chomsky, 2003: 129).

NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirmiş olduğu müdahale, Sırpların Arnavutlara uyguladığı şiddete son vermiş olsa da bunun yerine bazı yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Müdahale sonrasında Arnavutlar Sırlara şiddet uygulamaya başlamış, bu durum Sırbistan ile olan ilişkilerde sorun yaratmıştır. Ayrıca Arnavutluk ile Makedonya'daki Arnavut azınlıkların durumu nedeniyle bu devletlerin Kosova ile ilişkileri de kırılğan bir düzlemedir (Mazower, 2017: 197).

6 Mayıs tarihinde müdahale devam ederken, Ahtisaari- Chernomyrdin planı, G8 dışişleri bakanları tarafından, Kosova hakkındaki genel ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu plan, Rambouillet Barış görüşmelerinde Yugoslavya'ya teklif edilen şartların daha iyi hale getirilmiş şeklidir. Bu planda ortaya konulan temel üç nokta şunlardır; Sırp askeri polisinin ve paramiliter kuvvetlerin Kosova'dan hızlı geri çekilmesi ve soruşturmaya tabi tutulabilmeleri, Kosova'da BM gözetimi altında etkili bir uluslararası sivil ve güvenlik varlığının konuşlandırılması ve bütün yerinden edilmişlerin kişilerin güvenli bir şekilde geri dönüşlerinin sağlanmasıdır. Ahtisaari-Chernomyrdin planı, Sırp Ulusal Meclisi'nde 3 Haziran tarihinde gerçekleşen

oturumda, 136 kabul oyuyla, 74 ret, 3 çekimsiz oya karşılık kabul edilmiştir (Emiroğlu, 2010: 346- 347).

Müdahalenin başlangıcında ABD ve NATO'nun temel hedefi olan, Avrupa'da istikrarı sağlamak, etnik temizliğe son vermek ve NATO'nun güvenilirliğini artırmak kısmen gerçekleşmiştir (Chomsky, 2003: 4). NATO müdahalesi kimi yorumculara göre, Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde yakınlaşmaya başlamış olan Rusya ve Çin'e yönelik bir cevap niteliği taşımaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 350).

9 Haziran 1999 tarihinde imzalanan Kumanova Antlaşması (Askeri- Teknik Antlaşma) ile Yugoslav Ordusu Kosova'dan geri çekilmeye başlamıştır. Bu antlaşmayla, YFC ile Kosova birbirinden fiilen ayrılmış ve Kosova UNMIK yönetimi altında Sırbistan sınırları içerisinde kalmıştır.

2.3.Uluslararası Vesayet Altında Kosova ve Statü Sorunu

Haziran 1999 tarihinde, Sırp silahlı kuvvetleri bölgeden çekilmeye başlayınca, bölgeye Arnavutların geri dönüşü başlamıştır. Fakat bu seferde Arnavutlar intikam için Sırp, Romen ve diğer bazı azınlıklara saldırılara başlamış, bu durum onların bölgeden göçüne neden olmuştur. Geri dönen Arnavutların aksine; yeterince uygun koşulların olmadığını varsayan Sırp'ların Kosova'ya geri dönüşü daha az oranda gerçekleşmiştir. Bazı Kosovalı Sırp'lar ya Sırbistan'da ya da bazı Batılı ülkelerde kalmaya devam etmeyi tercih etmişlerdir (Türbedar,2017b: 150).

Sırp silahlı kuvvetleri bölgeden çekilmiş ve KFOR bölgeye konuşlanmış olsa da Kosova'da hemen huzur ortamı sağlanamamıştır. Otorite boşluğunu fırsat bilen ve kendini UÇK olarak tanıtan, çete ve bireyler kentlerde etkili olmaya başlamış böylece saldırılar, cinayetler, soygunlar ve insanların kaçırılması olayları günlük hayatın bir parçası olmuştur. Bunun yanı sıra, Sırp'lara ve Çingenelere yönelik intikam olayları da gerçekleşmeye başlamıştır. Ayrıca Arnavutluk'tan Kosova'ya gelen gruplarda, bölgeyi istikrarsızlaştırmış ve kentleri yağmalamıştır (Türbedar,2017b: 150).

15 Aralık 1999 tarihinde, UNMIK ile Kosova'daki Arnavut siyasi partileri tarafından oluşturulan antlaşmaya göre, Taçi'nin geçici hükümetine ve Rugova'nın

paralel devlet yapılanmasına son verilerek, Kosova'ya bir düzen getirilmeye çalışılmıştır. Kosova'nın yeni otoritesi olarak "Geçici İdari Konsey" oluşturularak, bölgedeki anarşik ortam denetim altına alınmaya çalışılmış olsa da şiddet olayları tamamen sona ermemiştir. Aksine siyasi cinayetler yaşanmaya devam etmiş, bilhassa LDK üyeleri saldırıya maruz kalmıştır (Türbedar,2017b: 151).

BM Kosova Misyonu yönetici Hans Haekkerup tarafından Arnavut ve Sırp tarafının siyasi temsilcileri bir araya getirilmiş "Kosova Anayasa Çerçevesi" tarafların görüşleri alınmaksızın imzalanmıştır. Aslında müdahale sonrasında yapılacak olan, yeni bir anayasa ilgili toplumun gelecekteki kimliğini belirlemesi açısından önemlidir. Kosova Anayasal Çerçevesi'nin "Anayasal Çerçeve Ortak Çalışma Grubu" tarafından, 2001 ilkbaharında düzenlenmesi ve yerel aktörlere çok fazla söz verilmemiş olması Kosova'nın statü sorununun, zorlu bir müzakere sürecine girmesine neden olmuştur (Distler, 2017: 463). Kabul edilmiş olan bu Anayasa'da Kosova'nın statüsü için bir referandum yapılması kabul edilmemiş; çerçevenin giriş bölümünde sadece halkın iradesinden bahsedilmiştir (Distler, 2017: 472).

Uluslararası kamuoyu, Kosova'nın gelecekteki statüsünün ne olacağından çok, savaştan yeni çıkmış bu problemlili bölgede hukukun üstünlüğünün sağlanması ve istikrarlı demokratik kurumların oluşturulması noktasında uzlaşmışlardır. Bu nedenle, 2003 yılında BMGK tarafından "Statüden Önce Standartlar" yaklaşımıyla, yeniden inşa ve demokratikleşmeye yönelik Kosova'nın gerçekleştirilmesi gereken standartlar belirlenmiştir. Buna göre (Özekmekçi, 2015: 664);

- Demokratik kurumların kurulması,
- Hukukun üstünlüğünün sağlanması,
- Serbest dolaşım özgürlüğü,
- Göçmen durumuna düşmüş kişilerin evlerine geri dönmesi,
- Arnavutların ve azınlık durumundaki halkların hakları,
- Ekonomi alanında reformlar yapılması,
- Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması,
- Mülkiyet hakları,
- Priştine ve Belgrad Hükümetleri arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve diyalog süreci,

- Kosova Koruma Güçleri'nin UNMIK idaresince dönüşümünün sağlanarak, Kosova güvenlik güçlerinin oluşturulması.

Yukarıda bahsedilen standartlar ile “*etnik köken, ırk veya din esas alınmadan herkesin korkusuzca, kin veya tehlike olmaksızın serbestçe yaşayabileceği, çalışabileceği ve seyahat edebileceği ve herkes için hoşgörünün, adaletin ve barışın olacağı bir Kosova'yı*” oluşturmak amaçlanmıştır. Bu standartla aslında temelde hedeflenmiş olunan ise, Kosova'nın sürekli olarak tıkanan statü müzakerelerini rahatlatmaktır. Böylelikle, yakın gelecekte kurulma ihtimali olan bağımsız Kosova Devleti'nin zemini hazırlanmış ve bu geçişin kolay olmasını sağlayacak koşullar yaratılmaya çalışılmıştır (Emin,2016: 33- 34).

Arnavutların, savaş sonrası dönemde bağımsızlık beklentisi içinde olmaları ve statü sorununun gündeme gelmemesi nedeniyle, Kosova kamuoyunda BM'ye karşı olan güven sarsılmış ve UNMIK'in bölge üzerindeki otoritesi zayıflamaya başlamıştır.

Kosova'nın statüsü konusu, çok seçenekli bir durum olarak kabul edilir. Bunlardan ilki Kosova bağımsız olabilir; bunda belirleyici olacak ise Sırbistan-Karadağ birliğinin ayrılıp ayrılmayacağı ve uluslararası denetim altında bir şartlı bağımsızlık kurulup kurulamayacağıdır. Diğer bir seçenek ise, Kosova, Sırbistan ve Karadağ Federasyonu'na üçüncü ortak olarak girebilir. Üçüncü seçenek ise, Kosova'ya 1974 Anayasası ile elde edilen haklarına yakın haklar verilerek, Sırbistan-Karadağ Federasyon'una bağlanabilir. Bu durumun Kosova Arnavutlarına dayatılmasının, bölgede yeni bir savaşın tetikleyicisi olabileceği göz önüne alınmalıdır. Dördüncü seçenek ise, Mitroviça bölgesinin Sırbistan'a bağlanması veya bu bölgeye özerklik verilmesi koşuluyla, Kosova'ya bağımsızlık verilebilecektir. Son seçenek ise, Kosova'nın Arnavutlukla birleştirilerek, tek bir Arnavut devletinin kurulmasıdır. Bu son seçenek, başta Sırbistan olmak üzere uluslararası toplumu tedirgin etmekteydi çünkü bunun ortaya çıkması tarihsel “*Büyük Arnavutluk*” düşünün yeniden ortaya çıkmasına neden olacak; Yunanistan, Makedonya, Karadağ ve Preşova Arnavutlarıyla ilgili yeni sorunların ortaya çıkması tehlikesiyle yüz yüze kalınabilecektir (Yılmaz, 2005: 62- 67).

Kosova'nın statüsü konusunda, AB ve ABD ön plana çıkmıştır. Bunun temelinde ise ABD, Fransa ve İngiltere'nin BMGK'nın daimi üyesi oluşu,

Kosova'da güvenliği NATO'nun sağlıyor oluşu ve yeniden inşa için sağlanan fonların büyük bir kısmının AB ülkeleri ve ABD'den sağlanıyor olmasıdır. Ayrıca statünün belirlenme sürecinde, Rusya'nın aktif bir siyaset izleyememiş olması da AB ve ABD'yi Kosova'nın statüsünün belirlenmesi sürecinde önemli bir aktör yapmıştır (Çakır ve Emiroğlu, 2009: 87).

2005 yılında uluslararası toplum, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesine yönelik yeni bir yol haritası oluşturmuştur. Bu nedenle Haziran 2005 tarihinde, gözlem yapması için, BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Kosova BM Büyükelçisi olarak Kai Eide atanmış ve Büyükelçi Eide yaptığı kapsamlı inceleme sonrasında ki raporunu Kofi Annan'a sunmuştur. Annan, Kosova'nın tartışmalı durumunu çözmek adına siyasi bir süreç başlatmıştır. 2005 yılında, BM Özel Temsilcisi olarak Martti Ahtisaar, Kosova ve Sırbistan'ı ziyaret ederek, iki tarafın karşılıklı olarak görüşmelerini sağlayacak müzakerelerin başlaması için gerekli çalışmalara başlamıştır. Nihai statü için müzakereler, Şubat 2006 tarihinde Viyana'da başlamıştır. Müzakerelerin ilk turları teknik meseleler ile ilgili olmuştur. Bunlar; kültürel ve dini alanların korunması, finansal konular ile Kosova'nın Sırbistan'a borçlarını, Kosova Hükümeti'nin âdemi-merkeziyetçiliği, Kosova Belediyeleri'nin sınırlarının yeniden çizilmesi gibi konuları içermiştir. Ahtisaari'nin arabuluculuğu ile Kosova ve Sırp heyetleri müzakerelere başlamış, görüşlerini ortaya koyarak bunları tartışmışlardır. Fakat iki taraf birçok konu da ortak bir payda da bir araya gelemedikleri için uzlaşamamışlardır. Müzakere sürecinde, ele alınan önemli konulardan biri ise Kuzey Kosova'nın durumudur. Bu konu hakkında da Kosova ve Sırp heyetlerinin fikirleri çatışmış ve çözülmesi zor bir durum haline almış ve Mitroviça Kenti bir fiili bölünmüşlük içerisinde kalmıştır. Görülmektedir ki müzakere sürecinde beklenen ilerleme gerçekleştirilememiştir (Kim and Woehrel, 2008: 14–15).

BMGK'nın 1244 sayılı kararında, Kosova'nın statüsüne ilişkin güçlü özerklik ya da kendini idare ifadesi kullanılmış ve bilinçli olarak bağımsızlık ya da self determinasyon ifadelerinin kullanılmasından sakınılmıştır. Bununla birlikte, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesinde Rambouillet Antlaşması'nın dikkate alınacağı belirtilmiştir (Uzgel, 2013: 222). Kosova'nın statüsünün belirlenmesine ilişkin süreçte ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'dan oluşan Temas Grubu

etkili olmuş ve Kosova'nın bölünmesine, bir başka ülke ile birleşmesine ve Sırbistan'ın egemenliği altına girmesine asla izin verilmeyeceği konusunda kararlı olduklarını belirtmişlerdir. Temas Grubu'nun bu konudaki kararlı yaklaşımları, Sırp'ların süreci benimsemelerini zorunlu kılmıştır.

Kosova'nın statü sorununa, Sırp ve Arnavut tarafının yaklaşımları farklıdır. Arnavutlar self determinasyon hakkına sahip olduklarını ve demografik üstünlüklerini öne sürerek bağımsızlık talep etmektedirler; Sırp'lar ise ülkesel bütünlük, devlet egemenliği, sınırların değişmezliği, içişlerine karışmama gibi uluslararası hukuk ilkeleri ile 1244 sayılı BMGK kararına dayanarak bağımsızlık taleplerine karşı çıkmakta ve Kosova için geniş bir özerklikten yana tavır almaktadırlar (Ayhan, 2010: 73; Tangör,2008: 117). Aşağıda Arnavutların ve Sırp'ların Kosova'nın nihai statüsü için ileri sürdüğü, çatışan görüşler açıklanacaktır.

Bağımsızlık öncesinde, Sırp tarafı ve Arnavut tarafı kendi tezlerini sunarak, Kosova'nın statü sorununun çözümünde etkili olmaya çalışmıştır. Kosovalı Arnavutlar tezlerini; tarihi, nüfussal, hukuki ve kültürel farklılıklara dayandırmış olsalar da esasta tarihsel ve nüfussal gerekçelerden dolayı Kosova'da hak talep etmektedir. Arnavutlara göre, Kosova'nın yerleşik halkıdır ve tarihsel olarak Kosova Arnavut'tur ve Arnavut olarak kalmalıdır. Kosovalı Arnavutlara göre, Yugoslavya Federasyonu'na kendi rızalarıyla katılmamışlardır. Ayrıca Kosova'da nüfussal açıdan çoğunluğa sahip olduklarını belirterek Kosova'nın kendilerine ait olduğunu savunmuşlardır. Kültürel açıdan da Sırp'lar ve Arnavutların tamamen farklı olduğunu belirterek, bu iki etnik unsurun birleşme niyetlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca Kosovalı Arnavutlar dört hukuki gerekçe ile Kosova'nın statü sorununu kendi lehlerinde çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Bunlardan birinci gerekçe, Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya Federasyonu'nda ki azınlık olarak tanımlanmalarından rahatsızlık duydukları için, halk olarak tanımlanmak istemektedirler. İkincisi, Arnavutların kendilerini halk olarak nitelendirmelerinin doğal sonucu olarak kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Üçüncü gerekçe, 1995 Dayton Barış Antlaşması'nı kendilerine emsal olarak kabul etmiştir; uluslararası toplumun Bosna- Hersek'i bölmek için halkları temel aldığı ve Sırp'ların cumhuriyet kurmalarına izin verdiği için Kosova'da da aynı durumun söz konusu olabileceğini ileri sürmüştürler. Sonuncu gerekçeleri ise Yugoslavya dağılıp yerine Sırbistan-

Karadağ Cumhuriyeti kurulmasının, Kosovalı Arnavutların bağımsızlığının önünü açan bir olay olarak yorumlamalarıdır (Ayhan,2017: 194- 200).

Kosova'nın statüsü hakkında, Kosovalı Arnavutlar arasındaki farklı görüşlere rağmen, genel kanı bağımsız bir Kosova Devleti'nin kurulması yönündedir. Çalışmanın bundan sonrası, bu bağlamda ilerleyerek, bir devletin yeniden inşa sürecinde uluslararası aktörlerin rolünün ne olduğu anlatılmaya çalışılacaktır. Sırp tarafı ve Rusya'nın Kosova Devleti'nin bağımsızlığına karşı olmalarına rağmen yeniden inşa sürecinin nasıl devam ettirildiği ayrıca belirtilecektir.

Sırp milliyetçiler tarihi, demografik ve askeri hak iddialarından dolayı Kosova'nın statü sorununa olumsuz yaklaşmaktadırlar. Sırp tarihçi tarihçi nedenlere dayanarak, Kosova'nın Sırpların anavatanı olduğunu savunmaktadır. Sırp tarihçi, diğer halklardan çok önce bir devlet kurduklarını, bununda başkentinin Kosova olduğu, bu yüzden de Kosova'nın Sırp ulusunun ve medeniyetinin anayurdu, beşiği ve hatta kalbi olduğunu iddia etmişlerdir. Sırp tarihçi açısından kutsal öneme sahip Sırp Ortodoks Kilisesi gibi kutsal yerlerin, manastırların ve kiliselerin Kosova'da bulunması nedeniyle, Kosova'ya özel bir önem atfederek buraya Eski Sırbistan demişlerdir. Sırp tarihçilerin yaşadığı diğer bazı yerler terk edilebilirdi fakat Kosova kutsal önemi dolayısıyla terk edilemezdi. Sırp tarihçileri, Kosova'nın Arnavutlaştırılarak işgal edildiğini iddia etmektedirler. Arnavutların, Kosova'nın nüfus yapısını bilinçli olarak değiştirdiklerini savunmuşlar ve Kosova, Sırp tarihçi ve Sırp resmi makamları tarafından bir Sırp toprağı olarak kabul edilerek, statü sorununun bir Sırbistan iç meselesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 1389 yılında Birinci Kosova Savaşı'nda Osmanlılara yenilmeleri Sırp tarihçilerin tarihinde en büyük yıkımlar ve sarsıntılardan biri olduğu için, bu savaş Sırp milliyetçiliğinin besleyen bir kaynak olmuş ve Sırp tarihçilerin bir gün Kosova'yı ele geçirme arzuları her zaman canlı kalarak, Sırp tarihçilerin hayatında önemli bir duygusal yere sahip olmuştur.

Sırp tarihçileri, genellikle Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğu noktasında hem fikir olarak bağımsızlığına karşı çıkmış olsalar da Kosova'nın Sırp tarihçileri ve Arnavutlar arasında bölüşdürülebileceğini savunan görüşlerde mevcut olmuştur. 1992- 1993 yıllarında, Dobrica Cosiç Sırp Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde, barışçıl ve adil bir bölünmeyi teklif etmiştir. Fakat bu durumun nüfus mübadelesine ve bunun bir sonucu olarak da etnik temizliğe yol açabileceği gibi, gerekçelerle Batılı ülkeler

tarafından kabul görmemiştir. Ayrıca Sırbistan Başbakanı Vojislav Kostunica'da, Kosova'nın iki kantona ayrılmasını ve Kuzey Kosova'nın Sırp denetimine verilmesini istemekteydi. Sırbistan ve Kosova arasında gerçekleşecek olan bölüşme veya toprak değişimi gibi araçların, statü sorununa kesin bir çözüm olmayacağı aksine milliyetçiliği iki taraf içinde kışkırtma ihtimalinin olduğu belirtilmelidir. Bağımsızlık öncesinde Sırbistan, bir yandan Arnavutların haklarını ellerinden almış bir yandan da Sırbistan'a itaat etmesini sağlamaya çabalamıştır. Kosova'nın bağımsızlığına mani olabilmek adına Sırbistan, Türklere ilkökul ve lise seviyesinde Türkçe eğitim gibi bazı ayrıcalıklar tanıyarak Türkler ve Arnavutların işbirliği içerisinde olmasını engellemeye çalışmışlardır (Ayhan, 2017: 204- 207).

2.4. Ahtisaari Planı ve Kosova Devleti'nin Denetimli Bağımsızlığı

BMGK'nın 1244 sayılı kararında, öngörülen nihai statü görüşmelerine başlanmamış olması, Kosova Arnavutlarının kuşkularını arttırmış ve UNMIK'e yönelik 2004 yılında gerçekleşen saldırılar ve Sırlara yönelen saldırılar; bölgede yaşayan Arnavutların BM'ye olan güveninin azaldığını göstermiştir. Bu nedenle, Şubat 2006 tarihinde, Viyana'da, Kosova'nın geleceğine yönelik görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler de BM Genel Sekreteri tarafından, Finlandiya eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari, uluslararası toplum adına arabulucu olarak atanmış ve uluslararası toplumun arabuluculuğu ile Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağı konusunda Sırp ve Arnavut temsilcilerin görüşmeleri sağlanmıştır. ABD ve Avrupalı devletlerin desteğini alan, Arnavut temsilciler diplomasi deneyimlerinin olmamasının yaratmış olduğu sıkıntıları ortadan kaldırmıştır. Ahtisaari Planı'nda, Kosova'da uluslararası toplumun beklentisi olan adil ve kalıcı barış için yapılması gerekenler ifade edilmiştir. 26 Mart 2007 tarihinde, BMGK'ye, Kosova sorununa çözüm getirmek amacıyla oluşturulan, Ahtisaari Planı sunulmuştur. Bu planda, bölgede istikrarın, barış ve güvenliğin sağlanması için bağımsız bir Kosova Devleti'nin kurulması görüşü savunulmuş ve oluşturulacak bu yeni devletinde, uluslararası toplumun denetiminde olacağı belirtilmiştir. Plana göre, oluşturulacak bu yeni bağımsız Kosova Devleti, birden çok etnik grubun varlığını kabul eden, demokratik bir hukuk devleti olacak ve yasama, yürütme ve yargı erki birbirinden ayrılacaktır.

Resmi dil olarak Sırpça ve Arnavutça kabul edilecektir. Uluslararası düzeyde kabul gören insan hakları ve azınlıkların korunmasına ilişkin uluslararası sözleşme ve antlaşmalar, anayasa ile eşdeğer kabul edilecek ve vatandaşlar hukuk önünde eşit sayılacaktır. Kosova’da bulunan etnik grupların, sembollerinin de yer aldığı kendine ait bayrağı ve marşı olacaktır. Kosova’nın başka bir devletle birleşmesi, Kosova topraklarının bölünerek ayrılması ve Sırbistan’a ait özerk bölge statüsünün devam etmesi gibi seçenekler kabul edilemez olarak belirtilmiştir. Ahtisaari Planı’na göre, Kosova aşamalı bir şekilde bağımsızlığına kavuşacaktır. Bu plana göre, Kosova’ya bağımsızlık verilecek fakat Kosova, uluslararası topluluğa bağımlı hale getirilecektir. Kosova’nın bağımsızlığına uluslararası hukuka aykırı olması, azınlıkların kendi kaderini tayin hakkı olmaması ve 1244 sayılı kararda bağımsızlığın öngörülmemesi gibi gerekçelerle karşı çıkmakta olan Rusya, o dönemde Güvenlik Konseyi’nin başkanlığını sürdürdüğü için, Ahtisaari Planının gündeme alınmasını engellemiştir (Ülger, 2016b: 50- 52).

BMGK’nin 1244 sayılı kararı, Kosova’nın nihai statüsünün anlamlı bir özerklik olmasını öngörmesine rağmen, Kosova’nın statüsü için gerçekleştirilen görüşmeler sonuçsuz kalmış, herhangi bir antlaşma olmamasına rağmen BM’den yeni bir karar çıkarılmasının, Rusya vetosuyla karşılaşması nedeniyle, statü sorununun çözümü süreci Condoleezza Rice’in Kosova’ya “*Siz bağımsızlığınızı ilan edin, biz tanıyacağız*” sözüne dek getirmiştir. Kosova’nın yeni statüsünün, uluslararası hukuka uygunluktan ziyade; ABD’nin yanı sıra AB ülkeleri arasında da kabul görerek, Kosova’nın statü sorununa, ABD güdümlü bir politika ile çözüm getirilmiştir. Kosova’nın Sırbistan’dan bağımsızlaştırılmasında, ABD gibi devletlerin siyasi çıkarları da mevcuttur. Bu noktada, BM üyesi devletlerin BMGK kararı olmadan bağımsızlığı tanımaları hukuki bir kırılma olarak görülse de önceden verilmiş bir hakka dayanılarak ve hukuki metinler farklı şekilde yorumlanarak bağımsızlık tanınmıştır (Levent, 2013: 866; Yaşın, 2013: 21- 22). Yugoslavya’nın dağılma sürecinin miraslarından biri “*vesayet altında devlet*” modelidir. NATO’nun askeri güvenlik misyonunu üstlendiği, BM’nin ve AGİT’in ise sivil idareyi paylaştığı Kosova Devleti’nde bağımsızlık sonrasında oluşan devlet modeli, bu vesayet altında devlete bir örnektir (Kılıç, 2013: 17).

17 Şubat 2008’de, bağımsızlık kararı Ahtisaari Planı esas alınarak, Kosova Parlamentosu tarafından alınmıştır. Kosova’nın bağımsızlık kararının uluslararası hukukta bir kırılma yarattığı belirtilmekteyse de uluslararası örgütler bu bağımsızlığı bir hukuki kalıba sokmaya çalışarak, hukuka yeni bir yorum getirilmiştir (Yaşın, 2013: 21). Kosova Devleti, uluslararası anlaşmalara dayanarak ve uluslararası hakemlerin gözetiminde oluşturulan çok etnikli bir toplum halini almıştır. Batılılar, Kosova Anayasası’na koydukları maddelerle, Arnavutların devleti olan Kosova ve Arnavutluk’un birleşmesine engel olmuşlardır. Yeniden inşa edilen Kosova Devleti, diğer uluslararası kurumların denetimi altında, bir denetimli bağımsızlık modeli olarak yer almıştır. Bağımsız Kosova’nın ilk başbakanı Haşim Taçi; ilk cumhurbaşkanı ise Agim Çeku olmuştur (Alili, 2017: 65- 66).

Uluslararası hukuk, bağımsızlık ilan ederek ayrılmanın meşruiyeti için bir takım koşullar ileri sürmüştür. Buna göre, devleti oluşturan diğer unsurların rızası ile ayrılma, ulusal düzenlemeyle ayrılma, sömürge yönetiminden ayrılma ve toprak ilhak eden devletten ayrılma şeklindedir (Arsava,2012: 1–22). Kosova’nın bağımsızlık ilanı, Arsava’nın belirtmiş olduğumuz bu koşullarından hiçbirine uymamakta ve Kosova’nın bağımsızlık kararının anayasal bir temelini olduğunu ileri sürmekte, bu çerçevede mümkün değildir. Çünkü Yugoslavya Anayasası, ayrılma hakkını sadece federe cumhuriyetlere tanımıştır. Fakat Kosova’nın bağımsızlığının uluslararası kamuoyunun geneli tarafından desteklenmiş olması; artık bu durumdan geri çevrilmesinin imkânsız olduğunu uluslararası kamuoyuna göstermiştir (Ekinci,2016: 25).

Kosova Devleti’nin bağımsızlık ilanından sonra dış politikasındaki temel öncelikleri şu şekildedir (Hatipoğlu, 2013: 201);

- Uluslararası toplumun çoğunluğunun Kosova Devleti’nin bağımsızlığını tanımasını sağlamak,
- NATO ve AB gibi Euro- Atlantik kurumlarla stratejik ortaklık kurmak,
- AB’den vize serbestliği elde edilerek insan ve malların serbest dolaşımının sağlanması,
- Bölgesel işbirliğini geliştirici ikili ve çok taraflı antlaşmalara taraf olarak iyi komşuluk ilişkilerini sağlamak,

- Yabancı yatırımları bölgeye çekerek ekonomik kalkınmayı sağlamak ve uluslararası ekonomik örgütlere katılmak

Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD), Sırbistan'ın Kosova Devleti'nin bağımsızlığına yönelik başvurusu sonrasında, 22 Temmuz 2010 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığı konusunda aldığı tavsiye kararı ile bağımsızlığın hem BMGK'nın 1244 sayılı kararına hem de anayasal çerçeveye aykırı olmadığı belirtilerek, Kosova'nın bağımsızlığına meşruiyet kazandırılmıştır. Bu karar sonrasında Kosova, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve WB'a üye olmuştur (Emin,2016: 15). UAD'nin bu danışma görüşü, daha fazla devletin Kosova'yı tanımasının yolunu açmış olsa bile beklentileri tam olarak karşılamamıştır. Kosova'ya tanınma yoluyla sağlanan destek, yasal değil genellikle siyasi çıkarlar nedeniyledir. UAD'nin danışma görüşü, Kosova devletine ilişkin belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olmuş ve Sırbistan ve Kosova da olsa, Balkanlar bölgesinde, barış ve istikrarın sağlanmasına bir nebze de olsa katkıda bulunulmuştur (Caplan, 2010: 1- 4).

10 Eylül 2012 tarihinde, Kosova'nın denetimli bağımsızlığı sona ererek, tam bağımsız bir devlet olmuştur. Buna rağmen, Sırbistan denetimli ya da denetimsiz Kosova'nın bağımsızlığını asla tanımayacağı yönündeki politikasında hiçbir değişikliğe gitmemiştir (Oğultürk, 2010: 123).

2.5.Kosova Devleti'nin Bağımsızlığının Tanınmama Sorunsalı

Kosova müdahalesi sonrasında, uluslararası toplumun büyük bir çoğunluğu, Kosova'nın ülkesel bütünlüğünü savunmuşlardır. Başta AB olmak üzere uluslararası topluluk, Kosova'nın Sırbistan Karadağ Cumhuriyeti'nin üçüncü ve eşit bir cumhuriyeti olarak federasyona katılması taraftarı olsalar da; ABD'nin olaya katılmasıyla birlikte, bu durum Kosova'nın bağımsızlığına giden süreci başlatmıştır. Kosova'nın bağımsızlığı, siyasi ya da hukuki nedenlere bakılmaksızın, uluslararası toplumca kabul edilmiş olmasından dolayı yerleşik bir durum halini almıştır.

Kosova Devleti'nin bağımsızlığı, ilk olarak 17 Şubat 2008 tarihinde Costa Rica tarafından tanınmıştır.18 Şubat tarihinde bunu ABD, Fransa, Afganistan, Arnavutluk, Türkiye ve İngiltere'nin tanınması izlemiştir. Bugün Almanya, İtalya, Belçika, Polonya, İsviçre ve Japonya gibi büyük devletlerinde yer aldığı 116 devlet

tarafından Kosova Devleti'nin bağımsızlığı tanınmıştır. Kosova Devleti'nin en son 15 Şubat 2018 tarihinde Barbados tanımıştır (<https://www.kosovothanksyou.com>).

AB, bağımsızlığını ilan etmiş olan Kosova Devleti'ni bir kurumsal yapı olarak değil, üye devletleri yoluyla tanıma yoluna gitmiş olsa da halen 5 AB ülkesi Kosova'yı tanımaktan çekinmektedirler (Ercan ve Pektaş, 2015: 157). Kosova Devleti'nin bağımsızlığı, kendi iç çelişkileri nedeniyle AB üyesi İspanya, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Romanya ve Slovakya tarafından tanınmamaktadır.

Bu bölümde, Kosova Devleti'nin bağımsızlığını tanımayan devletleri ve gerekçelerini açıklanmaya çalışılmıştır. Genelde tanımamanın ardında, kendi iç meselesinden kaynaklı sorunlar vardır. Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan devletlerden biri Yunanistan'dır. Bunun nedenleri olarak; Yunanistan'da dinsel benzerlikten dolayı var olan Sırp yanlısı politika, bağımsız devletlerin bütünlüğü ve azınlık haklarının korunması kapsamında uluslararası hukuktaki yerleşik kurallara yapılan atıflar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) örnek olması ve Yunanistan'ın Çamerya Bölgesi'ndeki etnik Arnavutların bağımsızlık talep etme eğilimleri gösterilmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), özellikle 2004 yılındaki AB üyeliğinin ardından kendisini Kıbrıs adasının tek sahibi olarak gördüğü için, Kosova'nın tanınmasının KKTC'nin tanınmasının önünü açacağı düşüncesiyle, bağımsızlık yanlısı düşüncelerden endişe duymaktadır (Ermağan ve Satıcı, 2013: 453; Levent, 2013: 866). Özetle, Yunanistan Kosova'yı uluslararası hukuka aykırı olduğu, diğer benzer durumlar için emsal teşkil edeceği ve istikrarı tehdit edeceği gerekçelerini öne sürerek tanımamaktadır. Yunanistan Hükümeti, Kosova'nın self-determinasyon sürecinde, AB'den farklı bir yol izleyerek bağımsızlık ilanına karşı çıkmıştır. Bu durum, sadece bağımsızlık sürecinde değil bağımsızlığa giden yol olarak görülen Ahtisaari Planı sürecinde de görülmüş ve bu planın Sırbistan Hükümeti ve BMGK tarafından kabul edilmediği için hukuki meşruiyetinin olmadığı savunulmuştur. Yunanistan her ne kadar Kosova'nın bağımsızlığını tanımamış olsa da AB'nin diğer tanımayan ülkeleri arasında, en yapıcı ilişki içerisinde bulunan ülkesidir. Bunu en çok iki ülke arasında devam etmekte olan ticaret ilişkilerinde görmek mümkündür (Gürseler, 2016: 19- 28).

Romanya, Romanya ve Bulgaristan arasında yer alan Dobruca Bölgesi nedeniyle Kosova'nın bağımsızlık kararına itiraz etmektedir. Dobruca Bölgesi,

Kuzeydoğu Bulgarları ile Güneydoğu Romenleri arasında bir sınır bölgesi olduğu için yoğun olarak Bulgar kökenli Romen vatandaşlar bu bölgede yaşamaktadır. Roman siyasetçiler, Kosova'yı örnek alan Bulgar kökenli vatandaşların aynı yolu izleyerek Bulgaristan'a bağlanmak isteyebileceklerini ileri sürülerek, Sırbistan'ın bu konuda ki kararlılığını desteklemişler ve bağımsızlığını tanımamışlardır. Slovakya ise Kosova'nın bağımsızlığına uluslararası toplum tarafından oluşan ortak bir kanı olmaması nedeniyle karşı çıkmaktadır. Slovakya, Kosova'yı Sırbistan'ın bir parçası olarak gördüğü için bağımsızlığını tanımamakta fakat Kosova'nın kendine özgü durumunu değerlendirdiğinde bunun geri döndürülemez bir hal aldığını da belirtmektedir. Slovakya'nın Kosova konusunda ki çekincesinin bir tarafı da, kendi toprakları üzerinde yaşamakta olan yaklaşık 500 bin Macar azınlığın (nüfusunun yaklaşık %10'u) varlığıdır. İspanya ise, Bask ve Katalonya bölgeleri için ayrılıkçı isteklerin artabileceği endişesi ile Kosova'nın bağımsızlığını desteklememektedir. Moldova da Rus nüfusun çoğunlukta olduğu Transdinyester Özerk Bölgesi'nin tek taraflı bağımsızlık ilanından çekindiği için Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmaktadır (Ermağan ve Satıcı, 2013: 453- 454; Levent, 2013: 866).

Karadağ, Sırbistan'dan ayrıldıktan sonra, Kosova konusunda Sırbistan ile aynı tavrı takınarak tanımama taraftarı olsa da, ülkenin nüfusunun yaklaşık %9'una tekabül eden Arnavut azınlıkların ayrılıkçı eğilimlerinden korktuğu için Kosova'nın bağımsızlığını onaylamıştır. Makedonya'da Karadağ ile aynı kaygıları taşımaktadır. Çünkü Makedonya'nın batısında önemli miktarda Arnavut nüfus yaşamakta ve bunların Kosovalı Arnavutlar ile birleşme arzusu içerisine girebilme ihtimali nedeniyle, ülkenin güvenliği ve istikrarının sağlanması amacıyla Kosova tanınmıştır. Makedonya ve Karadağ'ın Kosova'yı tanıma yönünde karar almış olmasında AB üyeliğine aday ülke statüleri etkili olmuştur. Çünkü AB kurumları aracılığıyla Kosova'nın tanınması çağrısı yapmıştır. Makedonya ve Karadağ Kosova'daki azınlıkların, demokratik sisteme entegre edilmesi aşamasında etkili olmuşlardır (Ermağan ve Satıcı, 2013: 454).

Kosova'nın bağımsızlığının hukuki dayanağını oluşturacak herhangi bir uluslararası antlaşma mevcut değildir. Kosova'yı tanıyan devletler bu yüzden BM Şartı veya BM İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne dayanarak bir karar almamış olmaları nedeniyle, bundan sonra tanıyacak devletler de bu antlaşmalara dayanarak bu kararı

almayacaklardır. Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak tanınmasında, hukuken emsal teşkil etmeyecek bir şekilde gerçekleştiği için, ayrılmaya hukuken bir açıklık getirmesi mümkün olmamıştır (Arsava, 2012: 16- 20).

Kosova bazı devletler tarafından tanınmamakla birlikte, CEFTA, WB, FIFA, UEFA gibi bazı önemli örgütlerin üyesidir. Kosova Devleti, WB'a 4 Haziran 2009'da ve UEFA'ya 3 Mayıs 2016 tarihinde üye olmuştur. Uluslararası örgütlere olan üyelikler gittikçe artmaktadır ve uzun dönemli asıl hedef AB ve NATO üyeliğidir. Fakat bu üyelikler, AB üyesi devletlerin Kosova'yı hala tanımamış olmasından dolayı şimdilik mümkün görünmemektedir. Çin ve Rusya, BMGK daimi üyesi olarak Kosova'nın BM üyeliğini engellemekte ve böylece Kosova'yı bir nevi diplomatik bir belirsizlik içerisinde tutmak istemektedirler. AB ise, bu durumun düzeltilmesi için gerekli adımları atmak istemekte olmasına rağmen; bazı üye devletlerin Kosova Devleti'nin bağımsızlığını tanımaması nedeniyle, etkin bir şekilde politikalar üretmekte zorlanmaktadır (Caplan, 2010: 3; Brovina, 2017: 176; <https://www.kosovothanksyou.com>).

2.6. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşa Süreci

Kosova'da yönetim kapasitesinin yetersizliği nedeniyle, uluslararası aktörler bu sınırlı devlete sık sık müdahaleler de bulunmuşlardır. Bu müdahalelerle geçici olarak Kosova'da otorite icra eden kurumların inşası yoluyla, bir devlet inşası sürecini başlatmıştır. Bu süreç bir yeniden yapılanma olarak anlaşılabilir ve çok aktörlü bir süreçtir (Obradovic- Wochnik and Dodds, 2015: 937).

Yeniden inşa sürecine başlamak için öncelikle çatışmanın gerçekleştiği bölgenin huzur ve güvenliğinin sağlanması; etkin güvenlik kurumlarının oluşturulması; adalet ve barışın sağlanması; sosyal ve ekonomik gelişme ve refah; yönetim ve yönetime katılma gibi temel unsurların oluşturulması gerekmektedir. Kosova'da "yeniden inşanın" gerçekleşmesi adına, geçici bir yönetim oluşturularak uluslararası toplumun müdahaleci uygulamaları ile istikrarlı ve kapsamlı kurumların oluşturulması ile yeniden inşa süreci ulus devletler ve uluslararası örgütler aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır (Akgün, 2012: 253- 256). Fukuyama'nın da belirttiği gibi bir devlet olmanın; örgütsel planlama ve yönetim, siyasal sistemin

planlanması, meşruluğun temelleri ile kültürel ve yapısal unsurlar olmak üzere dört boyutu vardır (Fukuyama, 2015: 49). Kosova Devleti'nin yeniden inşasında uluslararası aktörler, bu dört unsuru dikkate almış öncelikle siyasi açıdan gereken kurumların örgütlenmesine öncelik tanınarak, bağımsız özerk bir yönetim oluşturulmaya çalışılarak bunun etkin bir şekilde işlemesine önem verilmiştir. Diğer önemli nokta ise, yeni oluşturulan bu devletin uluslararası toplum tarafından tanınarak meşruluğunun sağlanmaya çalışılması olmuştur. Bunlarla birlikte çok etnikli yapı korunmaya çalışılarak dil, din, kültür ve değerler gibi yapılar korunmaya çalışılmıştır. Kosova gibi yeniden inşa sürecine ihtiyaç duyan ülkeler, genelde zayıf ve başarısız ülkelerdir.

Kofi Annan "*uluslararası toplumun önündeki görev Kosova'daki insanların yaşamlarını yeniden inşa etmelerine ve çatışmaların yaralarını iyileştirmelerine yardım etmektir*" derken, sadece Kosovalı sivil toplumu yeniden inşa etmek ve psikolojik sorunları hafifletmekten bahsetmiyordu. Aynı zamanda bu zamana kadar acı tecrübeler yaşadıkları için intikam güdüsü içerisinde olan Kosovalı Arnavutların, milliyetçi eylemlerine de çözüm aranması gerektiğini ifade etmiştir (Cintron ve diğerleri, 2003).

Kosova'da çatışma sonrasında, devlet yetkisi tamamen çökmüş durumda olduğu ve yeniden oluşturulması gerektiği için, yeniden inşa süreci önemlidir. Uluslararası aktörler burada, polis gibi güvenlik güçlerini, insani yardımları, elektrik, su, bankacılık sistemleri ve benzeri unsurları yeniden düzenlemeli ve bu konularda teknik yardımlarda bulunarak, bölgede kısa süre içerisinde istikrar sağlanmalıydı (Fukuyama, 2015: 137). Kosova'da sürdürülebilir bir barışı sağlamak adına uluslararası yardımlar yapılmış, mültecilerin evlerine güvenli dönüşü sağlanmış, polislik hizmeti, insan haklarının izlenmesi, seçimlerin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve ulus inşası uluslararası aktörler tarafından hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu yeniden inşa sürecinde, uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı işbirliği sürdürülmesi en zor ancak açık bir şekilde önemli bir etkiye sahip bir şey olarak görülmektedir (Corrin, 2003: 190).

Kosova'daki yeniden inşa süreci, aslında uluslararası ve yerel aktörler arasındaki bir müzakere sürecidir ve politik bir süreçtir. Uluslararası aktörler, Kosova sorunu için ilk başta bölgede istikrarı sağlamışlardır. Kısa vadeli istikrarın

sağlanması ve bölge üzerinde kontrol sürdürülerek; demokratik kurumların inşası ve hukukun üstünlüğü gibi uzun vadeli hedefler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Ernst, 2011: 126- 127). Kosova Devleti'nin çok dilli, dinli ve kültürlü yapısının korunarak, üst bir Kosova kimliği oluşturmakta yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak görülebilir. Fakat bölgede bulunan her grubun kendi kimliğini ortaya çıkartma çabası içerisinde olması ve Arnavut milliyetçiliğine duyulan tepkiler, ülkede devam etmekte olan yeniden inşa sürecini yavaşlatmaktadır (Akgün,2012: 264).

Kosova Devleti'nin yeniden inşasında, uluslararası aktörler barışı korumak ve yönetişimi kapasitelerini geliştirmek için bölgeye 3,5 milyar Euro ile önemli insani ve teknik kaynaklar yatırmışlardır. Bu dönem içerisinde, Kosova'daki uluslararası yatırım oranları çok yüksek olmuştur. Yatırımlar ile Kosova'nın altyapısı ve modernizasyonu gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Skendaj, 2014: 462- 463). Kosova'nın yeniden inşası için, Bağış Konferansı düzenlenerek, katılımcı devletlerden farklı düzeylerde mali yardım sözü alınmıştır. IMF ve WB'nin 28 Eylül 1999 tarihindeki yıllık toplantısında bağışçı devletlerin maliye bakanları, Kosova'nın yeniden inşası programını tartışmak için bir araya gelmişlerdir. Kosova BM Özel Temsilcisi'nin yardımcısı Jolly Dixon, bölgenin bombalanmış olması nedeniyle ekonomisinin çökme noktasına geldiğini ve ekonominin canlandırılması adına, kamu şirketlerinin üretimlerini arttırmak için özelleştirme yapılmasını teklif etmiştir (Emiroğlu, 2010: 432- 433).

Kosova Devleti'nin yeniden inşasında, birçok uluslararası aktör faaliyet göstermiş olsa da bunlar hem birbiriyle örtüşen faaliyetlerde bulunmuş hem de bazen bazı boşluklarda oluşmuştur. Bu nedenle, yıllarca UNMIK gibi kurumların Kosova'daki varlığı uluslararası gözlemciler tarafından sorgulanır olmuştur. Başlangıçta Kosova vatandaşları da duruma pozitif yaklaşırken statü görüşmelerinin başlamamış olması, halkta hem uluslararası kurumlara hem de yerel kurumlara karşı bir güvensizlik ortamı yaratmıştır ancak sadece KFOR bölgede nispeten daha iyi bir üne sahip olmuştur (Ernst, 2011: 125).

Kosova Devleti'nin yeniden inşasında; NATO aracılığıyla ABD askeri güvenliğinin sağlanmasında temel ülke konumundadır. AB ise, her yönüyle Kosova'nın yeniden yapılandırılması ve inşasından sorumludur. BM ise, UNMIK aracılığıyla Kosova'da koordinatör rolü üstlenmiştir (Emiroğlu, 2010: 358). Bundan

sonraki bölümler de Kosova'nın yeniden inşasında etkili olan uluslararası aktörler, bu çerçeve içinde açıklanarak yeni bir devlet inşasının nasıl sağlandığı anlatılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA DEVLETİ'NİN YENİDEN İNŞASINDA ULUSLARARASI AKTÖRLERİN ROLÜ

Batılı devletler, Kosova sorununda öngörülmeven bir hızla devreye girmiş olmaları ve NATO'nun askeri müdahale için sergilediği kararlı tavırları, Belgrat yönetiminin tavrı değiştirmesinde etkili olmuş ve yeniden inşa sürecinin başlamasına imkân tanımıştır (Kut, 1998: 54). NATO'nun 1999 yılında gerçekleştirdiği müdahaleden sonra, Kosova adeta Batı manda yönetimi tarafından idare edilmiştir (Alili, 2017: 44). Kısaca denilebilir ki; Kosova, büyük güçler arasında bir mücadele alanı haline gelmiştir. Kosova'nın yeniden inşa sürecinin verimli bir şekilde gelişimini sağlayabilmek için öncelikle bölgede güvenli ve istikrarlı bir ortam sağlanmalıydı. Bunun için uluslararası aktörler bazı önemli katkılarda bulunmuştur.

Başta ABD olmak üzere, diğer Avrupalı devletler, Yugoslavya'nın birlik ve beraberliğine dağılma sürecinin başında önem vermişlerdir. Çünkü Yugoslavya'nın bu devletlere karşı yaklaşık 16 milyar dolarlık dış borcu vardı. Eğer Yugoslavya bölünürse bu borcun kim tarafından ve nasıl ödeneceği sorunu vardı (Bora, 2018: 202). Bu nedenle, Yugoslavya'nın dağılma sürecine özel bir önem atfedilmiş ve sürece dikkatli bir şekilde çıkarlar göz önüne alınarak katılmayı tercih etmişlerdir. Yugoslavya'nın dağılmasının son halkası olarak kabul edilen Kosova sorunu ve sorunun çözümü için başlayan Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci birçok devletin siyasi, ekonomik, tarihi ve hatta güvenlik alanında ki çıkarlarının kesişim noktasında yer aldığı için, kimi zaman gönüllü kimi zaman gönülsüz katıldıkları, bir süreç halini almıştır. Bu bölümde, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde, bölge de başat konumda olan devletlerden ABD, Türkiye, Rusya ve ekonomik ve güvenlik bağlamında bağımlı olduğu Sırbistan ele alınmıştır.

Yugoslavya'da ortaya çıkan krizin gittikçe yayılması, domino etkisi yaratarak, Avrupa'nın da istikrarını bozabileceği düşüncesi uluslararası toplumun, kendi çıkarları dolayısıyla bölgenin güvenliğinin sağlanması ihtiyacı krize çözüm arama çalışmalarını ortaya çıkarmıştır. Sorunlu bölgedeki krizde, ABD ve Türkiye gibi ülkeler ortaklaşa hareket etmiş olsalar da krizin boyutu tek başına ulus

devletlerin sorunu çözebilmesine imkân tanımamıştır. Uluslararası örgütlerin işbirliği ve koordinasyonundan yararlanılarak bu krizlerin üstesinden gelinmiştir. Yugoslavya ve özelde Kosova, krizlerin yönetimi ve kriz sonrasında bölgedeki yeniden inşa sürecinde, bu uluslararası örgütler birlikte hareket etmiştir (Tangör,2008: 95). Bu amaçla 1990'lı yıllardan itibaren bölgede askeri alanda NATO; 2000'li yıllarda ise siyasi ve ekonomik anlamda AB hegemon rolünü üstlenmiş ve bölgede aktif politikalar sürdürmeye başlamıştır (Bağbaşıoğlu,2018: 113)

Uluslararası örgütler, Kosova'da ortaya çıkan sorunlarda ve bölgeye yönelik tehditlerle başa çıkabilmek adına sorumluluklarını paylaşmışlardır. Bu amaç gerçekleştirilirken, örgütler arasında bir hiyerarşi söz konusu olmamış, aksine işbirliği içerisinde hareket edilerek; örgütlerin kapasitelerine ve gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre, müdahalede ve sonrasında Kosova Devleti'nin yeniden inşasındaki rolleri belirlenmiştir. Ayrıca uluslararası aktörler ve yerel aktörlerin devletin yeniden inşası sürecinde işbirliği içerisinde hareket ettiklerini ve bu devlet yapılanmasını kurmakta başarılı olduklarını söylemek mümkündür (Skendaj, 2014: 459).

Kosova'da barışı sağlamak ve etnik anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için BM ve AGİT yetkilerini, NATO ve AB'ye devretmiştir. NATO müdahalesi sırasında, BM'den hiçbir yetki alınmaması bu durumu göstermektedir (Tangör,2008: 83).

Kosova'da, barışa zorlamak adına, eski Yugoslavya'ya AB tarafından ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır AB'nin yaptığı yaptırımlar sonuç vermemekle birlikte, bu kapsamda BM ve AGİT'in gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler istenen sonucu vermemiştir ve bu nedenle Kosova'ya askeri müdahalenin gerekliliği anlaşılmıştır (Tangör,2008: 81).

Kosova'da uluslararası örgütlerin arasındaki işbölümüne kısaca değinmek konunun devamlılığı açısından önemlidir. BM, UNMIK'in yürütme yetkisine ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) aracılığıyla aktif politikalar oluşturma yetkisine sahiptir. NATO kuvvetleri, bölgeye KFOR adı altında BM'nin himayesinde Kosova'ya yerleştirilmiştir. Sivil yönetim ise BM Genel Sekreterinin atadığı UNMIK tarafından yürütülmüştür AB ise, Kosova'nın kalkınması açısından ekonomik faaliyetlere önem vermiştir (Tangör, 2008: 83). Kısaca, Kosova'da uluslararası

denetim altında BM önderliğinde, diğer uluslararası örgütlerle birlikte yürütülecek çok taraflı bir sivil misyon tasarlanmıştır.

NATO'nun dayattığı kararların, Miloseviç tarafından kabul edildikten sonra Kosova hukuken YFC'nin bir parçası olarak kalmışken; Belgrad yönetiminden tamamen kopmuştur. (Tangör,2008: 122).

Kosova sorununun, uluslararası örgütlerin ilgi alanına girmesinde ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'dan oluşan Temas Grubu'nun çabaları önemlidir (Karakoç,2006: 230).

Özetle, Kosova'ya askeri ve sivil unsurlar yerleştirilerek yeniden yapılandırma çalışmalarına başlanmış ve Kosova'nın yönetimi uluslararası örgütler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. BM'nin Kosova'da yeniden inşa süreci ve barışı tesis etmede gerçekleştirdiği çalışmalarda AB, AGİT ve NATO gibi uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde olması, tek başına sorumluluk almaya gücünün olmadığını göstermektedir. Bu durum, uluslararası sistemin hiyerarşik değil anarşik yapıda olduğunu göstermektedir (Akgün,2017: 654). Bu bölümde, uluslararası aktörlerden ulus devletlerin ve uluslararası aktörlerin Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde aldıkları rol anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri ve Kosova Devleti

ABD, kendi çıkar ve idealleri uğruna Balkanlarda daha aktif politikalar uygulamaya başlamıştır. Bunun arkasındaki temel neden ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde, devlet içinde bulunan grupların kendi kaderlerini tayin hakkı adına bağımsızlık, daha fazla özerklik veya mevcut hükümeti devirmek gibi taleplerde bulunmasının ihtilaflara neden olmasıdır. ABD, bu taleplerin yol açtığı insancıl felaketleri ortadan kaldırmak adına, daha aktif politikalara yönelmiş, bu politikaları icap ettiği durumlarda askeri müdahaleye kadar varabilecek bir potansiyele sahip olmuştur. (Johnstone, 2004: 21). CIA'in Ekim 1990'da yapmış olduğu "*Yugoslavia Transformed*" adındaki çalışma ile Yugoslavya'nın yıkılma nedenleri net bir şekilde tahmin edilmiş ve bu rapor, ABD yetkililerinin Yugoslavya'daki krize hakim olduklarını ve aktif politikalar sergilemeye başladığını göstermiştir (Oğultürk, 2010: 105). Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen müdahalenin de bu aktif politikanın bir

parçası olduğunu söylemek mümkündür. ABD'nin Kosova bölgesi ile ilgilenmesinin temelinde bölgenin stratejik önemi en temel etkidir. Çünkü Asya ve Avrupa'nın kesişim noktası, Balkanlardır ve Akdeniz ve Afrika'ya yakın bir bölgede yer almaktadır. Rusya'ya olan yakınlığı da Balkanları ABD için önemli kılmaktadır. Kosova'nın Balkanlar'ın tam ortasında yer alıyor olması ve Türkiye ile Avrupa arasındaki köprü görevi bulunması nedeniyle önemlidir. Bu nedenle, Kosova'ya hâkim olmak ABD açısından hem Ortadoğu'yu hem Avrupa'yı hem de Avrasya'yı kontrol altında tutmak demektir.

ABD'nin Balkanlar politikası, G. W. Bush döneminde görece azalan bir öneme sahipken, Obama dönemi Balkanlar Politikası Rusya'ya meydan okuyarak, onun hareket alanını daraltan bir boyut kazanmıştır. ABD, bu süreç içerisinde NATO'yu siyasi bir araç olarak kullanmış ve AB ile işbirliği içerisinde, politikalarını sürdürerek; Rusya'nın Balkanlar bölgesindeki etkinliğini ve nüfuz alanını azaltmayı hedeflemiştir. ABD ve AB bölgede aktif politikalarını sürdürmek adına, etnik ve dini kimliklerin çeşitliliğini korunmasını hedeflemektedir (Işık,2017: 518).

1980'li yıllardan itibaren, ABD'de etkili olan Kosovalı Arnavut Lobisi, ABD basınında yer alan Arnavutların etnik bakımdan homojen bir Arnavut Cumhuriyeti oluşturmak adına, Sırlara baskı yaptığı yönündeki açıklamaları tersine çevirip, Arnavutların Sırp zulmünün mağduru olduklarını sunmanın yollarını aramıştır. Arnavutlar, Amerikalı siyasetçilerden destek alabilmek adına Yugoslavya'yı Sırlarla, Sırları da komünizmle özdeşleştirerek bir düşman yaratmışlardır (Johnstone, 2004: 307- 308).

ABD'nin Kosova sorununa yönelik olarak sürdürdüğü politikalar, birçok yeni unsuru içerisine almaktadır. Gelecekte ortaya çıkacak, böylesi bir kriz anında uluslararası kamuoyu ve devletlerin yaklaşımının artık çok farklı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kosova sorunu, en başında Yugoslavya'nın bir iç sorunu olarak görülürken, ABD'nin bu tarz sorunlu alanlara "*insani müdahale*" adı altında müdahalelerde bulunmasına imkân tanınması adına, uluslararası ilişkiler alanında yeni bir unsur olarak meydana çıkmıştır. ABD Milli Çıkarlar Komisyonu'na göre, artık sadece ulusal çıkarlar değil, bununla birlikte insani nitelikli çıkarlar da önemli sayılmakta ve ABD'nin insani nedenlerle kuvvet kullanması meşru kabul edilmeye başlanmıştır (Baharçiçek,2000: 119- 120). Özetle ABD, Kosova sorununda

askeri gücünü “*güvenlik*” ve “*insani müdahale*” söylemini temel alarak kullanmış ve daha önce ekonomik ve ideolojik olarak etkileyemediği Balkanlar bölgesinde, bölgesel ve küresel hegemonyasını inşa etmiştir. Bunu gerçekleştirirken izlediği stratejisi ise, idealist ve realist yaklaşımları bir arada barındırmıştır (Işık,2017: 519-529).

ABD Dışişleri Bakanlığı, 2 Mart 1998 tarihinde yayınladığı bildiri ile Sırbistan’ın Kosova’da sürdürmekte olduğu kuvvet kullanımını kınamış ve şubat sonunda hafifletmeyi öngördüğü yaptırımları, Sırp yetkililerin Kosovalı Arnavutlara baskı yapmayı sürdürdüğü takdirde, yeniden konulacağı yönünde uyarı da bulunmuştur. 5 Mart 1998 tarihinde, ABD Dışişleri Bakanlığı, şubat ayında Yugoslavya’ya tanınmış olan tavizlerin geri çekildiğini ilan etmiştir. Bu geri çekme kararında, Sırp polisinin Kosova’da sergilediği davranışlar etkili olmuştur (Emiroğlu, 2010: 136- 137).

ABD, İbrahim Rugova’yı destekleyerek; Kosova sorununda baştan itibaren aktif politikalar izlemiştir. ABD tarafından, Rugova desteklenmiştir çünkü sürdürmekte olduğu pasif direnişin bölgede bir savaş kıvılcımının çıkmasına engel olduğu düşünülmüştür. Fakat tahmin edilmeyecek şekilde ortaya çıkan UÇK, ABD’nin beklemediği bir sonuçtu ve bu nedenle 1998 yılında ABD’nin Balkan özel temsilcisi Robert Gelbard, UÇK’yı terörist bir örgüt olarak suçlamış, bu anlayışı ise Sırp silahlı kuvvetlerinin Arnavut köylerini yakmaya ve sivil insanları öldürmeye başlayınca değişmiştir ve ABD tarafından açıkça UÇK desteklenmeye başlanmıştır (Türbedar, 2017a: 143).

Kosova müdahalesinde, ABD kendi ülke çıkarları açısından da bazı yan amaçları hedeflemektedir. Bu müdahale ile Rusya ve Çin’in nabzı yoklanmıştır. Müdahalenin devam ettiği 7 Mayıs 1999 tarihinde, Amerikan uçakları Çin Büyükelçiliğini yanlışlıkla vurmuştur. Rusya’nın etkilendiği nokta ise, ABD’nin bölgedeki etki ve nüfuz alanlarını genişleterek bölgeye yayılma eğilimi içerisinde olmasıdır (Türbedar,2017a: 143). ABD’nin böylesi bir müdahaleye kalkışmasının arkasında başka amaçlarda vardır. Bunlardan biri de Trepça bölgesinde yer alan altın madenleridir. Bu bölge, Kosova’nın en zengin bölgesidir ve Sırp tarafından sömürülmüştür. Buranın durumu, Kosova’nın bağımsızlık taleplerinde de önemli bir etken olmuştur. BM İkiz Sözleşmelerine göre “*bölge kaynakları, bölgede yaşayan*

halklarındır.”. Rusya bu nedenle, Kosova’ya geniş bir otonomi verilmesini istemiş ama Kosova sonunda bağımsız olmuştur fakat Kosova bu bölgedeki altınların kullanım hakkını elde edememiş; bunu doksan dokuz yıllığına ABD’ye vermiştir(Alili, 2017: 45). Ayrıca müdahale, ABD’nin silah sanayisini canlandırarak ekonomik olarak katkıda da bulunmuştur.

Yugoslavya’nın dağılmasında ABD, daha çok Bosna ve Kosova’da aktif politikalar sergilemiştir. Öncelikle Sırp milliyetçiliklerini kısıktırmış; onların uluslararası toplum tarafından düşman olarak görülmesini sağlamıştır (Alili, 2017: 15). ABD’nin Balkan müttefikleri, Arnavutlar ve Boşnaklar olmuştur çünkü her iki etnik grupta Sırp milliyetçiliğine karşı varlıklarının mevcudiyeti için ABD hegemonyası altına girmeyi kabul etmişlerdir. ABD Kosova sorununu, zor kullanarak yönetmiştir. Bunun sonucu olarak, bölgedeki Alman ve Rus etkisi kırılmış ve bölgeyi denetim altına alabilmek için uygun zemin yaratılmıştır (Çelik,2013: 48). ABD, Balkanlar coğrafyasındaki nüfus alanını genişletmek adına 1990 yılı sonrasında bölge ülkeleriyle sıkı ilişkiler içerisinde girmiştir. Bunlardan biri de Kosova’dır. Çünkü ABD, Rusya’nın Balkanlardaki müttefiki olarak algıladığı Sırbistan’ı zayıflatmak adına, Kosova’nın bağımsızlığını desteklemiştir. Amerikan dış politikası bu amaçla NATO’yu kullanarak Kosova’yı Sırbistan’dan koparmıştır.(Sancaktar,2012: 125).

Diplomatik, askeri ve idari olmak üzere Kosova’daki Amerikan varlığı çok boyutludur. Bölgenin istikrarının devamlılığı açısından bölgedeki Amerikan varlığı Kosovalı Arnavutlar açısından önemli bir unsur ve Amerika Kosova’nın özgürlüğünün garantörü olarak görülmektedir (Yılmaz,2005: 107). Kosova’daki Amerikan etkisi, Avrupalılaşma sürecinden ayrı olarak görülmemelidir. Yani, hem Amerikan etkisi hem de Avrupa etkisi işbirliği ve rekabet yoluyla etkileşim içerisindedir. ABD, Kosova’nın AB ile entegrasyonunu teşvik etmekte ve bunun için katkılarda bulunmaktadır (Obradovic- Wochnik and Dodds, 2015: 943- 944).Özetle; Kosova’daki Amerikan etkisi, Avrupalılaşma sürecinden ayrı değildir; daha doğrusu, ikisi de işbirliği ve rekabet yoluyla etkileşime girmektedir.

Kosova sorununda Amerika’nın verdiği destek, Arnavutluk’u en Amerikan yanlısı ülkelerden biri haline getirmiş ve hatta ABD’den Arnavutluk’ta ABD üslerinin kurulmasını talep etmişlerdir. Kosova, kuzey- güney ve batı- doğu

yönündeki ticaret yollarının kesişim noktasındadır. Bu nedenle, ABD stratejik kavşak noktalarından birinde, Bondsteel Kampı adında askeri bir üs inşa etmiştir. Bu üs, Avrupa'nın en büyük Amerikan üssüdür. Üssün yer aldığı bölgenin en önemli özelliği ise, yılın uzun bölümünde sisin yoğun olduğu Balkanlarda, yılda sadece bir kere sis görülmesidir. Ayrıca bu askeri üs, trafiğin, Orta Avrupa'dan Selanik limanına imkân tanıyan iki kuzey- güney dağ geçidine de çok yakındır (Alili, 2017: 45; Johnstone, 2004: 310- 311).

ABD, Kosova'ya yönelik gerçekleşen müdahale sonrasında küresel anlamda stratejik bir üstünlük sağlamış, askeri olarak Avrupa'nın NATO ve ABD'ye olan ihtiyacı ortaya çıkmış ve ABD, uluslararası hukukta genel anlamda kabul görmeyen insani müdahale kavramının da alanını genişletmiştir (Akgün, 2012: 252). Avrupa'nın ABD'ye ihtiyacı olduğunu Alman Dış İşleri Bakanı Joschka Fischer'in şu sözlerinde görmek mümkündür: *“Kosova Savaşı daha çok Avrupa'nın kendi yetersizliği ve zayıflığının bir tecrübesiydi... Biz, Avrupalılar olarak, Miloseviç'in neden olduğu Balkan Savaşları ile ABD'nin yardımı olmadan baş edemedik. Acı gerçek, Kosova'nun sorunlarının hala çözemediğini göstermiş olmasıdır.”*(Hook ve Spanier, 2014: 255).

3.1.1. NATO Müdahalesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Artan Hegemonyası

NATO'nun Kosova müdahalesi, ABD hegemonyasının genişlemesi açısından bir dönüm noktası olarak görülebilir. Tarihte ilk kez bir Avrupa ülkesi olarak kabul edilebilecek olan Yugoslavya Federasyonu, ABD müdahalesi ile karşılaşmıştır (Johnstone, 2004: 9). 1990'lı yıllara kadar, ABD Balkanlarda olmamasına rağmen; aşırı milliyetçiliğin bölgede artmasıyla birlikte, AB'nin bölgede artan hegemonyasını engellemek, Yeni Dünya Düzeni ve Büyük Ortadoğu Projeleri gibi ABD dış politikası uygulamaları için uygun bir ortam yarattığından Balkanlara yerleşmiştir. Balkanlar, Avrupa'ya giden enerji hatlarının geçtiği bir bölge olduğu ve hem AB hem de Rusya'yı siyasi ve ekonomik açıdan denetim altında tutabilmek için önemli bir bölgedir. Bu nedenle, ABD Balkanlardaki hegemonyasını arttırıp bölgedeki askeri ve ekonomik gücünü arttırmaya çalışarak, bölgede hegemonyasını kurmaya

çalışmaktadır. Kosova sorunu, ABD'ye bunun için bir fırsat sunmuştur. Kosova'da oluşturulacak olan yeni siyasi düzen içerisinde, ABD'nin söz sahibi olmasının bütün Balkan coğrafyasını etkileme fırsatı sağlayacağını düşünmektedirler. ABD, Kosova müdahalesi ile bölgeye uzun süreli yerleşme imkânı bulmuş ve çoğunluğu AB ve Rusya etkisi altında bulunan Balkan Devletleri arasında Arnavutlarla, olumlu ve uzun ilişkiler kurabilme fırsatına sahip olmuştur. Ayrıca Sırbistan, Arnavutluk ve Makedonya gibi bölgelerde yaşayan Arnavutların "*Büyük Arnavutluk*" ideali altında birleşmesi çabalarına engel olabilme ve bölgedeki sorun çözücü ülke olarak hegemonyasını sürdürebilme fırsatını da yakalamıştır (Oğultürk, 2010: 114).

Nye'a göre, ABD tek bir egemen güç özelliği göstermektense, baskın gelen bir güç özelliği göstermektedir. ABD'nin böylesi bir güç olmasında sadece askeri yetenek ve kültürü değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik olarak da başka diğer devletleri kendine bağlaması vardır. ABD, dünyada tek egemen güç olabilme adına, liberal demokrasi ve pazar ekonomisi gibi değerler için risk alarak Kosova'ya müdahale etmeyi tercih etmiştir. Fakat bunu hayata geçirirken, başka diğer güçlerinde bu müdahaleye katılmış olmaları, ABD'nin böylesi bir harekette tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Kısaca açıklamak gerekirse; Kosova sorunu, ABD'nin uluslararası sistemdeki en etkin güç olduğunu göstermiştir. ABD, diğer büyük güçlerin desteği ile dünyanın her bölgesine müdahalelerde bulunabilecek, kapasiteye sahip tek devlet olarak görünmektedir. BM ve NATO gibi uluslararası örgütler ise, ABD'nin uluslararası sistem içerisindeki bu rolü için önemli birer araçtır (Baharççek, 2000: 121- 131).

Immanuel Wallerstein'e göre, ABD ve NATO, ABD'nin hızla artmakta olan askeri harcamalarını meşrulaştırmak ve Avrupa'nın ABD yörüngesine alınması gibi siyasi nedenlerle petrolü olmayan Kosova'ya müdahale etmiştir. A.G. Frank'ta, Kosova'ya gerçekleştirilen müdahalenin ahlaki değil, siyasi olduğu konusunda Wallerstein ile hemfikir olup NATO müdahalesinin uluslararası topluma dünyanın hegemon gücünün ABD olduğunun mesajı verildiğini ve sistemli olarak ABD tarafından sürdürülmekte olan BM'yi devre dışı bırakıp, NATO'yu kendi aracı haline getirmeye çalışıldığını ileri sürmüştür (Levent, 2013: 863).

NATO müdahalesi sırasında ABD, UÇK'yı NATO'nun kara gücü olarak kullanmıştır, gerçekten de müdahale sırasındaki en şiddetli çatışmalar, UÇK ile Sırp

güçler arasında gerçekleşmiş ve NATO hiç kayıp vermeden müdahalesini başarıyla bitirmiştir. ABD, UÇK'yı destekleyerek Avrupa içerisinde karışık bir bölge oluşturmuş ve ABD'nin Avrupa'daki varlığı ve hegemonyasının devam ettirebilmesinin zeminini yaratmıştır (Ayhan,2017: 287).

Kosova'ya müdahalenin, müdahaleye şiddetle karşı çıkan BMGK üyesi olan Rusya ve Çin'e rağmen yapılmış olması da, bu iki ülkenin uluslararası sistem içerisindeki güçlerinin ne kadar zayıf olduğunu göstermiştir. Müdahale sırasında, Çin'in Belgrad Büyükelçiliği'nin yanlışlıkla vurulması da ABD'nin Çin'e yönelik bir gözdağı olarak yorumlanabilir (Oğultürk, 2010: 116). Chomsky'a göre, NATO müdahalesi ABD'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmekteydi. Bu müdahale ile NATO'nun güvenilirliği artacak, Kosovalı mültecilerin komşu ülkelere göç etmesi engellenecekti, fakat beklenenin tam tersi bir durum vuku buldu ve Kosovalı Arnavutlar'ın komşu ülkelere göç etmeye başlamasıyla birlikte, kitlesel bir etnik temizlik süreci başlamıştır (Chomsky,2003: 4). Kosova müdahalesi ile Avrupa da istikrar sağlanmaya çalışılmış, fakat etnik temizliğe son vermek yerine, müdahale yeni bir etnik temizlik sürecinin başlamasına neden olmuştur. Müdahalenin tam anlamıyla gerçekleştirebildiği tek hedefi ise, NATO'nun güvenilirliğini sağlayarak ABD'nin bölgede hegemonyasını arttırmıştır. NATO'nun güvenlik içerisinde olmasıyla, ABD'nin güvenlik içerisinde olması paralellik gösteren bir süreçtir. Aslında buradan anlaşılan yukarıda da değindiğimiz gibi, müdahalenin ABD'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmiş olduğudur.

ABD, NATO müdahalesi ile başta Kosova olmak üzere, Makedonya ve Arnavutluk gibi Arnavut nüfus unsuru barındıran ülkelerde istikrarın sağlanması, Sırbistan'ın NATO'nun politikalarıyla uyumlu bir hale getirilmesi, Türkiye ile Yunanistan arasında işbirliği sağlanması ve Balkanları Hazar Denizi'ne bağlayan doğal gaz ve petrol boru hatlarına ilişkin ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi gibi, sonuçların ortaya çıkması beklentisinde olmuştur (<http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html>).

3.1.2. Kosova Devleti'nin Bağımsızlık Sürecinde Amerika Birleşik Devleti

ABD, Kosova'nın statüsünün ne olacağı konusunun aceleye getirilmemesi gerektiğini savunduğu için, ilk başlarda UNMIK ve AB tarafından ortaya konmuş olan “*statüden önce standartlar*” politikasını desteklemiştir. George W. Bush'un ikinci döneminde ise, tarafların görüşmeler yoluyla statü sorununa çözüm bulunması amaçlanmıştır. Fakat ABD'nin görüşmeler sonucunda elde etmek istediği temel amacın değişmediği ve statü sorunun çözümünde artık temel aktör olarak uzlaştırıcı rol oynamak istediğini, bu amaçla da istikrarlı bir şekilde Balkan devletlerinin Avrupa- Atlantik entegrasyonuna katılımını sağlamaya çalışmaları sürdürülmüştür (Oğultürk, 2010: 119).

ABD, bölgede kendi çıkarlarını sağlamak, bölgede etkin olmak ve enerji hatlarını kontrol etmek için Kosova'nın içinde bulunduğu durumu kullanarak, Kosovalı Arnavutlara el uzatmıştır. Bu nedenle, Kosova Sırp baskısından kurtulmak için ABD'nin desteği ile 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir.

Kosova'ya ABD'nin desteği göz ardı edilemeyecek niteliktedir. Bu durumu, hem NATO müdahalesinde hem de bağımsızlığın hemen tanınmasında görmek mümkündür. ABD dış politikasında bunu söylem boyutunda da görmek mümkündür. Örneğin; 21 Mayıs 2009 tarihinde ABD Başkan Yardımcısı Joseph Biden, Kosova Parlamentosu'nda gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında “*Kosova'nın bağımsızlığı kesindir.*” demiştir. Bağımsız bir Kosova'nın başarılarının, Obama Hükümeti için öncelikli olduğunu belirtmiştir. Sırbistan her ne kadar Kosova'nın bağımsızlığını uluslararası araçları kullanmaya çalışarak geçersiz kılmaya çalışsa da; ABD, Kosova'nın bağımsızlığı için bir garantör olarak görülebilir (Kara,2017: 266- 267).

Kosovalı Arnavutlar için ABD bir kurtarıcı olarak görülmektedir. Bunu bir caddeye Bill Clinton'ın adının verilmesinde ve ülkenin birçok yerinde Amerikan bayraklarının asılmış olmasında görmek mümkündür. Bağımsızlık ilan edildiğinden de Kosovalı Arnavutların elinde hem Arnavut bayrağı hem de ABD bayrağının olması, bunun açık göstergelerinden biridir. Ama aslında bağımsızlığın böylesine desteklenmesinde, kendi çıkarlarının ön planda olduğu unutulmamalıdır. Haziran 2019'da, Kosova'da NATO müdahalesinin 20. yıldönümü kutlamalarına Bill Clinton'ın katılmış olması da ABD- Kosova arasındaki ilişkilerin halen devam

ettiğini göstermektedir (<https://tr.Euronews.com/2019/06/12/kosova-da-nato-operasyonunun-20-inci-yil-donumunu-torenlerine-bill-clinton-da-katildi>). ABD, ekonomik ve siyasi çıkarları bu bölgede kesiştiği için, hem müdahale sırasında hem sonraki müzakere sürecinde hem de bağımsızlığın ilan edilmesi ve sonrasında Kosova Devleti'ni destekleyen temel aktör olmuştur. ABD, ayrıca Kosova'nın bağımsızlığını destekleyerek, diğer devletlere gözdağı vermiştir. Eğer kendisiyle iyi geçinmezlerse, etnik çatışmaların desteklenerek bölünmelere neden olabileceğinin mesajı verilmiştir.

3.1.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında Amerika Birleşik Devletleri

ABD, Balkanlar'daki tüm gelişmeleri takip ederek, bu bölgedeki barışın inşasında kritik ve öncü bir role sahiptir. Hem AB'nin hem de Rusya'nın sürdürmekte olduğu politikalar, bölgedeki sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Kısaca denilebilir ki, ABD bölgede güvenlik ve barışın teminatı olarak Kosova Devleti'nin yeniden inşasında önemli bir aktör olarak yer almaktadır (Işık, 2017: 539- 541). ABD yönetiminin, Kosova'nın insani ve yeniden inşasına yönelik yaptığı maddi yardımlar, daha çok demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanmasına yönelik olarak, ABD dış politikasının amaçlarıyla paralellik göstermiştir. (Oğultürk, 2010: 117- 118). Bu politikalarının yanı sıra, organize suç ve yolsuzlukla mücadele etmek ile etnik azınlıklarla ilişkileri geliştirmek gibi konular hakkında da ABD, Kosova'ya yardımlarda bulunmuştur (Woehrel, 2013: 9).

ABD, Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olmasının yanı sıra, diğer ülkelerinde Kosova'yı tanıması içinde önemli desteklerde bulunmuştur. ABD'nin Kosova'ya yönelik önemli desteklerinden biri ise, genellikle fakir ülkelere yönelik Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne (Generalized System of Preferences), Aralık 2008 tarihinde dâhil edilmesi ile ekonomik alanda olmuştur. Bu sistem çerçevesinde, Kosova'dan ithal edilen mallara yönelik kota ve gümrük kolaylıkları sağlanmıştır. Bu tarz ayrıcalıkları, aynı zamanda AB'nin de sağladığı belirtilebilir (Oğultürk, 2010: 121).

ABD, diğ er bölgelerdeki dış yardım programlarında olduğu gibi, Kosova'ya yönelik teknik yardım ve küçük hibeler şeklinde, Kosova'ya destek olmaktadır. Kosova'da sorunun giderek soğuması nedeniyle, ABD Kosova'ya yönelik olarak gerçekleştirdiği ekonomik yardımlar da giderek kesintiye gitmiş ve iki ÷lke arasında sürmekte olan ekonomik ilişkiler de düşük seviyelere inmiştir. Örneğin; bağımsızlık sonrası 2009 yılında Kosova'ya yönelik yapılan ekonomik yardım 123 milyon dolar iken, bu yardım 2012 yılına geldiğimizde 67, 5 milyon dolara kadar inmiştir. Bu tarz bir kesintiye gidilmesinde, küresel çapta ekonomik bir krizin varlığının yanı sıra; AB'nin bölgedeki ekonomik etkinliğinin arttırılmasının da amaçlandığı şeklinde bir değerlendirme yapmak mümkündür (Tarnoff, 2001: 9; Oğultürk, 2010: 123). ABD'nin Kosova'ya yönelik yardımları; Kosova Polis Teşkilatı'nı destekleme ve yargının güçlendirilmesi, Kosova Hükümeti'nin kapasitesini arttırmak için teknik yardım ve yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi gibi alanları da içermektedir. Bu amaçla, UNMIK'e bağlı olmak koşuluyla, Kosova'da yeni oluşturulan polis teşkilatının eğitimi de üstlenilmiştir. Ayrıca, ABD yardımlarının bir kısmı, Sırp azınlığın Kosova'ya entegrasyonunu sağlamayı amaçlamaktadır (Tarnoff,2001: 9; Woehrel, 2013: 11). ABD'nin Kosova'ya yönelik yardımlarının, yeniden inşa sürecine katkı yaptığı gör÷lmektedir. Bu yardımlar, sadece askeri boyutta kalmamış toplumsal yapıyı, ekonomiyi, siyaseti ve azınlık sorunlarını ele alacak şekilde çok boyutlu bir nitelik taşımıştır. ABD, Kosova'nın yeniden inşa sürecine, hem ulus devlet olarak hem de NATO içerisinde yaptığı geniş katkılar nedeniyle, uluslararası örgütler nezdinde de katkıları olmuştur.

ABD'nin gerçekleştirdiği Kosova müdahalesinin amacı, bazı araştırmacılara göre ABD'nin bölgeye askeri ve siyasi olarak yerleşmesiydi. Müdahale sonrasında Kosova'nın yeniden inşa sürecinde ABD'nin bu topraklara yerleşmek istediği iddia edilmiş, fakat yaşanan süreç bu durumun söz konusu olmadığını göstermiştir. ABD'nin Kosova'da üstlenmiş olduğu görev tamamen süper güç olmasından ve bunun gerekliliklerini yerine getirme isteğinden kaynaklanmaktadır (Dağcı ve Zorba, 2016: 65).

3.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Kosova Devleti

Türkiye, coğrafya açısından Balkan ülkesidir. Osmanlı Devleti'nin halefi niteliği nedeniyle, bölgede tarihsel mirasa sahip olması, Türkiye dış politikasında Balkanlara ayrı bir önem atfedilmesini sağlamıştır. Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin Soğuk Savaş sonrasında artması, Balkanların Türkiye için olan önemini arttırmış ve bölgeyi politik ve ekonomik nüfuz alanı olarak görmüş, bunu genişletmeyi hedeflemiştir. Ayrıca bölgeden Türkiye'ye 20. Yüzyılda gerçekleşen Türk ve akraba topluluklarının göçü, Türkiye'nin bölgeyle ilgilenmesini zaruri kılmıştır (Özlem,2016: 115). 1989 sonrasında, Balkanlarda yaşanan gelişmeler, Osmanlı'dan kalan bir beka sorunu olarak algılanarak Türkiye'nin güvenliği açısından Balkanların önemiyle birleştirilip, bu sorun Türkiye'nin kendi sorunu olarak görülmeye başlanmıştır (Çalış, 2015: 111). Balkanlar, Türkiye'nin hayat sahası olarak görülmüştür. Bu nedenle bölgede gerçekleşen her türlü olayın doğrudan Türkiye'yi etkilediği varsayılmış; Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, Osmanlı Türkiye'nin gündemine neo- Osmanlılık gibi bir ideolojik önerme ile girmiştir (Çalış, 2015: 98).

Türkiye, neo- Osmanlılık ideolojisinin Türk siyasi hayatına girmesinden sonra, Balkanlara yönelik oluşturduğu politikalarda daha aktif olmaya başlamıştır. 1990 yılında, bölgede cereyan eden Yugoslavya sorunu nedeniyle, bölgeye yönelik daha aktif politikalar geliştirmeye başlayarak, hareket sahasını bölgede genişletmeye çalışmıştır (Özlem,2016: 115- 117). Davutoğlu, Aralık 2009'da, neo- Osmanlılık kavramını reddetmiş ve Türkiye, 2000'li yıllarda Balkanlar'da çok amaçlı ve ileriye yönelik aktif dış politika amaçları taşımaya başlamıştır (Özlem,2016: 127). Bunun temelinde, Balkanların güvenliğinin doğrudan Türkiye'nin batı sınırlarındaki güvenliğini etkiliyor olması ve aynı zamanda ekonomik açıdan ticari yolların geçiş noktasında yer alıyor olması vardır (Davutoğlu, 2016: 124). Davutoğlu, Türkiye'nin Balkanlar politikasının ana unsurlarını tarihi miras, bölgelerarası bağımlılık, bölge-içi dengeler, bölgeyi kuşatıcı politikalar ve küresel stratejik araçlar olarak belirlemiştir. Buna göre, Balkanlardaki unsurlarla bunların içerisinde Kosova'da Müslüman unsurlar da yer aldığı için, tarihi bir bağ söz konusudur. Bu nedenle, Türkiye jeopolitik önemi itibarıyla bölgesel alanlar arasındaki karşılıklı bağımlılığı

iyi bir şekilde analiz etmeli ve Balkanlara yönelik politikalar oluşturulurken, bölge-içi dengeler takip edilerek, aktif ve etkin diplomasi anlayışı benimsenmelidir. Bu diplomasi anlayışı, bölgeyi kuşatıcı olmalı ve bunu gerçekleştirirken de NATO ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İKÖ) gibi küresel stratejik araçları kullanmalıdır (Davutoğlu, 2016: 314- 322).

Türkiye'nin Kosova sorunuyla ilk resmi teması, 1992 yılında Kosovalı Arnavutların o dönemdeki lideri İbrahim Rugova'nın Türkiye'yi ziyaret ederek, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmesiyle olmuştur. Balkanlar'daki durumun sıcak savaşa dönüşüm sürecinde, Türkiye'nin aktif olarak sürdürdüğü politikalar devam etmiştir. 7 Mart 1998 tarihinde de Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Yugoslavya'ya ziyaret gerçekleştirdiği sırada Kosova sorununun çözümü için, barışçıl yolların denenmesini ve şiddetten kaçınılmasını; burada sağlanan barış ve güvenliğin, hem Balkanların hem de Türkiye'nin güvenliği açısından önemli olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu dönem içerisinde Türkiye, Yugoslavya'nın bütünlüğünü ve ulusal birliğini savunmakta ve sorunların çözümünde diplomatik yollara önem verilmekteydi (Emiroğlu, 2010: 144- 146).

Türkiye, Balkanların yeni bir çatışma ortamına dönüşmemesi adına, çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu nedenle Türkiye, Kosova'da Arnavutların içerisinde bulunduğu zorlukları anlamaya çalışmış, daha da vahim bir hal almadan çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Sırpların, Kosova sorununa yönelik tutumlarını yumuşatmak adına, Ekim 1998 tarihinde Sırpları "1974 Artı" formülüne yaklaştırdığı "Antalya Deklarasyonu" gibi diplomatik girişimler gösterilebilir. Fakat bu deklarasyon, Batılı devletler tarafından yeterince desteklenmediği için, sadece bölgesel bir girişim olarak kalmış ve Sırp tarafının gerçekleştirdiği etnik temizliğe varan faaliyetler, NATO müdahalesine yol açmıştır (Türkeş, 2008: 264).

Süleyman Demirel, Kosova'nın Türkiye için önemini şu gerekçelerle özetlemektedir; Arnavutlarla Türkiye'nin tarihten gelen ilişkileri vardır. Bu tarihselliğin uzantısı olarak, Kosova'da Osmanlı döneminden kalma Türk nüfus bulunmaktadır. Kosova'daki bütün gelişmeler, Türkiye'nin bölge devleti olması nedeniyle onu da etkilemektedir. Son olarak ise, Türkiye barışçı bir devlet olarak; Kosova sorununun barış yoluyla çözümünü arzu etmektedir (Emiroğlu, 2010: 147).

Türkiye KFOR, UNMIK ve AGİT Misyonu'na asker, polis ve uzmanlarıyla, Kosova'nın güvenlik ve istikrarına katkıda bulunmuştur. Bunun nedeni ise, bölgeyle olan tarihi ve kültürel bağları ile Türk azınlığın bulunmasıdır. Ayrıca bölgedeki istikrarsızlığın, Türkiye'yi de etkileyeceği düşünülmüştür. Türkiye, BMGK'nın 1244 sayılı Kararına referansla “*statüden önce standartlar*” stratejisinin uygulanmasını savunmuş ve bu amaçla bölgede çoğulcu ve katılımcı demokrasinin işlerlik kazanması ile barış içinde yaşanılacak güvenlik ortamının tesis edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bununla birlikte, bölgedeki Türk azınlığın kazanılmış haklarının korunması ve siyasi ve idari yapılanmadaki temsillerinde adil ve hakça olması, Türkiye'nin önem atfettiği konular arasında olmuştur (Tangör,2008: 201). Fakat müdahale sonrasında, idareyi eline alan UNMIK, Türkçeyi resmi işlerde kullanılacak bir dil olarak kabul etmediği için Türk azınlık kendisini yabancılaşmış ve dışlanmış hissetmiştir (Özlem,2016: 155).

Türkiye, bölgesel güç olmaya adeta zorlanmış; bunun gereklerini yerine getirmesi, yeniden kurulan bölgedeki iktisadi faaliyetlerde belirleyici olmaya çalışması ve her yaptığı harekette AB denetimi altında olduğu havasından kurtulması gerekmektedir. Türkiye, tarihsel mirasından dolayı, kendini Balkanlardan uzak tutmaya çabalasa da bölge ve ülke halkları nezdinde, oradaki sorunlarla en alakalı ülkelerden biridir ve politikalarını bunun çerçevesinde yapılandırmalıdır (Olçay, 2000: 19).

Türkiye, gerek Balkanlar açısından gerekse de Kosova açısından dış politikasında çıkarlarını önceleyen ve her bölgenin özel şartları göz önünde bulundurularak, aktif politikalar izlemelidir. Fakat bu politikalarını oluştururken, iddialı söylemlerden kaçınılmalıdır. Çünkü dış politikadaki söylem ve uygulamaların tutarlılığı önemlidir. Örneğin; 23 Ekim 2013'de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın Kosova'da halka yönelik gerçekleştirmiş olduğu konuşmada “*unutmayın Kosova Türkiye, Türkiye'de Kosova'dır*” cümlesi zaten yeni bağımsızlığını kazanmış bir ülke politikalarında bir kırılma yaratmış, ayrıca Türkiye ile Sırbistan arasındaki ilişkilerde bir gerilim meydana getirmiştir. Osmanlı geçmişi, Türkiye'nin Balkan politikalarında ince bir çizgiyi takip etmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Bazı bölge halklarıyla, gerek dini gerekse de etnik unsurlar dolayısıyla dostluk ilişkileri kurulabilirken, geçmişten gelen bu kötü miras kimi

bölge halklarıyla da düşmanlıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Türkiye'nin neo- Osmanlılık çizgisinde bir politika ya da söylem üretmesinin, fayda- zarar hesabının iyi yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin Balkanlarda neo- Osmanlıcı olarak suçlanması temelinde ise, bölgedeki aktif politikalarının konjonktürel ve periyodik karakterde olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde Balkanlara olan ilgisini neredeyse sıfırlayan Türkiye'nin, bölgeye olan ilgisinin Osmanlı retoriğini içerecek şekilde artırılması bu şekilde ithamların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilge Adamlar Raporu, 2014: 5–7).

Kosova'nın Türkiye açısından öneminden biride; Türkiye'nin Yugoslavyalaştırılmak istenildiğinden söz edilmesidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Kürt halkının özerklik talepleri, Kosova örneği üzerinden gündeme getirilmektedir. Teoman Alili'ye göre ise, Kosova Kürt sorununa örnek teşkil edemez; aksine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanıtılmasında önemli rol oynayabilir (Alili, 2017: 14).

3.2.1. NATO Müdahalesi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin Rolü

TBMM tarafından, hükümete Kosova'ya ilişkin tezkere verilmiştir. Buradan Türkiye'nin çatışmaları durdurmak adına çok uluslu bir askeri müdahaleye sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla, 24 Mart 1999'da NATO müdahaleye başlamış ve Türkiye'de bu müdahaleye katkıda bulunmuştur. Türkiye, bu süreçte hem uluslararası barış gücüne katılmış hem de Türk azınlıkla yakından ilgilenmiştir. Çünkü Kosova'nın bu yeni döneminde oluşacak dengelerde, Türk azınlığın durumu Türkiye açısından önemlidir (Özlem,2016: 298- 299).

Kosova sorununun en başından itibaren Türkiye, NATO müdahalesini savunmuş ve politikalarını batıyla uyumlu bir şekilde sürdürmüştür. Kosova sorununda Bosna Krizine göre daha aktif politikalar uygulanmış olmasının temelinde ise, Bosna'ya göre Kosova'da Türk azınlığın bulunmasıdır. Bu nedenle Türkiye, NATO müdahalesine katılmış, müdahale sonrasında bölgede oluşturulan KFOR'da etkin görevler üstlenmiştir (Özlem,2016: 120). Kosova, tarihte Sırp'lardan çok Türklerin yönetimi altında kaldığından, Türkiye'nin bu bölge üzerinde tarihi hakkından bahsetmek mümkündür (Karatay, 1998: 122- 123). Bu tarihi hakkına

rağmen, Osmanlı bölgeden ayrıldıktan sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bölgede yeterince aktif bir politika izleyememiştir. Sadece bölgedeki Müslüman unsurlara karşı sürdürülen ve zaman zamanda katliam boyutuna varabilecek hak ihlallerine karşı; topraklarını açmak dışında kayda değer bir varlığı, özeldde Kosova olmak üzere tüm Balkan coğrafyasında gösterememiştir. Türkiye'nin Kosova sorunundaki diplomatik başarısızlığı ve aktif tutum sergileyememesini; askeri alanda NATO'nun Kosova'ya yaptığı hava hareketleri sırasında ve müdahale sonrasında sağlanan barış ortamında NATO Misyonu içinde yer alarak gidermeye çalışmıştır. Türkiye, Kosova sorunu karşısında Amerika yanlısı bir politika izleyerek; hem coğrafi konumu nedeniyle Doğu Avrupa ve Balkan ülkesi olarak, NATO'nun bu misyonun da yer alarak Balkanlarda ortaya çıkan yeni dengelerde üstünlük sağlayabilme fırsatını sağlamıştır. Ayrıca Türkiye, Kosova'ya insani yardım açısından da katkılar sağlamıştır (Yılmaz, 2005: 101–102). Aslında Türkiye, ABD'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bu NATO müdahalesini tam olarak benimsememiştir olsa, Türkiye'nin bölgedeki Müslüman azınlığı desteklemek ve sürecin dışında kalmamak adına müdahaleyi desteklediğini söylemek doğru olacaktır (Türkeş,2008: 266).

Türkiye, Kosova müdahalesinde Ghedi/İtalya'da bulunan on adet F-16 uçağı ile katılmış; müdahaleye ve müdahale sonrasında oluşturulan KFOR'a önemli aktif katkılarda bulunmuştur (Bağbaşıoğlu,2018: 233). Türkiye, Kosova'ya müdahale sırasında ve müdahaleden sonra, NATO'ya destek olarak Kosova'da etkin bir rol almaya çalışmıştır. 5 Haziran 1999 tarihinde, Türkiye 984 askeriyle KFOR gücüne katılarak, bölgede devam etmekte olan barış ve güvenliğin sağlanması çalışmalarına aktif olarak katılmış ve etnik problemlerin azaltılması ile yerel toplulukları eğitim, sağlık ve kültür konularında desteklemek için gerekli çalışmalarda bulunulmasına destek olarak yeniden inşa sürecinde etkin olmuştur(Ali, 2013: 253).

3.2.2.Kosova Devleti'nin Bağımsızlık Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Değişen Tutumu

1990'lı yıllarda Priştine yönetimi, tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. Türkiye, Kosova'daki bu tek taraflı bağımsızlık kararına olumlu yaklaşmamıştır.

Kosova Başbakanı Buyar Bukoşi, Şubat 1992'de, Türkiye ziyareti sırasında Türkiye'nin bağımsızlıklarını tanımalarını istedikleri belirtilmiş olsa da; Türkiye, Kosova'nın Sırbistan'a bağlı olduğunu ve tanımının mümkün olmayacağını açıklamıştır. Bu tanımamanın hukuki nedenleri dışında, bölgede yer alan Türk azınlıklarda etkili olmuş, onların Arnavut- Sırp çatışmasında taraf olmasından kaçınılmış ve azınlık hakları sürdürülmeye çalışılmıştır. Kısaca denilebilir ki; Türkiye Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başında, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuş ve Kosova sorununun Sırbistan'ın bir iç meselesi olarak görmüş ve Kosova'yı tanımama eğiliminde olmuştur. Fakat bu durum, Bosna'daki Sırpların saldırgan tutumu göz önüne alınarak, Kosova'daki Arnavutların maruz kaldıkları şiddet, 1998 yılından itibaren, Sırpların yaptıklarına insani açıdan yaklaşmaya başlayan Türkiye, Arnavut tezlerine yakın hale gelerek; Kosova'daki statükonun değişeceği yönünde fikir beyan etmeye başlamış ve soruna insani açıdan yaklaşmışlardır. Kosovalı Arnavutlar, Türkler ve diğer azınlıkların haklarının garanti altına alınmasını sağlamaya çalışmışlardır (Özlem,2016: 289- 296).

Kosova'nın en önemli sorunlarından birisi statü sorunudur. Bölgede tarihi olarak varlığı olan Türkiye'nin bu konuda bir üstünlüğünün olmaması, Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliğinin ne kadar düşük seviyede olduğunu anlamamız açısından önemlidir. Türkiye'nin Kosova'nın bağımsızlığı konusunda, aktif politikalar uygulaması gerekmektedir (Yılmaz, 2005: 103). Bu nedenle Türkiye, Kosova'nın bağımsızlığını ilanından önce BMGK'nın kararını destekleyeceğini açıklamıştır. BM'de lobi faaliyetleri yürüterek, Güvenlik Konseyi üyelerinin BM Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin raporuna destek olmalarını sağlamaya çalışarak, statü sorunun çözüm için çok yaygın olmayan bir dış politika sürdürdü (Ekinci,2008: 282). Türkiye, Ahtisaari Planı'nı destekleyerek klasik temkinli Balkan politikasını sürdürmüştür. Kosova'da azınlık haklarının, Ahtisaari Planı ile güvence altına alınıyor olması, Kosova'daki Türk azınlıkların hakları açısından da önemli olacağı için, KDTP tarafından da bu plan desteklenmiş ve bu plan ile Türklerin Kosova'da güvenlik sorunları olmadan yaşayabileceği ve daha iyi ekonomik koşullara sahip olacağı öngörülmüştür (Babuna, 2008).

Bağımsızlık ilanının hemen sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kosova'yı hemen tanıma kararı alması, iki bağımsız ülke arasındaki ikili ilişkileri

resmen başlatmıştır. Dışişleri Bakanlığı özel temsilcisi Büyükelçi Mehmet Taşer ile Priştine'deki Eşgüdüm Ofisi Başkanı Mustafa Sarnıç, Kosova Başbakanı Haşim Taçi'ye, Türkiye'nin denklik mektubunu, 18 Şubat 2008'de iletmiş ve Kosova'nın Türkiye'den beklentilerini açıklamaları istenmiştir. TBMM Başkanı Köksal Toptan, iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirip geliştirmek amacıyla, mevkidaşı Kosova Cumhuriyeti Meclis Başkanı Jakup Krasniqi başkanlığındaki heyet 5- 9 Ocak 2009 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Özbay ve diğerleri,2009: 56- 57). 21 Nisan 2009 tarihinde, Priştine'deki Eşgüdüm Ofisi Büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir ve ilk Türk Büyükelçi bu tarihte göreve başlamıştır. Kosova'nın Büyükelçilik açma kararındaki ilk on ülkeden biri de Türkiye olmuştur (Levent,2013: 868).

3.2.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti

Kosova müdahalesi sırasında ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti, güvenliğin ve istikrarın sağlanması adına üzerine düşen sorumlulukları alarak, Kosova Devleti'nin yeniden inşasında etkin olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Kosova Devleti'nin siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan yeniden yapılandırılmasında, hem bir ulus devlet olarak hem de bölge de faaliyet göstermekte olan uluslararası örgütler aracılığıyla, yeniden inşa sürecine aktif olarak katılmıştır.

Kosova'nın Avrupa'nın en fakir bölgesi olması durumu, uzun süren kargaşa ortamı ve statüsü ile ilgili uzun süren belirsizlik dolayısıyla, Kosova Devleti durgun bir ekonomiye sahip olmuştur. Bu nedenle pazar ekonomisine eklenmeye çalışan Kosova'nın, Türkiye tarafından ticari olarak desteklendiğini, 1990'lı yıllardan itibaren ikili ekonomik ilişkilerin iki ülke arasında artan boyutlarda devam ettiğini söylemek doğru olacaktır. Kosova Geçici Özel Yönetimi ile Türkiye arasındaki hukuki zemini yaratmak için temaslarda bulunmuşlardır. Bu amaçla, 18 Aralık 2003 tarihinde, Sağlık Alanında İşbirliği Antlaşması ve 15 Eylül 2004 tarihinde, Çevre Alanında İşbirliği ve Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Nisan 2006'da ise, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Kosova ile inşaat, altyapı, madencilik ve turizme yönelik işbirliği çalışmaları da vardır. (Özbay ve diğerleri,2009: 55; Ekinci,2008: 298). Türkiye, bu şekilde ekonomik açıdan Kosova Devleti'nin yeniden inşasında etkin olmaya çalışmıştır.

2000'li yıllar boyunca, Türkiye ile Kosova arasındaki ekonomik ilişkiler gelişmiş ve Türkiye'nin Kosova'ya yaptığı yatırımlar artmıştır. Türk firmaları Kosova'da bankacılık, endüstrilerin inşasında ve sigortacılık alanında aktif çalışmalar sürdürmektedir. 2013 yılı veri alınarak, yaklaşık 300 Türk kökenli firma bölge de bulunmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye, Kosova'nın önemli alt yapı yatırımlarına da destek olmaktadır. Bunlarla birlikte Kosova Türkiye Ticaret Odası'nın (2008) kurulması ve 2010 yılındaki toplantısının İstanbul'da yapılması; Türkiye ve Kosova arasındaki karşılıklı ekonomik ilişkilerin pozitif bir şekilde artmasına katkıda bulunmuştur (Ali, 2013: 254). 2013 yılında Kosova ve Türkiye, Serbest Ticaret Antlaşması imzalamıştır. Türkiye, Kosova'nın dış yatırımcı ülkelerinden biridir (Emin,2016: 37). Türkiye, yıllık dış ticaret hacmi olan 270 milyon dolar ile Kosova'nın önemli ticari ortaklarından birisidir. Türkiye, Kosova'dan 8,5 milyon dolar değerinde mal ve ürün ithal ederken; Kosova'ya 260 milyon dolar değerinde mal ve ürün ihraç etmektedir. Yapılan karşılıklı ticaretin yanı sıra, Türk İşadamları Kosova'ya yatırımlarda bulunmaktadır. Bugün Kosova'da 500'den fazla Türk şirketi faaliyetlerini sürdürmektedir. Bundan hareketle, Türkiye'nin Kosova'ya en çok yatırım yapan ülkelerden biri olduğunu söylemek doğrudur (https://insamer.com/tr/kosova_513.htm).

Türkiye'nin özellikle son zamanlarda, yatırımlarının önemli şekilde artış göstermesi, Kosova üzerinde etkisi olan diğer ülkeleri rahatsız etmektedir. Medya ve siyasette etkili olan söz konusu aktörler, topluma Türkiye düşmanlığı aşılamaya çabalamaktadır. Bu çabalar, toplumun küçük bir kısmında başarıya ulaşsa da toplumun büyük bir kısmı Türkiye'ye karşı sevgi beslemektedir.

Kosova müdahalesi sonrasında, Balkanlardaki istikrarın ve barışın sağlanıp sürdürülmesi, bölgenin ekonomik olarak yeniden imarı, bölge ülkelerinin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan Güneydoğu Avrupa İçin İstikrar Paktını, Türkiye'de desteklemekte ve Pakt çerçevesinde oluşturulan faaliyetlere aktif olarak katılmaktadır (Özbay ve diğerleri,2009: 55).

Türkiye, Kosova'ya yerleştirilen 50.000 kişilik sivil UNMIK Misiyonu ile KFOR güçlerine 984 personelden oluşan bir tabur görev kuvveti ile katkıda bulunmuştur. Türkiye, bu tabur görev kuvveti ile Kosova'da barış anlaşmasının uygulanmasına katkı sağlayarak, barışa geçiş sürecine destek sağlamak, mültecilerin

evlerine geri dönmelerine yardımcı olmaya ve altyapı tesislerinin imarına katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Özbay ve diğerleri, 2009: 64). Mayıs 2005 tarihinden beri, UNMIK-CIVPOL Polis Gücüne Türkiye 128 sivil polis memuru ve 79 gözlemci ile katılmıştır (Ali, 2013: 253). Türkiye, BM Misyonlarının bütçeleriyle barış tesis etme ve yeniden imar faaliyetlerine maddi katkılarda bulunarak, yeniden inşa sürecinde etkili olmuştur.

Türkiye, Kosova'da KFOR'un Çok Uluslu Güney Görev Kuvveti [ÇUGK (G)] komutanlık görevini Almanya'dan bir yıl süreliğine devralmış ve 29 Mayıs 2008 tarihinde bu görevi Avusturya'ya devretmiştir. Bu görev süresince, bölgedeki güven ve istikrar ortamı sağlanmış, bu durumda yeniden inşa süreci için uygun ortamı yaratmıştır. Türkiye ÇUGK (G) Komutanlığı görevini üstlendiği dönemde, yerel ve uluslararası makamlarla üst düzey işbirliği içerisinde olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirdiği bütün faaliyetlerde uluslararası ve yerel hukuk kurallarını referans almıştır.

Türkiye barışı koruma görevi sürdürülürken, çeşitli insani yardım projeleri gerçekleştirilerek, Kosova halkının yaşam standartları yükseltilmeye çalışılmıştır. Kosova'da çok uluslu ve milli olmak üzere Sivil- Asker İşbirliği (SAİ) Projeleri gerçekleştirilmiştir. Çok uluslu SAİ Projeleri, NATO'nun kaynaklarından yararlanılarak çok uluslu birlikler tarafından gerçekleştirilen yol yapımı- onarımı, kanalizasyon sistemi inşası gibi projelerdir. Milli SAİ Projelerinde ise, bölgede etkin olmaya çalışan devletlerin kaynakları kullanılmaktadır. Türkiye ÇUGK (G) komutanlık görevini aldıktan sonra, Milli SAİ Projeleri hız kazanmış ve çok uluslu projelerde de aktif rol alınmıştır. Bu amaçla çok uluslu projelere destek amacıyla, kanalizasyon hattı (Dobradeljane) ve köy yolu onarımlarına (Brod- Dragas, Postliste, Plajnike- Kosavce Shanje) katkılarda bulunulmuştur. Ayrıca Kurilla Mahallesi, Lestane Köyü, Mamuşa Köyü, Leskovac Köyü ve Bilusa Köyü onarımı ile Hoca Zagradska Nazim Buduri Okulu bahçe düzenlemesine ve Turgut Özal yolu projelerini Türk İstihdam Takımı tek başına gerçekleştirmiştir. Milli SAİ Projelerini, Milli Sivil- Asker İşbirliği Timi ve Milli İstihkâm Takımı icra etmiştir. Milli SAİ Projeleri'nin önemli bir bölümünü okul projeleri oluşturmuştur. Bu amaçla birçok okulun onarım ve yenileme faaliyetleri gerçekleştirilmiş, çocuklara yönelik park ve spor alanları açılmıştır. Osmanlı Mezarlığı'nın çevre düzenlemesi

gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türk Görev Tabur Komutanlığı revirinde ve sağlık ocağı ile derneklerde hastaların muayene ve tedavileri gerçekleştirilmiş ve hatta gerekli olan hallerde tedavi amacıyla kişiler Türkiye'ye gönderilmiştir. Maddi imkânları olmayan ailelere, maddi destek sağlanmıştır. Kosova'nın geleceğine yatırım yapmak adına, Türkiye Kosova'daki eğitim ve öğretimi destekleyerek, bilgisayar kursu gibi çeşitli kurslar düzenlemişler ve okulların ve öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmışlardır (Özbay ve diğerleri,2009: 67- 69). Türkiye- Kosova ilişkilerini olumlu bir şekilde etkileyen bir diğer önemli alanda, eğitim ve kültürdür. Yaklaşık 1200 Kosovalı öğrenciye Türk hükümeti burs vermiştir. Ayrıca Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kosova'da, Türk ve Kosova Üniversiteleri'nin gelişmesi için destek olmuştur (Ali, 2013: 254).

Kosova, BM ve AB ile sürdürdüğü müzakereler sürecinde, Türkiye'nin desteğini aramaktadır. Türkiye'nin batı yönünde gerçekleştirdiği dış ticaretin ve enerji nakil hatlarının Kosova gibi Balkanlar bölgesi üzerinden geçiyor olması, bölgede sürdürülebilir bir barış ve güvenlik ortamının oluşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Kosova'ya bünyesindeki Müslüman Arnavut ve Türk etnik unsurlar nedeniyle, ayrı bir önem atfetmeli ve yeniden inşa sürecinde daha aktif dış politikasını sürdürmelidir (Bilge Adamlar Raporu,2014: 9).

Türkiye, Kosova'da Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Türkiye Diyanet Vakfı ile birlikte çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu destekleri hem eğitim hem kültür ve hem de ekonomik alandadır. TİKA aracılığıyla, Türkiye ve Kosova arasındaki ilişkiler artarak devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. 2004 yılından beri, Kosova'da TİKA aracılığıyla 100 milyonu aşan 700'e yakın proje gerçekleştirilerek Kosova'nın uluslararası alandaki istikrarı ve gelişimine katkıda bulunulmuştur. Bu nedenle, asıl hedef bölgedeki işsizliğe çözüm bulmaya çalışarak eğitim, sağlık, altyapı, tarım ve diğer alanlarda destek verilmeye çalışılmaktadır (<https://balkangunlugu.com/2019/05/31/tika-kosovada-100-milyon-dolari-asan-700-proje-gerceklestirdi/>).

Ulu Önderimiz Atatürk'ün dediği gibi “ *Balkan milletleri yakın maziden ziyade uzak ve derin mazinin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâlâ bağlanabilir. Bin bir türlü beşeri ihtiraslarla, dini ayrılıklarla, tarihi hadiselerin bıraktığı dargın izlerle geçmiş zamanlarda gevşetilmiş hatta unutturulmuş olan*

hakiki bağların ihya olunması lüzumlu ve faydalı olduğu, yeni insani devre girdik.” (Özbay ve diğerleri,2009: 81). Türk dış politikası, Kosova ile ilişkilerinde bu doğrultuda hareket etmeli tarihten gelen bu bağlılıkla, Kosova bir kardeş ülke olarak görülmeli, bölgede yayılmacı değil düzenleyici bir rol üstlenmelidir. Neo-Osmanlılık kavramı burada terk edilmeli ve bugün dahi AB’ye katılım amacıyla devam etmekte olan yeniden inşa sürecine destek olmaya devam edilmeli ve aktif bir dış politika izlenmelidir.

3.3. Rusya Federasyonu ve Kosova Devleti’nin Yeniden İnşası

Rusya, tarih boyunca Balkanları çıkarlarının kesişim noktasında olmasından dolayı stratejik bakımdan önemli bir bölge olarak görmüştür. Bu nedenle, bu bölgenin milli çıkarları nedeniyle, başka büyük devletlerin himayesi altına girmesine engel olacak politikalar uygulamışlardır. Bunu hayata geçirirken de Ortodoksluk ve Slav birliği ideolojileri üzerinden, dış politikalarını oluşturmaya çalışmışlardır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve bunu takip eden süreçte, Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Yugoslavya’nın dağılma süreci dış politikası açısından yeni sorunlu alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde, siyasi desteğini Sırbistan’a verse de içerisinde bulunduğu ekonomik ve yapısal sorunlar nedeniyle, bu dönemde yeterince destek olamamıştır (Özlem,2013: 48). Kosova sorunu ise, Rusya’ya stratejik çıkarları açısından Balkanlara dönüş yapması gerektiğini gösteren önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü AB ve ABD’nin bölgedeki antlaşmazlıkları çözmek adına sürdürdükleri kararlı ve ortak tutumları sonucu, Balkan ülkeleri Avrupa- Atlantik örgütlere entegre olmaya başlamıştır. Bu durum, Rusya’nın bölgedeki etkisini giderek azaltmıştır. Bu yüzden Sırbistan’ın Rusya yanlısı tutumunun geri kazanılması için enerji ve ekonomi sektörü kullanılmaya çalışılmış ve Balkan ülkelerinin Rusya’ya ekonomi ve enerji bağımlılığı artmıştır (Progonati, 2015: 105-112). Sırbistan, Kosova sorunu konusunda Rusya’ya çok güvenmiş ve Rusya’nın destekleri ile Kosova’yı sınırları içerisinde tutabileceğini düşünmüştür. Çünkü Rusya, BMGK daimi üyesi olması ve Temas Grubu içerisinde yer alması nedeniyle, Balkanlardaki gelişmeler konusunda etkili olabilme potansiyeline sahipti.

Rusya, Balkanlarda ortaya çıkan çatışmaları ve belirsizlikleri daha etkili hale getirmeye çalışmaktadır. Rusya, ABD ve AB'nin Kosova sorununa yönelik gösterdiği çabaları aleyhine çevirme amacı içerisinde olmuştur. Bu durumun temel nedeni ise, ABD ve AB'nin Avrupa'nın güvenliğini sağlamak konusunda yetersiz kaldığını ortaya çıkarmaktır. Balkanlarda ortaya çıkan çatışmalar, genellikle Rusya'nın çıkarlarının sağlanması adına kullanılmaktadır (Progonati, 2015: 122). Rusya, NATO'nun bölgede genişlemesini bölgedeki etkisinin azalması olarak yorumlayarak, ABD ve AB'nin çevreleme politikası olarak algılamış ve buna engel olmak adına tarihsel bağlarını sürdürerek, Slav ve Ortodoks kimliği üzerinden Balkanlar'daki etkisini sürdürmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Kosova konusundaki temel çekincelerinden biri ise, ABD'nin tek süper güç olarak uluslararası sistemde söz sahibi olma çabası içerisinde olmasıdır.

Rusya'nın Kosova sorunundaki temel hatası, bağımsızlığı tanımama olarak görülmemeli aksine, bağımsızlığın kaçınılmaz olduğu bu süreçte yönlendirici olarak katılmamış olması ve Rusya'nın Sırbistan siyaseti çizgisini kabul etmesi dışında herhangi bir Kosova siyasetinin olmamasıdır (Karatay,2008: 5). Rusya Kosova'nın bağımsızlığını tanımayarak, BM üyeliğinin önünde temel bir engel olmakta ve Kosova'nın yeniden inşa sürecini etkileyen bir devlet olarak kabul edilmektedir.

3.3.1. NATO Müdahalesi ve Rusya Federasyonu'nun Tutumu

RF Kosova müdahalesine, Yugoslavya'nın egemenliği ihlal edildiği ve BM Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağına uyulmadığı gibi gerekçelerle karşı çıkmıştır. Müdahale nedeniyle, NATO ile sürdürülmekte olan kurumsal ilişkiler ve 1994 yılında imzalanan Barış İçin Ortaklık ilişkisi durdurulmuştur (Uzgel, 2013: 235). Bölgede devam eden çatışmalar hakkında daha fazla bilgi edinebilmek amacıyla, bölgeye bir keşif gemisi göndereceğini açıklamıştır (Emiroğlu, 2010: 252)

NATO'nun genişlemesinin ve Balkanlarda artan askeri varlığının engellenememiş olmasından dolayı RF, Kosova müdahalesine yönelik daha sistematik bir tepki göstermiştir (Kenar,2005: 497). Müdahale başladıktan sonra, Rusya'nın Balkan temsilcisi Victor Chernomyrdin müdahalenin II. Dünya

Savaşı'ndan sonra oluşan yenedünya düzenine, uluslararası hukuka ve Helsinki Antlaşmaları'na aykırı olduğunu belirtmiştir (Çevikbaş, 2011: 44).

RF, Kosova'ya yönelik hava saldırısı başlar başlamaz, BMGK'ya müdahaleyi acilen durdurulması ve görüşmelerin başlatılması için karar alınması yönünde başvuruda bulunmuş, fakat teklifin kabul edilmesi için gereken dokuz olumlu oy sayısına ulaşamamış sadece Çin ve RF ile bir geçici üye olumlu oy kullandığı için karar teklifi reddedilmiştir. Bu nedenle, BMGK hava saldırılarını durdurmamış ve RF'nin teklifini reddetmiş olması nedeniyle, üstü kapalıda olsa, BMGK'nın müdahaleyi onayladığı şeklinde yorumlanmıştır (Çevikbaş, 2011: 46). Kosova müdahalesi sırasında, NATO ve Batılı ülkeler ile RF'nin ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki en kırılğan dönemini yaşamış ve Rusya'ya karşı bir uluslararası izolasyon uygulanmıştır (Balla,2008: 41- 42).

NATO müdahalesi sırasında, RF'nin Sırbistan'a yönelik somut bir desteği olmamıştır. O tarihlerde, Bosna'da görev yapmakta olan NATO İstikrar Gücü SFOR'da yer alan Rus Birlikleri'nin 11 Haziran 1999 tarihinde, Priştine Havaalanı'na NATO birliklerinden önce çıkartma yapmış olması sembolik bir olay olarak yorumlanmaktadır. Rus basınında bu olay "*NATO'ya ders verildi* şeklinde" açıklansa da Rus Birlikleri'nin Kosova'da özel bir karargâha bile sahip değildir. Rusya ile NATO arasındaki ilişkilerin, Kosova müdahalesi ile kesintiye uğradığı anlaşılmaktadır. NATO müdahalesi ve Kosova'nın bağımsızlığını kazanmış olması, Rusya'nın prestij kaybetmesine ve jeostratejik öneme sahip Balkanlar bölgesinin kaybedilmesine neden olmuştur. Görülmektedir ki; RF genel de Balkanlar özel de ise Kosova'da nüfuz alanını, ABD'ye bırakmış ve bölgenin Batı ile entegrasyonu ve dönüşüm süreci de başlamıştır (Derman, 2017: 550- 565).

RF'nin Kosova müdahalesi sırasında aldığı en önemli kararlardan biri, 14 Nisan 1999 tarihinde Rusya'nın baş arabulucusu olarak eski başbakan Viktor Chernomyrdin'in atanmasıdır. Chernomyrdin tarafından, Rus askerlerinin NATO güçlerinin himayesi altında olması engellenirken; NATO tarafından, Kosova'daki yaklaşık 3600 Rus askerinin ABD, Almanya, Fransa ve İngiliz bölgelerinde görev yapmasına izin verilmiştir (Uzgel, 2013: 236). Bu durum, yeniden inşanın ilk aşaması olan, yani çatışma sonrasında Kosova bölgesinin istikrarının ve güvenliğinin sağlanmasında, RF'nin etkili olduğunu göstermektedir.

RF, NATO müdahalesini desteklememekle birlikte, bölgede devam etmekte olan sorunun çözümüne ilişkin uygulamalar söz konusu olduğunda, bu uygulamalar da yer almaktan çekinmemiştir. Fakat RF'nin Kosova müdahalesinden çıkardığı temel sonuç ise, NATO'nun genişlemesi ve NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti ile değişen görev tanımını RF için bir tehdit unsuru olarak görülmüştür (Uzgel,2013: 236).

3.3.2.Rusya Federasyonu'nun Kosova Devleti'nin Bağımsızlığını Tanımama Sorunsalı

Kosova Devleti'nin statü sorunuyla başlayan bağımsızlık süreci uluslararası ilişkilerde devletlerarasında çıkar ve güç mücadelesinin olduğunu göstermektedir. RF Kosova'nın bağımsızlığının tanınması halinde Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ gibi ayrılıkçı bölgeleri tanıma tehdidinde bulunmuştur. Bu durum, RF'nin Batılı devletlerin Güney Kafkasya bölgesindeki ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlarını önlemekten başka bir şey değildir (Ayata,2015: 142). Görülmektedir ki; RF, içerisinde değişik etnik milletleri barındırdığı için, Kosova'nın bağımsızlığını tanımamakta en sert muhalefeti yapmaktadır. Çünkü bu bağımsızlığı tanımak, ülkedeki başka ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

RF'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanımama sorunsalı, Putin'in yaptığı açıklamalardan anlaşılmaktadır. Putin'e göre, Batılı devletler KKTC'yi kırk yıldır tanımadıkları halde, Kosova'nın bağımsızlığını böylesi çabuk bir şekilde tanınması batılı devletlerin ikiyüzlülüğüdür. RF, Batılı Devletlerin, yeni bağımsızlığını kazanmış Abhazya, Güney Osetya, Kuzey Kıbrıs gibi devletleri tanımamasını bir çifte standart olarak görmektedir (Alili,2017: 32- 33). Bazı Rus yetkililere göre *“Kosova'nın bağımsızlık ilanının kabul edilmesi Pandora'nın kutusunun açılması gibi bazı sorunlara yol açacaktır”* (Uzgel, 2013: 237).

RF, Kosova Devleti'nin bağımsızlığı konusunda Sırbistan'ı desteklemiştir. Sırp tezlerini savunarak, Kosova Devleti'ne özerklikten fazla bağımsızlıktan daha az bir statü verilmesini savunmuşlardır. Bunun nedeni, Rus kamuoyunun bağımsızlığı olumsuz yorumluyor olmaları vardır. Kosova Devleti'nin bağımsızlığı tanınırsa, bunun eski Sovyet bölgelerinde bağımsızlık isteklerinin ortaya çıkaracağını, çatışmaların yeniden canlanacağını ve etnik ayrımcılığın ortaya çıkacağını belirterek,

Batılı Devletleri tehdit ederek, AB ülkelerinin Kosova konusundaki fikirlerini yönlendirmeye çalışmaktadır. AB ve ABD'nin Kosova Devleti'nin bağımsızlığını kabul ederek, Hıristiyan ülkelerin içerisinde Müslüman bir ülke kurarak, AB'nin laik politikalarına ters düştüklerini ifade etmektedir. Uluslararası sistem içerisinde artan hegemonyası nedeniyle RF'nin bu konudaki fikrinin alınması gerekliliğinin önemi belirtilmiştir (Balla,2008: 40). RF, Kosova Devleti'nin bağımsızlığı sürecinde Çin ile işbirliği içerisinde bulunmuş ve iki ülke de BM'nin daimi beş üyesi olmaları nedeniyle; Kosova Devleti'nin bağımsızlığının BM tarafından onaylanmasının önündeki en büyük engel olarak kabul edilmiştir. Bu durum, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecindeki temel sorunlu alanlardan birisidir.

RF'nin Kosova Devleti'nin Sırbistan'dan ayrılmasını katiben kabul etmemesine rağmen; Kırım'ın Ukrayna'dan tartışmalı bir referandum sonucunda ayrılıp topraklarına katılmış olmasını, uluslararası hukuka uygun buluyor olması; RF'nin asıl amacının insani sebeplerden öte siyasi çıkarlarını ön plana çıkarıp, çifte standart uygulamak olduğunu söylemek doğru olacaktır (Tunç ve Büyük, 2016: 157).

3.4. Sırbistan Cumhuriyeti ve Kosova Devleti

Kosova, yüzyıllar boyunca Sırların belleğinde canlı bir şekilde kalmış ve ulusal tarihin sürekliliğinde bir kopuş olarak anımsanmıştır. Kosova miti tarih boyunca, bölgeye gerçekleşen yayılcı hareketlerin meşruluğunu sağlamak açısından, sürekli olarak canlı tutulmuştur. Arnavutluk'un bağımsızlığını 1912 yılında ilan etmesi üzerine, 1913 yılında Kosova Sırp nüfusunun bölgede önemsiz bir azınlık olmasına rağmen, Sırbistan tarafından ilhak edilmiştir (Karpas, 2004: 43- 48). Kosova, Sırlar açısından Bosna'dan daha önemlidir çünkü tarihsel olarak bu bölge Sırp Ortaçağ Krallığı'nın ilk kurulduğu yerdir. Ayrıca Kosova, çok sayıda Sırp tarihi kilisesini barındırdığı için bir "*Sırp Kudüsü*" olarak görülmekteydi. Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olarak görüldüğü içinde burada egemenlik iddiaları bulunuyor ve 1974 Anayasası'nın sağladığı özerklik ortamında, Kosovalı Arnavutların Sırlara baskı uygulayıp göç ettirmeye zorladıkları iddia edilmekteydi (Uzgel,2017: 64).

Sırbistan Cumhuriyeti, uluslararası alanda uzun yıllar katliamlar, aşırı milliyetçilik ve etnik temizlik gibi olayların yaşandığı bir ülke olarak algılanmıştır.

Bu nedenle, BM üyeliği 2000 yılına kadar askıya alınmış ve üyeliği kabul edilmemiş, Avrupa Konseyi'ne üye olamamıştır, ambargo uygulanmış, AB fonlarından yararlandırılmamış ve hatta uluslararası spor müsabakalarına bile katılamamıştır (Uzgel,2017: 61).

Sırbistan Kosova'yı 1999 yılında savaşta, 2006'da müzakerelerde ve 2010 yılında da UAD'nda kaybetmiş olsa da Kosova için mücadelesini hala sürdürmektedir (Türbedar,2017b: 157). Sırpların Kosova'yı bırakmak istememelerinin temelinde, federal Yugoslavya tarafından bölgeye yapılan yatırımların Sırplarca yapıldığını düşünmeleri ve bölgenin zengin kaynakları etkilidir (Karatay,1998: 123). Bu nedenlerle, Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını engelleme, Kosova'yı yalnızlaştırma ve Kosova'yı tanıyan ülkelerle olan ilişkilerini askıya alarak Kosova üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaktadır.

Sırbistan'ın dış politikasının temelinde, Avrupa kurumlarıyla bütünleşme stratejisi vardır. Bu amaçla, komşu ülkelerle eski düşmanlıkların aşılacak geride bırakılması ve bölgede uzlaşma ortamının sağlanmasıyla; ABD, Rusya, Çin ve AB ile istikrarlı ilişkiler kurulmasına önem vermektedir. Bu dış politika anlayışının tek istisnası ise; Kosova'dır. Sırbistan, Kosova üzerinde tam egemenliği olduğunu, tarihi hak olarak bu topraklara sahip olduğunu iddia etmektedir (Babalı,2012: 15).

Avrupa Komisyonu'nun 10 Ekim 2012'de Sırbistan için hazırladığı İlerleme Raporu'nda, Sırbistan'ın AB'ye entegrasyonu sırasında karşısına çıkan temel sorunlardan birisi Kosova ile olan ilişkilerin normalleştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Sırbistan eğer Kosova ile ilişkilerini sürdürebilir şekilde geliştirir ve iyileştirirse katılım müzakerelerine katılabilecektir. Yüksek Temsilci ve Komisyon tarafından 22 Nisan 2013 yılında açıklanan raporda ise, Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerini sürdürülebilir düzeyde normalleştirdiği, bu önceliğe sahip kilit kriterleri gerçekleştirdiği için Sırbistan ile katılım müzakerelerine başlanılmasına karar verilmiştir (Özgöker ve Batı,2016: 106). Babalı'ya göre, Sırbistan'ın Kosova konusundaki politikasının hem AB hem de Kosova'dan vazgeçmemek olduğu söylenebilir (Babalı,2012: 18).

Kosova sorunu, Sırbistan'ın dış politika çizgisini belirlemekte ve bu sorun yüzünden AB'den vazgeçilerek alternatif dış politika seçeneklerinin değerlendirilmesi gibi söylemler ortaya atılsa da, Sırp halkının çoğunluğu yaşam

standartları nedeniyle, AB üyeliğini desteklemektedir. Ayrıca NATO müdahalesi sırasında, Rusya'nın Yugoslavya yönetimine yeterince destek olmaması, Sırbistan Hükümeti'nin dış politikasını batıya yöneltmesine neden olmuştur. Bu yüzden Sırbistan Hükümeti, NATO ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiş ve NATO'nun Barış İçin Ortaklık programına resmen başvurmuştur. AB ve NATO ile ilişkilerin normalleşmesine rağmen, Kosova konusunda Sırbistan'ın en büyük destekçisi halen RF'dir (Sannav,2017: 321).

Arnavut- Sırp antlaşmazlığının çözümünün ne kadar zor olduğunu, 2016 Avrupa Şampiyonası Elemeleri için, 14 Ekim 2014 tarihinde oynanan Sırbistan-Arnavutluk futbol maçında sahadaki semboller yüzünden çıkan olaylar açıkça göstermektedir (Bilge Adamlar Raporu, 2014: 38).

Kosova'nın 2016 yılının sonunda Trepça madenlerini kamulaştırması, 5 Ocak 2017 tarihinde Sırbistan'ın çıkarmış olduğu uluslararası yakalama kararı nedeniyle, Kosova Başbakanı Ramush Haradinaj'ın Fransa'da gözaltına alınması ve Kosova'nın Şubat 2017'de aldığı ordu kurma kararı alması Kosova- Sırbistan arasında devam etmekte olan müzakere sürecini yavaşlatarak, ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. 9 Mart 2017 tarihinde, Kosova Meclisi'nin kabul ettiği kararla Haradinaj Fransa tarafından serbest bırakılana kadar Sırbistan ile devam etmekte olan diyalog süreci askıya alınmıştır (Ayhan, 2017: 397). 2018 yılında ise, ABD ve Fransa'nın arabuluculuğuyla diyalog süreci devam etmektedir.

3.4.1.Sırbistan Cumhuriyeti'nin Kosova Devleti'nin Bağımsızlığını Tanımama Sorunsalı

Sırbistan Hükümeti, Kosova'nın Brüksel ile Washington koordinasyonu ile bağımsızlık ilanı hazırlıklarına başladığını anladığı andan itibaren, Batılı ülkeler ve örgütlerle olan ilişkilerinde kriz hali hâkim olmuş ve 2000 yılında Sırbistan'da başlatılmış olan Avrupa- Atlantik kurumlarıyla bütünleşme süreci de durma noktasına gelmiştir. Sırbistan Hükümeti nezdinde, Kosova Devleti'nin bağımsızlığının ABD tarafından desteklenmesi ve kontrol altında tutulması nedeniyle, bir "*NATO Devleti*" şeklinde oluşturulacağı algısı vardı. Bu nedenle,

Sırbistan bağımsızlık ilanını beklemeden, 26 Aralık 2007 tarihinde NATO ile olan ilişkilerini askıya almıştır (Türbedar,2008: 27).

Sırbistan'ın Kosova'ya bakışını anlayabilmek adına, Kosova Devleti'nin bağımsızlığını ilan ettiği 17 Şubat 2008 tarihinden dört gün sonra, Belgrad'da gerçekleşen gösteride Sırbistan Başbakanı Vojislav Kostunica'nın gerçekleştirdiği konuşma önemlidir ve Kosova hakkındaki görüşleri şöyledir: “ *Kosova, Sırbistan'ın ön adıdır. Kosova, Sırbistan'a aittir, Sırp halkına aittir. Bu zamanın başlangıcından beri böyledir ve sonsuza kadar böyle devam edecektir. Hiçbir güç, hiçbir tehdit bunu değiştiremeyecektir.*” (Ülger,2016a: 173- 174). Kostunica, Kosova sorununu siyasi rekabetin merkezine yerleştirmeye çalışarak; AB üyeliği de dahil bütün diğer konular ikincil önemde kalmıştır (Ağır,2014a: 289).

Sırbistan, Kosova sorununa anayasaya ve 1244 sayılı BMGK kararına dayanılarak çözüm bulunmasını istemekte, Kosova Devleti'nin bağımsızlığını asla tanımama, Kuzey Kosova'daki Sırp larla birlikte hareket etme ve haklarının savunulması gibi değişkenlerle Kosova sorununa yaklaşmaktadır. Ayrıca, Kosova Devleti'nin uluslararası toplantılarda temsilinin UNMIK/Kosova adıyla ve BM temsilcilerinin de bulunduğu bir heyetle olmasını istemekte, böylelikle bağımsız bir ülke sıfatıyla temsiline ve BM üyesi olmasına engel olmaktadır (Babalı,2012: 18).

Kosova ile olan ilişkileri Sırbistan'ın AB'ye entegrasyonunu zorlayan konulardan biridir. Belgrad Hükümeti tarafından, 2006 yılında hazırlanan yeni anayasa ile Kosova Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Çünkü anayasaya eklenen bu madde ile Sırbistan'ın Kosova Devleti'ni tanıması anayasal açıdan engellenmiştir. Kosova Devleti'nin Bağımsızlık Bildirgesini Sırbistan tanımamış, hatta bu durumun hukuka uygun olmadığı gerekçesiyle UAD'nın görüşüne başvurmuş olsa da istediği sonucu alamaması nedeniyle, AB'nin teşvikiyle Kosova ile görüşmeye başlamıştır. Bu görüşmeler; sınırların mevcut durumu ve sınır anlaşmazlıklarının çözümü, tapular, serbest dolaşım gibi konular üzerine olmuştur (Şekercioğlu,2015: 562). AB, havuç- sopa ilişkisini kurarak Sırbistan'a Kosova Devleti'ni resmen tanımamış olmasına rağmen, 1 Mart 2012 tarihinde adaylık statüsü vermiştir (Akgün, 2012: 261).

Görüşmeler sırasında, Belgrad ve Priştine Hükümetleri Kosova Devleti'ni bağımsız bir ülke olarak değil, BMGK'nın 1244 sayılı kararı ve UAD'nın Kosova Devleti'nin bağımsızlığı hakkında aldığı görüşe dayanarak, temsil edileceği noktada anlaşmışlardır. Bu durum, her iki tarafında hassasiyetleri göz önüne alınarak oluşturulmuş bir ara çözüm olarak yorumlanabilir. Çünkü BMGK kararı, Kosova Devleti'nin özerk yapısını vurgularken; UAD Kosova Devleti'nin bağımsızlığının mümkün olduğuna dair görüş bildirmiştir. Bu görüşmeler neticesinde, Kosova Devleti'nin bağımsız bir siyasi varlık olarak uluslararası sistem içerisinde temsil edilebilmesine imkân tanınmıştır (Ekinci,2016: 26).

3.4.2. Sırbistan Cumhuriyeti ve Kosova Devleti Arasındaki Kırmızı Çizgi: Kuzey Kosova ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası

Kosova bölgesi, Osmanlı'nın Sırlarla savaşıp galip geldiği, Birinci Kosova savaşından itibaren, Balkanlar tarihinde önemli bir yer kaplamış ve Sırlar açısından önemini her zaman korumuştur. Bölgede, artan şiddet ve etnik temizlik olaylarına son vermek adına, NATO'nun gerçekleştirdiği müdahale sonrasında Sırbistan tarafından fiilen kaybedilen Kosova; tek taraflı bağımsızlık ilanının diğer devletler tarafından tanınmasıyla hukukende kaybedilmiştir. Sırların bölgeye yükledikleri uhrevi anlam nedeniyle, devletin bağımsızlığını tanımamaktadır. Kosova'nın Leposavic, Zveçan, Zubin Potok ve Kosovska Mitroviça gibi dört şehrinde yoğun olarak Sırp nüfus yaşamaktadır. Bu şehirlerde yaşayan Sırlar ve Sırp kuruluşları, bağımsızlık sonrasında Priştine Hükümeti'ni tanımayarak, sanki bölge Sırbistan'ın bir parçasıymış gibi hareket etmişlerdir. AB'nin başkanlığında sürdürülen Kosova-Sırbistan görüşmeleri, 19 Nisan 2013 tarihinde Brüksel Antlaşması imzalanana kadar, Sırbistan Kuzey Kosova Sırlarının sürdürdükleri tutumu desteklemiştir. Bu nedenle, Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiştir (Bilge Adamlar Raporu,2014: 39).

Uluslararası güçlerin 1999'daki Kosova müdahalesine kadar, Kuzey Mitroviça kenti ve Trepça madenleri tarih boyunca Kosova'nın ayrılmaz bir parçasıydı. Bu bahsettiğimiz bölge, Sırp sınır bölgesindedir. Müdahale sonrasında, uluslararası askeri güçler bu kenti ikiye bölmüşler ve kuzeyde kalan kısma Sırbistan

Devleti'nin ekonomik destekleriyle Kosova'dan Sırbistan'a göçen Sırlar, Kuzey Mitroviça'ya yerleştirilmiştir. Burada Sırlar tarafından oluşturulan paralel yönetimler, Sırbistan Devleti tarafından sistemli ve planlı bir şekilde desteklenmiştir. Bundaki temel amaç ise, Kosova'dan ayrı Sırbistan'a bağlı özel statüye sahip bir bölge oluşturmaktır (Özbay ve diğerleri, 2009: 7).

Kuzey Kosova'da, Kosovalı Sırlar tarafından oluşturulan paralel yapıların varlığına rağmen; Kosova Meclisi, Kosovalı Sırların Kosova toplumu ve kurumlarıyla bütünleşme çabaları nedeniyle 2005 yılında yerel yönetimlerin yönetim sorumluluğundaki payını arttırmış ve finansal kaynaklara sahip olmasını öngören yerelleşme sürecini başlatmıştır. Yerelleşme sürecinde, belediyeler temel idari bir birim olarak; şehircilik, çevre, sağlık hizmetleri, yerel ekonomik planlama, eğitim ve kültür alanlarında geniş yetkilere sahip olmuşlardır. Kasım 2007 tarihinde, gerçekleşen yerel seçimlerde, Ahtisaaari Planı temel alınarak, merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetki devrinin başladığı süreç olmuştur. Bu yerelleşme sürecinin, azınlık topluluklarının yerel düzeyde temsilini sağlaması ve haklarının korunması açısından önemli bir girişim olarak kabul edilse de; Kosova'da etnik gruplar arasındaki çatışmaları azaltmak yerine etnik bölünmeyi arttırdığı iddia edilmiştir (Ağır, 2014a, 2014: 288).

2011 yılında, Sırbistan Kosova ürünlerinin ithaline yasak getirmiş karşılık olarak da; Kosova'da Sırbistan ithal ürünlerini yasaklamıştır. Kosova Hükümeti, alınan bu ithalat yasağını Kuzeydeki Sırlar tarafından uygulanmasını sağlamak adına 1 ve 31 numaralı gümrük kapılarına operasyonlar düzenlemiştir. Kuzey Kosova bölgesinde, yoğun olarak yaşayan Kosovalı Sırlar, Kosova ile Sırbistan arasında sınırın bir idari sınır olduğunu belirterek; bu sınırın siyasi bir sınır olmadığını savunmaktadırlar. Bu nedenle, Kuzey Kosova'da bulunan 1 ve 31 numaralı gümrük kapılarında, Temmuz 2011 tarihinde, Kosovalı Sırlar ile Arnavut Polisi arasında gerginlikler yaşanmıştır. Bölgede bulunan KFOR askerleri ile Kosovalı Sırlar arasında 28 Kasım 2011 tarihinde de çatışmalar yaşanmıştır. Bu çıkan olayları yatıştırmak ve güvenliği sağlamak adına, görevli KFOR Komutanı Kosova müdahalesinden sonra ilk kez bölgede olağanüstü hal ilan etmiştir (Ağır, 2014a: 294; Bilge Adamlar Raporu, 2014: 39).

14- 15 Şubat 2012 tarihinde, Kuzey Kosova’da yer alan dört Sırp belediyesi tarafından, Kosova kurumlarının bölgede yetkili olup olmadığı hususunda referandum düzenlenmiştir. Bu referandumun düzenlenmesine Sırbistan karşı çıkmış olsa da gerçekleşen referandumda sonuçlar şöyledir: bölgedeki seçmenlerin %75’i referanduma katılmış ve oyların %99,4’ü “*hayır*” yönünde olmuştur. Açıklanan referandum sonuçlarına göre, bölge halkının Kosova Cumhuriyeti kurumlarını tanımadığını göstermektedir (Babalı,2012: 20).

Sırbistan ve Kosova’nın da AB’ye üye olma gibi bir amaçları olduğu için, AB arabuluculuğu ile Kuzey Kosova sorununa çözüm bulma ve iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirme amacıyla 2011 yılında görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmelerin sonucunda, 19 Nisan 2013 tarihinde, Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile sağlanan gelişmeler neticesinde, Kosova’da 2013 Kasım’ında gerçekleştirilen yerel seçimlere, Kuzey Kosovalı Sırp lar katılarak zımnen de olsa Kosova Hükümeti’ni kabul etmiş olsalar da sorun tamamen çözümlenememiştir (Bilge Adamlar Raporu,2014: 39- 40). Brüksel Antlaşması ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik ilkeler üzerine imzalanmış ilk antlaşma olup, Kosova ve Sırbistan AB ile entegrasyon sürecinde ilerlemelerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Kosova’da Sırp nüfusun çoğunlukta olduğu dört belediyenin arasında birlik oluşturulmuş ve sağlık, eğitim, ekonomi ve şehir planlaması konularında yetkili kılınmıştır. Tek bir polis teşkilatı oluşturulmasına ve tüm yargı teşkilatının Kosova’nın yasal mevzuatına uyarlanmasına karar verilerek, hem Kuzey Kosova’nın otonomisi arttırılmış hem de Kuzey Kosova’daki Sırp lar a ait kurumlar Kosova yasal çerçevesi içerisine sokulmuş oldu. Ayrıca teknik alanlar, telekomünikasyon ve enerji alanlarınsa Sırbistan ve Kosova Hükümetleri arasında işbirliği yapılacağı kararlaştırılmıştır. Ayrıca Brüksel Antlaşması ile Sırbistan Kosova Devleti’nin pasaportunu tanımaya başlamış ve uluslararası kurumlara katılımını engellemeyeceğini taahhüt etmiştir. Bu antlaşma, Sırbistan’ın Kosova Devleti’ni tanımama durumunu ise tartışılır hale getirmiştir (Özekmekçi, 2015: 683; Kodaman ve Baş, 2017: 56). Sırbistan ve Kosova Devleti’nin AB ile entegrasyon çabaları nedeniyle, zaman zaman ilişkilerin normalleşme seyri izlemesi, yeniden inşa sürecine olumlu olarak yansımaktadır. Yeniden inşanın ikinci aşaması olarak kabul edilen kurum oluşturma süreci; başta

serbest seçimlerin gerçekleştirilmesiyle birlikte kalıcı güvenliğin sağlanması ve demokratik düzene geçiş ile gerçekleşecektir. Yukarıda açıklandığı gibi, yeniden inşanın bir parçası olarak görülebilecek Kuzey Kosova sorunu, hukukun üstünlüğü, sosyal ve ekonomik adaletin bölgede tahsis edilmesiyle çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Kuzey Kosova'da Sırlarla ilgili temel sorunların başında, Sırp Belediyeler Birliği sorunu vardır. 25 Ağustos 2015 tarihinde, Kosova ile Sırbistan arasında imzalanan antlaşmaya göre Sırp Belediyeler Birliği kurulması kararlaştırılmıştır. Böyle bir birliğin kurulmuş olması, Kosova anayasasına ve egemenliğine aykırı olarak görülebilir. Doğal olarak halk ve muhalefet bu birliğin kurulmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü birlik, yasal değişiklikler için sorunu mahkemelere taşıma ve uluslararası alanda temsil edilme gibi, geniş haklara sahip olarak devlet içinde devlet izlenimi vermeye başlamış olacaktır. Birliğin yetki alanı yüzölçümü olarak ülkenin %30'una; nüfus olarak ise %5'ine tekabül etmekte ve yetki alanı içerisinde bulunan maden, göl, hamam ve turistik mekanların işletmesini de birliğe verdiği için eleştirilmektedir (Ayhan,2017: 394).

Kuzey Kosova'da yaşamakta olan Sırların, Kosova yönetimine tam anlamıyla katılabilesinin ancak AB arabuluculuğuyla mümkün olabileceği savunulmaktadır. Bu nedenle AB, Kosova ve Sırbistan yetkilileri bir araya geldiklerinde ki gündemleri genellikle Kuzey Kosova'nın durumu olmaktadır.

Kosova Devleti'nin yeniden inşası, kendi içerisinde karmaşık birçok unsuru barındırması nedeniyle, kolayca takip edilemeyen ve çatışmaya sebep olabilecek farklı yönleri bulunan bir süreçtir. Uluslararası toplumu, Kosova'da en çok zorlayan problem, Kosova Devleti'nin uluslararası tanınmışlığı giderek artmasına rağmen; tarihi, etnik ve dini nedenlerle ortaya çıkmış olan Sırlarla ve Sırbistan ile ortaya çıkmış olan sorunları halletme potansiyelinin zayıf olmasıdır. Sırbistan, AB üyeliği konusunda Kosova ile olan ilişkilerini normalleştirmesinin temel koşul olmasına rağmen, Kosova konusundaki olumsuz tavrını sürdürmektedir (Akgün, 2016: 265). Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci, şuan için Sırlarla devam etmekte olan AB görüşmeleri çerçevesinde devam etmektedir.

3.5. Birleşmiş Milletler ve Kosova Devleti

BM, Soğuk Savaş sonrasında çatışma biçimlerinin değişerek uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden göç, salgın hastalık riski, doğal afetler, terör ve etnik milliyetçilik gibi, sınır aşan sorunlar halini aldığı için Barış Güçleri aracılığıyla, devlet altyapısının inşası, seçimlerin düzenlenmesi, silahsızlandırma ve askeri birimlere eğitim verilmesi gibi geniş görevler üstlenmeye başlamıştır (Akgün,2017: 631).

1998 yılında, Yugoslavya'ya yönelik BM'nin son yaptırım paketi Kosova sorunu nedeniyle uygulanmıştır. Hava trafiğinin yasaklanması ile petrol ve ticaret ambargosunu içeren yaptırımlar, olayların içinden çıkılmaz olmaya başladığı 1999 yılında daha kapsamlı bir hale gelerek, Sırbistan uluslararası toplum tarafından diplomatik ve kültürel olarak yalnızlaştırılmıştır. BM tarafından, Yugoslavya'ya yönelik uygulanan bu yaptırımlar daha önce hiçbir ülkeye yönelik uygulanmamıştır. BM bu yaptırımları ile Sırbistan ve Karadağ'dan bütün ihracatı yasaklamış; bu ülkelerden başka ülkelere olan uçuşlar yasaklanmış; diplomatik misyon düzeyleri azaltılmış; bilimsel, kültürel ve teknik alanlardaki işbirliklerine son verilmiştir. Bu yaptırımlardan kaldırılması için ise, Sırbistan'ın insan haklarına saygı göstermesi, Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerle ilgili sorunların çözülmesi ve Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi (ICTFY) ile işbirliği içerisinde olma gibi şartlar getirilmiştir (Kenar, 2005: 329).

İnsan hakları ihlallerinin etnik temizlik boyutuna vardığı, böylesi bir kriz ortamının hakim olduğu Kosova'da, BM'nin müdahale konusunda etkin bir rol oynamaması nedeniyle eleştirilmesi mümkündür. Kosova müdahalesinden hareketle bu durumun çözülmesi için ise en temel nokta, BMGK'nın veto sisteminin kaldırılması veya revize edilmesi ve BM ordusu gibi bir yapılanmanın oluşturularak, BM'nin güçlendirilmesiyle mümkün olabilir. Yeniden yapılandırılmış BM organizasyonu, çatışmaların önlenmesi veya engellenmesinde ve dünya barışının sürdürülebilirliğinde önemli bir uluslararası aktör olarak rol alabilecektir (Dağcı ve Diler, 2017: 93).

BM'nin Kosova'da üstlendiği misyon, faaliyet alanı ve oluşturulmasındaki karmaşıklık bakımından daha önce hiç benzerine rastlanmamıştır. 10 Haziran 1999

tarihinde kabul edilen 1244 Sayılı BMGK Kararında, Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu(UNMIK)'nu bölgede geçici sivil idare oluşturarak, Kosovalıların yavaş yavaş tam özerklikten yararlanmaları hususunda yetkilendirilmişlerdir (Tangör,2008: 127).

3.5.1. Birleşmiş Milletlerin Kosova Sorununa Bakışı

31 Mart 1998 tarihinde, BMGK tarafından 1160 sayılı karar kabul edilerek, YFC'nin toprak bütünlüğüne dayalı bir çözüm çerçevesinde ve Kosovalı Arnavutların hakları göz önüne alınarak, bir çözüm bulunması gerektiği belirtilmiştir. YFC ve Kosova Arnavutlarından, 25 Mart 1998 tarihinde, Kosova'da barış görüşmelerini yürütmekte olan Uluslararası Temas Grubu'nun belirttiği eylemleri uygulayarak ve görüşmeler yoluyla, Kosova sorununa siyasi çözüm yolları aranması istenmiştir. Kosova Arnavutlarına barışçıl yollar izlenerek, hedeflerine ulaşılması için çağrı yapılmış ve terörist eylemlerde bulunan Arnavut liderler kınanmıştır. 1160 sayılı kararla AB tarafından, YFC'ye ait uçakların inişi yasaklanmış ve hava ambargosu uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca Kosova'da dahil olmak üzere, YFC'ye karşı silah ambargosu uygulanmasına da karar verilmiştir. (Tangör,2008: 119; Tunç ve Büyük, 2016: 138- 139; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf>).

Bu kararda, UÇK terörist grup olarak tanımlanmış ve eylemleri kınanmıştır. Kosova'da yaşanan krizin, sadece bölgeyi değil uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğu ve Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğu belirtilmiştir. Kosova'da gerçekleşen barışçıl gösterilere ve sivillere karşı aşırı güç kullanan Sırp polisinin eylemleri de kınanmıştır. BM 1998 yazı itibariyle, uluslararası toplum, Kosova'da yaşananların sadece insan hakları ihlalleri olarak görmemiş, bölgesel istikrarı da etkileyebilecek düzeyde bir "iç savaş" niteliği kazandığı kabul edilir olmuştur (Ağır, 2014a: 281; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf>).

1199 sayılı BMGK sayılı kararda, 1160 sayılı karar hatırlatılarak, 23 Eylül 1998 tarihinde BMGK Çin'in çekimser olmasına rağmen, Kosova'daki durumun giderek kötüye gitmesi nedeniyle bölgedeki barış güvenliği tehdit ettiğini teyit

ederek kabul etmiştir. Bu kararda, Sırp güvenlik güçleri ve Yugoslavya ordusunun aşırı güç kullanmasındaki endişeleri dile getirilerek, bunun sivil kayıplara neden olduğu belirtilmiş, taraflar arasında hâlihazırda süren çatışmalara son verilmesi istenmiştir. Mevcut sorunların siyasi yollarla çözülmesi için, Kosova'daki tüm vatandaşlar eşit olarak kabul edilmiş ve insani yardım kuruluşlarının bölgede etkin olması hedeflenmiştir. Tüm mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönme haklarının olduğu bu kararla teyit edilmiştir. (Tangör,2008: 119; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf>).

Hâlihazırda devam eden tüm şiddet eylemleri kınanarak, ateşkes yapılması talep edilmiştir. Kosova Diplomatik Gözlem Misyonu kurularak, uluslararası kuruluşların ve devletlerin temsilcilerinin bölgeye rahatlıkla girerek, barışın sağlanması adına gözlemlerde bulunabileceği kararlaştırılmıştır (Bağbaşıoğlu,2018: 154). Bu kararla YFC, UÇK, diğer devlet ve örgütlerinde güç kullanımını ve insan hakları ihlallerini sona erdirmesi için çağrıda bulunmuş ve YFC'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştır. Kararda belirtilmiş olan “*Kosova'daki durumun kötüleşmesi, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaktadır.*” şeklinde ifade edilen husus BM Antlaşmasının 39. maddesine atıf yaparak, Kosova'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği saptaması yapılmıştır. Fakat bu kararda, BM Antlaşmasının 42. Maddesi kapsamına girebilecek, NATO'da dahil olmak üzere herhangi bir uluslararası örgütün veya herhangi bir devletin Kosova'ya yönelik insani ya da başka bir amaçla askeri güç kullanılması açısından yetkilendirilmesi söz konusu olmadığı açıktır. Aksine BMGK, Kosova'daki krize son vermek açısından taraflara diyalog ve işbirliği çağrısından bulunarak barışçıl ve hukuki yollar izlenmesini tavsiye etmektedir (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>).

24 Ekim 1998 tarihinde, BMGK 1203 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar BMGK'nın müdahale öncesinde aldığı son karardır ve bununla önceki kararlara uyulması gerektiği belirtilmiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 154). 1203 sayılı karar, diğer kararlarda olduğu gibi, Kosova sorununun barışçıl yollarla çözülmesini öngörmüştür. Fakat bölgede, devam etmekte olan ciddi insani durumdan endişe duyulduğu ve bunun engellenmesi gerektiği kararda belirtilmiştir. 1203 sayılı karar ile AGİT'in aldığı kararların uygulanması adına, Kosova Denetim Misyonu (KDM) ve

NATO'nun havadan gözetleme misyonu oluşturulmasına karar verilmiştir. Müdahalenin başladığı Mart 1999 tarihine kadar KDM, YFC'nin BMGK'nın almış olduğu 1160 ve 1199 sayılı kararlarına uyulup uyulmadığını, ateşkesin uygulanmasını, güçlerin hareketlerini, demokrasinin yeniden inşası ile insan haklarına saygıyı uygulamayı gözetmiştir. Kosova'da güvenlik ortamının Mart 1999'da bozulması üzerine, KDM bölgeden çekilmiştir (Tangör,2008: 120; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf>).

BMGK tarafından alınmış olan 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararların bazı ortak noktaları vardır; temelde üçünde de Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliği belirtilmiştir. Bu kararlar, ayrıca BM Antlaşması'nın VII. Bölümünü referans alarak, Kosova'da yaşananların bölgenin barış ve güvenliğini tehdit ettiği belirtilmiştir. Fakat bu kararların hiçbiri ne bir devlete ne de uluslararası bir örgüte kuvvet kullanma yetkisi vermemiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 155).

BMGK 1244 sayılı kararını, 10 Haziran 1999 tarihinde, Çin'in çekimser oyu ile Kosova sorununun çözümü için yeni bir yol olarak ortaya koymuştur. Bu karar ile YFC'den Kosova'da devam etmekte olan baskı ve şiddet olaylarına son verilerek, Kosova'da bulunan asker, polis ve paramiliter güçlerinin aşama aşama geri çekilmesi istenmiştir. UÇK'nın ve Kosova'daki diğer silahlı grupların silahsızlandırılması, mültecilerin ve yerlerinden edilenler için bölgede güvenli bir ortamın sağlanması, kamu güvenliğinin ve düzeninin sağlanması gibi temel barışı tesis edici maddeler bu kararda yer almıştır. Ayrıca bu karara dayanarak, BM'nin gözetimi altında uluslararası sivil ve güvenlik birimlerinin Kosova'da konuşlandırılmasına karar verilmiştir (Akgün,2017: 644; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf>).

1244 sayılı kararın yürürlüğe girmiş olması ile; Kaçanik Meclisi'nin 7 Eylül 1990 tarihinde ilan etmiş olduğu Kosova Cumhuriyeti ve 1974 Anayasası ile verilen özerkliğin, 23 Mart 1989 tarihinde kaldırarak polis ve askeri güçlerle işgal edilmesi durumu otomatik olarak geçersiz kılınmıştır (Brovina, 2017: 173).

1244 sayılı karar ile Kosova'da sivil ve askeri uluslararası bir manda rejimi oluşturulmuştur. 1244 sayılı karar ile ne açıkça ne de örtülü bir şekilde Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Bu nedenle, bu karar

Kosova'nın ayrılmasını yasaklar şeklinde yapılan bir yorumlama gerçekte bağdaşmamakta ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasında bir engel olarak görülmemelidir (Arsava,2009: 17). 1244 sayılı kararla, Kosova hukuken Yugoslav toprağı sayılırken; yönetimi ABD hegemonyasının önderliğinde uluslararası bir yönetime bırakılmıştır.

3.5.2. NATO Müdahalesine Birleşmiş Milletlerin Bakışı

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü 39. Maddesine göre, BMGK barışının tehdit edildiğini veya bir saldırma fiilinin gerçekleştiğini tespit ederse ve milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır. 40. Maddesine göre ise, BMGK 39. Madde çerçevesinde tavsiyelerde bulunmadan önce olaya tarafları geçici tedbirlere katılmak için davet eder. Bu geçici tedbirlerin yerine getirilmemesi halinde, BMGK bu durumu çözmek adına gerekli kararları alır. 41. Madde ise, BMGK'nın kararlarını uygulamak için silahlı kuvvet kullanmadan ne gibi tedbirlerin alınabileceğini tespit ederek BM üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet eder. Bu tedbirler genellikle ekonomik ilişkiler, demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasi ilişkilerin kesilmesi olabilir. 42. Madde ise, BMGK'nın 41. Maddede aldığı tedbirlerin uygun ve yeterli olmadığına karar verilirse, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesi ve yeniden tesisi için hava, deniz veya kara kuvvetleri araçları ile gerekli olabilecek her türlü teşebbüsü gerçekleştirebilir (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>). Kosova müdahalesi öncesinde, sürecin bu bağlam içerisinde ilerlediğini söylemek mümkündür. Kosova hakkında çıkarılan 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararları, bu bağlamda yorumlamak doğru olacaktır. Bu kararların genelinde, Kosova'da barış ve güven ortamının ortadan kalktığını, buna çözüm olması açısından askeri güç kullanımına varmayan önlemlerin alındığını ve soruna taraf olan Arnavut ve Sırp'ların müzakere sürecinin açılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Fakat NATO müdahalesi için, BMGK'da 42. madde kapsamında sayılacak bir yetkilendirme kararı kabul edilmemiştir

NATO'nun BMGK kararı olmadan müdahale etmesinde, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında çıkarılacak olan askeri güç kullanımına ilişkin alınabilecek herhangi bir kararın, Rusya ve Çin'in veto etmesi ihtimaliyle karşılaşılabileceği için başvurulmamıştır. Çünkü herhangi bir askeri güç kullanımına ilişkin bir karar olmamasına rağmen, Kosova hakkında çıkarılmış olan 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararlarda Çin çekimser kalmış, yine aynı şekilde Rusya'da 1203 sayılı kararda çekimser kalmıştır (Çevikbaş, 2011: 44).

NATO, Kosova müdahalesi için yetkilendirilmediği için, hava harekâtı başlar başlamaz (26 Mart 1999) BMGK toplantısında; NATO müdahalesini kınayan ve harekâtın bitirilmesini öngören bir karar oylamaya sunulmuştur. Bu karar RF, Çin ve Nambia'nın olumlu oylarına karşılık; on iki oyla reddedilmiştir. Bu durum, BM'nin kapalıda olsa müdahalenin devamlılığına verdiği bir onay olarak görülmüştür (Bağbaşıoğlu,2018: 159).

Kosova'da NATO tarafından gerçekleştirilen müdahale, BM Antlaşması'nın ilgili maddelerine dayanarak gerçekleştirilmediği için hangi kriterlere uydurulmaya çalışılırsa çalışılsın meşruiyeti tartışmalı ve uluslararası hukuk tarafından kabul edilemeyecek, bir müdahale olmuşsa da insani müdahale kavramı altına sokularak; bundan sonra meydana gelebilecek bağımsız bir ülkedeki azınlığa yönelik kötü muamele, soykırım ve insan hakları ihlalleri bu kapsama sokularak, herhangi bir antlaşmaya gerek kalmadan müdahale edilmesine imkân tanınmıştır.

3.5.3. Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası

UNMIK'in Kosova'da göreve başladığı dönemde, ülke sadece savaştan zarar görmüş bir ülke görünümünde değildi; savaş olgusunun yanında yerlerinden edilmiş binlerce halk kitlesi, etnik çatışmanın izleri, sosyalizmin yarattığı sorunlar, kronikleşmiş ekonomik sorunlar, ayrımcılık politikalarının yarattığı sosyal ve ekonomik problemlerle de karşı karşıya kalınmıştır (Kenar, 2005: 337). Barış ve güvenliği tesis etmek, Kosova'nın nihai statüsüne karar vermek ve demokratik geçici bir yönetim oluşturmak, yani Kosova Devleti'nin yeniden inşası için UNMIK kurulmuştur.

UNMIK'in faaliyet alanı BMGK'nın 1244 sayılı kararının 11. paragrafına dayanmaktadır. Buna göre (Tangör,2008: 127; Ülger, 2016b: 49; Akgün,2017: 644-645; <http://www.unmikonline.org>; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf>);

- ✓ Gerekli olan durumlarda sivil idare işlevlerinin gerçekleştirilmesi,
- ✓ Rambouillet Antlaşması dikkate alınarak, nihai bir çözüme varılıncaya kadar, Kosova'da tam özerkliğin ve öz yönetimin sağlanması ve kurulmasının teşvik edilmesi,
- ✓ Statü konusunda siyasi bir çözüme varılıncaya kadar, seçimlerin yapılması dahil olmak üzere, demokratik ve özerk öz-yönetim için geçici kurumların örgütlenmesi ve denetlenmesi
- ✓ Kosova'nın yerel geçici kurumlarının ve barışın inşası için gerçekleştirilen faaliyetleri denetlemek ve desteklemek, bu kurumların kurulması ile yönetim sorumluluklarının kurumlara devri,
- ✓ Rambouillet Antlaşması dikkate alınarak, Kosova'nın geleceğine dair statüyü belirleyecek siyasi süreci gerçekleştirmek,
- ✓ Ortaya çıkan bir siyasi çözüm neticesinde kurulacak yeni kurumlara, Kosova'nın geçici yönetiminin kurumlarından yetki devrinin desteklenmesi,
- ✓ Tüm uluslararası kurumların insani ve afet yardımlarını koordine etmek,
- ✓ Altyapı inşaatlarının yeniden yapılandırılmasını desteklemek ve diğer ekonomik yeniden yapılandırılmaların desteklenmesi,
- ✓ Kosova'da hizmet vermek üzere, uluslararası polis personeli konuşlandırılarak ve yerel polis gücü oluşturulacak şekilde sivil hukuk ve düzenin sağlanması ve korunması,
- ✓ İnsan haklarını bölgede sağlamak ve yaygınlaştırmak,
- ✓ Sığınmacıların ve yerlerinden edilmiş insanların, güvenli bir şekilde ve engellenmeden Kosova'ya geri dönüşlerinin sağlanması.

Yukarıda bahsettiğimiz UNMIK'in faaliyetleri, bir nevi Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecini göstermektedir. Bu nedenle, Kosova Devleti'nin yeniden inşasındaki en etkili kurumlardan birinin, UNMIK olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Kosova'daki UNMIK Misyonu'nun Sivil İdaresi; merkezi, bölgesel ve mahalli olmak üzere üç ayrı birimde faaliyet göstermektedir. Kosovalı liderler ve yerel halkla işbirliği içerisinde sağlık, eğitim, maliye, posta, telekomünikasyon, hukuk ve bankacılık gibi zaruri idari işleri ve hizmetleri yerine getirmektedir. UNMIK'in Kosova'daki temel hedefi ise, nihai statüyü belirleyecek siyasi süreci hazırlamaktır (Tangör,2008: 127- 128). BMGK tarafından yetkilendirilmiş olan UNMIK Başkanı, BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisidir. 25 Temmuz 1999 tarihli UNMIK'in ilk yönetmeliği ile Kosova'daki tüm yasama ve yürütmenin yetkilerini UNMIK'e devrederek, Kosova'da bir uluslararası vesayet yönetimi kurulmuştur (Ağır,2014a: 283). UNMIK, Kosova'nın çok- kültürlü, çok- uluslu ve çok- dinli bir ülke olması ve barış ile istikrarın sağlanması gibi temel hedeflere sahiptir. Bunların yanı sıra, bölgede yaşayan bozulmuş insani ilişkilerin yeniden kurulması, insan haklarının düzenlenmesi ve ülkede yaşayan hangi din, kültür ve dilden olursa her insana eşit haklar verilmesi gibi amaçlarda edinmiştir (Akgün, 2017: 645).

UNMIK, her biri farklı görevlere sahip, fakat tümü belli bir dereceye kadar BM kontrolünde olan beş ayak üzerine kurulmuştur. Bunlar, insani yardımlar ve mültecilerle ilgilenen BMMYK; sivil yönetimi yani kamu yönetimini sürdüren BM; demokratikleşme ve kurumların yeniden inşasında görevli AGİT; ekonomik yeniden yapılanmadan ve imarından sorumlu AB ve güvenlikten sorumlu NATO'dur (Ağır, 2014a,2014: 283). UNMIK bir üst merci olmakla birlikte, diğer uluslararası örgütlerin desteğiyle görevini sürdürmüştür. Dünya Gıda Programı (WFP), Gıda ve Tarım Örgütü, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), BM İnsan Yaklaşımları Merkezi (HABİTAT) gibi örgütlerde Kosova'da uğraş göstererek UNMIK'in faaliyetlerine destek olmaktadır (Ayhan, 2017: 225).

UNMIK görevlerini kısa süre içerisinde yerine getirmek için, 5 Bölgesel İdareci ve 30 Belediyede yer alan idarecilerden oluşan, bölgesel bir yapı oluşturmuştur. Kosova'nın bütçesini Merkezi Mali Otorite hazırlamış; eğitim, sağlık ve çöp toplanması gibi kamu hizmetlerini idare etmek içinde merkezi birimler oluşturulmuştur. UNMIK, Kosova'nın etnik gruplar arasında çatışma olasılığının bulunması nedeniyle, bölgedeki uluslararası polis gücüne ek olarak, bölgenin etnik

yapısını yansıtacak nitelikte bir Kosova Koruma Gücü kurulmasını amaçlamış ve polis gücü, KFOR'un gözetiminde silahsızlandırılan ve askersizleştirilen UÇK'nın insan gücünden yararlanarak, olaylara acilen cevap vermek amacıyla, Eylül 1999 yılında Kosova Koruma Gücü kurulmuştur. Ayrıca Anayasal Çerçeve'ye uygun olarak Kosova Koruma Gücü; endüstriyel kazalar, insani yardımların ulaştırılması ve yangınlara müdahale gibi konularda görevli olmaları hedeflenerek kurulmuştur (Kenar,2005: 339; Ağır,2014a: 287). UNMIK'in Kosova'da siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo- kültürel hâkimiyetinin yanı sıra polisin kanun ve nizamlarının uygulayıcısı pozisyonunda olması nedeniyle, fiilen polislik görevi de yapmıştır (Akgün,2012: 256).

UNMIK, Kosova'nın altyapısını ve ekonomisinin yeniden inşasında görev alarak; Sırbistan ile Sırp eyaletlerinin durumu için gerçekleştirilecek olan görüşmelerin siyasi zeminin oluşturulmasına da yardımcı olmuştur (Özkanca, 2009: 8).

UNMIK'in Kosova'nın demokratikleşmesi için gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin, başarılı olduğunu söylemek çelişkilidir. Çünkü bu demokratikleşme süreci, bazen ilerlemiş bazen ise gerilemiş ve hatta bazen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yine de siyasi hayatın, UNMIK aracılığıyla demokratikleşmeye başladığını söylemek doğru olacaktır. Bu demokratikleşme, genellikle politik alanda olmuştur. Örneğin; çok çeşitli siyasi partiler, politik yönetimli sivil toplum kuruluşları ve Kosova Arnavut topluluğu içinde sivil gruplar oluşturuldu. Siyasi partilerin sayılarının artmasına rağmen, çoğu parti genellikle etnik meseleler üzerinden örgütlendiği için, zayıf bir ideolojik gelişim çizgisinde olmuştur (Cocozzelli, 2013: 7).

UNMIK'in Kosova'da istikrarlı bir siyasi sistem inşa edememesinin nedeni, etnik kökenin en temel siyasi bölünme olarak benimsenmesi, temel güvenliğin sağlanmasındaki yetersizlik ve Kosova'nın nihai statüsüyle başa çıkma konusundaki isteksizliğinin bir sonucudur. UNMIK'in başarısızlığının ardında, Kosova'daki düşmanlıklardan ziyade politikalarında ki tutarsızlıkların daha etkili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Sınırlı bir yerel yönetim ve geniş yetkili bir uluslararası yönetim kurulması nedeniyle UNMIK, Arnavut halkının beklentilerini karşılamamıştır. Çünkü halktaki genel algı, NATO'nun ve BM'nin Kosova'daki

rolünün Arnavutların bağımsızlık kazanmasını engellemek ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumak gibi görünüyordu (Hehir, 2006: 200- 213). Bu durum, Arnavut halkının UNMIK'e olan güveninin sarsılmasına neden olmuştur.

Kosova müdahalesinden sonra bölgeye yerleşen, bölgede barış ve güvenliğin tesisi ve Kosova'nın yeniden inşası için örgütlenen UNMIK, çok yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlar şöyledir (Ayhan, 2017: 226- 233);

- 1244 sayılı karara dayandırılarak, Kosova'da BM yönetimi geçici olarak üstlenmiş olsa da görev süresinin aşırı uzamış olması ve UNMIK'in Kosova için faydasız olduğunun düşünülmesi, halkta UNMIK'e karşı bir tepki yaratmıştır.
- UNMIK, Kosovalıların bağımsızlık, statü sorunu, ekonomik sıkıntılar, işsizlik sorunu, elektrik ve su gibi kaynaklardaki sıkıntılar ile insani yardımlar konusunda çözüm getirecek araçlarının olmaması nedeniyle başarısız olmuştur.
- Piyasa ekonomisine dönüşmek adına gerçekleştirilmesi gereken özelleştirmeler konusunda da sorunlar ortaya çıkmış, bu durumda ülke ekonomisinin kötü olmasının temel nedenlerinden biri olmuştur.
- Kosova'da Arnavutlardan başka ulus olmadığını savunan Arnavutların, savını destekler nitelikte politikalar izlemiş olmaları bölgede demokratikleşmenin sağlanmasına engel olmuştur. Örneğin; UNMIK Kosova'ya geldikten sonra Türkçe'nin resmi dil özelliğine son vermiş ve azınlıkların hakları ellerinden alındığı için halkları bölücü bir tavır içerisinde olmuştur.
- UNMIK güvenlik, dış politika, hukukun işlevselliği, mülkiyet gibi konular üzerinde yetki sahibi olmuş, bu yetkinin devrinin uzun sürmesi Kosova Hükümeti ile UNMIK arasında uyuşmazlıklara neden olmuştur.
- Kosova'da içişleri, dışişleri gibi önemli bakanlıkların yanı sıra pek çok alan UNMIK yetkisi altında olması nedeniyle, Kosova halkı aşırı yetkiden rahatsız olmuş. UNMIK'in son karar mercii olarak, bir yönetim makamı olmasını değil, Kosova'da gözlemci ve danışma makamı şeklinde yer almasını talep etmişlerdir.
- Kosova'ya gerçekleştirilen müdahale sonrasında, uluslararası örgüt ve devletlerin temel amacı, bölgede tam ve kalıcı bir güvenlik ortamının

oluşturulması olmasına rağmen, bölgede mevcut olan uluslararası polis gücünün yetersiz kalması nedeniyle istenen sonuç alınamamıştır. Genellikle Sırp ve Arnavut nüfusun bir arada yaşadığı bölgelerde gerilimler ve güvensizlikler sürmeye devam etmiş ve etmektedir.

- UNMIK'e Kosova halkı tarafından en sert tepki ise, Kosova'nın statüsünün belirlenmesinin uzun sürmüş olmasıdır. Fakat statü sorunu, uluslararası toplum tarafından çözümleneceği için, UNMIK bundan tek başına sorumlu tutulmamalıdır. Statünün belirlenmesinde ortaya çıkan duraksamalara, Kosova ve Balkanlardaki mevcut siyasi durumun elverişli olmaması, BM'nin aktif politikalar üretememesi ve uluslararası toplumda ortaya çıkan çıkar çatışmaları sebep olmuştur.
- Kosovalı Arnavutlar, UNMIK'in Sırlara karşı tavizkar olduğunu iddia ederek, tarafsızlığını kaybettiğini savunmaktadırlar.
- UNMIK görev süresi boyunca 1244 sayılı karara sadık kalmış olsa da Kosova'nın bağımsız bir devlet gibi hareket etmesine izin verdiği bazı önemli konularda olmuştur. Örneğin; 14 Mart 2002 tarihinde, AB'nin arabuluculuğuyla Sırbistan ve Karadağ arasında federal ilişkileri düzenlemek için imzalanan antlaşma, Sırbistan Karadağ Cumhuriyeti'nin anayasasını düzenlemiş, buna göre Kosova Sırbistan Karadağ Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kabul edilmiş olsa da 7 Temmuz 2003 tarihinde Kosova ile Arnavutluk arasında serbest ticaret antlaşması imzalanmasına izin vererek, Kosova'nın bağımsız bir devlet olduğu anlamına gelecek bir izlenim vermiştir. Bu gibi antlaşmalar, UNMIK'in Kosova'da sürdürmekte olduğu politikalarda tutarsız olduğunu göstermektedir.

UNMIK, Kosovalı Arnavutlar tarafından yeni bir işgal türü olarak algılanmıştır. UNMIK'e sürekli olarak, sömürgeci ve anti-demokratik olduğu yönünde atıfta bulunulmuştur. Bunun aslında iki temel nedeni vardır. Birincisi; Kosova'da demokratikleşme tepeden inme bir şekilde oluşturulmaya çalışıldığı için, uygulanabilirliği şüpheli olarak görülmektedir. Diğer neden ise; oluşturulan yeni insan hakları modellerinin yerel bağlamsal gerçekliklerle uyum sağlamakta başarısız olan müdahaleler olarak görülmesidir (Cintron ve diğerleri, 2003; Cocozzelli, 2013: 12).

Kosova, 1974 yılında Yugoslav Federasyonu altında özerkliğini kazandıktan sonra, kendi anayasasına sahip olmuştur fakat UNMIK kurulduktan sonra bu belgeyi geçersiz kılmış ve yeni bir anayasal çerçeve oluşturulmuştur. Kosovalı Arnavutların eski anayasalarını uyarlamalarına ve geliştirmelerine yardımcı olmamakla birlikte; UNMIK, danışmanlıktan daha fazlası olabilecek özel ayrıcalıklar ve güçler elde etmiştir. Kosovalı Arnavutların çoğunluğu bu oluşturulan yeni anayasal çerçeveyi gerici olarak kabul etmekteydi. Kosovalı bir devlet memurunun ifade ettiği gibi: *“BM yönetimi bodrum yerine çatıdan bir ev inşa ediyor.”* (Cintron ve diğerleri, 2003).

2000 yılının ilk yıllarında UNMIK, Kosova'nın ikili ilişkilerini geliştirmiştir. İlk başta Arnavutluk ve Makedonya gibi komşu ülkelerle ekonomik ilişkilerin ve polis işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır. Bunu Slovenya, Bosna Hersek, Türkiye ve Hırvatistan gibi ülkelere yapılan toplantı ve antlaşmalar izlemiştir. 2001 yılında, UNMIK'in Kosova'nın uluslararası temsiline ilişkin faaliyetleri, çok taraflı ilişkileri de içerecek şekilde yani uluslararası örgütlerle ve bölgesel toplantılar ve anlaşmalar yoluyla gelişmeye devam etmiştir. UNMIK, Kosova'yı temsil etmek için AB, NATO, WB, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün yer aldığı birçok toplantıya katılmıştır. 2004 yılından itibaren ise, UNMIK bölgesel girişimlerde aktif olmaya başlamıştır (Papić, 2013:549- 550; Greiçevci, 2008).

UNMIK için devlet inşası, başlangıçta Kosova'nın statüsünü tanımlamak için bir ön koşul olarak, işlevsel bir kurumsal çerçeve oluşturmak anlamına geliyordu. UNMIK'in amacı, demokratik kurumların işleyişi, hukukun üstünlüğü, hareket özgürlüğü, azınlıkların iadesi gibi konularda bir dizi kriter oluşturmaktır. Ancak bu kriterlere ulaşıldıktan sonra, Kosova'nın gelecekteki statüsü ile ilgili tartışmalar başlamıştır. 2004 yılında Kosova'da şiddet eylemlerinin yeniden ortaya çıkması üzerine UNMIK'in rolü değişmiş ve asıl amacı siyasi istikrarı ve güvenliği sağlamak olmuştur (Ernst, 2011: 130- 131). Özetle; UNMIK'in misyonu Kosova Devleti'ni yeniden inşa ederek, piyasa ekonomisi prensiplerine ve hukukun üstünlüğüne dayanarak, iyi işleyen bir ekonomiyle çok ırklı bir demokrasiye döndürerek, Kosova'da istikrarı ve güvenliği sağlamaktır.

UNMIK, 1999'dan 2004 yılına kadar, Kosova Arnavutlarına devletlerini kurmak için ekonomik yapılanma, demokratikleşme, idari ve insani konularda destek vererek nihai statüsünün belirlenme sürecinde yardımcı olmuştur (Ülger, 2016b: 50). Kosova Devleti, 17 Şubat 2008 tarihinde, tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 9 Aralık 2008 tarihinden itibaren, UNMIK yetki ve çalışmalarını Kosova'da Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu (EULEX Misyonu)'na devretmiştir. UNMIK'ten yetkiyi devralan EULEX Misyonu, devletin inşa sürecini sürdürmeye başlamıştır. Kosova'da AB Konseyi'nin aldığı kararla EULEX Misyonu konuşlandırılmış ve UNMIK'in bazı yetkileri sınırlandırılmıştır. Buna göre UNMIK, 1244 sayılı BMGK kararı çerçevesinde Sırp'ların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde polis hizmetlerinin sürdürülmesi ve Belgrad ile Kosova arasındaki diyalogu kolaylaştırma gibi rollerini sürdürmeye devam etmiştir (Akgün, 2012: 256; Ağır, 2014a: 291).

3.6. NATO'nun Değişen Rolünün İlk Denemesi: Kosova Devleti

NATO, Soğuk Savaş sonrasında mevcut durumunu sürdürebilmek adına bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu nedenle, kolektif savunma örgütünden kolektif güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Artık sadece askeri savunmayı gerçekleştiriyor, aynı zamanda barışı koruma faaliyetlerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bunu işlevsel kılabilmek adına, doğuya doğru genişleyerek, bünyesine yeni üye devletleri de katmıştır. Kosova müdahalesi sırasında ve sonrasında, NATO önemli sorumluluklar almıştır. Müdahale sırasında askeri güvenlik, mayınların temizlenmesi, insani yardım konularında ve müdahale sonrasında bölgenin kalkınma faaliyetlerinde yer almıştır (Tangör,2008: 37).

NATO, 1999 yılında gerçekleşen Washington Zirvesi'nde, Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme hedefini belirtmiştir ve tesadüfî bir zamanlama ile NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ve müdahale sonrasındaki gelişmeler ile zirve paralellik göstermiştir. ABD, bölgedeki çatışmalı ortamın dengeleri sarsmasından dolayı, oluşan boşluğu doldurmak adına NATO'nun oluşturduğu güvenlik alanı ile Polonya'dan Adriyatik'e doğru inen yeni bir dengeleyici rol üstlenmiştir (Ayata, 2015: 136).

Kosova müdahalesi, Soğuk Savaş sonrasındaki gerekliliği ve Avrupa güvenliğinin temel taşı olduğunu ortaya koymak açısından önemli olmuştur. Ayrıca “alan dışılık” Kosova sorunu ile içerik değiştirmiş ve meşruiyet kazanmıştır (Bağbaşıoğlu,2018: 2). NATO’nun faaliyet alanlarını genişletmesini sağlamış, onu bölgesel bir güvenlik örgütünden küresel bir güvenlik örgütüne dönüştürmüştür; Kosova’da barış ve güvenliğin sağlanması adına “alan dışı müdahale” kavramını uygulamaya geçirmiştir. Kosova müdahalesi sırasında, BM’den herhangi bir onay alınamamış olması; BM ile NATO’nun uluslararası alandaki barış ve güvenliğin sağlanmasında rekabet halinde olduklarını göstermektedir (Tangör,2008: 55).

NATO’nun Kosova müdahalesi beklentilerin aksine, üye devletler arasında görüş ayrılıkları yaratmamış, NATO’nun misyonu konusunda var olan bazı farklılıkların giderilmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca NATO’nun etnik çatışmalarda kullanılabilir bir araç olduğu, uluslararası kamuoyunca anlaşılmıştır. Avrupa için artık NATO’ya ve ABD’ye olan bağımlılık, Kosova müdahalesi ile birlikte bir kere daha anlaşılmış olmuştur (Baharçiçek, 2000: 125).

NATO 1999 Stratejik Konsepti’nde, terör faaliyetlerine ayrı bir önem atfetmiştir. Dünyada kitle imha silahlarının artması, insan hakları ihlalleri ve etnik çatışmalar gibi yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması nedeniyle, NATO’nun kendisine yeni bir kriz yönetimi, insani kurtarma operasyonları ve barışı koruma operasyonları gibi yeni görev ve yetki tanımlamaları edinmesi gerekmiştir. Körfez Savaşı, Yugoslavya’da ortaya çıkan krizler ve son olarak Kosova sorunu NATO’nun meşruiyet zeminini sağlamıştır ve NATO üyesi olmayan ülkeler artık alan dışı olarak algılanmamaya başlanmıştır (Tangör,2008: 56- 58).

30 Nisan 1998 tarihinde, NATO Kosova sorunu ile ilgili açıklama yayınlamıştır. Bu açıklamaya göre, bu konunun yakından takip edildiği belirtilerek, faaliyet gösteren tüm uluslararası çabaların desteklendiği ve Yugoslavya’nın sorunun çözümü için gerekli önlemleri alması gerektiği belirtilmiştir. 28 Mayıs 1998’de ise, Lüksemburg’da Balkanlar Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, Kosova sorunu için yürütülen uluslararası çabalara katkı sağlanması ve barışçı bir çözüme kavuşturulmasının ve Kosova’nın komşusu olan başta Makedonya ve Arnavutluk gibi ülkelerde, istikrarın ve güvenliğin sağlanmasının NATO’nun temel amaçları arasında olduğu belirtilmiştir. Bölgedeki çatışmalara son vermek amacıyla, Kosova

ve Arnavutluk sınır bölgesine asker konuşlandırılması için çalışmalara başlandığı ve Barış İçin Ortaklık (BİO) faaliyetlerinin, Arnavutluk ve Makedonya'da arttırıldığı açıklanmıştır. Ayrıca bölgede güvenliği sağlayabilmek adına, Tiran'da BİO Ofisi kurulacağı ve Arnavutluk'ta bir BİO tatbikatı gerçekleştirileceği belirtilmiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 153).

Miloseviç Hükümetine, NATO'nun bölgeye müdahale edebileceğini ve gücünü göstermek adına, 15 Haziran 1998'de, Arnavutluk ve Makedonya hava sahalarında uçuşu içeren, on üç ülkeden seksen beş uçağın katıldığı bir tatbikat gerçekleştirilmiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 153).

NATO'nun Kosova'ya yönelik gerçekleştirdiği müdahale ile savunma amaçlı kurulan NATO, ilk defa başka bir devlete karşı saldırı gücünü kullanmıştır. Kosova müdahalesi, bir uluslararası girişim olmasına rağmen, BMGK'nın onayı anılmamış ve hatta müdahaleye katılan ülkelerde parlamentolarında müdahaleye yönelik yetkiler almamışlardır. BMGK'nın bir kararına dayanmadan müdahale edilmesinin nedeni, Rusya ve Çin'in bunu veto etme ihtimalidir. Bu nedenle, Genel Kurul'da "*Barış İçin Birleşme Kararı*" adında bir yetkilendirme almadan tek taraflı inisiyatif ile müdahale gerçekleştirilmiştir. NATO, Soğuk Savaşın bittiği bu dönemde, uluslararası konjonktürde ki rolünü değişim sürecine sokmuş ve artık savunmaya yönelik bir örgüt olmaktan çıkarak; gerektiğinde kullanılabilecek bir saldırı gücüne dönüşmüştür (Yılmaz, 2005: 51; Akgün, 2017: 643).

NATO'nun Kosova'daki sorununa ilişkin iki hedefi vardır. Bunlardan birincisi, krizin barışçıl bir şekilde çözülmesine yardımcı olmaktır. Diğer hedefi ise, içerisinde Arnavut azınlığın bulunduğu Makedonya ve Arnavutluk ile diğer komşu ülkelerde istikrarın ve güvenliğin sağlanarak, yeni kriz alanlarının ortaya çıkmasına engel olmaktır (Tangör,2008: 119). NATO'nun Kosova için belli amaçları şunlardır: şiddet ve baskıya son verilerek askeri hareketin durdurulması; Kosova'da Sırbistan ve Kosova yönetimi tarafından konuşlandırılmış olan asker, polis ve paramiliter kuvvetlerin bölgeden çekilmesi; tüm mültecilerin ve yerinden edilmişlerin güvenli ve zorluk çıkarılmadan geri döndürülmesi ve bu insanlara insani yardım örgütlerinin ulaşabilmesinin sağlanması; Kosova'da Rambouillet Antlaşması hükümlerine dayanarak uluslararası hukuka ve BM Antlaşması'na uyum gösteren yeni bir siyasi çerçevenin oluşturulmasıdır (Tangör,2008: 129). Kosova müdahalesinin görünen bu

amaçlarının ötesinde, NATO'nun Kosova müdahalesini sadece insani gerekçelerle yapılmadığı, NATO'nun doğuya yayılması ve ABD'nin enerji kaynaklarının güvence altına alınması ile bölgedeki Alman ve Avrupa etkisine son verme gibi amaçlarının da olduğu kimi yazarlar tarafından belirtilmektedir (Özlem,2013: 48).

NATO'nun Kosova müdahalesi için sürdürdüğü kararlılığını, örgütün Soğuk Savaş sonrasında takındığı yeni rol çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bu kararlılığın arkasında “*yeni dünya düzeni*” çerçevesinde saldırganlığın ortadan kaldırılma amacı da vardır. Aslında bundan öte, Batı'nın Kosova'ya ayrı bir önem atfetmesinde, Kosova'nın Bosna'dan sonra bir vicdan aklama alanı haline gelmesi de vardır (Kut, 1998: 55). Fakat NATO müdahalesi sivil kayıpların artmasına neden olduğu için ağır bir şekilde eleştirilmiş ve bu amacını tam anlamıyla gerçekleştirememiştir.

NATO'nun müdahale sonrasında, bölgedeki misyonlarından birisi de yerinden edilen mültecilerin yaralarını sarmak için insani çaba harcamak olmuştur. NATO tarafından, Makedonya'daki mültecilerin yararlanması için mülteci kampları ve aşevleri kurulmuş ve bölgeye insani yardım malzemelerinin sevki gerçekleştirilmiştir. Ayrıca NATO, BMMYK ile işbirliği içerisinde insani yardım uçuşlarını, üye ülkelerin uçakları tarafından gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Tangör,2008: 129).

Kosova'nın en önemli dış politika hedeflerinden birisi de NATO üyesi olmak olmasına rağmen, BM üyeliğinin olmaması nedeniyle, NATO üyeliğine başvuramamaktadır. İspanya, Yunanistan, Romanya ve Slovakya gibi NATO üyesi ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanımamış olmaları, bu üyeliğin önünde bir engel olarak görülmektedir. Kosova'nın NATO üyeliğini ABD desteklemesine rağmen, Kosova sadece Mayıs 2014 tarihinde, NATO Meclisi'nde “*gözlemci*” statüsü alabilmiştir. Bu durum Kosovalı liderler tarafından, Kosova'nın NATO üyeliğine giden bir gelişme olarak kabul edilmiştir (Emin,2016: 39).

Kosova müdahalesinin NATO'nun kuruluşunun 50. yılına denk gelmiş olması da ayrıca önemli noktalardan biridir. Soğuk Savaş sonrasında da NATO'ya ihtiyaç duyan ABD, müdahale ile yeni tehditlerinin varlığını ittifak ülkelerine gösterebilme fırsatı yakalamış ve bu sayede NATO genişlemesinin elzem olduğu belirtilmeye başlanmıştır (Türbedar, 2017a: 144).

3.6.1. NATO Müdahalesi'nin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi

NATO, uluslararası hukuk açısından müdahalesini meşrulaştırmak adına, birbirinden farklı argümanlar öne sürmüştür. Bunlardan ilki, insani müdahaledir. Kosova'daki Arnavutların maruz kaldıkları saldırılar nedeniyle, insani gerekçelerle müdahale edildiği belirtilmiştir. Bir diğer argüman ise, bu krizin bölge barışı ve güvenliğini de tehdit etmesi nedeniyle buraya müdahale edildiğidir (Tangör,2008: 130). NATO bu argümanlarını, 12 Nisan 1999 tarihli bildirisinde açıklamış ve askeri harekâtın haklı ve gerekli olduğu belirtilmiştir (Bağbaşıoğlu,2018: 158).

NATO, icracı bir örgüttür ama BM'nin yerini tutabilecek bir örgüt olarak görülmemelidir. Artık dünyamızda küreselleşme ile ulusal sınırların ortadan kalkması nedeniyle, sınır aşan sorunlar ortaya çıkmış, bir ülkenin içişleri gibi gözüken bir sorun bile, diğer ülkeleri etkileyebilme kapasitesine sahip olduğu için Kosova sorununda olduğu gibi BM'nin etkisiz kaldığı olaylarda, NATO insani gerekçelerle müdahale kararı almıştır (Eryılmaz,2017: 682).

BM'nin açıkça bir yetkilendirilmesi olmadan, NATO'nun YFC'ye yönelik gerçekleştirmiş olduğu askeri güç kullanımı, NATO yetkililerinin açıklamalarına göre, BMGK kararlarıyla bağlantılı olarak, uluslararası toplumun iradesine dayandırılmıştır. NATO'nun Kosova Bildirisi'nde açıkça belirtildiği gibi *"bu eylem uluslararası toplumun politik amaçlarını desteklemektedir ve uluslararası toplumun talepleri NATO talepleri ile aynıdır"* ifadesi yer almaktadır (Tunç ve Büyük, 2016: 140).

Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen NATO müdahalesi ile uluslararası kamuoyunda, uluslararası ilişkileri hukukun değil, gücün yönlendirdiği şeklinde bir algı oluşmuştur. Oysa gücün kullanılmadığı durumlarda, hukukun geleceğinin tehlikeye girme ihtimali vardır. Kosova'ya gerçekleştirilmiş olan NATO müdahalesine bu açıdan yaklaşılarak, hukuka uygun olduğu da söylenebilir (Ignatieff, 2000: 77). Gelecekte ortaya çıkması muhtemel hukuka aykırı eylemlerin önünü almak adına, böylesi bir müdahale gerçekleştirilmiştir.

NATO müdahalesi, Sırpların Arnavutları Kosova'dan temizlemek için başlatmış olduğu *"At Nalı Operasyonu"*nun engellenmesi amacıyla, insani gerekçelerle gerçekleştirilmiştir. Müdahale sırasında Sırpların eylemlerinin giderek

şiddetlenmesi, daha fazla sivil Arnavut'un hayatını kaybetmesine neden olduğu ve bununla birlikte sivil Sırplarında hayatını kaybetmesi, müdahalenin insaniliğini sorgulatmıştır. Ayrıca müdahale de sivil hedeflerde vurulmuş ve 78 gün sürmesinden dolayı da müdahalenin insani boyutu ortadan kalkmıştır. Özetle, insani gerekçelerle yapıldığı savunulan NATO müdahalesi, uluslararası toplumun belli bir kesimince BMGK kararı olmadan, NATO'nun tek taraflı eylemi ile başlamış olmasından dolayı, hukuki olarak meşru kabul edilmemektedir. Sivil kayıpların müdahale sırasında artması ve müdahalenin uzun sürmüş olması da insani açıdan müdahalenin başarılı ve haklı olmadığını ortaya koymuştur (Acar, 2015: 121- 127).

NATO Antlaşmasının içeriği açısından incelendiğinde, Kosova müdahalesinde hem coğrafi olarak hem de amaçlar bakımından alan dışılık söz konusudur. Yani denilebilir ki; müdahale NATO'nun kurucu antlaşmasını da ihlal etmekte ve bölgesel kuruluş olma vasfına aykırı hareket ederek, yer yönünden de yetkisiz hale gelmektedir. Nisan 1999 tarihinde, yapılan Washington Zirvesi'nde ortaya atılan Yeni Stratejik Konseptle, NATO artık bir Kuzey- Atlantik Örgütü olarak değil, Avrupa- Atlantik Örgütü olarak tanımlanmıştır. NATO'nun Kosova için yapmış olduğu açıklamalarda da müdahale ile Güneydoğu Avrupa'da insan hakları ve demokrasinin güvence altına alınarak istikrarın sağlanacağı ifade edilmiştir. Müdahaleyi meşru kılmak adına ortaya konulan Yeni Stratejik Konsepti'nde, hem NATO'nun kurucu antlaşmasına hem de BM Antlaşması'na aykırı olmayacak şekilde yorumlanması ve uygulanması gerekmektedir. NATO'nun kendisine yeni görev alanları çıkardığı Yeni Stratejik Konsepti, 24 Mart 1999 tarihinde başlayan müdahaleden sonra Nisan 1999 tarihinde kabul edildiği için, NATO'nun müdahalesini bu hukuki çerçeveden savunmak mümkün değildir (Karakoç,2006: 235; Manavoğlu, 2008: 41- 42).

NATO'nun Kosova müdahalesine karşı olanlar, müdahaleyi NATO'nun dünya polisi olarak yeni rolünü meşrulaştıran bir olay olarak yorumlamaktadır.

3.6.2. NATO Müdahalesi Sonrasında KFOR'un Yeniden İnşa Sürecindeki Faaliyetleri

Bir uluslararası sorun açısından barış inşası, temelde bir çatışma sona erdikten sonra gerekli eylemleri hedefleyen faaliyetlerdir. Çoğu durumda bunlar barışı koruma operasyonları adı altında gerçekleşmekte, acil bir şekilde uluslararası topluma yeniden entegrasyon ve yeni programlarla faaliyet göstermektedir. Kosova'daki KFOR gibi oluşumlarda, sadece müdahale sırasında yok edilen yerlerin yeniden inşasını içermemekte, mültecilerin evlerine dönerek bütünleşmesini ve UÇK'nın silahsızlandırılması gibi görevleri de içermektedir (Brovina, 2017: 172).

NATO, Kosova'daki barışı koruma güçlerini komuta etmiştir. KFOR, Kosova'nın müdahale sonrasında askeri olarak yeniden inşa edilmesi amacıyla ülkeye konuşlandırılmıştır. KFOR, bölgede silah kullanmaya yetkilidir. KFOR'un faaliyetleri AGİT, BM ve AB tarafından sürdürülen yeniden inşa sürecinde birbirini tamamlar niteliktedir (Tangör,2008: 83; Akgün, 2012: 256). KFOR'un bölgedeki temel amacı, birçok etnik azınlığı içerisinde barındıran toplumda azınlıkların barış ve istikrar içerisinde bir arada yaşamasının sağlanmasıdır (Gent,2004: 92). KFOR askeri açıdan, Sırbistan'dan bütün yetkilerini almış ve Kosova'da 1244 sayılı BMGK kararına dayalı olarak, görev ve sorumluluklara sahiptir. KFOR, Sırbistan ile imzalanmış olan İkili Teknik-Askeri Antlaşması'na dayanarak ülke ve kamu düzeni ile barışı sağlama gücüne sahiptir (Brovina, 2017: 172).

KFOR'un Kosova Devleti'nin yeniden inşasındaki görev ve sorumlulukları şöyledir: Sırp kuvvetlerinin Kosova'daki olası saldırılarından vazgeçirmek; güvenli bir ortam oluşturularak kamu güvenliği ve kamu düzeninin sağlanması; UÇK'nın silahsızlandırılması; UNMIK'in sürdürdüğü uluslararası insani çabaların desteklenmesi ve sivil insani yardımların koordine edilmesi; ülkede istikrar, demokrasi, çoklu etnik yapının sağlanması ve Kosova'da güvenlik güçlerinin gelişmesinin desteklenmesidir. KFOR, Kosova'nın güvenli bir ortama kavuşturulması kapsamında devriye görevi yapmış, acil durumlarda müdahalelerde bulunmuş, sınır görevlerini yürütmüş, hava gözetimi gerçekleştirmiş, suç ve suçlulara uğraşmışlardır. Bu görevleriyle birlikte KFOR, UNMIK koordinasyonunda çeşitli kuruluşlara mayın temizleme, sınır güvenliği, yangın hizmetleri, bayındırlık,

gıda dağıtımı, ulaşım, demiryolu, bayındırlık, inşaat, mühimmatların imhası, tıbbi hizmetlerin sağlanması ve uluslararası görevlilerin korunması gibi çeşitli konularda gerekli olan yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca KFOR, bölgede adil seçimlerin gerçekleştirilmesi için çaba harcayan AGİT'in çalışmalarına destek olmuştur (Bağbaşıoğlu,2018: 163- 164; Eryılmaz,2017: 681; <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history/tasks>).

Kosova, KFOR'un bölgeye konuşlandırılması ile beş askeri idari bölgeye ayrılmıştır. Priştine'de İngilizler, Kosovska Mitroviça'da Fransızlar, Gilan'da Amerikalılar, İpek'te İtalyanlar, Prizren'de Almanlar karargâh kurmuşlardır. 1-9 Temmuz 1999 tarihleri arasında ise, KFOR'da görev yapacak 5 kafiye Türk Tabur Görev Kuvvetinin sevki tamamlanmış ve buldukları bölgelerde asayiş sağlanmışlardır. KFOR'un 47.868 askerden oluşacağı planlanmıştır. Birleşik Krallık en büyük katkıyı sağlayarak, yaklaşık 13.000 askerle KFOR'a katılacağını belirtmiştir. Alman birliği 8000 civarında, Fransa ve ABD yaklaşık 7000 asker vaat ederken; İtalya 5000, Hollanda 2000, İspanya 1200, Belçika 1100, Yunanistan 1000 askeri personelle KFOR'a katkı sağlayacağını belirtmiştir (Youngs and Bowers,2009: 10; Özbay ve diğerleri,2009: 29).

Kosova'da değişen şartlara göre, KFOR'un yapısında da değişikliklere gidilmiştir. KFOR başlangıçta 50.000'e yakın personelden oluşurken, uluslararası toplumun çabalarının olumlu sonuç vermesi ve bölgede nispeten güvenli bir ortam sağlanması nedeniyle personel sayısı 2002 yılında 39.000'e, Haziran 2003'te 26.000'e, Ocak 2004'te 17.500 e düşmüştür. KFOR birlikleri belirli alanda sorumlu dört ayrı çok uluslu tugaydan kurulmuşken, KFOR'un daha etkin bir duruma getirilmesi için Ağustos 2005 ve Haziran 2006 tarihleri arasında, beş görev gücü şeklinde yeniden yapılandırılmıştır.17 Mart 2004'de Kosova'nın Mitroviça kentinde Sırp ve Arnavutlar arasında çatışmalar çıkması üzerine, KFOR askerlerine saldırılar düzenlenmiştir. Bu nedenle NATO, KFOR birliklerini güçlendirmek adına 2500 kişilik bir birliği hemen konuşlanabilecek şekilde hazır tutmanın planları yapılmaya başlanmış ve 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, bu çalışmalar hız kazanmıştır (Bağbaşıoğlu,2018: 164). NATO, Kosova'da genel güvenlik durumu sabit kaldığı için, KFOR'un güç yapısını ve büyüklüğünü bölgeselleştirme ve rasyonelleştirmeye devam ederek, kuvvetlerinde

bir azalmaya gitmiştir. KFOR güvenlik açısından düşük bir tehdit algılamış olsa da Kosova'nın statü sorunu nedeniyle bir güvenlik açmazı içerisinde olduğunu söylemek doğrudur (Kim and Woehrel, 2008: 12- 13).

Barışı koruma gücü olarak KFOR, insan haklarının ve özgürlüklerinin geliştirilmesi adına aktif politikalar üretmiş, Kosova'daki farklı etnik gruplar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesinde, demokrasinin sağlanmasında, sivil toplum örgütleri ve medyanın gelişmesi ve işbirliğinde önemli bir aktör olarak görev almıştır (Brovina, 2017: 174).

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, NATO Genel Sekreteri 12 Haziran 2008 tarihinde açıklamada bulunmuştur. Buna göre, BMGK'nın 1244 sayılı kararı gereğince, KFOR'un bölgedeki görevlerine devam edeceği ve NATO'nun bölgede gereken demokratik ve güvenlik kurumlarının kurulması adına sürdürdüğü faaliyetlerine devam edeceği belirtilmiştir. Kosova'nın güvenliği dikkate alındığında, bağımsızlık sonrası dönemde önemli ilerlemeler sağlandığı göze çarpmaktadır. NATO Konseyi tarafından 11 Haziran 2009 tarihinde alınan kararla, 2010 tarihi itibariyle Kosova'da bulunan KFOR birliklerinin üçte bir oranında azaltılması öngörülmüştür. Bu karar Kosova'nın güvenlik durumu ile ilgili bir iyileşmenin göstergesi olarak yorumlanabilir. NATO Konseyi'nin aldığı bu karara rağmen; Kuzey Kosova bölgesi, güvenlik açısından hassas bir bölge olmayı sürdürmektedir (Ağır,2014a: 293). 2010 yılında, ülkede güvenliğin sağlanmasının olumlu bir seyir izlemesi nedeniyle, KFOR'un varlığının azaltılması açıklanmış olsa da hava ve hareket kabiliyeti yüksek donanımını devam ettirme kararı almıştır. Kosova'da değişen koşullar nedeniyle çok uluslu NATO Kosova Koruma Kolordusu yerini sivil denetim altındaki 2500 personele sahip hafif silahlara sahip Kosova Güvenlik Gücü'ne bırakmıştır. Bu gelişmelere paralellik göstererek, Mart 2018 itibariyle KFOR'un personel sayısı 4.500'e indirilmiştir (Akgün, 2012: 256; Bağbaşıoğlu,2018: 164).

3.6.3. Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasında NATO'nun Rolü

NATO, yeniden inşa sürecini genellikle uzun vadeli kalkınma kavramıyla ilişkilendirmektedir. Bu NATO'nun görevi olarak kabul edilmemekte ve NATO bu

görevi de üstlenmek istememektedir NATO'nun rolü temel olarak, sıcak çatışmaların olduğu dönemlerde ve bir ihtilaf durumunun hemen ardından ve daha sonra uzun vadeli yeniden yapılanma sürecine başlayacak diğer uluslararası örgütlerin gelmesinden önce var olan boşluğu kapatmak için, erken dönemdeki faaliyetleri gerçekleştirmektedir. NATO'nun yeniden inşa sürecine katkısı, bu sürecin başlaması için şartların yaratılmasına yardımcı olmak şeklindedir. Böyle bir rol her zaman askeri bir desteğin yanı sıra güçlü bir sivil bileşeni de gerektirmektedir. Görülmektedir ki; NATO için Kosova bölgesinin istikrarının sağlanması ve yeniden inşa süreci giderek önemli hale gelmektedir. Çünkü artık sadece askeri yollarla gerçekleştirilen operasyonların başarılı bir şekilde sonuçlanmadığı görülmüştür. Askeri çabaların, kalkınma ve iyi yönetişimin sağlanması açısından yeniden inşa sürecinin tamamlanması gerekmektedir. Bu nedenle NATO, artık yalnızca askeri istikrar rolü oynamamakta, aynı zamanda barışı ve ekonomik kalkınmanın zeminini yaratacak şekilde, istikrarın sağlanmasını ve yeniden inşayı desteklemektedir. Bunun bir sonucu olarak, Kosova'da NATO liderliğindeki KFOR polislik görevleri ile elektrik santrallerinin yönetimine varacak şekilde sivil görevleri de üstlenmiştir. Fakat BM'nin bölgede UNMIK Misyonu'nu oluşturması ile KFOR'un sivil görevleri son bulmuştur. Özetle NATO, Kosova'da yeniden inşa sürecini BM ve AB gibi diğer aktörlerin katkılarıyla sürdürmeyi tercih etmiştir (http://www.nato.int/issues/cep/cep_newsletter_05e.pdf).

3.7. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Kosova Devleti'nin Yeniden İnşası

AGİT, ilk olarak 1973 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı olarak ortaya çıkmış, 1975'te Helsinki Zirvesiyle politik boyut kazanmış ve 1994 yılında bölgesel bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Güvenliğin temini, barış ve istikrarın sürdürülebilirliği, insan haklarının güvence altına alınması ve geliştirilmesi, ekonomi ve çevre ile ilgili konular AGİT'in faaliyet alanına girmektedir. AGİT'de kararlar konsensüs yolu ile alınmaktadır. (Tangör,2008: 71).

AGİT Kosova Misyonu, 1 Temmuz 1999'da, AGİT Daimi Konseyi'nin 305 sayılı kararıyla oluşturulmuş ve UNMIK'in bileşenlerinden biri halini almıştır. BMGK'nın 1244 sayılı Kararına atıfla, AGİT Kosova Misyonu'nun demokrasi ve

kurum inşası ile insan hakları konularında, UNMIK çerçevesinde faaliyet göstermiştir. AGİT Kosova Misyonu; toplumun demokratikleştirilmesi, insan hakları ve hukuk düzeninin geliştirilmesi, polislerin eğitimi ve seçim süreçlerinin organizasyonu gibi konularda faaliyetlerini sürdürerek yeniden inşa sürecine destek olmuştur (Tangör,2008: 137). Bu genel çerçevede, Kosova'daki AGİT Misyonu, kurum ve demokrasi inşası ile insan haklarıyla ilgili konularda öncü rolü üstlenmeye ve çalışmalarını bu alanlarda yoğunlaştırmayı görev edinmiştir (Brand, 2001: 467).

Uluslararası örgütler arasındaki işbirliğini görmek açısından AGİT Kosova Heyeti'nin atmış olduğu adımlar önemlidir. AGİT kuruluşundan beri ilk kez BM tarafından sürdürülen bir misyonun parçası olmuştur. Ayrıca AGİT, Avrupa Konseyi, AB ve BMMYK ile yakın ilişkilerde bulunmuş ve bölgedeki güvenli ortamı sağlayan KFOR ile de birlikte çalışmıştır (Tangör,2008: 137).

AGİT Kosova Misyonu, insan hakları ve hukuk kurallarının takip edilmesi, geliştirilmesi ve korunması konularına katkı sağlamaktadır. Misyonun İnsan Hakları Bölümü, insan haklarının, sivil ve siyasi hak ihlallerinin izlenmesi üzerine odaklanmaktadır. Bu görevlerini gerçekleştirmek için ise, insan hakları eğitimi, insan hakları programı ve kadının topluma katılımı gibi araçlar kullanmaktadır. Ayrıca AGİT Kosova Misyonu, Kosova'da hukuk düzeninin güçlendirilmesi adına Kosova yargı sistemini izlemiş; bunlara ek olarak Kosova Hukuk Merkezi, Kosova Yargı Kurumu, Suçlu Savunma Kaynakları Merkezi ve Ombudsman Kurumu'nun oluşturulması gibi projelerde yer almıştır. AGİT Kosova Misyonu'nun demokratik toplumun oluşturulması ve geliştirilmesi için gerçekleştirdiği faaliyetlere bakıldığında ise, Kosova'da demokratik değerlerin ve kurumların geliştirilmesi amacıyla Kosova'daki sivil yönetimin, siyasal partilerin ve sivil toplumun gelişimini desteklemektedir. Bu amaçla sivil yöneticiler, siyasi partiler ve bireylere eğitsel destek vermektedir. AGİT, siyasi partilerin oluşturup güçlendirilmesi ile adil seçimlerin yapılması konularında da çalışmalar sürdürmektedir. Misyonun Sivil Yönetim Destek Bölümü, yerel hükümet yapısının güçlendirilmesi konusunda çalışmalar sürdürmüş ve yerel yöneticilerin eğitilmesi amacıyla, Sivil Yönetim Enstitüsü kurmuştur. Siyasal Partiler Hizmet Merkezleri aracılığıyla, siyasal partilere destek sağlamak amacıyla kapsamlı eğitim programları uygulanmıştır. Misyonun Siyasal Partileri Geliştirme Bölümü ise, seminerler, siyasal parti organizasyonları ve

seçim kampanyaları aracılığıyla siyasal partilerin kapsamlı ve gerçekçi siyasi programlar oluşturmalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ayrıca bu bölüm, Kosova Parlamentosunun üyelerine de eğitim vermektedir (Kenar,2005: 444- 445).

AGİT Kosova Misyonu'na Kosova'daki seçimleri gerçekleştirme görevi verilmiş ve misyon Kosova dışında mülteci statüsünde bulunan Kosovalıların da oy kullanabilmesi adına çalışmalar gerçekleştirmiştir (Kenar,2005:446).

AGİT'in Basınla İlişkiler Bölümü ise, Kosova'da basın düzenlemeleri ve yasalar yapmaya çalışarak, bağımsız basın ve iletişim özgürlüğünün sağlanması için gerekli şartların sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu amaçlarla 2001 yılında, Kosova Radyo ve Televizyonu'nu geliştirmiş ve azınlıkların basın- yayın organlarını oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. AGİT Kosova Misyonu Polis Eğitimi ve Gelişimi Bölümü ise, Kosova'da güçlü ve güvenilir bir Kosova Polis Hizmetini oluşturmak için Kosova Polis Hizmeti Okulu'nu yönetmektedir. AGİT Kosova Misyonu ile BM yeni Kosova Polis Servisinin kurulması için polis memurlarını eğitmekte; İdare ve Destek Bölümü ise Misyonun idari, lojistik ve teknik destek sağlamaktadır (Kenar, 2005: 446- 447).

AGİT, pek çok uluslararası soruna müdahil olmasına rağmen, somut bir çözüm alması söz konusu olmamıştır. Karşılaştığı sorunlar genellikle ayrılıkçı-bağımsızlıkçı politikalar olduğu için örgütü yıpratıp, zayıflatmıştır. Kosova sorunu konusunda da AGİT kalıcı çözümler üretememiştir. Bunda sorunlar açısından bir müdahale ve yaptırım gücünün olmaması etkili olmaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 402).

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, AGİT üyesi ülkelerin bir kısmının Kosova'nın bağımsızlığını tanımayı reddetmeleri nedeniyle, AGİT'in Kosova'daki durumu tarafsız bir nitelik taşımıştır. AGİT'in temel işlevi, bağımsızlık sonrası ortamda geçerli olan kurumların kurulması ve izlenmesidir. AGİT'in faaliyetleri bu yeni durum nedeniyle, erken uyarılara odaklanmak için ve yerel kurumların ve topluluk haklarının izlenmesi için yeniden şekillendirilmiştir. Bu görevlerinin yanı sıra, bağımsızlık ilanı sonrasında AGİT'in personel sayısının bir azalma seyri yaşadığını söylemek doğru olacaktır (Visoka and Bolton, 2011: 199).

AGİT bölgesel olarak ise, yerel yönetimlerin farklı politika alanlarındaki çalışmalarını takip etmektedir. Ayrıca Kosova genelindeki yerel ofis gruplarını ve

AGİT saha ofisleri arasındaki senkronizasyonu sağlamaktadır. AGİT'in bağımsızlık ilanını sonrasında Kosova'da oynadığı en mühim rol ise, Kuzey Kosova'da bulunan Sırp nüfusuna erişimin sağlanabildiği tek güvenilecek uluslararası örgüt olmasıdır. Bu nedenle AGİT, Kuzey Kosova'daki paralel yapılanmalarla çalıştığı gerekçesiyle eleştirilmişse de AGİT bu durumu kabul etmemektedir (Visoka and Bolton, 2011: 199).

AGİT siyasi bir örgüt olması, askeri bir kapasitesinin bulunmaması nedeniyle, Kosova müdahalesi sırasında diğer uluslararası örgütlerin faaliyetlerine yardımcı olarak katılmıştır. Müdahale sonrasında ise, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine aktif olarak katılarak bölgede barışın tahsisi ve barış antlaşmalarının uygulanmasını amaçlamıştır. AGİT'in bölgedeki görevleri genel olarak demokratikleşme, hukuk kuralları, siyasi ilişkiler, seçimlerin düzenlenmesi ve takip edilmesi, halka ilişkiler ve medya alanlarında olmuştur. AGİT'e üye olan devletler aynı zamanda NATO, BM veya AB üyesi olmalarından dolayı Kosova sorununa yaklaşımları pek farklı olmamıştır.

3.8. Avrupa Birliği ve Kosova Devleti

AB'nin kurucu antlaşması, Roma Antlaşması'dır. Bu antlaşma, birliği oluşturan üye uluslardan bağımsız olarak, uluslar üstü bir karar alma mekanizması öngörmektedir. AB, barışın kalıcılığının sağlanması, birlik, eşitlik, özgürlük, güvenlik ve dayanışma gibi temel değerler etrafında oluşturulmuştur. Özgürlük ve demokrasi ilkelerini korumak, insan haklarına saygı ve temel haklar ile hukukun üstünlüğünü sağlamak gibi temel amaçlara sahiptir (Tangör,2008: 61).

AB YFC'nin dağılmasında potansiyel gücünü kullanamaması nedeniyle ortaya çıkan etnik ve milliyetçi çatışmaları engelleyememiştir. Bu durum, AB'nin başarısızlığını ve bölgesel olan bir krizin, nasıl uluslararası bir sorun haline aldığını göstermektedir. AB, bütüncül bir ortak güvenlik ve dış politika oluşturamadığı için etkisiz bir aktör olarak görülen imajını düzeltebilmek ve vicdanını aklamak adına, NATO müdahalesi ve ardından Kosova'nın yeniden inşa sürecine aktif olarak katılmıştır (Özgöker ve Batı,2016: 3; Özekmekçi, 2015: 665). Fakat sadece katılımını bu kadar basite indirgemek doğru olmaz, ayrıca Avrupa'daki istikrarı tehdit ettiği ve

mülteci krizi yarattığı için AB harekete geçmiştir ve uluslararası toplumu İmar Ajansı kurmak üzere, Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi'na katılmaya razı etmiştir (Tangör,2008: 132).

Kosova, Avrupa'nın bir iç avlusu olarak görülmektedir. Kosova'nın AB ile ilişkileri üye ülkeler ya da aday ülkelere farklılıklar göstermektedir. Çünkü AB üyesi beş ülke, Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın bağımsızlığını hala tanımadığı için AB ile sürdürülen ilişkiler rahat bir düzlemde devamlılık gösterememektedir. Fakat Kosova'da istikrarın sağlanmasının, AB'nin güvenliği açısından önemli olması nedeniyle, AB devlet inşasında temel aktör olarak yer almaktadır. Kosova'nın devlet inşası sürecinde, hem mali yardımları hem de kamu düzeninin ve devlet otoritesinin kurulması adına kurumsal olarak destek vermektedir (Özekmekçi, 2015: 659).

AB'nin Balkanlara yönelik müdahalelerde ve barışın korunması faaliyetlerinde başarılı ve etkin olamaması, karar almada örgütün siyasi iradesinin eksikliğini ve askeri yeteneğinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Avrupa'da entegrasyonun temeli, bölgedeki barışı ve güvenliği tesis etmek olduğundan; AB, kriz bölgelerindeki rolünü değiştirip güçlendirme yolunu seçmiş, Kosova sorunu da bu süreçte AB'ye tecrübe kazandırmıştır.

Kosova Devleti'nin bağımsızlık öncesindeki süreçte, AB'nin Kosova'daki kurumsal varlığı yaşanan gelişmelere göre artış göstermiştir. Müdahale sonrasında, AB ilk olarak Kosova'da *Yeniden İnşa İçin Avrupa Ajansı (The European Agency of Reconstruction)* olarak varlık göstermiştir. Ajans, yeniden inşa süreci çerçevesinde AB'nin üstlenmiş olduğu yardımların organizasyonu ve uygulanmasından sorumlu Avrupa Komisyonu Kosova Görev Gücünün yerini alan kurumsal bir yapıdır. Yeniden İnşa İçin Avrupa Ajansı'nın görev alanı, sadece Kosova olmamakla birlikte, Sırbistan ve Karadağ'da da AB tarafından yapılan yardım programlarını yöneten, AB'ye bağlı bağımsız bir kurumdur. Kosova'da savaş sonrası ekonominin düzenlenmesi ve toparlanması, kurumların oluşturulması ve siyasal reformların hayata geçirilmesi adına gerçekleştirilen faaliyetlerin finansmanını sağlamak adına çalışmalarda bulunmuştur. 2000 yılında, Kosova'da oluşturulan bir diğer AB Kurumu ise, etnik çatışmaların önlenmesi ve savaş sırasında yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşüne ilişkin faaliyetler sürdüren *AB Gözlem Misyonu (European*

Monitoring Mission)’dur. Bu misyon, Balkanlarda 1991 yılından itibaren faaliyet gösteren Avrupa Topluluğu Gözlem Misyonu’nun devamı niteliğindedir. AB Gözlem Misyonu bu dönemde, AB’nin Kosova’daki tek iletişim kanalı olarak faaliyet göstermiştir. 2004 yılında Kosova’da gerçekleşmiş olan olaylar sonucunda, AB’nin bölgedeki etkinliğini daha doğrudan kurumlar aracılığıyla sağlaması gerektiği anlaşılmıştır. Sırp ve Arnavutlar nezdinde, UNMIK’in güvenilirliğini yitirmiş olması nedeniyle, AB ve NATO özel temsilcilerini bölgeye atayarak, bölge ile doğrudan iletişim yolunu tercih etmişlerdir. Böylece, 2004 yılında Javier Solana, Ortak Güvenlik ve Dış Politika temsilcisi olarak atanmış ve Priştine’de Ortak Güvenlik ve Dış Politika Ofisi faaliyetlerine başlamıştır. Ofisin görevi, Kosova’da bulunan yerel politik güçler arasında arabuluculuk faaliyetlerini sürdürülmesi ve inşa edilmeye başlanan kurumlar arasındaki işbirliğinin sağlanması olmuştur. Bu ofisi, Avrupa Konseyi Başkanlık Ofisi, Komisyon Temsilcilik Ofisi ve diğer bazı AB üyesi ülkelerin ofislerinin kurulması izlemiştir (Özekmekçi,2015: 671- 672).

Kosova Devleti, AB ile kurmuş olduğu ilişkiler ve Kosova’nın yeniden inşasına AB katkıları, Kosova’nın bağımsızlık kararı almasında cesaretlendirici etki yapmıştır. 2004 yılı itibariyle AB, Kosova’da temel bir aktör halini almıştır. Kosova Devleti’nin bağımsızlık ilanı sonrasında ise, AB ile sürdürülmekte olan ilişkiler 2009 yılında İstikrar ve Ortaklık Mekanizması’nın genişletilerek “ *İstikrar – Ortaklık Siyasal Diyalogları*” olarak yeniden düzenlenmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu tarihten 2012 yılına kadar ise, AB- Kosova ilişkilerinde önemli bir gelişme olmamış, AB Kosova ile ilgili ilerleme raporlarını yayınlamaya devam etmiş ve Kosova’nın siyasi ve ekonomik dönüşümünün tamamlanması beklenmiştir. 2011 yılında, Kuzey Kosova’da Sırp ve Arnavutlar arasında yeniden etnik gerilimin tırmanmaya başlaması üzerine, AB Kosova’ya Sırbistan ile ilişkilerini normalleştirip diyalog sürecine girmesini şart koşmuş ve AB tarafından oluşturulan diyalog zemini ile ilişkilerin normalleşme seyri izlemeye başlamasıyla, Ocak 2012 tarihinde, Avrupa Komisyonu Kosova ile Vize Serbestliği Diyalogu başlatmıştır. Bunu takip eden süreçte Mart 2012 tarihinde, *Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması* (Stabilisation and Association/İOA) müzakerelerine başlanılabileceği yönünde, Avrupa Komisyonu bildirimde bulunmuştur. Ekim 2012 tarihinde yayınlanmış AB Komisyonu fizibilite çalışmasının sonuçlarına göre, Kosova’nın hukukun üstünlüğü,

kamu yönetimi, ticaret alanı ve azınlıkların haklarının korunması yönünde ilerleme kaydetmesi koşuluyla, AB ile Kosova arasında İOA'ya varılmasına ilişkin yasal bir engel kalmayacağı belirtilerek, müzakerelere başlamaya büyük ölçüde hazır olduğu bildirilmiştir. Kosova ile İOA; Sırbistan ile AB üyelik müzakerelerine başlanacağı ise, Nisan 2013 tarihinde Kosova ve Sırbistan arasında imzalanmış olunan Brüksel Antlaşması sonrasında duyurulmuş ve görüşmeler Ekim 2013 tarihinde başlamış olsa da Haziran 2014'te Kosova'da gerçekleşen seçimler dolayısıyla politik bir karmaşa ortamına girilmesi nedeniyle, reform süreci aksamaya başlamıştır (Özekmekçi, 2015: 673–675).

AB, işleyen bir güvenlik politikası oluşturabilmesi için NATO ve ABD'ye ihtiyaç duymaktadır. Aksi takdirde, onlardan ayrı hareket etmesinin mümkün olmadığı Kosova müdahalesi ve sonrasındaki devlet inşası sürecinde gözler önüne serilmiştir.

3.8.1. Kosova Devleti'nde Denetimli Bağımsızlık: EULEX Misyonu

Kosova'nın bağımsızlığını ilan ederek, anayasasını kabul etmesiyle birlikte, bölgede yönetimi üstlenmiş olarak bulunan UNMIK'in işlevi kademeli olarak azalmaya başlamıştır. 2004 yılı itibariyle bölgedeki kısıtlı faaliyet alanını genişletmiş bulunan AB ise, yeni kurumsal varlığı ile Kosova'da yer almaya başlamıştır. AB'nin Kosova'daki kurumsal varlığı, *Uluslararası Sivil Temsilcilik (International Civilian Representative/ ICR) / Avrupa Birliği Özel Temsilciliği (European Union Special Representative/ EUSR) ve Kosova'da AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu (The European Union Rule of Law Mission in Kosovo/ EULEX)* şeklinde Ahtisaari'nin oluşturduğu çözüm planında yer alan iki temel birim üzerine kurulmuştur. Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra, AB bölgedeki hâkim uluslararası aktör halini almıştır. EULEX Misyonu'nun varlığı ve Kosova ile Sırbistan arasında devam eden diyalog sürecinde, AB'nin arabulucu görevi bu duruma neden olmuştur (Ağır,2014a: 295; Özekmekçi, 2014: 675).

16 Şubat 2008 tarihinde, AB Konseyi tarafından alınan kararla, EULEX Misyonu Kosova'ya konuşlandırılmıştır. Kosova'nın bağımsızlık ilanı sonrasında, bölgenin denetimli bağımsızlığının sorumluluğu EULEX'e bırakılmıştır. EULEX

Misyonu, BMGK'nın 1244 sayılı kararı doğrultusunda AB'ye hiyerarşik olarak bağlı, AB'nin bugüne kadarki en kapsamlı misyonudur. Aralık 2008 tarihinde işlevsel hale gelen EULEX'in, Kosova'da yargı, hukuk ve polis gibi alanlardaki sorumlulukları üstlenmesi öngörülmüştür. Kosova Hükümeti'nin atamış olduğu görevlileri denetim altında tutarak gözetim, danışma ve öneri hizmeti vermektedir. (Akgün, 2012: 257; Ağır, 2014a,2014: 291). AB Özel Temsilci (EUSR) görevine, Pieter Feith atanmıştır (Özbay ve diğerleri,2009: 46).

Kosova'da 2008 yılında oluşturulan *Uluslararası Sivil Ofis (International Civillian Office/ICO)*, EUSR ve ICR makamından oluşmaktadır. ICO, Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen tek kurum olduğu için, Kosova kurumları ile işbirliğine dayanan bir ilişki sürdürmekte ve Kosova'nın siyasi gündemini şekillendirme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ahtisaari Planı'nın Kosova'da uygulanıp uygulanmadığını denetleme görevi ise, ICR'nin sorumluluk alanına girmektedir. ICR, bazı bilgi paylaşımlarına rağmen, UNMIK ve AGİT ile faaliyetlerinde resmi bir koordinasyona sahip değildir. Ayrıca Kosova'nın kurumlarının almış olduğu kararlar eğer Ahtisaari Planı'nda öngörülmüş olan Kosova'nın statüsüne ilişkin önerilere uymaması halinde, ICR bu kararları iptal etme ve yaptırım gücüne sahiptir. EUSR'nin görevi ise, AB tavsiyeleri ile desteğini Kosova'nın yerel makamlarına iletme, AB ile Kosova arasındaki eşgüdümü sağlamak, insan hakları, temel haklar ve özgürlüklerin sağlanması ve EULEX'e siyasal rehberlik yapmak şeklinde tanımlanmıştır. EUSR'nin görev tanımı geniş bir şekilde düzenlenmiş olsa da uygulama da Kosova'yı tanıyan AB ülkelerinin içinde bulunduğu ICR aracılığıyla, Kosova- AB ilişkileri sürdürülmektedir. 2011 yılına kadar, EUSR ile ICR aynı kişi olup bu görev yukarıda da bahsettiğimiz Pieter Feith'e aittir. Sırbistan ve Kosova yönetimleri arasında 2011 yılında AB denetimi altında başlatılan diyalog süreci ile birlikte AB, Avrupa Komisyonu Temsilcilik Ofisi ile AB Özel Temsilciliğini *AB Ofisi* adı altında birleştirmiş; Kosova'nın bağımsızlığının gözetiminin resmen sona ermesi ile birlikte ICO, Kosova'da sürdürmekte oldukları faaliyetlerine son vermiş ve ICR görevlerini Kosova'nın yerel makamlarına bırakmıştır (Visoka and Bolton, 2011: 195; Özekmekçi, 2015: 676).

AB'nin Kosova'daki en önemli kurumsal varlığı, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası tarafından oluşturulmuş olan en büyük sivil misyon olma

özelliğini taşıyan EULEX'dir. EULEX'in temel amaçları; Kosova'da görev yapmakta olan yerel yetkililere polis, yargı ve gümrük alanlarında yardımlarda bulunmaktadır. Misyon, BMGK'nın 1244 sayılı kararını temel almakta ve AB üyesi 27 ülkenin de ortak kararı neticesinde oluşturulmuştur. Misyon, “Güçlendirme Bölümü” ve “Yürütme Bölümü” olmak üzere iki ana birimden oluşmuştur. Kosova'daki kurumları, yargıyı ve yasaları icra kurumlarını sürdürülebilir ve hesap verebilir kılabilmek için Güçlendirme Bölümü; adliye, polis ve gümrük teşkilatlarının bağımsız işleyebilmesi ve çok etnikli bir yapı oluşturabilmesi adına denetim ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca Güçlendirme Bölümü, Kosova ve Sırbistan hükümetleri arasında yürütülmekte olan diyalog sürecini destekleyerek, Kosova'nın vize serbestliği konusunda, AB'nin sunmuş olduğu kriterleri uygulamasına yardımcı olmaktadır. EULEX'in ikinci birimi olan Yürütme Bölümü ise; savaş suçları, organize suçlar, terörizm, yolsuzluk, özelleştirme, mülkiyet ve diğer ciddi suçlara ilişkin soruşturma ve hakemlik görevini üstlenmiştir. Ayrıca etnik gerilimin hale yüksek olduğu Kuzey Kosova bölgesi için, her iki taraf içinde hukukun üstünlüğünün sağlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması da Yürütme Bölümü'nün sorumluluk alanına girmektedir. Bu gibi yapılanmalar, bağımsız bir Kosova Devleti'nin egemenlik hakkını sınırlayıcı olarak gözüke de bu durumun, Kosova'da hukukun üstünlüğünü sağlayacak kurumların tam anlamıyla kendine yetecek konuma gelene kadar sürdürüleceği planlanmıştır. EULEX'in UNMIK'in yerini tamamen aldığı iddia edilse de; EULEX, UNMIK'in gerçekleştirmiş olduğu gibi Kosova'nın yerel makamlarının yerine geçip yasama faaliyetinde bulunamamakta ve EULEX, Kosovalı yerel makamların daveti üzerine faaliyete geçmiştir. Fakat EULEX misyonundan da başarılı sonuçlar alındığını söylemek yanıltıcı olmaktadır (Özekmekçi, 2015: 676- 678).

EULEX'in Kosova kurumlarıyla olan işbirliği sınırlıdır. EULEX ile Kosova Hükümeti arasında bilgileri koordine etmek ve paylaşmak için “A Joint Rule of Law Coordination Board” adında bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurul tarafından yayımlanan belgeler, hukukun üstünlüğünü sağlamak için herhangi bir strateji belirlememektedir (Visoka and Bolton, 2011: 197). AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP) kapsamında faaliyet gösteren EULEX; Kosova Hükümeti'ne hukukun üstünlüğü ile ilgili tüm konularda, özellikle de polise

tavsiyelerde bulunur, mahkemeler, gümrük memurları ve hapisaneler ile ilgili konularda kısıtlı da olsa yürütme görevi üstlenebilme yeteneğine sahiptir. Bu gibi olumlu görevlerinin yanı sıra, EULEX'in organize suç ve yolsuzlukla mücadelede etkili olmadığını ve özellikle tanığın korunması alanında gösterdiği çabalarının bazılarının olumlu bir şekilde sonuçlanmadığı söylenebilir (Woehrel, 2013: 2).

AB kendisini dünya siyaseti içerisinde önemli bir güvenlik aktörü olarak sunması nedeniyle, EULEX Misyonu, AB için çok önemli bir sembolik öneme sahiptir. Bu misyon Avrupa himayesinde gerçekleştirilen en büyük sivil misyondur. Kosova müdahalesi sırasında birliğin sürdürdüğü başarısız politikanın bir telafisi olarak görülen misyon; AB'nin Avrupa güvenliği için önemli bir aktör olabilmesinin yolunu açabilecektir (Özkanca, 2009: 10- 11).

EULEX Misyonu'nun görev süresi Haziran 2018'de bitmesine rağmen; misyonun mevcut görev süresi 14 Haziran 2020 tarihine kadar uzatılmıştır. EULEX'in Kosova Başkanı Alexandra Papadopoulou'dur. Şuan ki 503 yetkili personelle görevini devam ettirmektedir. Misyon AB'nin 28 üyesinin yanı sıra Kanada, ABD, Norveç, Türkiye ve İsviçre tarafından desteklenmektedir (<https://www.eulex-kosovo.eu/?page=1,16>).

3.8.2. Avrupa Birliği'nin Kosova Devleti'nin Yeniden İnşasındaki Rolü

Kosova'ya yönelik olarak gerçekleştirilen NATO müdahalesi, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi AB ülkelerinin çekimser kalmasına rağmen; AB üyelerinin çoğunluğu tarafından desteklenmiş olsa da ortak bir AB dış politikası oluşturulamamış, fakat müdahale sonrasında AB, Kosova'nın yeniden inşası için, UNMIK tarafından sürdürülen faaliyetlerin parçası olmuştur. Yeniden inşa ve ekonomik gelişme süreci, AB tarafından üstlenilmiştir. AB'nin Kosova'daki varlığı, diğer uluslararası aktörlerle işbirliği içerisinde olarak bölgenin yeniden inşası ve normalleşmesinde projeler üreterek, bunları finanse eden aktör konumunda olmuştur. AB'nin finansal desteği, bölgede yeni bir istikrarsızlık ortamının oluşmasını önlemeye yönelik olarak, ekonomik ve sosyal gelişme ile altyapı alanına odaklanmıştır (Özekmeçi,2015: 666).

Kosova Devleti'nin yeniden inşası, AB tarafından yönetilmekte ve fiziksel, ekonomik ve sosyal altyapının yeniden inşası ve Kosova'nın siyasi sisteminin ve kamu hizmetlerinin yeniden etkinleştirilmesi, AB tarafından desteklenmektedir. AB, Kosova Devleti'nin yeniden inşasında diğer uluslararası aktörlerle işbirliği içerisinde olarak, tarım ve pazar alanında projeler ve ticaretle ilgili faaliyetler; temel kamu hizmetlerini yeniden kurma faaliyetleri ve ekonomik iyileşme için programlar geliştirmek; konut, kamu hizmetleri, ulaşım ve iletişim alanında uzun vadeli sermaye projeleri gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışmalar ile Kosova'da yeniden yapılanma ve istikrarın sağlanması hedeflenmiştir (Youngs and Bowers,1999: 24).

Kosova- AB ilişkilerinin diğer aday ve üye ülkelerden farklı olması, Kosova'nın AB'nin kurumsal kapasitesi açısından önemli olmasından kaynaklandığını söylemek doğrudur. Ayrıca, Kosova'da Avrupalılaştırma süreci, devlet inşası ile birlikte devam ettiği ve hem uluslararası alanda hem de AB'de tartışılan bağımsız Kosova'nın statü sorunu nedeniyle, bu ülke ikili ilişkilerde ayrı bir konumda bulunmaktadır. Kosova, AB'nin hem devlet inşasına birebir katıldığı hem de kronikleşmiş sorunlarla karşılaştığı en problemlili ülkedir (Özdemekçi, 2015: 665-666).

AB Kosova'da; İnsani Yardım Ofisi, Avrupa İmar Ajansı ve UNMIK'in AB Sütunu şeklinde üç farklı görünümle mevcut olmuştur. İnsani Yardım Ofisi, bölgede yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım için kurulmuş bir şubedir; Avrupa İmar Ajansı ise, AB'nin siyasi yönlendirmesiyle Kosova'da imar programlarını finanse eden, yöneten ve sürdürülmesini sağlamaktadır; UNMIK'in AB sütunu ise, iktisadi hayatın canlanması, açık pazar ekonomisi için gerekli koşul ve kurumların oluşturulması ile bölgede zarar gören yapıların inşasından sorumludur (Tangör,2008: 135).

Avrupa Birliği Ofisi, Kosova'daki AB gündeminin uygulanması ve Avrupa normlarının teşvik edilmesi için önemli bir rol oynamaktadır. Kosova ile AB kurumları arasında siyasi ve teknik diyalog sürecine katkıda bulunarak; bölgedeki AB varlığını koordine ederek insan hakları ile temel özgürlükleri teşvik etmektedir (https://eeas.Europa.eu/delegations/kosovo_en/1387/Kosovo%20and%20the%20EU)

AB, Kosova Devleti'nin yeniden inşası için ekonomik bazı sorumluluklar almış ve Kosova'yı mali yönden desteklemiştir. AB tarafından bölgede finanse edilen projeler, yerel için maddi kaynak sağlamıştır. Konutların onarımı, su altyapısının rehabilitasyonu, gümrük hizmetinin yeniden tesisi, köylünün iş kurmasının desteklenmesi ve bölgedeki mayınların temizlenmesi gibi katkılarda sağlamıştır (Tarnoff, 2001: 10).

Avrupa Komisyonu, Kosova sorununda zarar görenlere yönelik acil insani yardımda bulunulması adına, 378 milyon Euro yardımda bulunmuştur. Ayrıca AB, Kosova'nın imarında önemli rol oynamıştır ve bu amaçla müdahaleden hemen sonra başlatılan imar programları için 127 milyon Euro kaynak ayırmıştır. Kosova için 2000 yılında 360 milyon Euro; 2001 yılında ise 350 milyon Euro yardımda bulunmuştur (Tangör,2008: 134). AB'nin Kosova'nın yeniden inşasına katkıda bulunmak amacıyla sağladığı bu finansmanın yanı sıra, 30.000 KFOR askeri ile 800 sivil polisinde Kosova'da konuşlanmasını sağlamıştır (Vardar, 2010: 81).

WB ve AB, Kosova'nın yeniden inşası için dört ila beş yıllık bir süre boyunca yaklaşık 2,5 milyar ABD Doları değerinde yardımı onaylamıştır. Çünkü Kosova'da mevcut ekonomik yapı durağan bir seyir izlemekte ve ekonomik büyüme gerçekleşmemektedir. Kosova müdahalesi sona erdikten sonra, toplumsal yaşamda ve iş dünyasında önemli bir çöküş söz konusuydu. Yollar, köprüler, su temin sistemleri, sağlık merkezleri, okullar ve telekomünikasyon gibi temel altyapı ciddi şekilde hasar görmüş veya kasten tahrip edilmişti. Ayrıca göç ettirilen insanların yerlerine geri dönmeleri, yeni bir krizli alanın ortaya çıkmasına sebep olmakta, sorunların çözümü için acil bir ihtiyaç duyulmasına ve Kosova'nın ekonomik açıdan AB tarafından desteklenmesine neden olmuştur

(<https://www.pmi.org/learning/library/post-conflict-reconstruction-planning-implementing-6416>).

AB, Kosova'daki devlet kurumlarını ve yerel egemenliği arttırarak, burada hiyerarşik bir yönetimin kurulmasına yardımcı olmaktadır. Kosova Devleti'nin bağımsızlık ve yeniden inşa sürecinde önemli görevler üstlenmiş olan AB, üstlenmiş olduğu bu siyasi rollerinin yanı sıra Kosova'nın en önemli ticaret ortağı ve yabancı yatırımcısıdır (Hatipoğlu, 2013: 201; Obradovic- Wochnik and Dodds, 2015: 941).

3.8.3. Kosova Devleti'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sorunsalı

Kosova müdahalesi sonrasında, Balkanlar coğrafyasında istikrarı sağlamak adına, bölge ülkelerine AB'ye üye olma ile neticelenecek İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) öngörülmüştür. Müdahale sonrasında AB açısından, Kosova'yı ayrı bir birim olarak kabul etmek için henüz erken olduğundan, AB'nin Balkan ülkelerine üyelik perspektifinin sunulduğu Zagreb Zirvesi'nde Kosovalı hiçbir temsilci yer almamışsa da; Kosova'nın diğer Balkan ülkelerinin SAP sürecinde elde ettikleri kazanımların gerisinde kalmaması için, Kosova 2002 yılında İstikrar- Ortaklık Takip Mekanizması adında bir ara formülle de facto olarak, SAP sürecine dâhil edilmiştir. Böylelikle ileride muhtemel bir AB- Kosova bütünleşmesi için yasal, idari ve ekonomik altyapının hazırlanması için uygun ortam sağlanmıştır. Kosova, AB yardımlarını ve tavsiyelerini alabilmiş, AB'nin belirlediği standartlara ulaşıp ulaşmadığı takip edilebilmiş ve bir takım ticari ayrıcalıklara sahip olarak bu ara formül Kosova için belirlenmiş olan standartların bir tamamlayıcısı olmuştur. Bağımsızlığını henüz ilan etmemiş bir Kosova için, böylesi bir ara formül ile ayrı bir mekanizma oluşturulmuş olması, Kosova'nın gelecekteki muhtemel bağımsızlığının hesaplarının yapıldığını göstermiş; bu durum Haziran 2003 tarihinde AB'nin Selanik Zirvesi'nde bir kez daha anlaşılmıştır. Bu Zirve'de Kosova'nın adı katılımcı olarak belirtilmemiş olsa da Kosovalı liderler ilk kez geniş çaplı olarak bir AB Zirvesi'nde yer almış ve sonuç bildiğesinde Kosova'nın geleceği için genel bir açıklama da bulunmuştur. Buna göre BMGK'nın 1244 sayılı kararı temel alınarak, BM'nin statüden önce standartlar yaklaşımının desteklendiği belirtilmiş ve demokratik ve çok etnikli Kosova'nın geleceğinin Avrupa'da olduğu bildirilmiştir. 2005 yılında ise "*Kosova için Avrupalı bir Gelecek*" adı altında yayınlanan belgeye göre, Kosova'nın komşuları Avrupa ile entegre olurken geri kalmaması adına, UNMIK yönetimi altındaki Kosova ile Sırbistan'ın AB'ye katılım süreçlerinin birbiriyle yakın ilişkili fakat farklı olduğu belirtilerek o yıldan itibaren Kosova için AB, Sırbistan ve Karadağ'dan farklı ilerleme raporları yayınlanmıştır (Özekmekçi,2015: 667- 670).

Kosova Devleti, bağımsızlık ilanını gerçekleştirdiği andan itibaren AB üyeliği hedefini açıkça beyan etmiş olsa da KKTC örneğinde görüldüğü gibi, AB sorunlu

bölgeleri üye yapmama gibi bir tavır sergilemektedir. Bu nedenle, Kosova için öncelikli olan iç ve dış egemenliğini yeterince sağlayıp, bundan sonra AB üyeliğine başvurmak olmalıdır. Kosova aslında AB ile yasal olarak etkileşim içindedir ve bu durum sürmektedir. AB ile Kosova'yı birbirine bağlayan ilk resmi antlaşma olan İstikrar ve Ortaklık Antlaşması 27 Ekim 2015 tarihinde imzalanmış ve bu antlaşma 1 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile Kosova'ya hukukun üstünlüğü, ekonomik gelişme ve yönetimi geliştirme gibi imkânlar sunmuş ve AB-Kosova arasında bir ticaret alanı oluşturmayı amaçlamıştır. AB ve Kosova, 17 Mayıs 2016 tarihinde ise *Avrupa İslah Gündemi (European Reform Agenda)* konusunda anlaşarak İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın siyasi ve mali çıkarları arttırılmaya çalışılmıştır. Kosova, AB ülkesi olmadan Euro kullanmaya başlamıştır (Ayhan, 2017: 401). AB'nin Kosova'yı tanımıyor olması, AB üyeliğine engel olarak görülebilir.

AB Komisyonu'nun Kosova'nın Vize Serbestliği Yolharitasını Yerine Getirmesine İlişkin 4. İlerleme Raporunu, 4 Mayıs 2016 tarihinde, Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e sunmuştur. Kosova bu rapora göre, vize serbestliği elde edebilmesi için yükümlü olduğu; geri kabul ve yeniden bütünleşme, belge yönetimi, göç yönetimi, kamu düzeni ve güvenliği ile serbest dolaşım ile ilgili temel haklar konusundaki temel yükümlülüklerini sınır yönetimi ve örgütlü suçlar, yolsuzluk ve terörle mücadele dışındaki birkaç eksik şart dışında yerine getirmiştir. Rapor, Kosova'nın Schengen Alanı'na kısa süreli seyahatlerde vizesiz giriş yapan ülkeler listesine eklenmesi için olumlu görüş bildirmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in onayına sunulan bu tavsiye kararı, onaylanana dek Kosova'nın yerine getirmedeği yükümlülükleri gidermesi gerekmektedir (Ayhan,2017: 402). En son yapılan açıklamalara göre, Kosova Devleti için vize serbestisinin en erken 2020 yılında olacağıdır. Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci AB'ye üye olma süreciyle paralel bir seyir izlemeye başlamıştır.

SONUÇ

Balkanlar, geçmişten günümüze kadar etnik çatışmaların patlamak için en küçük bir kıvılcımı beklediği bir barut fıçısı olarak görülebilir. Balkanların bu barut fıçısı halini almasında siyasi, ekonomik, toplumsal, hukuki ve sosyal nedenler etkili olmuştur. Balkanlar'da geçmişte ortaya çıkmış ve çıkabilecek her olayın Kosova'da mutlaka bir örneği bulunabilir. Yani, Kosova Balkanlar'ın bir prototipidir demek doğru olacaktır.

Kosova jeostratejik, siyasi, ekonomik ve kültürel öneme sahiptir. Kosova, jeostratejik konumu nedeniyle hem Balkanlar hem de Avrupa'nın güvenliği açısından önemli bir bölge olarak görülür. Kosova'da ortaya çıkabilecek bir çatışmanın, domino etkisi yaratarak Balkanlar'ı ve Avrupa'yı etkilemesi mümkündür. Ayrıca Kosova, Avrupa'nın Asya Kıtası'na açılan kapısı olması nedeniyle, stratejik olarak Avrupalı Devletlere, Akdeniz ve Ortadoğu politikalarında etkili olma imkânı sağlamaktadır. Kosova bölgesi zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması ve önemli ticari yolların bu bölgeden geçiyor olması gibi nedenlerle ekonomik açıdan da stratejik öneme sahiptir. Kosova bölgesinin çok etnikli, çok dinli ve çok dilli yapısı Balkanlar'da bir kültür kavşağı halini almasına sebep olmuştur. Günümüzde ise, Batılı devletler enerji güvenlikleri açısından Avrupa'ya giden enerji boru hatlarının geçiş güzergâhında olmasından dolayı, Kosova'ya özel bir önem atfetmektedirler. Görülmektedir ki; Kosova bölgesi geçmişte de günümüzde de birçok ulus devletinin ulusal çıkarlarının kesiştiği stratejik bir bölge olarak kabul edilmektedir.

Kosova, iktisadi açıdan hem Balkanlar'ın hem de Avrupa'nın en fakir bölgesidir. Kosova, tarih boyunca başka devletlerin egemenliği altında kalmış, bu devletlerin ekonomik uygulamalarına tabi kalarak, doğal kaynakları sömürülmüş ve bunların verimli bir şekilde kullanılması mümkün olmamıştır. Kosova'nın ekonomik olarak geri kalmışlığının arkasında altyapı eksikliği, nitelikli işgücünün olmaması, yetersiz sermaye birikimi ve yabancı sermaye yatırımlarının eksikliği gibi sorunlar vardır. Ayrıca, Arnavutlar arasında doğum oranlarının yüksek olması nedeniyle, nüfus hızla arttığı için Kosova'nın ekonomisi üzerinde bir baskı oluşmuştur.

Kosova'da Sırp ve Arnavut olmak üzere iki etnik yapıdan bahsetmek mümkündür. Sırlar ve Arnavutlar arasındaki etnik, dinsel, dilsel ve kültürel ayrılıklar Kosova'yı potansiyel bir çatışma bölgesine döndürmüştür. “*Büyük Sırbistan*” ve “*Büyük Arnavutluk*” düşüncelerinin kesişim noktasında bulunan Kosova bölgesi Sırp ve Arnavut milliyetçiliklerinin çatışma alanı olmuş ve Kosova bölgesine egemen olma noktasında Sırp ve Arnavut tezleri tarih boyunca çatışmıştır. Sırp tezlerine göre; Kosova Eski Sırbistan'dır. 1389 Kosova Savaşı, Sırp tarihinde bir kutsal mit olarak algılandığı için; Kosova Sırlar açısından önemlidir. Sırlar, tarih boyunca Kosova üzerinde tarihi hakları olduğunu ve bölgenin Sırların kutsal toprakları olduklarını ve bölgede her zaman etnik bakımdan çoğunluğa sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Arnavut tezlerine göre ise; Arnavut dil ve kültür kökenine inildiğinde arkeolojik ve filolojik kanıtlar Arnavutça'nın antik İlirya dilinin devamı olduğunu göstermektedir. Bu durum, gerçekten de Arnavutların uzun yıllardır bu bölgede yaşadığının ve İlirliler ve Dardanların halefi olduğunu gösterir. Arnavutlar; Gegler ve Tosklar olarak kültürel ve dini açıdan ayrılmış olsalar da etnik bilinçlerini tarih boyunca korumuş ve Arnavut ulusal hareketinin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Kosova'da tarih boyunca, genellikle demografik açıdan Arnavutlar en yoğun nüfuslu grup olmuştur. Kosova sorunu kısaca, Sırlar ve Arnavutlar arasında yaşanan siyasi, demografik ve kültürel bir mücadele olarak görülebilir.

Kosova, tarih boyunca çeşitli kavimlerin ve devletlerin istilası altında kalmış olsa da Ortaçağ boyunca sanki her zaman Sırp yurduymuş gibi algılanmıştır. Tarihi süreç takip edildiğinde, Kosova belli bir dönem Bulgar egemenliğinde ve iki yüzyıl boyunca da Bizans yönetimi altında kalmıştır. Kosova'da tarih boyunca demografik açıdan genellikle Arnavutlar çoğunluk oluştursa da; Sırlar tarafından yönetilerek azınlık statüsünde kalmışlardır. Bu durum, bölgedeki Sırp- Arnavut çatışmasının önemli bir sorun haline almasına sebep olmuşsa da, bölgedeki asıl problemler Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelmiştir. Balkan Savaşları sonunda imzalanan Londra Antlaşması ile Kosova Vilayeti'nin büyük bir kısmı Sırbistan'a verilmiştir. Sırbistan, bölgedeki tarihi haklarını ileri sürerek asimilasyon, göç ettirme, katliam ve Sırp nüfusu Kosova'da iskan ettirme gibi politikalar izlemiştir. İzlenen bu politikalar, Kosova'da daha önce görülmemiş

şekilde Sırp- Arnavutlar arasında düşmanlık ve nefret yaratmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versailles Barış Antlaşması'yla Londra Antlaşması'na meşruluk kazandırılarak; Kosova Arnavut halkının kararı alınmaksızın Sırbistan'a bağlanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmaların, kendi kaderini tayin hakkını göz ardı etmeden yeni sınırları belirlemiş olması, başta Kosova olmak üzere Balkanlar'da azınlık sorunlarını meydana getirmiş ve kurulan sözde ulus devletler sosyal, dini ve ekonomik nedenlerle diktatör rejimlere dönüşmüş ve yüzyıl boyunca saldırgan milliyetçiliği kullanarak Balkanlar'ı ateş hattına çevirmiştir. Savaşın sonunda kurulan Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı içerisinde, Kosova'nın hiçbir statüsü bulunmamaktadır. Bu dönemde, Sırp- Arnavutlar'a yönelik sürdürülen ayrımcı ve kolonizasyon politikaları, Sırp- Arnavut düşmanlığını beslemiş ve canlı kalmasını sağlamıştır. Savaş sonlandıran antlaşmalar bölgedeki siyasi sorunların çözümüne tam anlamıyla imkân tanımadığı için, II. Dünya Savaşı çıkmıştır. Bu savaş sırasında Kosova, Büyük Arnavutluk düşüncesi altında Arnavutluk ile bir araya gelmiş olsa da savaş sonunda ayrılmak zorunda kalmışlardır. Savaş sonunda karizmatik lider Tito, YFHC'yi özyönetim, bağlantısız dış politika ve kardeşlik ve birlik anlayışının hâkim olduğu bir yönetim anlayışıyla kurmuştur. Kosova dışında Arnavutların yaşadığı başka devletler olması nedeniyle, Arnavutlar YFHC'nin kurucu ulusu olamamış ve kendi cumhuriyetlerine sahip değildiler. Kosova bu dönemde, Sırbistan'a ait özerk bir birimdir. Bu durum, Arnavutlar arasında milliyetçi ideolojilerin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Kosova'daki huzursuzluklar sebebiyle, 1974 yılında Kosova'ya özerk bölge statüsü verilmesine rağmen, istenen barış ve istikrar ortamı Kosova'da sağlanamamıştır. 1980'li yıllarda bölgede gerilimler bir kez daha artmıştır. Sırp milliyetçisi Miloseviç'in, Sırbistan'ın yönetimini ele geçirmesi Kosova'daki çatışmaları ve eylemleri arttırmıştır. Miloseviç milliyetçiliği kitleleri harekete geçirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Kosova'da da Sırp milliyetçiliğine tepki olarak bir kez daha ortaya çıkan Arnavut milliyetçiliği, İbrahim Rugova önderliğinde bir pasif direnişin başlamasını sağlamıştır. Bu pasif direnişin bir aracı olarak, 1991 yılında Kosova Cumhuriyeti ilan edilse de Arnavutluk dışında hiçbir devlet tarafından bağımsızlığın tanınmayan bir paralel yönetim oluşmuştur. 1990'lı yıllarda

ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler, sadece komünizmin ortaya çıkarttığı bir durum olarak algılanmamalı, 1912 yılında ortaya konan sınırların da bir sonucu olduğu unutulmamalıdır 1990'lı yıllarda Yugoslavya resmi olarak dağılmışsa da; etnik çatışmalar azalarak devam etmiştir. 1995 yılında Bosna'daki savaşı bitiren Dayton Barış Antlaşması'nda, Kosova sorununa değinilmemiş olması; pasif direnişin istenen sonucu vermediğini göstermiş ve UÇK ile Sırp güvenlik güçleri arasında kanlı ve çatışmalı bir asimetrik savaş başlamıştır. Gerçekleştirilen barış görüşmelerinin istenen sonucu vermemesi nedeniyle NATO, BMGK'nın yetki kararı olmadan Kosova'daki etnik çatışmalara son vermek için müdahale etmiştir.

Kosova, YSFC'nin gelişmişlik açısından en geri kalmış bölgesi olması nedeniyle, artan bölgesel eşitsizlikler nedeniyle çatışmaların burada çıkmış olması tesadüf olarak görülmemelidir. YSFC dağılmadan önce, Balkanlar bölgesindeki eylemler ilk Kosova'da başlamış; son ayrılan bölge olarak Kosova'da son bulsa da bölgenin içerisinde olduğu kırılğan zemin sağlanan barış ve istikrarın sallantıda olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bölgede kalıcı güvenliğin sağlanması, demokratik düzene geçilmesi, ekonomik gelişim ve istikrarın sürdürülebilir bir şekilde devam edebilmesi için birlikte çalışan birden fazla uluslararası aktörü içeren devletin yeniden inşası süreci, Kosova'da etkili kılınmalıydı.

Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde görüldüğü gibi, ulus devletler, uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edilmemektedir, bunda küreselleşmenin ve iletişim devrimiyle birlikte sınırların ortadan kalkmış olması, yenedünyanın küresel bir köy halini alması nedeniyle, uluslararası örgütler başta olmak üzere diğer uluslararası aktörlerin de uluslararası sorunlara taraf olması etkili olmuştur. Devletin yeniden inşa sürecinde; uluslararası aktörler arasında rekabet söz konusu olsa da her uluslararası aktör karşılaştırmalı üstünlüklerini entegre ederek, uluslararası işbirliği içerisinde Kosova sorununa çözüm arayışındadır.

Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci, bu çalışmada iki aşamalı olarak ele alınmıştır. Bunlardan ilk aşama, müdahale sonrasında acil bir şekilde yeniden yapılanma ile bölgenin güvenliğinin ve topluluklar arasındaki barışın sağlanmasıdır. Eğer ilk aşama başarılı olursa, ikinci aşamaya geçilecek ve bu aşama kurum oluşturma sürecini içererek; serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi, sivil toplum, sivil kültür ve serbest piyasa ekonomisinin işler hale getirilmesini içermektedir. Çok

boyutlu bu yeniden inşa sürecinde ilk olarak siyasetin yeniden yapılanması gerekmektedir. Bunun içinde toplumdaki çatışma nedenleri analiz edilmeli, etnik ve siyasi kimliklere saygı duyulması sağlanmalı ve siyasi yapı içerisinde çözümler bulunmalıdır. Ekonomik ve sosyal altyapının restorasyonu ile toprak reformu gibi politikalarla yeniden inşanın sosyal ve ekonomik boyutu sağlanmalıdır. Yeniden inşanın bir diğer boyutu ise, hukukun üstünlüğünün sağlanarak sosyal ve ekonomik adalet ile yönetişimin etkin kılınmasıdır.

Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine ulus devletler siyasi, ekonomik, tarihi ve güvenlik alanındaki ulusal çıkarları nedeniyle katılmaktadır.

ABD, Kosova bölgesinde güvenlik ve barışın sağlanabilmesi için yeniden inşa sürecine önemli bir aktör olarak katılarak; demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanması için maddi yardımlarda bulunmuştur. ABD, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecinde maddi yardımlarının yanı sıra, Kosova Polis Teşkilatı'nı destekleme ve yargının güçlendirilmesi ile Kosova Hükümeti'nin kapasitesini arttıracak yardımlarda yapmıştır. Ayrıca ABD, Kosova'da organize suç ve yolsuzlukla mücadele ile etnik azınlıklarla ilişkileri geliştirmek gibi konularda Kosova Devleti'ne destek sağlamıştır. ABD, NATO aracılığıyla güvenliğin sağlanmasına askeri katkılar yapmış ve UNMIK'e bağlı olmak koşuluyla Kosova'da yeni oluşturulan polis teşkilatının eğitimini de üstlenmiştir. Özetle; ABD Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine, hem ulus devlet olarak hem de uluslararası örgütlerdeki faaliyetleri ile katılmıştır. Bu katkılar askeri, toplumsal, siyasi ve ekonomik şekilde çok boyutludur.

Türkiye, Kosova ile tarihi ve kültürel bağları ile Türk azınlığın bölgedeki varlığı nedeniyle; bölgede güvenlik ve barışın sağlanabilmesi için yeniden inşa sürecine hem ulus devlet olarak hem de uluslararası örgütler içerisindeki faaliyetleri ile katılmıştır. Türkiye KFOR, UNMIK ve AGİT Misyonu'na asker, polis ve uzmanlarıyla katılarak, Kosova'nın güvenlik ve istikrarına katkıda bulunmuştur. Kosova'daki etnik problemlerin azaltılması ile yerel toplulukları eğitim, sağlık ve kültür konularında desteklemek için, TİKA aracılığıyla bölgede projeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye, Kosova Devleti'nin pazar ekonomisine entegre olması için; ikili ticari ilişkilerini sürdürerek inşaat, altyapı, madencilik ve turizme yönelik işbirliği çalışmaları yaparak, Kosova Devleti'nin ekonomik açıdan yeniden

inşasında etkin olmaya çalışmaktadır. Türkiye, bu yeniden inşa sürecinde, Kosova'ya en çok yatırım yapan ülkelerden biri olmuştur.

RF, Balkanları çıkarlarının kesişim alanı olarak görerek; bu bölgedeki dış politikalarını Ortodoksluk ve Slav Birliği ideolojileri üzerinden oluşturmaktadır. Bu nedenle Kosova sorunu söz konusu olduğunda RF, Sırbistan'ın yanında olmuştur. Kosova müdahalesi sonrasında, Rus askerlerinin Kosova'nın bazı bölgelerinde görev yapması barış ve güvenliğin sağlanması aracılığıyla, yeniden inşa sürecine azda olsa katkıda bulunmuş olsa da; RF'nin Kosova Devleti'nin bağımsızlığını tanımaması, Kosova Devleti'nin BM üyeliğinin önündeki en büyük engeldir. Bağımsızlığın tanınmamış olması, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecindeki temel sorunlu alandır. Çünkü Fukuyama tarafından devlet olmanın koşulu olan meşruluk böylelikle sağlanamamaktadır.

Sırbistan, Kosova Devleti'nin bağımsızlığının tanınmasını engelleme, Kosova'yı yalnızlaştırma ve Kosova'yı tanıyan ülkelerle olan ilişkilerini askıya alarak, Kosova üzerinde egemenlik kurmaya çalışarak yeniden inşa sürecine engel olmaktadır. Kosova Devleti'nin yeniden inşa süreci şuan için Sırlarla devam etmekte olan ve Kuzey Kosova'daki siyasi ve toplumsal bölünmüşlüğü ele alan AB görüşmeleri çerçevesinde devam etmektedir.

Uluslararası örgütler, Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine katılırken örgütler arasında bir hiyerarşi söz konusu olmamış, aksine işbirliği içerisinde hareket etmişlerdir. Uluslararası örgütlerin kapasitelerine ve gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre müdahale sırasında ve sonrasında ki Kosova Devleti'nin yeniden inşasındaki rolleri belirlenmiştir.

Kosova Devleti'nin yeniden inşasında uluslararası örgütler arasındaki işbölümü kısaca şöyledir; sivil yönetim BM Genel Sekreteri'nin atadığı UNMIK tarafından yürütülmektedir. Yani BM, UNMIK'in yürütme yetkisine ve BMMYK aracılığıyla insani yardımlar ve mülteciler açısından aktif politikalar oluşturma yetkisine sahip olarak, kamu yönetimini sürdürmekteydi. NATO kuvvetleri ise, KFOR Misyonu adıyla kamu güvenliğini ve kamu düzenini sağlamak için BM'nin himayesi altında Kosova'ya yerleştirilmiştir. AGİT ise, Kosova'nın demokratikleşmesinde ve kurumların inşasında görevlidir. AB ise, Kosova Devleti'nin yeniden inşası sürecinde ekonomik faaliyetlere katılarak; Kosova'nın

ekonomisinin yapılanmasından ve imarından sorumlu olmuştur. Yani AB, Kosova'ya finansal destek sağlayarak, bölgede yeni bir istikrarsızlık ortamının oluşmasını önlemeye yönelik olarak, ekonomik ve sosyal gelişme ile altyapının imarına destek olmaktadır. Görülmektedir ki; Kosova Devleti'nin yeniden inşasında, uluslararası örgütlerin işbölümü birbirini tamamlar niteliktedir.

UNMIK, Kosova Devleti'ni piyasa ekonomisi prensiplerine ve hukukun üstünlüğüne dayanan çok ırklı, demokratik ve istikrar ile güvenliğin hâkim olduğu bir devlet olarak inşa etmeye çalışmıştır. 17 Şubat 2008 tarihinde, Kosova Devleti'nin tek taraflı bağımsızlık ilanı sonrasında UNMIK'in bazı yetkileri sınırlandırılarak, AB'ye hiyerarşik olarak bağlı EULEX'e yetkileri devredilmiştir. Bu yetki devri neticesinde, EULEX Misyonu Kosova Devleti'nin yeniden inşa sürecine devam etmiştir. EULEX, UNMIK'in gerçekleştirdiği gibi Kosova'nın yerel makamlarının yerine geçip yasama faaliyetlerinde bulunmamakta; sivil bir misyon olarak yerel makamlara polis, yargı ve gümrük alanlarında yardımda bulunmaktadır. AGİT Kosova Misyonu; toplumun demokratikleştirilmesi, insan hakları ve hukuk düzeninin geliştirilmesi, polislerin eğitimi ve seçim süreçlerinin organizasyonu gibi konularda faaliyetlerini sürdürerek, yeniden inşa sürecine destek olmuştur. Bağımsızlık ilanı sonrasında ise AGİT'in personel sayısında azalma olmuştur. KFOR ise bugün azalan askeri personel sayısına rağmen, bölgedeki faaliyetlerini sürdürmektedir.

10 Eylül 2012 tarihinde, Kosova Devleti'nin denetimli bağımsızlığı sona ererek tam bağımsız bir devlet olmuştur. Buna rağmen Sırbistan Kosova Devleti'nin bağımsızlığını asla tanımayacağı yönündeki politikasında hiçbir değişikliğe gitmemiş ve ilişkiler bu nedenle normalleşmemektedir.

Balkanlarda, 1912 yılında sınırlar dondurulduğu için, bölgedeki siyasi sınırlarla etnik sınırlar birbiriyle uyuşmamaktadır. Bu nedenle etnik kökene dayalı olarak sınırlar belirlenirse, bölgede yeniden çatışmalar çıkarak istikrarsızlığa neden olabilir. Günümüzde Kosova Devleti'nin temel sorunu, Sırbistan ve Karadağ ile sınır meseleleri ve Sırbistan ile devam etmekte olan müzakere sürecidir. Kosova'nın en önemli dış politika amacı ise, AB ve NATO üyeliğidir bunun önündeki temel engel ise Sırbistan ile devam etmekte olan müzakere süreci ve bağımsızlığın tanınmamasıdır. Bu gibi sorunların çözümü için, Kosova ve Sırbistan AB ile

normalleşme çabaları içerisindedir. İki ülke arasında devam etmekte olan müzakere süreci, bazı gerilimli olaylar nedeniyle sekteye uğramaktadır. Örneğin; Ocak 2018’de Kosova’da bir Sırp politikacının öldürülmesi, belediye sınırlarının değiştirilmesi için ortaya çıkan anlaşmazlıklar, Kosova’nın INTERPOL’e katılmasına Sırbistan’ın engel olması, Priştine Hükümeti’nin Sırbistan’dan yapılan ithal ürünlerinin gümrük vergisini yüzde 100 oranında arttırması, Aralık 2018’de Kosova Meclisi’nin düzenli ordu kurma kararı ve Kosova Meclisi’nde onaylanan soykırım kararı. Kosova Devleti’nin yeniden inşa sürecinin temel sorunu olan bağımsızlığın tanınmaması, sürecin işlerliğini sürdürmesi açısından önemlidir (<https://tr.Euronews.com/2019/05/29/kosova-polisinin-operasyonu-yla-yeniden-gerilen-iliskiler-sirbistan-kosova-cekismesinin-tar>).

Bu çalışma, Kosova Devleti’nin yeniden inşa sürecinin çok boyutlu unsurları içeren bir siyasal süreci meydana getirerek; egemen devletlerin bölgesel sorunları tek başlarına çözmek konusunda yetersiz olmaları nedeniyle, uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve işbirliği ile çözümlenmeye çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca yeniden inşa sürecinde uluslararası aktörler ve yerel aktörler işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Bugün Kosova Devleti’nin yeniden inşa süreci, AB’ye entegrasyon çabaları ve Sırbistan ile devam eden müzakere süreciyle sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Zeynep Selin. (2015). “Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO’nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı”, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 113- 131.
- Ağır, Bülent Sarper. (2014a). “ Kosova Cumhuriyeti”, Editörler: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı. Çağdaş Balkan Siyaseti, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 269- 304.
- Ağır, Bülent Sarper. (2014b). “Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 69, Sayı: 3, ss. 455, 479.
- Akgün, Sibel. (2012). “Kosova’da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum”, Akademik Bakış, Cilt: 5, Sayı: 10, ss. 249- 268.
- Akgün, Sibel. (2017). “1992’den Günümüze Birleşmiş Milletler’in Balkanlar Politikası”, Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 627- 657.
- Aksoy, Metin, Polisi, Armand ve Büyükkıçek, Mehmet. (2014). “ Kosova: Kimin Barışı?”, Editör: Nezir Akyeşilmen, Barışı Konuşmak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Ali, Muhammed. (2013). “Turkish and American Foreign Policies Towards The Balkans: A Case Study of Kosovo”, Editör: Muhiddin Mulalić, Hasan Korkut, Elif Nuroğlu, Turkish- Balkans Relations, Tasam Yayınları, İstanbul,ss. 247- 256.
- Alili, Teoman. (2017). Yugoslavya Dersleri, E Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Necmettin (2017). “ Yugoslavya’nın Dağılması”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 33- 54.
- Arı, Tayyar. (2011). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arsava, Füsun. (2009). “Self- Determinasyon Hakkı ve Kosova”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 5, Sayı: 17, ss. 1- 21.
- Arsava, Füsun. (2012). “Kosova, Abhazya, Güney Osetya ve Uluslararası Ayrılma Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 8, Sayı: 29, ss. 1- 22.

- Ateş, Davut. (2013). Uluslararası Politika Nedir? Dünyayı Anlamak ve Anlatmak, DORA Basım- Yayın Dağıtım, Bursa.
- Ayhan, Halis. (2010). “Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova’nın Sahipliği Sorunu”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:23, ss. 73-86.
- Ayata, Ali. (2015). “Kosova: Sonun Başlangıcı”, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 133- 145.
- Ayhan, Halis. (2017). Kendi Kaderini Tayin ve Kosova, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Babalı, Tuncay. (2012). “Türkiye- Sırbistan İlişkileri: Zor Dönüşüm ve Yeni Dinamikler”, Editörler: Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, Türkiye- Sırbistan İlişkileri, Doğu Kitabevi, İstanbul, ss. 11- 32.
- Babuna, Aydın. (2008). “Kosova ve Türkiye: Ne Yapmalı”, (<https://www.dunyabulteni.net/kosova-ve-turkiye-ne-yapmali-makale,3678.html>).
- Bağbaşıoğlu, Arif. (2018). NATO’nun Dönüşümü’nün Balkanlar’a Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Baharçiçek, Abdulkadir. (2000). “Kosova sorunu ve ABD’nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç”, Avrasya Etüdüleri, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, Sayı: 17, (İlkbahar- Yaz), Ankara, ss.117- 132.
- Baklacioğlu Özgür, Nurcan. (2010). Dış Politika ve Göç Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Arnavutlar (1920- 1990), Derin Yayınları, İstanbul.
- Balbay, Mustafa. (2014). Balkanlar, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Balla, Shefqet. (2008). Yeni Bir Kosova’nın Doğuşu, Zeus Kitabevi, İzmir.
- Bennett, A. Leroh ve Oliver, James. (2015), Uluslararası Örgütler, Çeviren: Nasuh Uslu, BB101 Yayınları, Ankara.
- Bilge Adamlar Kurulu Raporu. (2014). “Balkanlar ve Türkiye”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 64, (Aralık), İstanbul.
- Bora, Tanıl. (2018). Milliyetçiliğin Provokasyonu Yugoslavya, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bozbora, Nuray. (2017a). “Arnavutların Kökeni”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Tarih (Cilt 1), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 259- 267.

- Bozboru, Nuray. (2017b). "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Tarih (Cilt 1), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 555- 573.
- Brand, Marcus G. (2001). "Institution-Building and Human Rights Protection in Kosovo in The Light of UNMIK Legislation", Nordic Journal of International Law, Volume: 70, pp: 461- 488.
- Brzezinski, Zbigniew. (2018). Büyük Satranç Tahtası, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Brovina, Ngadhujim. (2017). "Peacebuilding in Kosovo", ILIRIA International Review, Volume: 7, No: 1, pp. 170- 178.
- Castellan, Georges. (1993). Balkanların Tarihi, Çeviren: Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, Noam. (2003). Batı'nın Yeni Standartları Kosova, Doğu Timor ve Dünyaya Hükmeden Yeni Kuşak, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul.
- Cintron, Ralph, Weine, Stevan and Agani, Ferid. (2003). "Exporting Democracy The UN and The Rebuilding in Kosovo", (<http://bostonreview.net/world/ralph-cintron-stevan-weine-ferid-agani-exporting-democracy>).
- Clayer, Nathalie. (2013). Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Corrin, Chris. (2003). "Developing Policy on Integration and Re/construction in Kosova", Development in Practice, Volume: 13, Number: 2&3, pp. 189- 207.
- Caplan, Richard. (2010). "The ICJ's Advisory Opinion on Kosovo", United States Institute of Peace, (Eylül), pp. 1-4.
- Cocozzelli, Fred. (2013). "Between Democratisation and Democratic Consolidation: The Long Path to Democracy in Kosovo", Perspectives on European Politics and Society", Volume: 14, No: 1, pp. 1- 19.
- Çalış, Şaban H. (2015). Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler Neo- Osmanlılık, Özal ve Balkanlar, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Çakır, Muhammet Faruk ve Emiroğlu, Hüseyin. (2009). "Avrupa Sorunlarının Çözümünde AB'nin Liderliği: Kosova'nın Nihai Statü Meselesi (1999- 2005)", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 5, Sayı: 7, ss. 85- 106.

- Çam, Esat. (2011). Siyaset Bilimine Giriş, DER Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Bilgin. (2013). Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri, İstanbul.
- Çevikbaş, Ahmet. (2011). “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO’nun Kosova’ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi”, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 10, Sayı:2, ss. 18- 57.
- Dağcı, Gül Tuba ve Zorba, Hilal. (2016). “ABD’nin Askeri ve İnsani Müdahale Siyasetini Etkileyen Dinamikler: Bosna- Hersek ve Kosova Örneği”, Barış Araştırmaları Çatışma Çözümleri Dergisi”, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 46- 69.
- Dağcı, Gül Tuba ve Diler, Osman. (2017). “ABD İnsani Askeri Müdahalelerini Belirleyen Faktörler”. Barış Araştırmaları Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 71- 95.
- Davutoğlu, Ahmet. (2016). Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul.
- Demirel, Nuri. (2016). Kosova’nın Tarihi ve Sosyolojik Yapısı, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Derman, Giray Saynur. (2017). “ Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Balkanlar Politikası”, Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 547- 579.
- Distler, Werner. (2017). “Authority in Statebuilding as Communicative Practise. The Joint Working Group on the Constituonal Framework in Kosovo”, DEMOCRATIZATION, Volume: 24, No: 3, pp. 463- 480.
- Ekinci, Didem. (2008). “Turkey and Kosovo: A Chronicle of Post- Cold War Bilateral Relations”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Dosyası Balkanlar Özel, Cilt: 14, Sayı:1, Ankara, ss. 281- 303.
- Ekinci, Mehmet Uğur. (2016). Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA Yayınları, İstanbul.
- Emin, Nedim. (2016). Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA Yayınları, İstanbul.
- Emiroğlu, Hüseyin. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989- 2000), Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

- Er, Rahim. (2000). İmparatorluk Coğrafyasında Diplomasi Koşturmak, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Ercan, Murat ve Pektaş, Zafer. (2011). Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Ermağan, İsmail ve Satıcı, Gökhan. (2013). "Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 22, Sayı:1, ss. 445- 464.
- Ernst, Andreas. (2011). "Fuzzy Governance: State- Building in Kosovo Since 1999 as Interaction Between International and Local Actors", Democracy and Security, Volume: 7, pp. 123- 139.
- Erözden, Ozan. (2017). Geçmişle Yüzleşme ve Ceza Adaleti Yugoslavya Deneyimi, Dost Kitabevi, Ankara.
- Eryılmaz, Selçuk. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Balkanlar Politikası", Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990- 2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 659- 697.
- Fukuyama, Francis. (2015). Devlet İnşası, Çeviren: Türkan Çolak, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Gent, Werner van. (2004). Dehşetin Kokusu Kosova ile Kürdistan'daki Hümaniter Savaşlar, Çeviren: Mesut Keskin, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Greicevci, Labinot. (2008). "The Case of Kosovo: From "International Statebuilding" to an "Internationally Supervised and Independent Country", (<https://www.cairn.info/revue-l-Europe-en-formation-2008-3-page-189.htm>).
- Günel, Altuğ. (2014). "Sırbistan Cumhuriyeti", Editörler: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı. Çağdaş Balkan Siyaseti, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 121- 148.
- Gürseler, Ceren. (2016). "Kosova Ekseninde Yunanistan'ın Batı Balkanlar Politikasında Self- Determinasyonun Yeri", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 49, ss. 17- 32.
- Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2018). Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

- Hatipoğlu, Murat, Ekinci, Didem, Kenar, Nesrin, Aar, Dilaver, Emiroğlu, Hüseyin. (2013). “Balkan lkelerinin Dış Politikası”, Editörler: şaban H. alış ve Birgül Demirtaş, Balkanlar’da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.170- 211.
- Hebda, Wiktor. (2014). “The Issue of Problematic States: Kosovo - A Failed State? Political and Economic Analysis - Outline of Problem”, American International Journal of Social Science, Volume: 3, No: 4, pp. 210- 218.
- Hehir, Aidan. (2006). “Autonomous Province Building: Identification Theory and The Failure of UNMIK”, International Peacekeeping, Volume: 13, No: 2, pp. 200- 213.
- Hook, Steven W. ve Spanier, John. (2014). Amerikan Dış Politikası, eviren: Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Ignatieff, Michael. (2000). Sanal Savaş Kosova ve ötesi, eviren: Gürol Koca, Everest Yayınları, İstanbul.
- Işık, Mustafa. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Balkanlar Politikası (1990-2017)”, Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 517- 546.
- Jelavich, Barbara.(2018a). Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar, Küre Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, Barbara.(2018b). Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl, Küre Yayınları, İstanbul.
- Jezernik, Boşidar. (2006). Vahşi Avrupa Batı’da Balkan İmajı, eviren: Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul.
- Johnstone, Diana, (2004). Ahmakların Seferi Yugoslavya, NATO Ve Batının Aldatmacaları, evirenler: Emre Ergüven ve Ergin Bulut, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Judah, Tim. (2000). “The Kosovo Liberation Army”, Perceptions, (September-November), pp. 61- 77.
- Kansu, Hüseyin. (1998). Kosova İkinci Bosna Olmasın, Yıldızlar Matbaası, İstanbul.
- Kara, Duygu. (2017). “Kosova Cumhuriyeti’nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası”, Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 257- 285.

- Karakoç, Jülide. (2006). “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1, ss. 227- 242.
- Karatay, Osman. (1998). Kosova Kanlı Ova, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karatay, Osman. (2008). “Kosova: Bağımlı Bir Bağımsızlık İle Nereye?”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 16, ss. 1- 12.
- Karpat, Kemal H. (2004). Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kenar, Nesrin. (2005). Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Kim, Julie and Woehrel, Steven. (2008). “Kosovo and US Policy: Background and Current Issues”, CRS Report for Congress, (May), pp. 1- 28.
- Kodaman, Timuçin ve Baş, Numan. (2017). “Batı Balkanlar’da Avrupalılaştırma ve Avrupalılaştırmayı Sağlayan Siyasi Mekanizmalar”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 45- 65.
- Koka, Şecaettin (2017). “ Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 23- 32.
- Kut, Şule. (1998). “ Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, Foreign Policy, Türkiye Baskısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, (Güz), ss. 53- 64.
- Lenin, V.İ. (2014). Ulusların Kaderini Tayin Hakkı, Çeviren: Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara.
- Levent, Zeynel. (2013). “Tarihi Süreçte Kosova”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 52, ss. 853- 874.
- Malcolm, Noel. (1999). Kosova Balkanları Anlamak İçin, Çeviren: Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Manavoğlu, Zeynep. (2008). “NATO’nun Kosova Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, No: 14, ss. 27- 51.
- Mazower, Mark. (2017). Balkanlar, Çeviren: Ayşe Ozil, Alfa Yayınları, İstanbul.

- Nye, Joseph S. And Welch, David A. (2018). Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Çeviren: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Obradovic- Wochnik, Jelena and Dodds, Anneliese. (2015). “Environmental Governance in A Contested State: The Influence of European Union and Other External Actors on Energy Sector Regulation in Kosovo”, Environment and Planning C: Government and Policy, Volume: 33, pp. 935- 949.
- Oğultürk, M. Cem. (2010). “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”, Güvenlik Stratejileri, Sayı: 19, ss. 99- 132.
- Olçay, H. Bülent. (2000). “Kosova: Nereden Nereye?”, Avrasya Etüdüleri, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, Sayı: 17, (İlkbahar- Yaz), ss. 13- 20.
- Öksüz, Hikmet ve Okur, Mehmet. (2017). “I. Dünya Savaşı’nda Balkanlar”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Tarih (Cilt 1), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 607- 621.
- Özbay, İskender, Ünalp, Rezzan ve Turan, Betül. (2009). Geçmişten Günümüze Kosova Tarihi ve Türkiye- Kosova İlişkileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Özekmekçi, M. İnanç. (2015). “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Kosova”, Editörler: Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi, Sentez Yayıncılık, İstanbul, ss. 659- 690.
- Özey, Ramazan, Bozkurt, Giray, Hatipoğlu, Murat, Bilgiç, S. Bestami, Bilgiç Ünlü, Tuba, Bozbora, Nuray ve Ülger, İrfan Kaya. (2013). “Ülkeler: Coğrafya, Kültür ve Sosyal Yapı”, Editörler: Şaban H. Çalış ve Birgül Demirtaş, Balkanlar’da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 26- 61.
- Özgöker, C. Uğur ve Batı, Güney Ferhat. (2016). AB’nin Doğu Sınırı Balkanlar, Derin Yayınları, İstanbul.
- Özkanca, Dursun Oya. (2009). “Rebuilding Kosovo: Cooperation or Competition Between The EU and NATO?”, (file:///C:/Users/user/Desktop/dursun-ozkanca._oya.pdf).

- Özlem, Kader. (2016). Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası, Dora Basım- Yayın ve Dağıtım, Bursa.
- Özlük, Erdem, Doğan, Fazlı ve Mandacı, Nazif. (2013). "Siyasal ve İdeolojik Yapı", Editörler: Şaban H. Çalış ve Birgül Demirtaş, Balkanlar'da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 100- 135.
- Papić, Tatjana. (2013). "Fighting for a Seat at The Table: International Representation of Kosovo", Chinese Journal of International Law, pp. 543- 570.
- Progonati, Erjada. (2015). "Rusya'nın Balkanlar Politikası", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 45, ss. 105- 125.
- Roskin, Michael G. And Berry, Nicholas O. (2014). Uluslararası İlişkiler Uİ'nin Yeni Dünyası, Çeviren: Özlem Şimşek, Adres Yayınları, Ankara.
- Sannav, Sabri Can. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan", Editör: İbrahim Kamil, Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990- 2015), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 311- 326.
- Sancaktar, Caner. (2012). "Balkanlar'da Aşırı Milliyetçilik: Bölgesel İşbirliğine Engel", Editörler: Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, Türkiye- Sırbistan İlişkileri, Doğu Kitabevi, İstanbul, ss. 121- 141.
- Sander, Oral. (2013). Siyasi Tarih 1918- 1994, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şekercioğlu, Selma. (2015). "Avrupa Birliği'ne Katılım Yolunda Sırbistan", Editörler: Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi, Sentez Yayıncılık, İstanbul, ss. 541- 577.
- Skendaj, Elton. (2014). "International Insulation From Politics and The Challenge of State Building: Learning from Kosovo", Global Governance, Volume: 20, pp. 459- 481.
- Sönmezoğlu, Faruk, Güneş, Hakan ve Keleşoğlu, Erhan (2011). Uluslararası İlişkiler Giriş, DER Yayınları, İstanbul.
- Stevanoviç, Vidosav. (2005). Halkın Tiranı Miloseviç, Çeviren: Hasan Yüksel, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Tarnoff, Curt. (2001). "Kosovo: Reconstruction and Development Assistance", CRS Report For Congress, (June), pp. 1- 11.

- Taşdemir, Fatma ve Yürür, Pınar. (1999). “Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, ss. 135- 152.
- Tangör, Burak. (2008). Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Todorova, Maria. (2015). Balkanları Tahayyül Etmek, Çeviren: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunç, Abdullah ve Büyük, Hamdi Fırat. (2016). “Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi”, Uluslararası Suçlar ve Tarih, Sayı: 17, ss. 129- 163.
- Türbedar, Erhan. (2008). “Kosova’nın Bağımsızlık İlanının Sırbistan, Bosna- Hersek ve Makedonya’ya Etkileri”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Dosyası Balkanlar Özel, Cilt: 14, Sayı:1, Ankara, ss. 23- 55.
- Türbedar, Erhan. (2013). “Balkanlar’ın Ekonomisi, Ticaret ve Finansal Yapısı”, Editörler: Şaban H. Çalış ve Birgül Demirtaş, Balkanlar’da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 136- 169.
- Türbedar, Erhan. (2017a). “Kosova Sorunu”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 135- 148.
- Türbedar, Erhan. (2017b). “Yeni Dönemde Kosova ve Bağımsızlık İlanı”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 149- 159.
- Türkeş, Mustafa. (2008). “Türkiye’nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Dosyası Balkanlar Özel, Cilt: 14, Sayı:1, Ankara, ss. 253- 280.
- Türkeş, Mustafa. (2017). “Yugoslav Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss.15- 21.
- Ural, Selçuk. (2014). “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 149- 180.

- Uzgel, İlhan, Tangör, Burak, Demirtaş, Birgül, Yürür, Pınar, Özdal, Habibe, Kutlay, Muzaffer, Kut, Şule ve Şirin Öner, N. Aslı. (2013). “Küresel Aktörler ve Balkanlar”, Editörler: Şaban H. Çalış ve Birgül Demirtaş, Balkanlar’da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.212- 255.
- Uzgel, İlhan. (2017). “Yugoslav Federasyonu’ndan Sırbistan’a”, Editörler: Bilgehan Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar (Cilt 2), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 59- 70.
- Ülger, İrfan Kaya. (2016a). Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Ülger, İrfan Kaya. (2016b). “Kosova’nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi”, KOSBED, Cilt: 31, ss. 39- 64.
- Ünlü, Mucize. (2015). Kosova Vilayeti, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Ürer, Levent. (2012). “Avrupa’da Belirsiz Ulusçuluk Vurgusu İçinde Sırp ve Müslüman Öteki”, Editörler: Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, Türkiye- Sırbistan İlişkileri, Doğu Kitabevi, İstanbul, ss. 73- 89.
- Vardar, Selen. (2010). Kosova Örneğinde Avrupa Birliği’nin Güvenlik Politikası. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Visoka, Gezim and Bolton, Grace. (2011). “The Complex Nature and Implications of International Engagement after Kosovo’s Independence”, Civil Wars, Volume: 13, No: 2, pp. 189- 214.
- Woehrel, Steven. (2013). “Kosovo: Current Issues and U.S. Policy”, CRS Report for Congress, (May), pp. 1- 11.
- Yerasimos, Stefanos. (2015). Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yaşın, Gözde Kılıç. (2013). “ Kosova, Türkiye’ye Emsal Olabilir mi? Ya da Türkiye’den Bir Kosova Çıkar mı?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Sayı: 58, (Ekim), ss. 17- 24.
- Yılmaz, Murat. (2005). Kosova Bağımsızlık Yolunda, İlke Yayıncılık, İstanbul.
- Youngs, Tim and Bowers, Paul. (1999). “ Kosovo: KFOR and Reconstruction”, Research Paper, June, pp. 1-53.

İNTERNET ERİŞİM KAYNAKLARI

https://insamer.com/tr/kosova_513.htm Erişim: [20.12.2018]

<https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf>
Erişim: [5.01.2019].

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf>
Erişim: [5.01.2019].

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf>
Erişim: [5.01.2019].

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf>
Erişim: [5.01.2019].

<http://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/vleresimi-i-popullsise-2017> Erişim: [5.5.2019].

<https://www.kosovothankyou.com> Erişim: [31.5.2019].

https://www.nato.int/issues/cep/cep_newsletter_05e.pdf Erişim: [12.02.2019].

<https://www.eulex-kosovo.eu/?page=1,16> Erişim: [20.04.2019].

<http://www.unmikonline.org> Erişim: [20.02.2019].

<https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history/tasks> Erişim: [5.03.2019].

<http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html> Erişim: [26.03.2019].

https://eeas.Europa.eu/delegations/kosovo_en/1387/Kosovo%20and%20the%20EU
Erişim: [30.03.2019].

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm Erişim: [22.04.2019].

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> Erişim:
[27.04.2019].

<https://balkangunlugu.com/2019/05/31/tika-kosovada-100-milyon-dolari-asan-700-proje-gerceklestirdi/> Erişim: [8.06.2019].

<https://www.pmi.org/learning/library/post-conflict-reconstruction-planning-implementing-6416> Erişim: [9.06.2019].

<https://tr.Euronews.com/2019/06/12/kosova-da-nato-operasyonunun-20-inci-yil-donumunu-torenlerine-bill-clinton-da-katildi> Erişim: [13.06.2019].

<https://tr.Euronews.com/2019/05/29/kosova-polisinin-operasyonu-yeniden-gerilen-iliskiler-sirbistan-kosova-cekismesinin-tar> Erişim: [13.06.2019].